

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DANIEL LEE

SS Subayının Koltuğu

Bir Nazinin

Gizli Yaşamının Peşinde

ÇEVİREN

BÜKE TEMİZLER

DANIEL LEE İkinci Dünya Savaşı ve Holokost sırasında Fransa ve Kuzey Afrika'da yaşayan Yahudiler üzerine çalışan bir tarihçidir. Modern tarih dersi vermenin yanı sıra, radyoculuk da yapmaktadır.

The SS Officer's Armchair. In Search of a Hidden Life

© 2020 Daniel Lee

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
The Random House Group Limited'in alt markası olan Vintage'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3211 • Politika Dizisi 227

ISBN-13: 978-975-05-3380-8

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DİZİN Mehmet Can Atala

BASKI Ayhan Matbaası SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DANIEL LEE

SS Subayının Koltuğu

Bir Nazinin
Gizli Yaşamının Peşinde

*The SS Officer's Armchair
In Search of a Hidden Life*

ÇEVİREN *Büke Temizler*

iletişim

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

*Holokost'ta katledilen
1,5 milyon Yahudi çocukla aynı kaderi paylaşan
Ryszard Seidenros (1930-1942)
anısına...*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
TEŞEKKÜR	11
KATILIMCILAR	17
Giriş	23
1 “Gerçek” Nazi	39
2 Yeni Dünya’dan Kalma Fikirler	63
3 “Sıfır Saati”	77
4 “Savaş Gençliği” Kuşağı	93
5 Boş Konuşma	117
6 SS Ailesi	153
7 Lebensraum	201
8 Stavyshe	215
9 Bira Şişeleri	247
10 Bahnhofstrasse’deki Adam	279
11 Gisela Dansta	305
Sonsöz	321
FAYDALANILAN ARŞİVLER	331
DİZİN	333

KISALTMALAR

ABS	Archiv bezpečnostních složek (Güvenlik Hizmetleri Arşivi, Prag)
AG	Adolf Griesinger
AUoH	Hohenheim Üniversitesi Arşivleri
BAB	Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde (Alman Federal Arşivi)
BfZ	Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart (Çağdaş Tarih Kütüphanesi)
CDJC	Centre de Documentation Juive Contemporaine, Mémorial de la Shoah, Paris (Modern Yahudi Belgeleme Merkezi, Shoah Anıtı)
DAKO	Derzhavnyi arkhiv Kyivs'koi oblasti (Kiev Bölgesi Devlet Arşivleri)
DSK	<i>Das Schwarze Korps</i>
GFA	Griesinger Aile Arşivi
HStAS	Hauptstaatsarchiv Stuttgart (Ana Devlet Arşivi, Stuttgart)
MHP	Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı Arşivleri
MLA	İrk ve İskân Merkez Büro Evlilik Belgesi Başvuruları
NAP	Národní archiv v Praze (Ulusal Arşiv, Prag)
NARC	Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, Bölge Asliye Mahkeme Binası, New Orleans
RG	Robert Griesinger
RSHA	Reich Güvenlik Baş Dairesi
RuSHA	SS İrk ve İskân Merkez Bürosu

SD	<i>Sicherheitsdienst</i> (SS güvenlik ve istihbarat servisi)
SK	Sammlung Knoch
SS	<i>Schutzstaffel</i> (Koruma Takımı)
SSt	Sammlung Sterz
StAL	Staatsarchiv Ludwigsburg (Devlet Arşivi, Ludwigsburg, Baden-Württemberg)
StASt	Stadtarchiv Stuttgart (Stuttgart Şehir Arşivleri)
StAT	Stadtarchiv Tübingen (Tübingen Şehir Arşivleri)
SZ	<i>Süddeutsche Zeitung</i>
WG	Wally Griesinger
WGCB	Wally Griesinger'in "Çocuk Kitabı"
WGD	Wally Griesinger'in günlüğü

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Griesinger ailesinin nezaketi, desteği ve anlayışı olmasaydı asla yapılamazdı. Her şeyden önce, ailelerinin geçmişiyle ilgili oldukça zor sorular sormaya niyetli bir yabancıya karşı incelikle yaşamlarını ve kalplerini açan Robert Griesinger'in kızları Jutta Mangold ve Barbara Schlegel'e en derin şükranlarımı sunarım. Griesinger ailesine ait çok sayıda belge, mektup, fotoğraf ve günlükleri benimle paylaşan Jochen ve Irmela Griesinger'e en içten ve yürekten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, görüşmelerimiz sırasında böylesine iyi ve samimi bir ortam yarattığı için Barbara'nın kocası Fritz Schlegel'e teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak da Eda Vendysova Bakalárova'ya, Anna Marhold'a ve Nathan Marhold'a şükranlarımı sunarım, onların büyük cömertliği olmasaydı *SS Subayının Koltuğu* asla tamamlanamazdı.

Yedi ülkede yürüttüğüm araştırma sonucunda arşivcilere ve kütüphanecilere olan saygım daha da arttı. Özellikle, Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde; Staatsarchiv, Ludwigsburg; Hauptstaatsarchiv, Stuttgart; Stadtarchiv Stuttgart; Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart; Archiv bezpečnostních složek, Prag; Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, New Orleans ve Hoover Enstitüsü Kütüphanesi, Standford başta olmak üzere, çalıştı-

ğım tüm kurumlarda bulunan, bana daima yardımcı olan nazik çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Vlasta Měšťánková (Ulusal Arşivler, Prag) ve Mary Lou Eichhorn'a (Williams Araştırma Merkezi THNOC, New Orleans) beni doğru arşiv materyallerine yönelttikleri için ve Stanford'un kütüphaneler arası ödünç alma görevlisi Mary Munill'e, imkânsız yakın kaynakları bulmama böyle ustalıkla yardım ettiği için özellikle teşekkür ederim.

Robert Griesinger'in Nazi döneminden kalma belgelerini, Floransa'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü'nde Max Weber doktora sonrası araştırmacısı iken buldum. Justin Valasek bu kadar çok akşam yemeği partisine ev sahipliği yapmayı –ve Griesinger'in Via dei Macci'deki dairemizde sonraki pek çok konuşmamızın ana konusu olmasını– kabul etme nezaketini göstermeseydi, bu hikâye asla gün yüzüne çıkamazdı. Aynı şekilde, öncelikle EU'deyken ve Floransa'dan ayrılmamın ardından da, belgelerin tercüme edilmesine ve Griesinger ve ailesi tarafından üretilen karalamaların deşifre edilmesinde yardım etmek için bana vakitlerini büyük bir cömertlikle ayıran arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma şükranlarımı sunmak isterim: Birgit Apitzsch, Christine Brocks, Max Drephal, Sabine Hanke, Lucia van Kaick, Stefan Lamp, Jannis Panagiotidis, Lea Pao, Philipp Rehm, Erika Rubesova, Luca Scholz, Jenny Simon, Andrea Wechsler, Seán Williams ve Benjamin Ziemann. Bana Nazi döneminden kalma, sayamayacağım kadar çok miktarda belgeyi deşifre etmekte yardımcı olan Maren Frömel'e özellikle teşekkür ederim.

Şanslıydım ki Griesinger'in hikâyesini keşfetmek için çıktığım seyahatlerim sırasında, birçok insanın cömert yardımına, misafirperverliğine ve değerli tavsiyelerine sahip olabilirdim: Erin Albritton, Sigrid Brüggemann, Rob Cameron, Jaroslav Cvancara, Ivana Dejmková, Anna Magdalena Elsner, Dr Ulrich Fellmeth, Charles Gottlieb, Holger zur Hausen, Alena Kamenová, Daniela Karasová, Petra Krátká, Eduard Kubu°, Stefanie Leisentrirt, Jiří Linek, Peter Lundgren, Roland Maier, Jaroslava Milotová, Heribert Möhres, Melanie Moll, Melissa Monica,

Dr Roland Müller, Josef Nařl, Greg Osborn, Jiří Padevět, Sharon Quiachon-Bechmann, Udo Rauch, Sally Reeves, Irina Renz, Jakob Roesler, Katerina Santurova, Eva řkvárová, Vincent Slatt, Barbora Stolleova, Judit Vamosi, Tereza Vlářková, Dr. Anja Waller, Marina Wyler ve řárka Zouzalíková.

Dünya çapında birçok akademisyene, meslektaşına ve arkadaşına, benim için tahmin edebileceklerinden çok daha fazlasını ifade eden önerileri, nezaketleri ve iyilikleri için teşekkürü borç bilirim: Laura Almagor, Arthur Asseraf, Jaromír Balcar, Antony Beevor, Jakub Beneř, Jane Caplan, Tom Carey, Giovanna Ceserani, Rebecca Clifford, Martin Conway, Chris Dillon, Eugenio Donadoni, Rowan Dorin, Laura Lee Downs, Charlotte Fonrobert, Ben Frommer, Alexandra Garbarini, Robert Gildea, Emanuela Grama, Abigail Green, Wolf Gruner, Anna Hájková, Karen Harvey, Jacqueline Heaton, Alma Heckman, Alice Kaplan, Alexander Kruglov, Glenn Kurtz, Jan Lániček, Lisa Leff, Philippa Levine, Mary McLeod, Jürgen Matthäus, Andrea Mehrländer, Douglas G. Morris, Dirk Moses, Eliot Nidam Orvieto, Philipp Nielsen, Dieter Pohl, Felix Römer, Sandrine Sanos, Suzanne Schneider, Laura Schor, Stefanie Schüler-Springorum, Ben Shepherd, Anne Simonin, Martin Smok, David Stahel, Elli Stern, Elizabeth St George, Susan Rubin Suleiman, Fritz Tübach, Anna von der Goltz, Martha Weinman Lear, Natasha Wheatley, Tara Zahra ve Volker Zimmermann. Rehberlięi ve kararlılığı için Hanna Diamond'a; bu kitabın çoğunun yazıldığı Stanford Üniversitesi'nde bir yıl geçirme fırsatı veren Aron Rodrigue'nin sınırsız cömertliğine ve verdiği yüzme derslerinde Üçüncü Reich ile ilgili her şeyi bir anlığına da olsa unutmamı sağlayan Talz Leman'ın sabrına sonsuz teşekkürler ederim.

Bu çalışma için en çok da yakın çevreme borçluyum. Sheffield Üniversitesi tarih bölümüne, entelektüel açıdan çekici ve eşitlikçi bir akademik yuva sağladıkları için minnettarım. Beni hep destekleyen bir topluluk sunan birkaç meslektaşına (başkalarına haksızlık etme riski pahasına) teşekkürlerimi sunmak isterim: Rebecca Freeman, Julie Gottlieb, Dina Gusejnova, Eirini Karamouzi, Sarah Miller-Davenport, Caoimhe Nic Dháí-

bhéid ve Mary Vincent. 2019 Eylülünden itibaren yeni akademik yuvam olan Londra Queen Mary Üniversitesi Tarih Okulu'na da bu kitabın son aşamalarında, bana böylesine samimi ve ufuk açıcı bir ortam sağladığı için özel bir teşekkürü borç bilirim.

Taslak ve planın bölümlerini kapsamlı ve etkili bir biçimde okudukları için Hadley Freeman, Adam Freedman, Ann Jefferson ve Anne Sebba'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Marion Kaplan, Sue Vice ve Gerhard Wolf, taslağın tamamını sabırla okuyarak aydınlatıcı geribildirimler verdiler. Bu kitap, onların emekleri sayesinde daha iyi bir çalışma olabilmiştir, ancak tek bir kelimesinden sorumlu tutulmamalıdır.

Temsilcim Peter Straus'a paha biçilmez tavsiyeleri ve bıkmadan sunduğu desteği için ve Rogers, Coleridge ve White'taki herkese, özellikle Matt Turner'a şükranlarımı sunarım. Tasarımın hazırlanma aşamasındaki yardımları için Lionel Leventhal, Michael Leventhal ve Naomi Tongue'a da teşekkür ederim. Bea Hemming'den daha yetenekli ve kibar bir editör tahayyül dahi edemezdim. Jonathan Cape'teki herkese, kitabın basım sürecini yürüttükleri için minnettarım: Marigold Atkey, Darren Bennett, Monique Corless, Mandy Greenfield, Daisy Watt. Öte yandan, ABD temsilcim Melaine Jackson ve editörüm Paul Whitlatch'a teşekkür ederim. Hachette'ten David Lamb ve Carrie Napolitano'ya da cömertçe sundukları editöryal tavsiyeleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Çoğunlukla farkında bile olmadan bana ettikleri yardımları için, bu kitabı yazarken bana karşı hep çok iyi olan arkadaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle Ludivine Broch, Carolina Cor-sello, Joey Hasson, Becca Marcus ve Eddie Marshbaum'a, Robert Griesinger ile ilgili yaptığımız saatler/aylar/yıllar boyu süren sohbetlerimize katlandıkları ve benden hiçbir zaman sonsuz destek ve bilgeliklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim. Yazım sürecinin her adımında bana yol gösterici tavsiyelerde bulunan ve eserimi geliştirmek için çok değerli önerilerde bulunan Asher Dresner'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

En önemlisi aileme en içten teşekkürü borç bilirim. Beni her

daim cesaretlendiren ve bana ilham kaynağı olan kardeşlerime ve sarsılmaz rehberlik ve sonsuz sevgi sunan büyükanne ve büyükbabama teşekkür etmek isterim. Kayınvalidem Toni Marcus ile kayınpederim Robert Marcus'a beni her zaman destekledikleri ve motivasyon kaynağım oldukları için çok teşekkür ederim; onlar ve eşimin kız kardeşleri ve aileleri beni Marcus klanına hayal edebileceğimden de fazla bir nezaket ve cömertlikle karşıladılar.

Ebeveynlerime de sonsuz şükranlarımı sunarım. Babamı, iyi mizahı, ilgi alanlarımla peşinden gitmem için beni cesaretlendirmesi ve bana olan inancı için ne kadar övsem azdır. Çocukken bana uyumadan önce anlattığı hikâyelerini o çoktan unutmuş olsa da, onları anlatma biçimini hiçbir zaman unutmadım ve hatta bu kitabın anlatısına da yansdı. Bütün bu çabaları için ona asla yeterince teşekkür edemem. Annem tüm hayatımda en büyük ilham kaynağım olmuştur. Okumaya olan sevgimi ve detaylara olan ilgimi bana aşılayan hep o olmuştur. Saymakla bitmeyecek kadar büyük fedakârlıkları, büyük sevgisi ve küçüklüğümünden beri benimle sürekli Scrabble ve Boggle oynama çabası olmasaydı, şu an olduğum kişi ve bir tarihçi olamazdım.

Bu kitap, aynı benim gibi, çok sayıdaki taslağı yorulmak bilmeden okuyan ve bu projenin her yönünü benimle tartışan Elizabeth Marcus olmadan yazılamazdı. Araştırmalarımı derinleştirmem, daha odaklı çalışmam ve sahip olduğum varsayımları yeniden düşünmem için beni zorlamasına karşı duyduğum minnettarlığımı ifade edecek kelimeler bulmam mümkün değildir. Bu projenin en zorlu aşamalarında beni ayakta tutan Elizabeth'in sevgisi, sabrı ve gülüşüydü. Teşekkürler EJ. Yeni bir onyıla girerken daha nice nice macera dolu yıllara.

DANIEL LEE

Londra, 1 Ocak 2020, yılbaşı

KATILIMCILAR

Walter Bertsch – Bohemya ve Moravya Protektorası'ndaki Ekonomi ve Çalışma Bakanı; Prag'da, kendisi için çalışmak üzere Griesinger'i işe alan kişidir.

Rudolf Bilfinfer – Reich Güvenlik Baş Dairesi'ne (RSHA) atanmasından önce, Griesinger'le birlikte Stuttgart Gestapo'sunda avukat olarak çalışmıştır.

Karl Hermann Frank – 1939 yılında Proktektora'da eyalet bakanı olan ve 1943 Ağustosunda, Wilhelm Frick'in Valilik [Reichsprotektor] görevini üstlenmesinden sonra yalnızca görünüşte Bohemya ve Moravya'yı yönetmiş olan, önde gelen Südetli Nazi yetkilisi.

Adolf Griesinger – Robert Griesinger'in babası, 1871'de New Orleans, Louisiana'da doğdu.

Albert Griesinger – Robert Griesinger'in küçük kardeşi.

Gisela Griesinger (evlenmeden önceki soyadı Nottetbohm) – Robert Griesinger'in eşi, 1912'de Hamburg'da doğdu.

Irmela Griesinger – Jochen Griesinger'in karısı.

Jochen Griesinger – Albert'in oğlu ve Robert Griesinger'in yeğeni.

Lina Griesinger (evlenmeden önceki soyadı Johns) – Robert Griesinger'in büyükannesi, 1848 yılında New Orleans'ta doğdu.

Robert Arnold Griesinger – Nazi işgali altındaki Prag’da bir avukat, SS subayı ve Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı görevlisi.

Robert Griesinger, Snr – Robert Griesinger’in büyükbabası, 1841’de Stuttgart’ta doğdu.

Wally Griesinger (evlenmeden önceki soyadı Passmann) Robert Griesinger’in annesi, 1884 yılında Duisburg’da doğdu.

Joachim Grosser – Gisela’nın ilk evliliğinden oğlu; Robert Griesinger’in üvey oğlu.

Wilhelm Harster – Stuttgart Gestapo başkan yardımcısı; daha sonra Hollanda’da Güvenlik Polisi ve *Sicherheitsdienst* (SD) başkanı olarak görev yaptı.

Bayan Helmichova – Wally Griesinger’in Çek komşusu, Wally’nin isteği üzerine, savaştan sonra Robert’in akıbetini öğrenmek için Prag’a gitti.

Alfred Hugenberg – Gazete patronu ve *Deutschnationale Volkspartei* (DNVP) adlı nasyonal partinin lideri; 1933’te Hitler hükümetinde çalıştı.

Jana¹ – Griesinger’in evraklarının bulunduğu koltuğun şu anki sahibi.

Paul Emile Johns – Lina Griesinger’in babası, 1798 ya da 1800’de Kraków’da (Avusturya İmparatorluğu) doğdu; sonra New Orleans’ta besteci ve müzisyen oldu.

Jutta Mangold (evlenmeden önceki soyadı Griesinger) – Robert Griesinger’in kızı, Ocak 1937’de doğdu.

Konstantin von Neurath – Hitler’in ilk Dışişleri Bakanı ve Robert Griesinger’in Suevia Tübingen’den Birlik kardeşi; Mart 1939’da Hitler tarafından Bohemya ve Moravya’nın ilk Valisi [*Reichsprotektor*] olarak atandı.

Friedrich Nottebohm – Gisela’nın amcası; İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD’de yaşadığı gözaltı olayıyla ilgili, Lahey’deki Uluslararası Adalet Divanı’nda dava açıldı.

Barbara Schlegel (evlenmeden önceki soyadı Griesinger) – Robert Griesinger’in kızı, Aralık 1939’da doğdu.

Walter Stahlecker – Stuttgart Gestapo Şefi’ydi, sonra *Einsatzgruppe A*’nın komutanı oldu; Sovyet partizanlarıyla yapılan sa-

---

1 Kişinin mahremiyetini korumak için ismi değiştirilmiştir.

vaşta öldürüldü; cenazesi Mart 1942'de, Prag Kalesi'nde kaldırıldı.

Ingeborg Venzmer (evlenmeden önceki soyadı Nottebohm) – Gisela'nın kız kardeşi.

Veronika² – Jana'nın kızı.

Hans von Watter – Robert Griesinger'in Suevia Tübingen'den Birlik kardeşiydi; sonra, Prag II Meclis Üyeliği yaptı.

---

2 Kişinin mahremiyetini korumak için ismi değiştirilmiştir.

Zaman geçtikçe sıradan insanların çocuklarının bizden çok daha zor zamanlar geçirdiğini düşünmeye başladım: Etrafları sessizlik ve yalanlarla sarılmıştı. Bizim dünyamızda, savaştan sonra yalanlara yer yoktu artık, babalarımızın nerede durduğunu anlamıştık. Tek yapmamız gereken izlemek, okumak, dinlemek ve gerçeği kabullenmekti.

– Martin Bormann'ın oğlunun ifadesi¹

---

1 Gitta Sereny'den alıntı, “Children of the Reich”, Elaine Halleck (ed.), *Living in Nazi Germany* (Farmington Hills, 2004), s. 75.

Giriş

Almanya'nın Württemberg eyaletinin başkenti olan Stuttgart sakinlerinin çoğu, 6 Mart 1936 sabahı işlerine giderken, yaklaşan hafta sonu için basit planlar yapmışlardı. Şehrin havası, birkaç hafta önceki Kış Olimpiyatları boyunca yaşanan enerji ve heyecanın telaşesinden arınmış gibi görünüyordu. Oyunlar, Nazi liderlerinin olağanüstü ekonomik başarılarını dünyaya göstermek için ilk fırsatlarıydı. Ayrıca, Hitler'in yeni Almanyası'nda muhaliflere ve Yahudilere baskı uygulandığı söylentilerine de son vermeyi ummuşlardı. Ancak kapanış töreni sona erip ziyaretçiler gitmeye başladığında, bayraklar söküldü ve Yahudi karşıtı amblemler hızla kamusal alanlara geri getirildi.¹

Württemberg Polis Departmanı IIIc bölümünde çalışan beş avukatınsa, onları bekleyen mart ayının ruhsuz ve bulutlu hafta sonuna dair pek bir beklentileri yoktu. Cuma günü sona ererken ve daktilolarla telefonların sesi kesilmeye başladığında, Walter, Wilhelm, Kurt, Rudolf ve Robert, tarihî Svabya şehir merkezindeki 10. yüzyıldan kalma Eski Kale'nin yakınlarında bulunan görkemli bir Neo Rönesans binasındaki Silber

---

1 Ulusal basın, on gün süren müsabakalar boyunca her yayının kapağında Kış Olimpiyatları'na yer verdi. Bkz. *Der Angriff* ve *Völkischer Beobachter* kapakları, özellikle 7, 8 ve 9 Şubat 1936 sayıları.

Otel'in birinci katındaki ofislerinden çıktılar. Beklenenin aksine, hafta sonu hiç de sakin geçmeyecekti. Haftasonu boyunca, Hitler dikkat çekici –ve yasadışı bir şekilde– Rhineland'ı yeniden silahlandırarak Versay Antlaşması'nın şartlarını açıkça ihlal etmişti. Avukat olan bu beş adam, gelecekte meydana gelebilecek yasal misillemeler ve yeni Alman işgalinin çok taraflı diplomasi açısından sonuçlarıyla meşgul olacaklardı. Dolayısıyla, pazartesi günü işe döndüklerinde konuşacakları daha çok şey olacaktı.

Bu beş adam, Silber Oteli'nin diğer 200 çalışanından ayrı, dar bir grup oluşturmuşlardı.² Her biri yirmili yaşlarının sonunda ya da otuzlu yaşlarının başındaydılar. Üçü seçkin Tübingen Üniversitesi'nde hukuk okumuştı ve Kurt Diebitsch dışında hepsi, birkaç yıl önce Nazilerin iktidarı ele geçirmesinden beri IIIc bölümüne yakın zamanda katılmışlardı. Silber Oteli'nin katı kısıtlamalarının dışında, kendi aralarında ve aileleriyle birlikte de sosyalleşirlerdi. Bir ay önce, uzun süren nişanlılığının ardından, sonunda Hamburglu sevgilisiyle evlenen, uzun boylu, koyu renk saçlı ve temiz giyimli, beşinin içinde en genç ve kıdemsiz olan Robert Griesinger'in düğününü kutlamışlardı.

1933 baharından itibaren, IIIc polis bölümünün, Nazilerin Stuttgart'ta köklenip büyümesindeki rolü oldukça belirgin oldu. Bu bölüm, sıradan bir polis teşkilatı gibi değildi. Bilakis, hem o zaman hem de günümüzde Gestapo olarak bilinen, Württemberg eyaletindeki Siyasi Polis'in merkeziydi. Nazilerin yönetimindeki Württemberg Siyasi Polisi, Silber Oteli'nin altı katına yayılmış olan 120 odasını dolduruyordu. Bodrum ka-

2 Hauptstaatsarchiv Stuttgart (bundan böyle HStAS), E151/01/Bü 284, Siyasi Polisin IIIc biriminde çalışan kişiler ve görevlerinin listesi, 1 Mart 1936. Savaş sonunda belgelerin tahribatı sonucu, Siyasi Polis birimlerinde çalışanlardan tam olarak kaç kişinin hayatta kaldığına dair bilgi verecek bir liste günümüze ulaşamamıştır. Sigrid Brüggemann ve Roland Maier'e, bana 200 sayısını ve Silber Oteli'ne dair detaylı bilgi verdikleri için müteşekkirim. Bunların pek çoğu yayınlarında da bulunmaktadır: Ingrid Bauz, Sigrid Brüggemann ve Roland Maier (ed.), *Die Geheime Staatspolizei in Württemberg und Hohenzollern* (Stuttgart, 2012). Brüggemann ile Maier'in verdikleri 200 sayısı, benzer büyüklüğe sahip, Siyasi Polis'in 242 polis, 49 idari çalışan olmak üzere 291 çalışanı olan Düsseldorf şehri ile de uyumlu görünmektedir. Bkz. Robert Gellately, *The Gestapo and German Society: Enforcing Racial Policy, 1933-1945* (Oxford, 1990), s. 45.

tında ise Gestapo'nun kötü şöhretli işkence hücreleri vardı. Bugün bile, Stuttgart'ın yaşlı sakinlerinin bazıları, çocukken bodrum katında olanlar hakkında duydukları korkutucu hikâyeler yüzünden Dorotheenstrasse'den uzak durmaya devam ediyor. Walter Stahlecker, Württemberg Siyasi Polis biriminin müdürüydü. Tel çerçeveli gözlüğü ve düzgünce arkaya taranmış parlak, seyrek saçlarıyla incecik bir adam olan Stahlecker, savaş sırasında Baltık bölgesindeki yüz binlerce Yahudi'nin katili olan, *Einsatzgruppe A* adındaki mobilize katliam birliğini komuta etmeye devam edecekti. Tıknaz, sarışın yardımcısı Wilhelm Harster ise, Güvenlik Polisi ve *Sicherheitsdienst* (SD) –*Schutzstaffel*'in (SS) güvenlik ve istihbarat servisi– müdürü olarak Hollanda'da görev yapacak ve burada 100.000'den fazla Yahudi'nin sınır dışı edilmesinde etkili olacaktı. Stahlecker'in Baltık'tan geçtiği ve Harster'in Hollanda'daki Yahudileri bulmaya çalıştığı sırada, Stuttgart bürosunda sekreter yardımcısı olan Rudolf Bilfinger Almanya'da kaldı. Burada, Örgütlenme ve Hukuk Grubu başkanı olarak Reich Güvenlik Baş Dairesi'nde (RSHA) çalıştı. Adolf Eichmann'ın iş arkadaşlarından olan Bilfinger, 1942'de Nihai Çözüm'ün yasal yönden fikir babalarından birisiydi.³ Daha sonra, Toulouse'daki Güvenlik Polisi'nin ve SD'nin başına geçti.

İkinci Dünya Savaşı çalışmalarında, bu üç adamın adı geçerken, 1941 yılında SSCB işgali sırasında öldürülen, avukatlardan dördüncüsü Kurt Diebitsch'in ya da işgal altındaki Prag'da, savaş bitene kadar bir bakanlıkta hukuk uzmanı olan, yeni evli, beşinci adam Robert Griesinger'in adlarına rastlanmıyordu.

Nazizmin dünya üzerindeki yıkıcı etkisi, üç çeyrek asır geçmesine rağmen, bugün bile devam ediyor. Fakat çok azımız, Hitler'in yakın çevresindeki bir avuç Nazi dışındakilerin isimlerini biliyoruz. Ya Diebitsch ve Griesinger gibi şimdiye kadar filmlerin, belgesellerin ve hatta tarih kitaplarının dikkatinden kaçan adamlara ne olacak? Bu düşük rütbeli Naziler sadece tarihçilerin gözünden kaçmadılar. Aynı zamanda, yaşayan yakın-

---

3 Horst Junginger, *The Scientification of the "Jewish Question" in Nazi Germany* (Leiden, 2017), s. 320.

larının anılarından ya silindiler ya da bilerek gizlendiler. Rejimin önemsiz karakterlerinden bazılarının tecrübelerini ve hislerini tanımlayıp anlamak meşakkatli bir iş olsa da gamalı haç altında, uyum ve rıza içerisinde yaşamamanın ne olduğuna dair bize gösterecekleri açısından önemlidir. Geçmişten gelen kaybolmuş sesleri duymak, sorumluluk, suç ve manipölasyon kavramlarıyla ilgili yeni sorular sormamızı sağlar. Nazizmin yükselişi ve Nazi yönetiminin iç işleyişine dair unutulup gitmeye yüz tutmuş bir anlayışı sunarlar.

Bu kitap iç içe geçmiş iki tane hikâye anlatıyor. Birisi, genç avukat Robert Griesinger'in hayat hikâyesi. Diğeri ise bir dizi tesadüf, araştırma, ani ziyaret, ailevi bilgi, gerçek ya da kasti unutuş ve çıkmazlar ve rahatsız edici ifşaların Griesinger'in soyundan gelenlerin yaşamlarında yarattığı yankılar yoluyla bu hayatın üzerindeki giz perdelerinin aralanmasıdır. İlki, Nazi Almanyası'ndaki hayatın gündelik işleyişine ışık tutması yönünden beni ilgilendiriyor. Griesinger'in izini sürerken, (diğerlerinin arasından) sırasıyla 1937 ve 1939 yıllarında doğmuş Jutta ve Barbara adlarındaki halen yaşayan iki kızına ulaşmamla, ikinci hikâyeye şahsen dahil oldum. Jutta ve Barbara, anılarını benimle paylaşırken ben de onlar için çocukluklarında ölen ve yokluğuyla hayatlarının geri kalanına gölge düşüren babaları hakkında bilgi kaynağı oldum. Nazi faillerin ikinci nesli olan Griesinger'in kızları için, babaları o zamanlar –ve bugün hâlâ– yalnızca isimden ibaretti. Jutta ve Barbara'yla geçirdiğim uzunca zaman, benim için tarihçi ile özne arasındaki geleneksel sınırları bulanıklaştırdı. Zar zor tanıdıkları ya da hatırladıkları babalarını gözlerinde canlandırmak için onlara verebileceğim her ayrıntıya karşı çok istekliydiler. Ailesi bu çatışmanın felaketleri ve vahşetinden derinden etkilenmiş, İkinci Dünya Savaşı tarihçisi bir Yahudi olarak, rolümün ağır ikilemini hissettim.

Gerçekleri ortaya koymak, benim için bir adalet meselesiydi. Görünüşte yan bir figür olan Griesinger hakkında daha fazla bilgi edinmek istedim. Böylece, herhangi bir suç işleyip işlemediğini öğrenecektim. Jutta ve Barbara, benim zihnimde kaybet-

tikleri babalarını temsil ediyorlardı; önlerine koyduğum kanıtın ağırlığını kabullenip, şahitlik ederek babalarının yaptıklarını telafi etmeleri gerekiyordu – ya da ben öyle düşünüyordum. Griesinger’in Nazi yönetimindeki rolüyle ilgili sorularım karşısında çok az şey hatırlıyorlardı, daha da azını ise duymuşlardı. En canlı hikâyeleri, hayale benzeyen çocukluk hatıralarından ibaretti: Griesinger’in ofis masasında duran minyatür porselen tuvalet; babaları yaralanan köpeklerini veterinerine götürürken kanlar içinde kalan hafif keten ceket; savaş bittikten sonra, anneleriyle Prag’dan kaçarken giydikleri yeşil pelerinler. Jutta ve Barbara’yla yaptığım görüşmeler boyunca, aklımdan geçen sorular daha çok suçlama gibiydi: Nasıl olur da *bilmezsiniz*? Onu neden koruyorsunuz? Babalarının ölümünden on yıllar sonra, onlara tamamen bir yabancı olarak yaklaşmama rağmen oldukça kibar, misafirperver ve konuşmaya istekliydiler. Aslında babalarından bağımsız düşününce, onları sevmiştim. Tecrübelerinin bir yönüyle garip bir şekilde benimkileri yansıtıyordu. Her iki aile için de savaşın travmaları, nesiller boyu süregelenmiş kasvetli bir sessizliğe sarılıydı. Varlıkları hakkında hiç konuşulmasa bile sırlar somut, belirgin bir görünüşe bürünürdü.⁴

Düşük rütbeli görevlilerin, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda neler yaşadığına dair hâlâ çok az şey biliyoruz. Griesinger’in hayatı, Nazi yönetimini mümkün kılan şeyi anlamamızı sağlayacak.⁵ Ünlü fanatikler ve katiller, eğer hükümeti ayakta tutan, evrak işlerini yapan, korku ve şiddet tehdidi içlerine işlenmiş, rejimin potansiyel kurbanlarıyla yan yana yaşayan sayısız destekçileri

4 Nazizm yönetimi altında insanların yaşamlarının uzun vadede nasıl etkilendiğine dair daha fazlası için bkz. Mary Fulbrook, *Reckonings: Legacies of Nazi Persecution and the Quest for Justice* (Oxford, 2018), s. 6.

5 Doğrudan katil olmayan düşük rütbeli yetkililerin biyografileri bulunmamaktadır. Torunlarının ya da bir yakının Nazi geçmişini araştırdığı nadir durumlar dışında, Nazi dönemindeki “sıradan Almanların” adları, kimlikleri ve yaptıkları genellikle tarihten silinip gidiyordu. Alex J. Kay, son zamanlarda orta ve alt pozisyonlardaki faillerin biyografik hikâye yazma trendine işaret ederek bunların, ortalama on iki sayfalık yazılar olduğunu ortaya koyuyor. Bkz. Alex J. Kay, *The Making of an SS Killer: The Life of Colonel Alfred Filbert, 1905-1990* (Cambridge, 2016), s. 128, n. 11. Ona göre, soykırımda rol almış polis memurlarından ve orta düzey SS’lerden çok azını anlatan biyografi yazısı mevcuttur, Kay, *The Making of an SS Killer*, s. 1.

olmasaydı var olamazlardı. Griesinger, aynı zamanda bireyle-ri Nazizm yönetiminde yaşamış insanların deneyimlerine uygun kategorilere sokmanın zorluğunu da açığa çıkarıyor.⁶ Genç avukat ne yüksek rütbeli bir Nazi idi ne de kötü şöhretleriyle hafızalara kazınan, Nihai Çözüm sürecinin yöneticilerinin emri altında çalışanlardan birisiydi. Yine de Gestapo'daki görevi nedeniyle, siyasi muhalifler dışındaki tüm Yahudi, Roman, engelli, siyah ya da homoseksüel, yani Bin Yıllık Reich'a katılmaya uygun olan herkesi içine alan "sıradan Almanlar" kategorisine de ait değildi. Sonuçta 1936 baharına kadar Silber Otel'deki işi- ne her gün gitmeye devam etmesi, onun biraz da olsa Nazi dü-zenini desteklediğini gösterir.

Ortaya çıkardığım öykü, düşük rütbeli görevlilerin birbi-rinden bağımsız iki dünyanın arasında nasıl var olabildikleri-ni sergileyecek; bu dünyalardan birisi, rejimin ünlü yüksek gö-revlileriyle doluyken, diğeri sıradan Almanlardan oluşuyordu.⁷ Pek çok bürokrat, yeni yönetim biçimi ve ölçeğine dair içeriden bilgiye sahipti ve hatta Üçüncü Reich'in bazı kilit önderleriyle

---

6 Nazizm yönetimindeki Almanlar, partide veya idari işlerde rütbe alırken ya da Nihai Çözüm'e katılımlarına dair karar verilirken, o dönem için önemlerini belirleyen kıstas olarak genellikle iki kategoriye ayrılırdı. Hitler, Himmler, Heydrich ve rejimin başında bulunan diğerleri bu kategorilerden birincisini oluşturuyorlardı. Ancak bu kategoride, aynı zamanda Stahlecker, Harster, Bilfinger gibi daha az rütbeli karakterler de vardı. Bu kişiler, Nazi ideolojisinin ve politikalarının uygulamasına yönelik çabaları sayesinde inceleme konusu olarak isimlerini hatırlatmayı başardılar. İkinci kategoride ise Hitler'in milyonlarca isimli ve yüzüstü takipçileri vardı. Bu kişiler genellikle "sıradan Almanlar" olarak tek bir grup içerisinde anılıyordu. Bu terim, parti üyesi olmayan sıradan okul öğretmenlerinden ve fabrika işçilerinden, toplama kampları ya da mobilize katliam birlikleri gibi şiddet içeren toplu projelerde görev alan Almanlar, yani "gerçek Nazilere" kadar geniş bir kesimi kapsıyordu. "Gerçek Naziler" hakkındaki tartışmalar için bkz. Michael Mann, "Were Perpetrators of Genocide 'Ordinary Men' or 'Real Nazis?' Results From Fifteen Hundred Biographies", *Holocaust and Genocide Studies*, cilt 14, 2000, s. 332-333.

7 Bu, kesinlikle "sıradan Almanların" toplu katliamlara katılımdan muaf oldukları anlamına gelmez. Raul Hilberg, Christopher R. Browning ve diğerlerinin de gösterdiği gibi, bu failler ve katillerin pek çoğu aslında Alman toplumunun farklı kesimlerden gelen "sıradan Almanlardı" Bkz. Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (3. edisyon, New Haven, CT, 2003), s. 1084; Christopher R. Browning, *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (Londra, 2001), s. 192.

bağlantı kurdu. Öte yandan, yeni yönetimin hedefinde olan nüfusun büyük bir kısmı ile aynı ortamda yaşayıp her gün etkileşim içindeydiler. Griesinger sıradan bir Alman değildi: Sıradan bir Naziydi. Devletin ajanları olarak, o ve onun gibi on binlerce düşük rütbeli kadın ve erkek –Gestapo ajanları, SS ve *Sturmabteilung* (SA) yardımcı kuvvetleri, parti üyeleri ile memurlar, hâkimler, öğretmenler ve hükümet yetkilileri– komşularının ve halkın genelinin yaşamlarını şekillendirecek iktidarı ellerinde tutuyorlardı.

Griesinger'in hayatı, Nazizmin yükselişine karşı bireylerin nasıl hissettiğini anlamamızı sağlıyor. Alman halkına homojen bir kitle olarak bakmayı bırakıp, tek bir hayata odaklandığında, önceleri liberal parlamenter geleneği ve siyasi aşırılıkçılığa karşı duruşuyla ünlenmiş bir Alman eyaleti olan Württemberg'de, yeni bir sosyal örgütlenme aracının köklenip gelişmesi için sıkı sıkıya bağlı olan kişisel ilişkilerin ve mesleki ağların ne kadar kritik olduğu ortaya çıkıyor.

Griesinger'le ilgili arşiv kaynakları, kısmen savaş döneminde kayıtların (kasıtlı veya tesadüfi olarak) yok edilmiş olması sebebiyle oldukça kısıtlıydı. Yalnızca belgelere bakıldığında, mesleki yörüngesi ve ailevi durumunun ana hatlarıyla tanımlanan Griesinger, renksiz bir figürden ibaret kalıyor. Bense onun akşamlarını nasıl geçirdiğini, hangi filmleri izlediğini, hangi yemekleri sevdiğini, çocuklarına hangi kitabı okuduğunu bilmek istiyordum. Bunları öğrenmek sanki benim ailemin ve daha pek çoklarının hayatlarını mahveden Nazi şiddetinin failleri hakkında önemli bir şey edeceğim gibi hissettim. Kanıtın tükendiği yerde, bakış açımı genişlettim. Bu sayfaları paylaştığı diğer karakterlerin gözünden onun gelişimine baktım ve sözü geçen yer ve zamanda neler yaptığını, neler gördüğünü merak ettim.

Jutta'yla tanıştığımda, ona ilk sözlerim, “Babana ne kadar benziyorsun,” oldu. Jutta'nın küçük kardeşi olan Barbara annesine çekmişti. Savaşın travmalarıyla parçalanmış bir aileden arta kalan iki kardeş, on yıllar boyunca birbirlerinden ayrı hayatlar sürdürdüler. Bu sırada başka bağlantılar da ortaya çıktı. New Orleans'tan umulmadık bir biçimde, yeni ataları su yü-

züne çıktı. Griesinger'in yeğeni Jochen'le karısı Irmela, Griesinger'in çocukluğundan kalma mobilyalarla dolu, Stuttgart'taki baba evinde oturuyorlardı. Hem Griesinger'in hizmetçisi olan kadının kızı hem de Auschwitz'e gönderilen Stuttgart'taki Yahudi komşularının torunlarıyla konuştum. Bu yönden, "sıradan Nazi" tanımı hem yoklukla hem de birliktelikle tanımlandı – onunla bağlı insanlarla dolu bir resimdeki boşluk.

Neden Griesinger? Onun hayatıma girişi beklenmedik bir şekilde oldu. 2011'de, Vichy Fransası'ndaki Yahudilerin tecrübelerini incelediğim tarih doktoramı bitirdim. Son haftalarımda, yerel bir üniversitede araştırma yapmak üzere Floransa'ya taşındım. Buraya gelmemin üzerinden çok geçmeden iş arkadaşlarım ve yakınlarım için bir akşam yemeği partisi verdim. Kadafi'nin hayatının son anlarını gösteren amatör video daha yeni haberlere düşmüştü. Akşam ilerlerken, davetlilerin bir kısmı kanepede toplanıp bu videoyu telefonda izliyorlardı. Veronika'yla işte burada tanıştım.⁸ Ortak bir arkadaşımızla birlikte gelmişti. Bu arkadaşım, bir gün öncesinde arayıp benimle tanışmak isteyen birini getirmek için izin istemişti. Yirmili yaşlarının sonlarında, uzun boylu Hollandalı bir kadın olan Veronika, hukuk doktorasına başlamak için şehre gelmişti. "İkinci Dünya Savaşı üzerine çalışmış bir tarihçiyle tanıştığıma çok memnun oldum," dedi ve devam etti, "Annemin *yakınlarda* başına gelen bir konuda tavsiyenizi almak isterim."

İkinci Dünya Savaşı tarihçisi olduğumu duyan insanların benimle aile hikâyelerini paylaşmalarına alışkındım. Fransız Direnişine katılan büyükanneleri, kaçak amcaları ve toplama kamplarındaki akrabaları... Yıllar boyunca dinlediğim masalların hiçbiri aynı değildi. İşim insanlara aile yadigârlarını, hikâyelerini gömdükleri yerden çıkarma, törpüleyip insanlara gösterme imkânı veriyordu. Bu defa ise Veronika'nın annesinin başına yakın zamanlarda bir şey gelmişti. Veronika'nın attığı bu adım merakımı uyandırmıştı.

8 Veronika gerçek adı değildir.

Altmışlı yaşlarının başındaki annesi Jana'nın, Amsterdam'da döşemesini değiştirmeye götürdüğü koltuğun hikâyesini anlatmaya başladı.⁹ Jana birkaç gün sonra koltuğu almaya gittiğinde, tamirci ona kesin bir dille ne Naziler ne de aileleri için çalışacağını söyledi. Jana'nın şaşkınlığı karşısında tamirci ona koltuğun minderinin içine dikilmiş olarak bulduğu, Nazi döneminden kalma belgeleri gösterdi. Adam, belgelerin hepsinde ismi geçen Robert Griesinger adındaki Nazinin kızıyla karşı karşıya olduğunu sanmıştı. Tamirciye göre, bu Griesinger denen Nazi, muhtemelen kendi akrabaları da dahil olmak üzere savaş boyunca Hollanda halkına hayatı zindan etmişti. Jana, Griesinger adını da bu belgeleri de tanımadığını ve bu belgelerin nasıl koltuğundan çıktığına dair bir fikri olmadığını söylese de adam ona inanmadı.

Veronika'nın söylediğine göre Griesinger'in Nazi olduğu kesin değildi. Sonuçta o dönemde yaşamış Yahudiler de dahil herkesin resmî evrakları gamalı haçlarla doluydu. Veronika, küçüklüğünden beri koltuğun yatak odasında durduğunu ve büyürken her gün o koltuğa oturup ödevlerini yaptığını anlattı. "Onca zamandır, haberim bile olmadan Nazi evraklarının üstünde kelimenin tam anlamıyla oturmuş olduğumu kafamdan atamıyorum. Bu adamın kim olduğunu ve belgelerinin annemin koltuğundan nasıl çıktığını *bilmem gerek*," dedi.

Veronika bana annesinin telefon numarasını verdi ve ertesi gün daha fazla şey öğrenmek için Amsterdam'da olan Jana'yı aradım. Jana, gizli belgelerle ilgili elinden geldiği kadarını anlattı ve onları Floransa'ya göndermeyi kabul etti. Nihayetinde koltuğun ailelerinden kalmadığı ortaya çıktı. "Beni Nazi bir aileden gelmekle suçlayan koltukçu, neden bahsettiğini bilmiyordu," dedi. "Ne koltuk ne de o Alman adam savaş sırasında Hollanda'daydı. Ki ben Hollandalı değilim zaten, koltuğum da değil. Çekoslovakyalıyım ben," diye devam etti.

Floransa'daki ofisimde oturup hoparlörden Jana'yı dinlerken, bir yandan da hızlıca notlar alıyordum. Amsterdam'a, Veronika'nın yatak odasına gelene kadar koltuğun uzunca bir

9 Jana gerçek adı değildir.

yolculuk yaptığını öğrendim. “Koltuk 1968’de, Prag’da Charles Üniversitesi’ne başladığım sıralarda hayatıma girdi,” dedi. Her nesilden öğrencinin yaptığı gibi Jana da öğrenci evi için ucuz mobilya arayışındaydı. Bir gün yolu el yapımı mobilya satan dükkânlarla dolu olan Eski Kent yakınlarındaki bir bölgeye düştü. Jana’nın hatırladığına göre, bu tür birçok mağazaya girip ilgisini çeken bir şey bulamamıştı. “Neredeyse umudu kesiyordum ki Celetná ve Královská sokaklarının köşesindeki küçük bir dükkân dikkatimi çekti.” İşte koltuğu orada bulmuştu. “Tam olarak aradığım şeydi bu koltuk, ben de hemen satın aldım.” Jana ne kadar ödediğini hatırlamıyorsa da çok pahalı olmadığından emindi. Dükkânın o zamandan sonra kapandığını söyledi. Jana’nın tarifine göre, koltuğun ceviz rengi kaplaması vardı, üst kısmı hasırdandı, oturma yeriye minderliydi. Hiç de ağır olmadığını ve ofisten ziyade ev için daha uygun olduğunu anlattı.

1980’lerin başında, Jana ile genç ailesi kalıcı olarak Hollanda’ya yerleşmek üzere Komünist Çekoslovakya’dan ayrılma izni aldı. Yapacakları tren yolculuğunda, yanlarına birkaç eşya da alabileceklerdi. Prag’da çok şey bırakmalarına rağmen, Jana koltuğundan ayrılmadı. “Neredeyse hiç mobilyamın olmadığı öğrencilik zamanlarım ve anne olduğum ilk yıllarımla ilgili çok şey hatırlatıyordu.”

Yetişkin olduktan sonra da koltuğu saklamaya devam etti. Sahip olduğu eşyaların en eskisiydi ve nereye taşınsa koltuğunu da yanında götürdü. Çok sayıda aile fotoğrafının ve evde çektikleri videoların arka planında hep o vardı. Konuşmamızın sonuna doğru Jana hararetle konuştu: “Kameraya gülümsediğimiz şu fotoğraflara baksana, hiç haberimiz bile olmadan, bu Nazinin gamalı haçlarla kaplı belgeleriyle aramızda yalnızca birkaç santimetre olduğunu düşünmek ürpertici.”

Bunu öğrenmek Jana’yı sarsmıştı. Sevgili koltuğunun ondan önce bir geçmişi olduğu ya da başka bir insanın daha onunla aynı yakınlığa sahip olabileceği hiç aklına gelmemişti. Neredeyse ihanete uğramış gibi hissediyordu. “Size saçma gelebilir ama ne zaman koltuğumun yanına gitsem, sürekli o Nazi ada-

Koltuğun fotoğrafı (Jana).

mı otururken hayal ediyorum.” Jana, çaresizce Robert Griesinger ile ilgili bir şeyler öğrenmek istiyordu. Ancak, tek şahidi olan koltuğu, sorularına cevap vermekten çok uzaktı. Aksine yeni sorulara sebep oluyordu.

İlerleyen yıllarda, Jana’nın koltuğu peşimi bırakmadı. Geçmişinin sırlarını çözmek istemiştım ve böylece tarihinin izini sürmeye başladım. Bu sırada, Griesinger’in kişiliğinin yönlerini, Nazizm altında yaşamını ve nihayetinde başına gelenleri daha iyi anlamaya başladım. Doğru izleri bulup sonuna kadar gidine, araştırmalarda hiç beklenmedik yeni kapıların nasıl açıldığına hep şaşırmışım. Bu durum beni geçmişle olan ilişkimizle ilgili bildiğimi sandığım şeyler hakkında düşünmeye itti. Saklanmış olan evrakların gizemi, arşivcileri, uzmanları ve Griesinger’in akrabalarını afallattı. Benim içinse bu, normalde ulaşamayacağım özel belgelere, fotoğraflara ve hikâyelere erişme ayrıcalığı demekti. Buna rağmen pek çok kere Griesinger’in sırlarını tutan bu koltuğa olan takıntımın beni rahatsız ettiği

de oldu. Sessizlikten, açmazlardan ve çıkmaz sokaklardan dolayı hüsrana uğramıştım. Okuyacaklarınız sadece sıradan bir Nazi'nin hikâyesi değil. Aynı zamanda, dolambaçlı yollar, hayal kırıklıkları ve aydınlanma anlarıyla dolu tarihî bir keşfin de hikâyesidir.

Jana'yla yaptığımız telefon konuşmasından bir hafta sonra Hollanda'dan bir paket aldım. İçinde farklı farklı şekil, renk ve ebatlarda çeşitli belgeler vardı. Bazıları oldukça ağırken, diğerleri yalnızca kenarları dağılmaya yüz tutmuş, sarımsı kâğıtlardan ibaretti. Kâğıtların birkaçının üzerinde aynı biçimde delikler vardı. Bunlar parmak izi büyüklüğündeydi ve her birinin kenarları hafifçe tırtıklıydı. Belgelerden birini alıp parmak uçlarımı deliğin kenarlarında gezdirirken, sebebinin ne olabileceğini düşündüm: Kâğıtlar, sandalyenin metal yayına çok yakın durmuş olabilirlerdi, belki de farenin biri minderine altına girmenin bir yolunu bulup kâğıtları kemirmeye başlamıştı. Bu narin kâğıtları, tek tek kronolojik olarak sıralayıp dikkatlice masamın üstüne yerleştirdim. İlk belge 1933'e aitken sonuncusu 1945 tarihliydi. Dr. Robert Arnold Griesinger adı her belgede yazılıydı. Evraklar gösterdi ki Griesinger 1906'da Stuttgart'ta doğmuştu. 1943 Martı'nda ise Nazi işgali altındaki Prag'a kıdemli bir memur olarak gönderilmiş bir avukattı. Burada onun parti üyeliğine ya da diğer Nazi örgütlerine katılımına dair bir iz yoktu.

Griesinger'in fotoğraflarını inceledim. Hepsinde açık renkli bir takım elbise giyiyordu – yani sivil kıyafetler. Arkaya taranmış saçları ve güçlü, karakteristik yüzüyle yakışıklı bir adamdı. Sol yanağının bir kenarından diğerine doğru uzanan yaranın nasıl olduğunu merak ettim. Gizli evrakları belli ki dikkatle seçilmişti. Savaş dönemi pasaportları, savaş tahvilleri, nakde çevrilmemiş hisse senetleri ve televizyon şirketlerinden hisse makbuzları ile hukuk doktorasını tamamladıktan iki yıl sonra, 1933'te memurluk sınavlarının ikinci aşamasını geçtiğini gösteren sertifikası vardı. Şüphesiz ki bunlar sahip olduğu en de-

Unterschrift des P~~as~~abinhabers

H. Robert Griesinger,

und seiner Ehefrau

Es wird hiermit bescheinigt, daß der Inhaber die durch das obenstehende Lichtbild dargestellte Person ist und die darunter befindliche Unterschrift eigenhändig vollzogen hat.

Stuttgart

i.A.

den

14. Dez. 1942

Kurt Künzle

Polizisekretär

Nr. 30753 9/40

gerli belgelerdi: Kişiliğinin ve varoluşunun kanıtlarıydı, özellikle savaş zamanında bunlar olmadan insan yok olup gidebilirdi. Yine de benim için etkileyici olan, bu tür evrakların aslında bir kişi hakkında çok az şey söylediği gerçeğiydi. Griesinger'in belgeleri elimdeydi, hakkındaki her şey orada olsa da hiçbir şey bilmiyormuş gibi hissettim.

Çek topraklarındaki Alman varlığı 1939'dan 1945'e kadar sürdü. Bu süre zarfında, işgal altındaki bölge üstü kapalı bir şekilde Bohemya ve Moravya Protektorası olarak anıldı. Evrakları araştırmaya devam ederken, Griesinger'in çalıştığı bakanlığa ya da buradaki işinin yapısına dair bir iz bulmaya çalıştım. Pasaportunda çok sayıda Orta Avrupa'ya ait damga bulunuyordu. Yani seyahat etmek, mesleki hayatının önemli bir parçası olmalıydı. Özellikle son damgalardan biri beni oldukça şaşırttı. 1944 yazında, Normandiya Çıkarması'ndan ve Roma'nın Müttefiklerden kurtuluşundan yalnızca birkaç hafta sonra Griesinger Liechtenstein'daki "akrabalarının" yanına üç haftalık bir tatil çıkmıştı. Savaşın had safhasında olduğu bir dönemde bile, Griesinger gibi Nazi yetkililerine tatil izni verilmişti ve tarafsız bir ülkenin huzurunu bırakıp tehlikeli görevlerine döneceklerdi. Hiçbir belgede böyle akrabalarından bahsedilmiyordu, bu yüzden Griesinger'in bu seyahati özellikle kafa karıştırıcıydı. Savaş dönemindeki her iki pasaportunda da "karısı ve çocukları" bölümünün üstü çizilmişti. Bu da gösteriyordu ki, Nazilerin doğuma teşvik eden politikalarına ve *Kinderreich* (çok çocuklu) ailelerine rağmen, Griesinger bekârdı ve çocuğu yoktu. Sonradan bunun bir yalan olduğunu öğrenecektim.

Kişisel evraklarını koltuğa saklayanın Griesinger'in kendisi olduğunu farz etmiştim. Ama neden böyle bir şey yapmıştı ki? Eğer bu belgelerin ortaya çıkmasının geleceğini riske atacağını hissettiyse, onları neden yok etmemişti? Ne saklamak zorunda kalmıştı? Evraklarını almak için neden geri dönmemişti? Haziran 1944'te Prag'da çıkarttığı bir yıl geçerli olan pasaportuna geri dönüp durdum. İzleyen aylarda o şehirde yaşananlar düşünülürse muhtemelen süresinin dolduğu zamana kadar pasaport minderinin içine saklanmıştı bile. Belgeleri tahminen, altı yıl

süren yorucu işgal döneminin ardından yerel halktan bazı kesimlerin, bir şekilde Alman'a benzettikleri insanlara karşı münferit cinayetler işlediği Mayıs 1945'teki Prag'ın Kurtuluşu döneminde gizlemişti. Griesinger, Prag'dan canlı çıkmak için kimliğini gizlemek zorundaydı. Fakat hukuk doktorası yapmış kıdemli bir memur, iğne iplikten ne anlardı ki? Belki de bir terziden yardım almıştı. Ya da neredeyse yetmiş yıl boyunca belgeleri herkesten saklayacak kadar sağlam dikebilecek ve güvendiği bir sırdaşı vardı.

Griesinger'in belgelerinde, ona savaştan sonra ne olduğuna dair bir ipucu yoktu. Prag'ın kurtuluşu sırasında öldürülmüş müydü yoksa Sovyetler tarafından yakalanıp esir mi alınmıştı? Hatta yargılanmış bile olabilirdi. Batı Çekoslovakya'nın kurtuluşunda yaşanan kargaşa durulduğunda Halk Mahkemeleri ve yerel mahkemeler, 150.000'den fazla Alman'ı ve Çek işbirlikçilerini yargılamaya çalışmıştı. Bu soğukkanlı, otoriter görünümlü insan son günlerini, duruşmaların sadece birkaç dakika sürdüğü bilinen bu eğreti mahkemelerde kederli ve telaş içerisinde mi geçirmişti? Floransa'daki masamda çalışırken öğrendiğime göre, adı savaş sonrası dava listelerinde yoktu, yani Griesinger ne mahkemeye çıkarılmıştı ne de resmî olarak idam edilmişti.¹⁰ Dolayısıyla Kurtuluş dönemini saklanarak geçirmiş olabileceği gibi Çekoslovakya'dan gizlice kaçmış olması da mümkündü. Hayatta kalmayı başardıysa, savaş sonrası hayata hızlıca adapte olmuş olmalıydı ve doğum tarihi göz önünde bulundurulursa, muhtemelen 1970'lerde ya da 1980'lerde ölmüştü. Ancak, 1945'ten sonra Griesinger'le ilgili bir şey öğrenmenin imkânı yoktu. Ona dair hiçbir iz yoktu: Prag'ın işgali hakkında yazılan hiçbir kitapta ya da internetteki hiçbir kaynakta adı geçmiyordu. Üçüncü Reich dönemindeki rolü göz ardı edilebilir gibi görünüyordu.

Yalnızca bir avuç bürokratik belgeden ibaret olan bu adamın sıradanlığı, benim için onu daha da ilgi çekici kılmıştı. Onun

---

10 Bu bilgiyi paylaştığı için Northwestern Üniversitesi'nden Ben Frommer'a minnettarım. Yalnızca birkaç dakika süren mahkemeler hakkında bilgi için bkz. Benjamin Frommer, *National Cleansing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia* (Cambridge, 2005), s. 249.

izlerini takip etmekte kararlıydım. Bu gizemli adamın adımlarını takip etmek, Nazi yönetimi altındaki yaşamın karmaşıklığı hakkında yeni bir şeyler ortaya çıkaracak mıydı görmek istemiştim. Üstü örtülü geçmişe bir insan yüzü katmak, Nazizm ile birlikte düşünülen Maniştist nitelikteki iyilik ve kötülük karşıtlığını çözebilir miydi, yoksa bu hantal ikilemler olduğu gibi kalmaya devam eder miydi?

Griesinger'i araştırmam tam beş yılını alacaktı. Araştırmam beni Prag, Berlin, Stuttgart, Zürih, New Orleans ve Griesinger'in çalışmış ya da okumuş olduğu daha pek çok Alman kasa-basına sürükleyecekti. Bu esnada, tarih yapmanın yeni yollarını geliştirdim. Akademik tarih genellikle standart yoldan ayrılmaz. Tarihçi, ikincil kaynaklarla uzun süren uğraşın ardından konu hakkında hipotez geliştirir ve ancak bundan sonra hipotezlerini test etmek için ana kaynaklara gider. Bir bakıma, Robert Griesinger'i araştırırken bu yolu tersten gitmiştim: Araştırmam kaynaklarla başlamıştı. Kişisel belgelerinin nasıl olup da saklandığını öğrenmek için Griesinger'in faaliyette bulunduğu tarihî ve sosyal bağlamı yeniden kurmam gerekti.

Griesinger'in hikâyesini araştırarak geçirdiğim bunca zamandan sonra, nihayetinde bir araya getirdiğim parçalar, zengin bir aileden gelen iyi huylu bir çocuğun, bir hukuk öğrencisinin ve sonrasında yükselme hırsıyla dolu, ırkçı ideolojiyi benimseyen, hayvanları seven, Nazi rejiminde çalışmış bir bürokratin hayatıydı. Savaş sırasında, orduda bulunduğu tümenin Avrupa boyunca geçtiği güzergâhı takip ettim, kızlarıyla olan fotoğraf albümlerine baktım ve annesinin günlüğünü okudum. Kimi zamansa Griesinger'in hikâyesi, şaşırtıcı bir biçimde beni kendi ailemin geçmişine yakınlaştırdı.

“Gerçek” Nazi

Her şey bir koltukla başladı. Görünüşe göre bu koltuk, Griesinger’in kişisel hayatına, zevklerine, ilişkilerine ve alışkanlıklarına, evraklarının ötesinde ışık tutuyor. Floransa’dayken, kökenini açıklamaları umuduyla, uzmanlara koltuğun bir fotoğrafını göndermiştim. Her biri, 1840’larda sert ahşap bükme yöntemini icat eden, Almanya doğumlu mobilyacı Michael Thonet’ten esinlenilerek yapıldığı üzerinde mutabık kaldı. Thonet’in buharda bükülmüş lamine koltukları, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda muhafazakâr müşteriler arasında oldukça popülerdi. Ancak, 1960’lara gelindiğinde, modası geçmeye başlamıştı.¹

Koltuğun şu anki sahibi olan Jana’yla ilk görüşmemizden birkaç ay sonra, üretim yerini bulmak ve ilk alıcısı hakkında bir şeyler öğrenmek umuduyla Prag’a gittim. Griesinger, koltuğu Almanya’dan Prag’a götürmüş ya da şehre gelişiyle birlikte Prag’dan almış olabilirdi. Koltuğun, Prag’da ve hatta Nazi işgali altındaki Batı Avrupa’da yaşayan Yahudi bir ailenin evinden zorla alınarak, fethedilen bölgelere gelen Reich çalışanlarının ve ailelerinin mobilya ihtiyacını karşılaması için doğuya gön-

1 Bana Thonet’in ahşap büküm mobilyalarını fark ettirdikleri için Elizabeth St George, Jeremy Morrison ve Eugenio Donadoni’ye müteşekkirim.

derilmiş olması da mümkündür.²

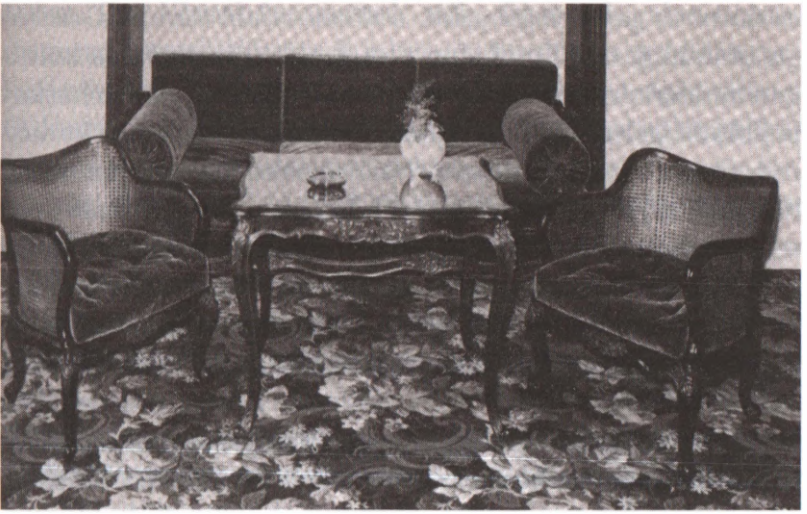
Prag Dekoratif Sanatlar Müzesi kütüphanesinde, 1930'ların Çekoslovakya'sından, her biri modern yaşamın yeni kolaylıklarını sergileyen, yüzlerce mimarlık ve ev dekorasyon dergisi inceledim. Bu dergilerdeki oturma odalarında, Jana'nınkiyle aynı görünen birçok koltuk resmiyle karşılaştım.

En yakın benzeri, Prag'daki mobilya şirketi 1940'ta Almanlar tarafından ele geçirilen Çek-Yahudi tasarımcı Emil Gerstel'in koleksiyonlarından birindeydi. Gerstel'in tasarımları pahalıydı. Şirketi, zengin müşterilerinin zevklerine uygun tarihselci mobilyalar üzerinde uzmanlaşmıştı. Bir Gerstel tasarımı almak için müşterilerin, Prag, Yeni Kent'in kalbinde, eğimli çatılarıyla, uzun, simetrik Neo-Rönesans binalarla bezenmiş, tarihi bir alan olan canlı Senovážné Meydanı'ndaki Gerstel dükkânına gitmeleri gerekiyordu. Orijinalini almaya gücü yetmeyenler veya zamanı olmayanlar içinse basit bir çözüm vardı. Gerstel'in neo-rokoko tarzı koltuklarının benzerleri kolayca yapılıyordu ve Prag pazarı bu taklitlerle dolup taşıyordu.³

---

2 Aralık 1941'de Hitler, Yahudiler Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'ya sürüldükten sonra onlara ait mobilyaları Reich'in mülkü yapan "Mobilya Operasyonu"nun (*Möbel Aktion*) başlatılması için izin verdi. Ocak 1942'den Kurtuluş gününe kadar Almanlar, Yahudi evlerindeki masalara, sandalyelere, dolaplara, yataklara ve daha yüzlerce eşyaya el koydu. Bu eşyalar, Nazi bölgesinde çalışan Alman yöneticilerin yeni aldıkları evlerini ve ofislerini döşemek için kullanılmak üzere doğuya taşındılar. Sonralarıysa bu eşyalar, Müttefik borbardımanı sonucunda mağdur olan Alman ailelere verildi. 1943'lerin sonlarına gelindiğinde, 24.000 yük vagonuyla yaklaşık bir milyon metreküp eşya doğuya taşınmıştı. Sadece Paris'te bile 38.000 "terk edilmiş binadan" eşya aldılar. Bohemya ve Moravya Protektorası'nda da sahipleri Theresienstadt'a gönderildikleri anda Yahudilerin mobilyaları ve eşyalarına el konuldu. Eşyaların Çek topraklarındaki Alman memurlara tahsis edilmesinden önce, Yahudi işçiler önceki sahiplerine ait olduğunu gösteren tüm işaretleri sildiler. Gümüşlerin üzerindeki monogramları ve diğer özel işaretleri çıkardılar. Ocak 1944'te, doğuda öldürülen ya da Theresienstadt'ta kaderine terk edilen Yahudilerin mobilyaları ve diğer ev eşyaları, 54 büyük depoda tutuluyordu. Bkz. Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State* (New York, 2006), s. 119-123; Shannon L. Fogg, *Stealing Home: Looting, Restitution, and Reconstructing Jewish Lives in France, 1942-1947* (Oxford, 2017); Livia Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia: Facing the Holocaust* (Lincoln, NE, 2005), s. 116, 129.

3 Bu konudaki fikirleri için Eva Škvárová'ya müteşekkirim.

Emil Gerstel'in Kataloğu, Prag, s. 14 (üzerinde tarih yok, ama 1927'den sonra yayımlandı).

Yağmurlu bir mayıs günü, koltuğun çeşitli fotoğraflarıyla birlikte, Prag, Eski Kent'e gelip araştırmalara başladım. Gerstel şirketinin arşivlerinin çoğu savaş sırasında yok olmuştu, kurtarılanlar ise özel kuruluşların kamulaştırılmasından sonra kaybolmuştu.⁴ Binlerce galeri ve atölyeye girip çıktım.⁵ Yerel koltuk imalatçılarıyla mobilyacılar, koltuğun orijinal Gerstel olup olmadığı konusunda ikiye bölündü. Bir antika dükkânının sahibi, kapının önünde durup fotoğrafı incelerken, "Prag'daki bütün fabrikalar, aynı bunun gibi yüzlerce koltuk ürettiyordu," dedi.

Bugün orijinal bir Gerstel almak, Griesinger'in 1943'te Prag'a geldiği döneme göre daha kolay. Artık nadir ve özel bir değeri olmayan Gerstel eserleri, şehrin antikacılarını dolduruyor. Bir tamirci, artık bu tarzın demode olarak görüldüğünü söyledi. Ben de antikacıların birinde, Griesinger'in koltuğuna tıpa tıp benzeyen iki parça buldum. Dükkân sahibi, çiftini 150 İngiliz Poundu'na eşdeğer 4.500 Çek Korunası'na satıyordu. İçinde bir şey olup olmadığını görmek için minderi parmaklarımla yavaş-

4 A.g.e.

5 Olšany Mezarlığı yakınlarında bulunan, daha uzak birkaç antika mobilya deposuna da gittim.

ça dürtmek gayet doğal geldi. Dükkân sahibi Karel'e, Griesinger'in koltuğunun fotoğrafını uzatıp, yakın zamanlarda koltuğun minderinin içinde Nazi döneminden kalma, gamalı haçlarla dolu belgelerin bulunduğunu anlattım. Sakin sakin konuştum ve etki uyandırmak için "Nazi" derken duraksadım. Karel fotoğrafa şöyle bir baktı, sigarasından bir nefes çektikten sonra, omuzlarını silkerek fotoğrafı geri uzattı. Sonrasında, tepkisinin hiç de ona özgü olmadığı anlaşılacaktı. Amsterdam'daki tamircinin aksine, Prag'da konuştuğum kimse koltukta bir şeyler saklandığını duyduğuna şaşırmadı. Birisi, "Tanrı aşkına, Komünist Çekoslovakya'ydı burası," diye konuştu, "insanların bir şeyler saklamak için iyi sebepleri vardı; her gün mobilyalarda gizlenmiş eşyalar buluyorum," diye devam etti. Konuştuğum bütün satıcı ve tamirciler, kâğıt paralar dışında buldukları her şeyi atma eğilimindeydi. Bir koltuk imalatçısı, onardığı her on kanepa ya da koltuktan en az birinde gizli mektuplar ya da resmî belgeler bulduğunu anlattı. Hiçbirini okumadığını söyledi. Gelecekte olası tarihî araştırmalara giden milyonlarca yol, yeryüzünden sökülüp atılmış gibi görünüyordu. Binlerce insanın, o dönem rejimden geçici olarak saklamaya çalıştığı şeyleri, Karel ve onun gibiler sonsuza dek siliyordu.

1948'den komünizmin çöküşüne kadar, Çekoslovakya halkı totaliter devletin daimi gözetimi altında yaşadı. Çekoslovak gizli polisi StB (*Státní bezpečnost*) toplumu sürekli izliyordu. 1989'a kadar, sahip oldukları 15.000-17.000 kişilik düzenli personele ek olarak, örgütün rejime karşı hareket etme şüphesi bulunan herkesi ihbar etmekle görevli 30.000'den fazla kayıtlı muhbiri vardı. Dinleme cihazlarının ve korku tüccarlığının damgasını vurduğu bir dönemde, pek çok sıradan vatandaşın kendilerini ve ailelerini töhmet altında bırakacak şeyleri saklamak istemeleri hiç de şaşırtıcı değil.⁶

Prag'da bulunduğum sürede, Griesinger'in şehirdeki varlığına dair bir kanıt bulmak için yerel arşivleri incelemeye de baş-

6 StB'de çalışan personel ve muhbir sayısı için bkz. https://zpravy.aktualne.cz/small-but-effective-communist-secret-police-dissected/r~i:article:6126_86/?re-directed=1505699944

ladım. Çek Ulusal Arşivlerinde mikrofilm makaraları arasında geçen bitmek tükenmek bilmeyen bir günün ardından, polis dosyalarından birinde Griesinger'e ilişkin bir belge buldum. O dönem, Prag'a yeni gelen herkesten, adreslerini ve kişisel bilgilerini yetkililere bildirmeleri isteniyordu. Griesinger'in formunda, Prag'a ilk kez 1943 Martı'nın başlarında Stuttgart'tan geldiği, Protestan olduğu ve anne babasının adlarının Adolf ve Wally olduğu yazıyordu. Fakat, Griesinger'in polis dosyası başka bir şeyi daha su yüzüne çıkardı: Koltuğun içindeki belgelerinde önemli bir gerçeği gizlemeyi başarmıştı. 1944'e kadar, kayıtlı pasaportlarında çocuksuz ve bekâr olarak görünüyordu. Ancak, Griesinger evlenmişti. Prag'da bulduğum polis dosyasındaki karmakarışık el yazısıyla, Gisela Nottebohm adında bir kadınla evlendiğini doğrulamıştı.⁷ Bu bilgiyi saklayarak kimi kandırmaya çalışıyordu? Gerekçesi ne olursa olsun, Griesinger'in çağdaşlarını yanıltma çabaları yetmiş yıl sonra da etkili oldu: Benim de gözümü kolaylıkla boyadı.

Yalnızca bir belgeyi ortaya çıkarmak bana yetmemişti. Ertesi gün, Güvenlik Hizmetleri Arşivi'ne gittim. Burada, Nazilerin Çek topraklarını işgali sırasında Prag'da yaşayan Almanların dosyalarının da bulunduğunu duymuştum. Hayatını nasıl geçirdiğini anlamak için Griesinger'in adının geçtiği, eski bir Reich çalışanının ifadesine benzer bir şey bulmayı umuyordum. Ön cephesi karanlık, kirli, eski bir Art Deco binasının içinde bulunan arşive vardığımda, Griesinger'in Ulusal Arşivlerden aldığım polis dosyasının kapak sayfasını, görevli arşivciye uzattım. Belgeyi okumak için gözlüklerini çıkartıp tahta masasındaki eski kitap yığınının üzerine koydu. Dosyayı aramak için içeriye giderken hafif, misk kokulu, klasör dolaplarıyla dolu bir odada beklememi istedi.

Büyük duvarları dolduran açık raflarda, farklı farklı renklerde binlerce dosya vardı. Arşivci döndüğünde, "Prag'daki Alman Kamu Çalışanları" listesinin olduğu bir belgeyi bana uzattı. Listede, Griesinger'in adı da vardı. Adının yanında sadece

7 Národní archiv v Praze (Ulusal Arşiv, Prag; bundan sonra NAP), PR II-EO 1420/5. Griesinger, Prag şehir polisine 8 Mart 1943'te kaydını yaptırdı.

birkaç detay yazılıydı: doğum tarihi ve yeri, Prag'daki adresi ve Prag'daki Alman Eyalet Yönetimi Bakanlığı'ndaki görevi. Bunların çoğunu Ulusal Arşivlerden ve koltuktan çıkan belgelerden zaten biliyordum. Öte yandan, son bir detay yeni bir bilgi içeriyordu. Muğlak iş detaylarının yanında, Griesinger'in bir SS subayı olduğu yazıyordu. *SS Obersturmführer* (SS üsteğmeni) olarak kayıtlıydı.⁸

Sıradan bir ev eşyasının izlerini sürerek, son yüzyılın en şeytani örgütlerinden birinin üyesine ulaşmıştım: *Schutzstaffel* ya da SS. Adının yanında bu iki harfi görür görmez kafamdaki Griesinger resmi değişti. Onun hakkında yarattığım imaj çattırdamaya başlamıştı. O ana kadar, sıradan bir kamu görevlisini aradığımı düşünüyordum. Bir an için, Griesinger'in apolitik olduğu fikrine bile kapılmıştım. Şimdiyse, görünüşe göre çok daha önemli birinin izindeydim. Ancak katı ırk, boy ve sağlık kriterlerini karşıladıktan ve Hitler'e bağlılık yemini ettikten sonra birliğe alınan SS üyeleri, hâlâ Nazi Almanyası'nın en sapkın yönleriyle birlikte anılmaya devam ediyor. Eğer Griesinger SS'e katıldıysa, ırkçılık ve antisemitizm gibi Nazi ideolojisinin temel ilkelerini benimsemiş olması muhtemeldir. Griesinger, artık o açık renkli takım elbisesiyle, düzgün giyimli, kibar, iyi eğitilmiş bürokrat değildi benim için. Kafamda hiç şüphesiz spekülatif, bambaşka bir resim oluşmaya başlamıştı: Griesinger, korkutucu SS üniformasını giymiş, Stuttgart ve Prag sokaklarında dehşete düşmüş Yahudileri hırpalıyordu. Bu SS subayının en değerli belgelerinin, bir İngiliz Yahudisinin eline düşmüş olmasından kaynaklı o katıksız ironiyi iliklerime kadar hissettim.

Bu yolculuğa, Jana ve kızı Veronika'ya, Griesinger'in belgelerinin aile koltuklarından nasıl çıktığını bulmalarına yardım etmek için çıkmıştım. Ancak, Griesinger hakkında Çek kaynaklarından yeni bilgilere ulaştıkça, koltuğa olan ilgim de azaldı. Hâlâ Griesinger'in gizli belgelerinin gizemini çözmeyi ümit edi-

---

8 Archiv bezpečnostních složek (Güvenlik Hizmetleri Arşivi, Prag, bundan sonra ABS), İçişleri Bakanlığı Çalışma Enstitüsü (Ministerstvo Vnitra - MV), 107-8-30, Prag'daki Alman memurlar Rehberi. Bu belge Griesinger'in ayrıca SD'de olduğunu da doğruluyor.

yordum. Aynı zamanda, bu SS subayı hakkında daha fazla şey keşfetmek istiyordum – sadece Prag’da geçirdiği zamanı değil, özünde kim olduğunu, neyi, neden yaptığını da öğrenmek...

Veronika’nın Griesinger’in hikâyesiyle bana gelmesinden önce, SS ile ilgili derinlemesine hiçbir çalışma yapmamıştım. O ana kadar, bu örgüte aidiyetin, üyelerinin varoluşunu belirleyen türden, tam zamanlı bir iş olduğunu düşünürdüm. SS subaylarının, her gün örgütün siyah üniformalarını giyip, uyanık oldukları her an yerel halkı korkutan kişiler olduklarına inanırdım. Griesinger örneği, bunun her zaman böyle olmayabileceğini gösteriyor. Griesinger’in, bakanlıkta avukat olarak SS üyeliğiyle hiç de alakası olmayan tam zamanlı bir işi zaten vardı. Araştırmalarım derinleştikçe, on binlerce doktorun, avukatın ve memurun da aynı şeyi yaptığını öğrendim.

Griesinger’in SS üyesi olduğunu öğrendikten kısa bir süre sonra, SS dosyalarını bulmak umuduyla Berlin’e gittim. Pek de iyimser degildim: Bir milyon SS üyesinin dosyalarından üçte ikisi, savaşta meydana gelen Müttefik bombardımanında yok edilmişti. Kalan SS dosyaları da sakın bir Berlin banliyösü olan Lichterfelde’deki Bundesarchiv’de tutuluyordu. Binaya girerken bu yabancı Nazi’ye olan ilgimin, beni haddinden fazla meşgul edip etmediğini düşünmekten kendimi alamadım. Herhangi bir bilgi alma şansımın yüzde elliden de az olduğunu bile bile bambaşka bir şehre gelmişim. Ancak Griesinger’in SS dosyalarına ulaşma ihtimali göz ardı edemeyeceğim kadar baştan çıkarıcıydı. Bir şey bulmam çok düşük bir ihtimal de olsa, sadece pasaportuyla resmî belgelerinden tanıdığım bu adamla belki de “tanışmaya” yaklaşabilirdim, kendi elleriyle yazdıklarını okuma şansına erişebilirdim.

Binaya vardıktan sonra beni rahatlatan haberi aldım: Griesinger’in SS dosyaları kurtarılmakla kalmamıştı, incelemeye de açıktı. Arşivci, belgeleri koleksiyondan alıp getirmek için acele ediyormuş gibi değildi, fakat sonunda birisi gelip üzerinde “Dr Robert Griesinger, SS numarası: 161.860” yazan belgeleri

teslim etti. SS numarası, eski Gotik el yazısıyla sayfanın üstüne kazınmıştı. Griesinger'in kocaman dosyasında, Berlin'e göndermiş olduğu onlarca mektup vardı. 1930'ların ortalarından başlayarak yazışmalarını okurken, ilk defa her satırda onun sesini duyuyordum. Sesi sakın ve mesafeliydi, sanki tüm duygulardan arınmış gibiydi. Denetçiyle Berlin'deki SS personelinden sonra, muhtemelen Griesinger'in yazdıklarını okuyan üçüncü kişi yalnızca bendim. Umduğumun aksine, dosyadaki mektupları ve raporları SS'deki işinin yapısını ortaya çıkarmadı. SS'in masa başı çalışan katillerinden ya da toplama kampı gardiyanlarından biri gibi görünmüyordu. Tersine, belgelerde yalnızca aile meseleleriyle ve memurluğuyla ilgili bilgiler vardı.

Griesinger'in baba olduğunu da SS dosyasından öğrendim. 1941 tarihli bir belgede, çocuklarıyla ilgili ayrıntılar yazılıydı. Burada, karısı Gisela'nın ilk evliliğinden olma Joachim adındaki üvey oğlunun dışında Ocak 1937 doğumlu Jutta ile Aralık 1939 doğumlu diğeri olmak üzere iki kızından daha bahsediliyordu. Ne Jutta ne de daha sonradan adının Barbara olduğunu öğreneceğim küçük kardeşiyle ilgili başka bir bilgi vardı.⁹ Eğer kızları savaştan sağ kurtulmuşlarsa ve hâlâ yaşıyorlarsa, şu anda yetmişli yaşlarında olmalılar. Belki de hâlâ Stuttgart'ta yaşıyorlardı. Dosyaya göre, evliliklerinin SS'den onay alabilmesi için hem Gisela'nın hem de Griesinger'in Aryan soyundan geldiklerini gösteren bir soy ağacına sahip olmaları gerekiyordu.

Griesinger'in soy ağacı, ebeveynlerinden ikisinin de Stuttgart'ta doğmadığını gösteriyordu. Annesi Wally 1884'te, ailesinin yüzyıllardır yaşadığı, Hollanda sınırına kırk kilometre uzakta bulunan bir Alman kasabası olan Duisburg'da doğmuştu. Griesinger'in babası Adolf ise daha da uzaktan geliyordu. Adolf Almanya'da doğmamıştı. Hatta Avrupa doğumlu bile değildi. 1871 yılında, New Orleans, Louisiana'da doğmuştu. Griesinger'in soy ağacında parmaklarımı gezdirirken, birço-

---

9 Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde (bundan sonra BAB), VBS 286 SS Subaylarının Hizmet Kayıtları (SSO/ SS-Führerpersonalakten) 031 RG Dosyası. Ayrıca bkz. R 1501, Reichsministerium des Innern (İçişleri Bakanlığı) no. 206781. RG'nin 19 Mart 1937'de el yazısıyla yazılmış CV'si (bundan sonra CV, Mart 1937).

ğunun Fransız soylu ailelerinin isimlerini taşıyan ailesinin nesillerce Birleşik Devletler'in güneyinde yaşamış olduğunu gördüm. Tahmin ettiğimin aksine ailesi tarihsel olarak Alman değildi. Griesinger Amerikan soy ağacını tamamlamak için çok uğraşmıştı. Amerikan atalarının büyük çoğunluğu hakkında pek bir şey bilmiyordu. Babasının doğum belgesi ve baba tarafından atalarının evlilik belgeleri gibi çeşitli elzem belgeleri eksikti. Böylesine önemli belgeleri olmadan SS'e girmesi, SS'nin yalnızca Alman elitlerinden oluşan, bu yüzden çok sıkı bir başvuru süreciyle işleyen bir örgüt olma şöhretiyle ilgili de kuşku uyandırıyor. Görünüşe göre yetkililer, New Orleans'taki atalarının istenen ırksal özelliklere sahip olduğunu bildirdiğinde, Griesinger'in sözüne güvenmişlerdi.¹⁰

Hitler'e göre, tüm iyi Almanlar, bir zamanlar Alman topraklarında çalışmış olan ataları vasıtasıyla ülkelerinin yüce geçmişine bağlıdırlar. Naziler, Almanya'yla hiçbir tarihsel bağlarının olmadığını ileri sürdükleri Yahudi, Slav ya da Roman gibi "aşağı ırkları" yok etmek pahasına, vatanlarına olan Germen bağları yücelten Kan ve Toprak (*Blut und Boden*) felsefesini geliştirmek için çok uğraştılar. Griesinger'in Amerikan geçmişi, Üçüncü Reich döneminde yaygın olan Alman kimliği kavramına uymuyor. Soyunun yalnızca bir kolu, cennete benzeyen bu kırsal yaşamı yansıtıyordu. Griesinger'in bu vahşi paramiliter örgüte üyeliğiyle ilgili alınan bilgilerin böylesi mahrem detayları içermesi biraz garip gelmişti bana. Fakat Nazilerin soyla ilgili takıntıları yüzünden, her türlü duygusal, cinsel ve ailevi ayrıntılarla ilgili bilgi toplamaları, SS üyeliği için bir zorunluluktu. Çirkin amaçlarına karşın, ırksal saflığı elde etmek için toplanan belgeler, çelişkili bir şekilde, diğer soy ağacı çalışma yöntemlerine benziyor. Bu yöntemle, nesiller arasındaki akrabalık ilişkilerinin izini sürebiliriz.

Griesinger'in Amerika Birleşik Devletleri'nde atalarının olması ve Griesinger aslında baba olması, Berlin arşivlerinin so-

---

10 BAB, Irk ve İskân Merkez Bürosu Evlilik Belgesi Başvuruları (bundan sonra MLA), R 9361 III/58950, RG'nin elle yazdığı aile ağacı. Tarihsiz. Muhtemelen 1935 sonbaharı.

rulara cevap olmaktan çok yeni sorular doğurduğu anlamına geliyordu. Griesinger'in savaşta ne yaptığı hakkında hiçbir belge yoktu, Üçüncü Reich döneminde Stuttgart'ta sıradan bir Nazi olarak gündelik yaşantısına ışık tuttuğu da söylenemezdi. Bunları öğrenmek için başka bir yere gitmem gerekti.

Savaşın bitiminden tam yetmiş beş yıl sonra gördüğüm Stuttgart, Griesinger'in çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği şehirle çok az bir benzerlik taşıyordu. Pek çok Alman şehri gibi, Stuttgart da yoğun Müttefik bombardımanının kurbanıydı. Müttefiklerin gerçekleştirdiği 53 hava saldırısında, Stuttgart'taki binaların neredeyse %60'ı yok olmuş, 4.562 insansa hayatını kaybetmişti. Bunlardan birisi 12 Eylül 1944 tarihinde, 101 Kraliyet Hava Kuvvetleri Filosu tarafından 1.600 kişinin yaralanması, 957 kişininse öldürülmesiyle sonuçlanan saldırıdır.¹¹ O gece, on sekiz yaşında bir çavuş olan büyükbabam David Bernett, Lancaster bombardıman uçağında özel görevler operatörüydü. Bunu açıkladığımda, Stuttgart'taki asistanım şehir merkezinde gezinirken bir anda duraksayıp tereddütle ama keskin bir şekilde, "Yani, sizin de başkalarına acı çektirmiş olan akrabalarınız var," dedi. Büyükbabamın Stuttgart'a yaptığı hava saldırısı, benim için onun savaş kayıtlarındaki küçücük bir detaydı sadece ama o şehirde savaşın bitiminden on yıllar sonra bile hâlâ, yedi buçuk saat süren bombardıman çılgınlığından etkilenen insanlar için durum hiç de böyle değildi. O zamana kadar, İngiliz bir Yahudi olarak, kimsenin beni savaş dönemi trajedilerinden biriyle ilişkilendirebileceği hiç aklıma gelmemiştir.

Nisan 1945'te Fransız kurtarıcılar geldiğinde, şehir 4,9 milyon metre küp molozla kaplıydı.¹² Şehri yeniden inşa etme görevi, o dönem belediye başkanı olan Arnulf Klett'e düştü. Belediye başkanlığı yaptığı otuz yıl boyunca Klett'in önceliği, şeh-

11 Wolf-Dieter Obst, "Nachts, als das alte Stuttgart unterging", *Stuttgarter Nachrichten*, 25 Temmuz 2014.

12 Rebecca L. Boehling, *A Question of Priorities: Democratic Reforms and Economic Recovery in Postwar Germany: Frankfurt, Munich, and Stuttgart under US Occupation, 1945-1949* (Providence, RI, 1996), s. 90.

rin mahvolan ekonomisini, endüstrisini, konut ve ulaşım sistemini mümkün olan en kısa sürede onarmaktı. Mimari detaylara pek de özen göstermeyerek, Stuttgart'ı, savaş öncesi sahip olduğu Gotik ihtişamına kavuşturmaya yönelik yapılan çağrılara kulak asmadı. Bunun yerine, şehrin harabelerinin üstünde göz zevkini bozan ham betondan binalarla yaya bölgeleri yükseldi.¹³

Stuttgart'taki ilk günlerimde bölge boyunca dağınık şekilde bulunan arşiv depolarını araştırarak, Griesinger'in yaşamının parçalarını bir araya getirmeye çalıştım. Yetmiş yıldan fazla zamandır dosyalanan rengi solmuş evraklar, onun Württemberg İçişleri Bakanlığı'ndaki tayinlerine ve aldığı terfilere ışık tuttu. Griesinger'in öğrencilik günlerine, maaşına ve savaş çıkana kadar bakanlıkta sahip olduğu pozisyona dair detaylara ulaştım. Bulduğum evraklar, bilhassa, henüz yeni ve belirsiz olan Üçüncü Reich yönetiminde kendini kariyer yapmaya adanmış, azimli ama oldukça sıradan bir memur imajı sundu. Hepsinden öte, yerel arşivler gösterdi ki Griesinger'in hukuk eğitimi onun en değerli varlığıydı, bu sayede başka türlü ulaşması pek mümkün olmayan sosyal alanlara girebilmişti.

Nazi geçmişiyle ilgili ayrıntıları ortaya çıkarmaksa çok daha zordu. Daha şişkin dosyalarla karşılaşmak umuduyla savaştan sonra Griesinger'in Nazilerden arındırma sürecinde –muktedir Müttetiklerin Almanya'yı Nazizmin izlerinden tamamen temizlemek için başlattığı, ama nihayetinde başarısız olan kampanya– soruşturulup soruşturulmadığını öğrenmeye çalıştım. Nazilerden arındırma dosyalarının tutulduğu Staatsarchiv Ludwigsburg'a gittiğimde, savaş sonrası yaptırım uygulananların bulunduğu listeden soyadı “G” harfiyle başlayanların isimlerini parmağımın ucuyla aşağı doğru inerek tek tek inceledim. Bulduğum isim Robert'inki değil, annesi Wally Griesinger'inkiydi. Nisan 1946'da Wally, Nazi partisinin kadınlar kolu olan *NS-Frauenschaft*'a katıldığı için Nazi olmakla suç-

13 Klett'in geçmişine ve Nisan 1945'te belediye başkanı olarak atanmasına dair fazlası için bkz. a.g.e., s. 94-104; “Wie Stuttgart sein Gesicht verlor”, *Die Welt*, 16 Ekim 1999.

lanmıştı. Robert'in adını hiçbir yerde bulamadım. Partinin resmî bir üyesi ve SS *Obersturmführer* olan Robert'in dosyası yokken, parti üyesi bile olmayan annesi soruşturma geçirmişti. İşte aile tarihlerinin, arşivlerdeki resmî anlatının yanına koyulunca nasıl da garip görüldüğüne dair başka bir örnek daha.¹⁴

Griesinger'in Stuttgart'taki SS göreviyle ilgili detayları toplamak da zorlu bir işti. Stuttgart'taki SS üyeleriyle ya da örgütün buradaki şubesinin yapısıyla ilgili bilgi verecek dosyaların saklandığı yerel bir SS arşivi yoktu. Nisan 1945'te, Amerikan ordusunun Stuttgart'ı kurtarmasına yalnızca günler kaldığı anlaşıncaya, yerel SS liderleri örgütün arşivlerini yok etti. On beş yıldan uzun süredir tutulan evrakları yakmaya yetecek kadar yakıt ve benzine yalnızca onların erişimi vardı. Württemberg'in fanatik bölge yöneticisi (*Gauleiter*) olan Wilhelm Murr, Stuttgart halkına acı son gelene kadar savaşma emri verirken alevler, Robert Griesinger ile yoldaşlarının SS dosyalarını taşıdıkları sırlarla birlikte sonsuza dek yok ediyordu. SS dosyaları sadece Württemberg ile güneybatı bölgesinde imha edilmemişti. Müttefiklerin zaferi yaklaşırken SS personeli, Almanya genelindeki köylerle kasabalarda ve işgal altındaki ülkelerde kendilerine ait belgeleri ateşe verdi.¹⁵

Ancak yazılı kaynaklar, bir insanın hikâyesinin ancak küçük bir bölümünü anlatabilir. Diğer ipuçları savaştan kurtulmuş, yanıp küle dönüşmemiş olabilirdi. Griesinger'in doğup büyüdüğü şehirdeyken, onu şahsen tanıyan biriyle tanışmayı umuyordum.

Bir hevesle yerel telefon rehberini elime aldım ve gördüğüm Griesingerleri rastgele aramaya başladım. Aradıklarımın büyük çoğunluğu tele satış temsilcisi olduğumu sanıp hemen kapat-

14 Staatsarchiv Ludwigsburg (bundan sonra StAL), EL 902/20 Bü 91743. Nazilerden Arındırma Kayıtları. WG dosyası.

15 Bu bilgi için, mesleki hayatını Üçüncü Reich dönemi Stuttgart'ını araştırmaya adanmış, Stadtarchiv Stuttgart (Stuttgart Şehir Arşivleri) Baş Arşivcisi Dr. Roland Müller'e müteşekkirim. SS belgelerinin imhasına dair daha fazla bilgi için bkz. H. G. Adler, *Theresienstadt 1941-1945: The Face of a Coerced Community* (2. edisyon, Cambridge, 2017), s. 160-161; Christopher Dillon, *Dachau and the SS: A Schooling in Violence* (Oxford, 2015), 12, 109.

sa da bazıları nazikçe ailelerinde Robert adında biri olup olmadığını hatırlamaya çalıştı. Sonra “J” harfine geldim. İlk adı, Jochen Griesinger’ı aradım.

“Robert adında bir amcam vardı,” diye yanıtladı boğuk bir sesle. “Babamın kardeşiydi. Neden ilgilendiğinizi sorabilir miyim?”

Ne diyecektim? “Merhaba, Nazi amcanızın evraklarını Amsterdam’da bir koltuğun minderinin içinde gizlenmiş olarak buldum – bir kahve içebilir miyiz?” Çok saçma olurdu bu. “1930’larda yaşamış Alman avukatlarla ilgili bir araştırma yapıyorum,” dedim gerçeği saklayarak. Cevap vermesini beklerken, avuç içlerimin terlediğini hissettim.

Birazcık merakı uyanmış gibiydi. “Pekâlâ,” dedi Jochen, “yarın öğlen bana gelin.”

Detayları not edip kapattık. Griesinger’in bekârken oturduğu adresti bu. Oraya yeğeniyle tanışmaya gidiyordum.

Griesinger evi, Stuttgart’ın güneyindeki bir tepenin üstündeydi. Öğleden kısa bir süre önce, 1920’li yıllara ait birbiri ardına sıralanmış kocaman evlerle villaların yanından geçerek sokak boyunca ilerlemeye başladım. Her birinin kendisine ait bir ön bahçesi olan binalar, birbirlerinden hatırı sayılır ölçüde uzaktı. Üç katlı yapısıyla Griesinger konutu bu varlıklı mahalledeki büyük evlerden birisiydi. Ev hafif seftali tonlarındaydı, pencereleriye beyaz ahşaptan panjurlarla bezenmişti. Ön kapının yanında bir Alman bayrağı dalgalanıyordu. Bölgedeki diğer evlerden farklı olarak binanın ana girişi, oldukça yersiz görünen dört tane gri renkli klasik sütunla çevriliydi. Eve girmek için üstünde siyah metalden yapılma G harfi olan büyük bir kapıdan geçmem gerekti. Kapıyı çaldım. Oldukça endişeliydim, ailesine olan merakıma karşı Jochen’in vereceği tepkiden hâlâ emin değildim. Griesinger’in kızları oradaydı belki de. Jochen kuzenlerini arayıp uyarmış olabilirdi. Kapının açılmasıyla ön bahçe boyunca yukarıya doğru uzanan, taşlarla kaplı merdiven göründü. Merdiveni tırmanırken fark ettim ki ilk kez Griesinger’in gerçek anlamda adımlarını takip ediyordum.

Jochen çarpıcı evinin girişindeki sütunlardan birinin karşısında dikilmiş, beni bekliyordu. Kısa, kırlaşmış saçları ve tıraş edilmiş beyaz bıyığı vardı. Güçlü, sağlam yapılı bir adamdı, giydiği açık mavi gömleği ve kot pantolonuyla güven verici duruyordu. Yetmiş yaşındaki bir adama göre etkileyici bir görüntüsü vardı. El sıkışmamızdan sonra, Jochen beni evin yan tarafından geçirip arka bahçeye doğru götürdü. Burada, ince yapılı sarışın bir kadın bizim için masa hazırlıyordu. Gelişimizi fark eden kadın, beni karşılamak için dönerek adının Irmela olduğunu söyledi. Dar bir kot pantolonla üstüne oturan siyah bir tişört giymişti. Ellili yaşlarındaymış gibi görünüyordu. Jochen'in eşi miydi yoksa kızı mıydı emin olamadım.

Evin arkasındaki, ahşap bahçe masasının etrafına oturduk. Çiçekli bir şemsiye bizi güneşten koruyordu. Defterimle kalemimi daha yeni çıkarıyordum ki Jochen ve Irmela, Robert'e karşı olan ilgime çok şaşırdıklarını söyledi. Irmela, "Adam gerçek bir Naziydi," dedi hiç tereddüt etmeden.

Konuyu ben değil, o açmıştı. Konunun açılmış olmasından dolayı rahatlayarak, "Böyle düşünmenizın sebebi nedir?" diye sordum.

Jochen'i işaret ederek, "Kocamın babası, Albert söyledi," dedi.

"Neden Robert'le ilgili bir şeyler öğrenmek istediğinizi anlamıyorum," diyerek araya girdi Jochen. "Önemli biri değildi o."

"Size anlatsam da inanır mısınız bilmiyorum" diyerek çantama doğru uzandım ve Griesinger'in gizli evraklarının bir fotokopisini çıkardım. Koltuğun büyütölmüş, renkli bir fotoğrafını masada önlerine koyarak, belgeleri onlara doğru uzattım ve nasıl ortaya çıktığını anlattım. Sözlerimden emin olmak için yavaşça konuştum. 1930'lardaki Alman avukatlarla ilgili araştırma yapıyorum numarasını bıraktım.

Irmela, "Bu çok şaşırtıcı. İnanamıyorum," diye tekrar etti, Jochen'le birlikte Griesinger'in belgelerinin sayfalarını yavaşça çevirirken.

Jochen sessiz kaldı. Resmi iyice incelemek için kaldırıp kendisine yaklaştıırken, "Bu koltuğu daha önce görmemiştim," diye söze girdi sonunda, "ama hiç yabancı da gelmiyor."

Irmela, heyecanlı bir sesle, “Robert’in burada oturduğu dönemden beri evde olan buna benzer koltuklar kaldı bize,” dedi. Ayaa kalktı ve beni içeriye davet etti.

Eve girdiğim sırada sanki zamanda geriye gitmiş gibi hissettim. Odaanın duvarlarında aile portreleriyle birkaç askerî figür özenle asılı duruyordu. Neredeyse mobilyaların tamamı ahşaptı ve el yapımı gibi görünüyordu: altın kulplu gösterişli bir dolap, barok tarzı ahşap bir sandığın üzerinde duran bakır süs eşyaları koleksiyonu. İki dünya savaşı arasındaki yıllardan beri her şey aynı kalmış gibiydi. Karşımda duran oturma odasını Robert’in de benimle aynı şekilde tecrübe ettiğinden emindim.

Irmela, fotoğrafı elinde tutarken, resimdekiyle benzerliği göze çarpan, sırtı örgülü bambudan yapılmış üç tane ahşap büküm koltuğu gösterdi. Griesinger’in kocaman oturma odasındaki mobilyaların neredeyse hepsi oldukça büyüktü. Bir tahtı andıran büyük, ahşap koltuk odanın bir diğerköşesini kaplıyordu. Koltuğa hayranlıkla bakarken Irmela’ya yakalandım. Kapitone minderleri ortaya çıkarmak için koltuğun üstündeki dergileri kaldırırken, “O Lina’nın koltuğuydu,” dedi. “Lina, Ro-

Gisela ve Robert, aile evlerinde, 1937 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

bert ile Albert'in Amerikalı büyükanneleeri. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda öldü." Kocasının aile geçmişlerinin her ayrıntısını bilmesi karşısında oldukça etkilenmişim. "Büyükanne Wally doksanlarına kadar yaşadı. Yaşamının sonlarına doğru, bu evde onunla başbaşa çok zaman geçirdim. Birçok hikâyesini dinledim."

Verandaya çıkıp, masadaki yerlerimize geri döndük. "Robert'e ne oldu?" diye sordum. "Ona dair 1945'ten sonra hiçbir iz bulamadım."

Irmela, sandalyesinde otururken, "Yani bilmiyor musun?" dedi. Kımıldamadan duran Jochen'e doğru baktı. "Savaşın sonunda Prag'da öldü," diye devam etti. "Hastanedeyken, emin değilim, ya Çek ya da Rus askerler tarafından vuruldu. Cesedini de toplu bir mezara attılar." Irmela bunları söylerken ellerini göğsüne doğru yaklaştırdı ve parmaklarıyla görünmez bir tetiği çekiyormuş gibi yaptı.

Jochen karısının kaldığı yerden devam etti. "Savaş bittikten sonra, Büyükanne Wally, Bayan Helmichova adında tanıdığı bir Çek'e Robert'in başına ne geldiğini öğrenmesi için para vermiş." Jochen, Helmichova'nın 1946'ta Stuttgart'a amcasının ölüm sebebinin "bulaşıcı hastalık" olduğunu gösteren bir ölüm raporuyla dönmesine rağmen, ailesinin, gerçekte olanların kâğıt üstünde örtbas edildiğine inandığını söyledi. Helmichova Robert'e gerçekten ne olduğunu Prag'da tanıştığı kişilerden öğrenmişti. Stuttgart'a içinde Robert'in mezarından aldığı toprağın olduğunu öne sürdüğü bir kavanoz bile getirdi. Jochen başını sallayarak, "Büyükannem, Robert'in ölümünü hiçbir zaman atlatamadı," dedi.

Jochen'e, Gisela'yla kuzenleri olan Jutta ve Barbara'nın Prag'dan kurtulmayı başarıp başaramadıklarını sordum.

"Kurtuldular."

Ayrıntıları anlatmasını beklediysem de ikisi de sessiz kaldı. "Hâlâ yaşıyorlar mı?" diye sordum. "Gisela'nın öldüğünü düşünmüştüm, çünkü şimdiye yüz yaşından da büyük olurdu ama ya kızları?" Hâlâ yakınlarda mı yaşıyorlar diye meraklanmışım.

Jochen, düz bir sesle, “Sanırım yaşıyorlardır ama onlardan en son haber aldığımızdan bu yana yıllar geçti,” dedi.

Irmela’nın anlattığına göre, Wally’nin 1976’daki ölümünden sonra yaşanan miras kavgası aileyi bölmüştü. O zamandan beri ne Barbara’dan ne de Jutta’dan haber almışlardı.

‘İkisi de evli mi?’ diye sordum, evlendikten sonra aldıkları soyadları öğrenmeyi umarak.

Evlenmişlerdi. İkisi de artık Griesinger adını taşımıyordu. Irmela, şimdiki adlarının Jutta Mangold ve Barbara Schlegel olduğunu söyledi. “Jutta 1970’lerde İsviçre’de yaşıyordu. Hâlâ orada olabilir,” dedi.

İkinci Dünya Savaşı’nın arifesinde dünyaya gelen Jochen’e amcasını hatırlıyor mu diye sordum. Robert hakkında bildiği her şeyin, büyürken başkalarından duyduğu hikâyelere ve anekdotlara dayandığını anlattı. Bunun üzerine Jochen’e, Robert’in Nazilere ilk nasıl bulaştığını öğrenmek istediğimi söyledim ve bu ilgisinin ailesinden gelen bir şey olup olmadığını sordum. Şiddetle başını iki yana salladı. Ne kendi babası Albert’in ne büyükbabası veya büyükannesinin –Robert’in babasıyla annesinin– Nazizmle en ufak bir alakaları yoktu. Arşivlerden öğrendiğim kadarıyla Adolf ya da Albert Griesinger’e karşı açılmış Nazilerden arındırma davası olmadığını biliyordum. Fakat Wally’nin hakkında olduğunu gördüğüm dosya hâlâ kafama takılıyordu. Parti üyesi değildiyse de Nazilerin kadın kolu olan *NS-Frauenschaft*’a katılmıştı. Belli ki Nazi projesinin bazı ilkelerini çekici bulmuştu.

Irmela, “Robert’in babası Nazilerden nefret ediyordu,” dedi masanın karşısından lafa girerek. Gururlu bir edayla, “Eski kafalı kralcı bir askerdi; Württemberg Kralı’nın sırdaşıydı,” dedi. New Orleans’tan Stuttgart’a geldikten sonra, Adolf Griesinger seçkin bir asker olmuştu. “Büyükbaba Adolf, krala ömür boyu bağlılık yemini etmiş,” diye devam etti. “Naziler iktidara geldiğinde, ona orduda çalışmayı teklif ettiler ama o reddetti.” Irmela, Adolf ve Wally’nin Stuttgart’ın önde gelen sakinlerinden Stauffenberg ailesiyle olan dostluklarından da bahsederek, ailenin Nazizmden nasıl kaçındıklarına dair örnekler ver-

meye devam etti. Adolf, Württemberg kraliyet sarayından Kont Alfred von Stauffenberg'i tanıyordu. Kont Alfred ile Kontes Caroline, Temmuz 1944'te Hitler'e karşı suikast girişiminde bulunan, plan başarısız olunca idam edilen Claus von Stauffenberg'in anne babasıydı.

Irmela konuşurken, Jochen dinledi ve başıyla onayladı, ara sıra bazı detayları açıklamak için söze girdi. Bir noktada, "Büyükbabanın Nazilere ayıracak vakti yoktu," dedi. Adolf, Nazizmi Avusturyalı yabani bir onbaşının yönetimi altındaki bayağı bir popülist hareketten ibaret olarak görüyordu, diye açıkladı.

Irmela, "Evin tüm çalışanları da Adolf sayesinde Nazizme karşıydı," diye devam etti. Adolf'un bu etkileyici imajı biraz da olsa abartılı mı diye merak ettim. Irmela şüphelendiğimi hissetmiş olacak ki, gidip birkaç dakika sonra anlattıklarını kanıtlamak üzere bir fotoğraf albümü getirdi. "Bu, Albert'le Gertraut'un 1938'deki evlilik albümleri. Kendin bak." Albümü bana doğru uzattı. "Adolf yüzünden kimse törene Nazi üniformasıyla gelmeye cesaret edememişti." Resimlere bakmaya başladım. Gerçekten de Nazi üniformalı kimse yoktu. Sadece birkaç askerî üniforma görünüyordu. Fotoğraflardan birisi, o dönem altmışlı yaşlarının ortalarında olan Adolf'un, kilisede, üstünde eski imparatorluk üniformasıyla resmî girişini gösteriyordu. İmparatorluk Almanyası'yla özdeşleşen, üstü sivri uçlu bir kask olan *Pickelhaube* adındaki klasik bir başlığı takıyordu. En önde duran Birinci Sınıf Demir Haçı'yla birlikte madalyalarını göğsünde gururla sergiliyordu. Kılıcıysa sol tarafında, kemerinin tokasından aşağı doğru sarkıyordu. Bismarck'a benzediğini düşünmekten kendimi alamadım.

Fotoğraflara bakmaya devam ederken, kalabalığın arasından seksen sekiz yaşındaki anneannesi Wilhelmine ile birlikte duran Robert'i gördüm. Oldukça zeki görünümlü biriydi. Üstünde silindir şapka ile kuyruklu ceket vardı, içine de beyaz bir yelek giymiş, beyaz da bir papyon takmıştı. Jochen ve Irmela'nın anlattığına göre Adolf, Robert'in, onun karşısında SS üniforması giymesini yasaklamıştı. Irmela, kesin bir şekil-

Adolf ve Wally Griesinger, 1938'de, Albert ve Gertraut'un düğünleri vesilesiyle geldikleri kilisenin dışındalar (Jochen ve Irmela Griesinger).

de, "O şeyi evin içinde giymesine hiçbir şekilde izin verilmiyordu, dedi. "SS üniforması kibrine çok uygundu, diye ağzından kaçırdı.

Araya girerek, "Neden böyle söyledin?" dedim. "Wally hiç oğlundan böyle bahseder miydi?" diye sordum.

"Elbette hayır. Annesinin gözünde onun yanlış bir şey yapması mümkün değildi. Onun deyişiyle, Bobby, kusursuzdu. Irmela, 1960'larda evde yaşamaya başladığı ilk zamanlar, Griesingerler için on yıllar boyunca çalışmış çok sayıda insan olduğunu anlattı. "Robert'in anılarını canlı tuttular," dedi. "Bahçıvanla şoförün bana Robert'i hiçbir çalışanın asla sevmediğini söylediğini hatırlıyorum."

Jochen, "Onun züppe olduğunu düşünüyorlardı," diye bağırdı.

"Ve çok soğuk biri olduğunu," diye ekledi Irmela. "Anlaşılan onun gözlerinin içine bile bakmazlarmış."

Irmela, Wally'nin yeğeniyle savaş sonrası yaptığı bir konuşmayı hatırladı, onun da kuzeni hakkında söyleyeceği iyi hiçbir şey yokmuş. Bu akrabalarının Direnişin önde gelen üyelerinden biriyle evli olduğunu da özellikle belirtti.

Robert tam anlamıyla bir canavar gibi görünmeye başlamıştı. Bu, görünüşte önemsiz Nazi'nin tabiatına ve mizacına dair biraz olsun ipucu veren, şu ana kadar incelediğim idari belgelerde açığa vurulmayan bir yanıydı. Benim için Griesinger, sadece muğlak tarihî kaynaklarda görülen, geçmişten gelen soyut bir figürdü. Bu, Robert'ın hikâyelerini dinleyerek büyüyen akrabalarının uzun süre önce yaşamı sona ermiş Robert hakkında anlattıklarıyla çelişiyordu.

Robert'in Albert ile Gertraut'un düğün albümlerindeki bir fotoğrafına baktım. Albert, abisinin resminin arkasına, onun kibrine kinayeli bir gönderme yaparak, "Karşınızda Bay Regierungsrat," yazmıştı. Jochen'e babasıyla Robert'in yakın olup olmadıklarını sordum.

Kesin bir biçimde, "Hiç değillerdi," dedi. "Tamamen farklıydılar." Albert'in hep ahırda zaman geçirdiğini anlattı. Atları çok seviyordu ve bununla ilgili bir kariyer yapmak istedi. Bu yüzden 1920'lerin sonlarında at antrenörü olmak için Düsseldorf'a taşındı. Robert ata biniyordu, ama onlarla pek yakınlık kurduğu söylenemezdi.

Jochen ve Irmela'ya göre, Robert'in en büyük tutkusu kadınlardı. Irmela, ailenin Robert'ten hamile kaldığı ortaya çıkan bir kadından "para vererek" kurtulduklarını anlattı. "Bebek gayrimeşru olduğu için," diyerek devam etti, "büyükanne, çocuğu bir Griesinger olarak kabul etmedi." Robert'in hayatındaki bu kayıt dışı döneme dair daha fazla bir şey bilmiyordu. Daha çok Wally'nin Gisela'ya karşı olan yoğun antipatisine dair bilgisi var gibiydi. Wally, gelinini Robert'i bozan ve onu sevgili ailesinden koparan, baştan çıkarıcı bir kadın olarak görüyordu. Gisela'nın fotoğraflarından birinin arkasında, Wally'nin el yazısıyla "uğursuz" yazılıydı. Irmela'ya göre Robert, Gisela'nın hayata karşı olan parti kızı tutumuna âşık olmuştu. Wally, Gisela'nın oğlunu tehlikeli bir yola sürüklediğinden emindi.

Hakikatse bundan daha karmaşıktı. Jochen ve Irmela'nın açık bir biçimde hor görmelerinde, anlaşmazlık içindeki bir ailenin bitmek bilmeyen dedikodularının tadı hissedilse de, bu tavırlarında bir yandan daha derin ama çok da farkında olma-

dıkları bir niyetin de payı var gibiydi. Alman ailelerin, savaş-
tan sonra Nazi yönetiminin açtığı duygusal yaraları iyileştir-
mek için bir stratejiye ihtiyaçları vardı. Bunlardan birisi de bel-
li bir akrabayı, “karanlık bir geçmişe” sahip olan “gerçek Na-
zi” olarak seçip, rejime boyun eğmenin getirdiği kolektif suçlu-
luk duygusunun odaklandığı ve tutulduğu kişi olarak seçmek-
tir.¹⁶ Belki de Robert’i ailenin yüz karası olarak göstermek işe
yaramıştı: Sonuçta Nazilere en çok karışan Griesinger Prag’da
ölmüştü. Bu, onu –hem o zaman hem de şimdi– tam bir günah
keçisi yapıyordu.

Ziyaretimin sonlarına doğru, evlerinin sokaktaki diğer evler-
den farklı görünmesinin dikkatimi çektiğini söyledim Jochen’e.
Çerçeveleyip, antredeki vitrinde düzgünce sergilenmek üzere
hazırladığı, evin 1920’lerin ortalarından kalma planlarını ya-
kın zamanlarda bulduğunu söyledi. Jochen’in anlattığına göre
Adolf, yeni evinin Louisiana İç Savaşı sonrasında geçirdiği ço-
cukluğunu hatırlatmasını istemişti.

Adolf, verandalarından dört tane Korint düzenine uygun sü-
tunun yükselerek üstlerinde de büyük bir balkonun oturma-
sında ısrarcı olmuştu. Ortaya *Rüzgâr Gibi Geçti* filminden fırla-
mış gibi duran bir yapı çıktı.

Sonraları vatansever bir Alman’a dönüşse de kısmen de olsa
annesi Lina’nın da etkisiyle, Adolf Griesinger’in güneyli kök-
leri onun kimliğinin önemli bir parçası olmaya devam etmiş-
ti. Tek çocuk olan Adolf’un annesiyle ilişkisi oldukça yakın-
dı, Lina yaşamının son yıllarını oğlunun evinde geçirdi. Ara-
larında artık okyanus olmasına rağmen Stuttgart’ta yaşayan
Griesinger ailesi, ilişkilerine İngilizce olarak devam eden Li-
na sayesinde, Amerika’daki akrabalarıyla ilgili her şeyi bili-
yorlardı. Gelecekte bir SS subayı olacak Robert’e atalarından
kalan Louisiana’ya özgü fikirleri ve karakter özelliklerini keş-
fetmek istedim. Bir sonraki adımım kesinlikle New Orleans’a
gitmek olacaktı.

---

16 Otobiyografik kayıtlarda da benzer bir fenomenin olduğunu fark ettik. Bkz.
son “uncle Franz-Karl” davası, Nora Krug, *Heimat: A German Family Album*
(Londra, 2018).

Griesingerlerin Auf dem Haigst'teki evi (fotoğraf 1953 yılı dolaylarında çekildi; Jutta Mangold).

Bütün bir öğleden sonrayı Jochen'le Irmela'nın evinde geçirmiştim ve artık geç olmaya başlıyordu. Gitmek için izin istemeden hemen önce ellerinde Robert'e ait belge olup olmadığını sordum. Kısa süren duraksamanın ardından, "Korkarım ki yok," dedi Irmela. "Mektup gibi bir şeyler vardı ama hepsini çöpe attık." Bu belgeleri Jutta'yla Barbara'ya göndermeyi hiç düşünmediklerini söyledi, ne de olsa artık hiç görüşmüyorlardı.

Ona inanıp inanmamakta kararsızdım. Şimdiye kadar evden hiçbir şey atılmış gibi görünmüyordu. Bütün öğleden sonra Irmela her fırsatta farklı bir aile albümü aramaya gitti, gördüğüm kadarıyla çekmecelerle dolaplar ağzına kadar eski mektuplarla, kartpostallarla ve gazete kupürleriyle doluydu. Daha fazla ısrar edip uzatmak çok istesem de bunun akıllıca olmayacağını farkındaydım. Beni kabul edip sorularımı cevaplayarak bile yeterince kibarlık etmişlerdi. Oysa buna mecbur değillerdi.

Cesareti kırılmış görünen Irmela, “Gerçekten bizde hiç belge yok ama bir şey çıkarsa mutlaka haber veririm,” dedi.

Çıkarken bir kâğıda adresimi karaladım, onlardan bir daha haber alır mıyım emin değildim. O akşamın ilerleyen saatlerinde otel odama döndüğümde, çevrimiçi İsviçre telefon rehberinden “Jutta Mangold”u arattım. Bütün ülkeden sadece bir sonuç çıktı. Üstelik adresiyle telefon numarası da yazılıydı.

Yeni Dünya'dan Kalma Fikirler

Şiddetli yağmur binanın camlarını döverken bile güneyli cazibesini korumayı başaran New Orleans Noterlik Arşivi'ndeki gergin görünümlü arşivci, "İşinizi bitirmeniz için sadece on dakikanız var, sonra gerçekten gitmenizi istemek zorundayım," dedi. "Bir sonraki duyuruya kadar arşivler kapalı olacak," diye devam etti.

O ana kadar, o gün okumayı planladığım, Griesinger'in atalarına ait olan noter işlemleri yığınının arasında okuma odasında yalnız başıma oturuyordum. 2016'nın Mart ayıydı, New Orleans'ta geçireceğim son günümdü. Aceleyle materyallerin dijital kopyasını çıkarırken, arşivcilerse kendilerini en kötüsüne hazırlıyorlardı. Eyaletin bazı bölgelerinde yağışın şiddeti saatte 7,5 santimetreye kadar çıkmıştı ve New Orleans'ta su baskını olması bekleniyordu. 2005 yılında şehirde büyük tahribata yol açan Katrina Kasırgası'nın koleksiyonlarının büyük bölümünü yok etmesinden sonra Noter Arşivlerindeki çalışanlar işlerini şansa bırakmıyordu. O zamandan beri arşivcilerin binlerce belgenin su baskını sebebiyle yok olmasını engellemek için planları vardı. Tesis kapatıldı. Personel bir anda ortaya çıktı. Ellerin ve dizlerinin üzerinde, dolapları ve çekmeceleri açtılar, içindekileri alıp yerden yüksekte güvende olacakları bir yere taşıdılar.

Avrupa'dan ayrılırken, Griesinger'in babasının New Orleans'ta doğduğunu ve her zaman atalarının Amerikalı olmasıyla gurur duyduğunu biliyordum. Fakat, Griesinger'in büyükbabasıyla büyükannesi hakkında adlarının Robert Snr ve Lina olduğu dışında hiçbir şey bilmiyordum. Ailenin temel değerlerini ve Robert Snr ile Lina'nın oğullarını yetiştirdikleri çevreyi tanımak istiyordum. Bu yüzden içine karıştıkları sosyal çevreleri ve Amerikan İç Savaşı'ndan nasıl etkilendiklerini araştırmak için Louisiana'ya geldim. Köle çalıştıran ailelerden biri olup olmadıklarını da açığa çıkarmak istiyordum. Bu soruları sorarak anlamaya çalıştığım şey, Lina ve kocasının, çocuklarıyla torunlarına 19. yüzyıl Amerika'sının güneyinden hangi fikir veya tutumlarını bıraktıkları ve Amerikalı atalarının Griesinger'in Nazi Almanyası'ndaki dünya görüşüne bir şekilde etki edip etmediği idi.

Hayal kırıklığına uğramadım. Katrina Kasırgası'ndan sonra bile, Griesinger'in atalarına dair sorularımı cevaplayacak belgeler büyük ölçüde sağlam kalmıştı. Griesinger'in babası Adolf, İç Savaş (1861-1865) ile Yeniden Yapılanma döneminden sonra büyük değişikliklerin yaşandığı bir zamanda, 1871 yılında New Orleans'ta doğdu. Kıtlığın ve şiddetli ırkçılığın görüldüğü bir dönemdi bu. Adolf'un babası, Robert Griesinger (Snr), Alman kökenli bir Amerikalıydı. 1867 yılında, yirmili yaşlarının ortalarında iken Stuttgart'tan New Orleans'a, İngilizce ya da Fransızca bilmeden gelmişti.¹ Şehirdeki Alman etnik kökene sahip nüfusun yoğunluğu sayesinde yerleşmesi hiç uzun sürmedi. İç Savaş'tan sonraki yıllarda işgücü ihtiyacı oldukça fazlaydı, dolayısıyla New Orleans, Almanya'dan gelen göçmenleri memnuniyetle karşıladı. 1848 yılında acemice yapılan devrimlerin ardından binlerce Alman, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasi sığınma ararken iş bulmak için ülkeyi terk eden yüz binlercesi de ekonomik göçmen olarak gelmişti. 1830 ile 1860 yılları arasında 1,5 milyondan fazla Alman, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamak için memleketlerini terk etti.

---

1 Birleşik Devletler Yolcu ve Mürettebat Listeleri: Robert Griesinger Snr, Liverpool'dan Çin isimli gemiyle 1867 yılında yelken açtı. Detaylı bilgiler şu adreste mevcuttur: ancestry.com

Robert Griesinger, 1866-1867 yılları arasında New Orleans'a yerleşen 2.594 Alman'dan biriydi. Buraya vardığında oldukça canlı bir Alman Mahallesi buldu. 1860'ta, sayıları 19.752'yi bulan Alman kökenli Amerikalılar, şehir nüfusunun neredeyse %12'sine denk geliyordu. O zamanlar New Orleans, dört Alman gazetesine, on beş Alman Protestan kilisesine, on bir Alman okuluna ve diğer Alman topluluklarıyla örgütlerine ev sahipliği yapıyordu. Dönemin en tanınmış oyuncularının da dikkatini çeken Alman oyunları şehrin tiyatrolarında sahneleniyordu.²

Almanya'dan yeni gelen binlerce insan, o dönemde şehrin ekonomisinin itici gücü olan pamuk sektöründe işe başladı. 1820'lere gelindiğinde New Orleans, Amerika'nın güneyinin finans başkenti olmuştu ve dünyanın pamuk ticaretinin merkezindeydi. Şehir, New Orleans, New York ve Liverpool limanlarının birbirine bağlandığı "pamuk üçgeninin" bir köşesiydi. Robert Griesinger (Snr), Amerika'nın güneyindeki hayatına Clason and Co. şirketinde pamuk distribütörü olarak başladı.³

Griesinger'in müstakbel karısı Lina Alman kökenli değildi. Robert'le tanıştığı sırada Lina, New Orleans'ta kız kardeşi ve eniştesiyle birlikte yaşıyordu. 1860 yılında, daha on iki yaşındayken yetim kalmıştı. Kölelik ve sonraki etkileri, Lina'nın yaşamının ilk yıllarında iz bırakmıştı. 1860 yılında, New Orleans'taki 14.484 siyah ve melez insan –nüfusun %8'i– 4.169 mal sahibine köle olarak dağıtılmıştı. O dönemde beyaz bir insanın birden fazla kölenin sahibi olması görülmuş şey değildi. Kentteki bu ortamda, kölelerin büyük çoğunluğu ev hizmetlisiyken, küçük bir bölümü işçiydi. Şehrin dışına çıkıldığında-

-
- 2 Andrea Mehrländer, *The Germans of Charleston, Richmond and New Orleans during the Civil War Period, 1850-1870* (Berlin, 2011), s. 49, 286-268; William Robinson Konrad, 'The Diminishing Influences of German Culture in New Orleans Life Since 1865', *The Louisiana Historical Quarterly*, cilt 24, sayı 1, Ocak 1941, s. 127-167. Alman-Amerikalılar hakkındaki üst düzey güncel tartışmalara ulaşmak için bkz. Thomas Lekan, 'German Landscape: Local Promotion of the Heimat Abroad', Krista O'Donnell, Renate Bridenthal ve Nancy Reagin (ed), *The Heimat Abroad: The Boundaries of Germanness* (Ann Arbor, MI, 2005), s. 141-166.
  - 3 Williams Araştırma Merkezi, Tarihî New Orleans Koleksiyonu, New Orleans, 1868 Şehir Rehberi (reel 2), Griesinger, kayıtlarda komisyoncu Clason & Co.'nun bir temsilcisi olarak görünmektedir.

sa işler tamamen değişiyordu. 1860'ta, sadece Louisiana eyaletinde 331.726 kişi köle olarak yaşıyordu, ortalama bir Louisiana plantasyon sahibinin kırk dokuz kölesi varken, bu sayı bazı ailelerde 200'e kadar çıkıyordu.⁴

Ülke İç Savaş'ın eşliğindeyken, New Orleans ülkenin en büyük köle pazarına ev sahipliği yapıyordu. Köle alım satımının tek bir bina ya da sokakla sınırlandırıldığı diğer güney şehirlerinin aksine, New Orleans'ta Fransız Mahallesi'ndeki avlular ve lüks oteller de dahil olmak üzere 50'den fazla merkezde köle müzayedeleri düzenleniyordu.⁵

Amerikan İç Savaş'ını kazanan Birlik, Louisiana'da köleliği sona erdirdiğinde Lina on altı yaşındaydı. Kendisi de kocası da hiçbir zaman köle sahibi olmamış olsa da, Lina'nın dünyaya dair düşüncelerinin evinde köle bir işçiyle birlikte büyüdüğü sırada şekillenip şekillenmediğini merak ediyordum. Lina'nın babası, New Orleans'taki 4.169 köle sahibinden biriye eğer, beyazlık, siyahlık ve insanlar arasındaki farklılıklar konularında ailesinden ırkçı düşünceleri almış olması muhtemeldi. Daha sonraları beyaz üstünlüğüyle ilgili tutumunu çocuklarına ve torunlarına aktarmış olabilirdi. Öte yandan, babası bir köle sahibi olmasa dahi ırkçı görüşlere sahip olabilirdi. 1850'ler ve 1860'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde büyüyen, köle sahibi hiç akrabası olmayan çok sayıda insan da beyaz ırkın üstünlüğüne inanıyordu, üstelik bu Güney'le de sınırlı değildi. Genellikle ırksal ön yargıların, binlercesi katı ırk ayrımını savunan Kuzeyli beyazların arasında çok yaygın olduğunu unutmaya meyilliyiz. İç Savaş öncesinde bile Jim Crow yasaları ve ırk ayrımı getiren yasal düzenlemeler, Mason-Dixon Hattı'nın kuzeyinde yer alan New York, Massachusetts ve Pennsylvania gibi eyaletlerde de uygulanmıştı.⁶

4 Blake Touchstone, "Slavery in Louisiana", Randall M. Miller ve John David Smith (ed.), *Dictionary of Afro-American Slavery* (Westport, 1997), s. 415; Robert C. Reinders, *End of an Era: New Orleans, 1850-1860* (New Orleans, 1964), s. 28.

5 "'Purchased Lives' Exhibit Helps New Orleans Come to Terms with Domestic Slave Trade", 3 Haziran 2015, <http://wno.org/post/purchased-lives-exhibit-helps-new-orleans-come-terms-domestic-slave-trade>

6 Lina'nın babası, kendi ölümünden sonra Lina'nın öğretmeni olması için August Reichard ile anlaştı. Beş köle işçi sahibi olan Reichard, İç Savaş'ta Konfe-

Lina'nın babası, Paul Emile Johns, 19. yüzyılda şehrin en meşhur bestecisi ve müzisyeniydi. Diğerlerinin yanı sıra, 1819 yılında New Orleans'ta gerçekleştirdiği, ABD'de çalınan ilk Beethoven piyano konçertosu olması sebebiyle ünlenen performansıyla tanınır. Johns şehrin tüm müzik salonlarında sahneye çıktı ve daha sonraları, bir Paris gezisinde tanıştığı arkadaşı Frédéric Chopin'in de katkısıyla uluslararası düzeyde ün kazandı. Chopin, Johns'tan öyle etkilenmişti ki, Opus 7'deki beş mazurkasını "Monsieur Johns de la Nouvelle-Orléans'a" [New Orléanslı Monsieur Johns] ithaf etti.⁷

Lina'nın büyüdüğü ev, müzik aletleri, notalar ve müzik dinletileriyle doluydu. Öte yandan büyürken etrafı kölelerle de sarılıydı. Lina'nın babası Johns, ilk köle işçisini şehrin müzik dünyasındaki rolü sayesinde aldı. Şehirdeki noter kayıtları, Reuben adında, on dört yaşındaki açık tenli bir çocukla Johns ve besteci George Manouvrier arasındaki alım satım işlemi belgeliyor.⁸ Torunuyla özel bir bağı olduğunu öğrendiğim, SS üyesi Robert Griesinger'in büyükannesi, köle ticaretinin geliştiği bir dönemde, köle sahibi bir babayla birlikte büyümüştü.

Lina'nın anne tarafından büyükbabasıyla büyükannesi, Nicolas ve Manuela Favre D'Aunoy'un da köle alım satımı yaptıklarını ortaya çıkardım. Lina'nın büyükannesi, 1826 yılında otuz bir yaşındaki Susanne adında bir kadını satmıştı. Manuela'nın

---

derasyon tarafında savaşımak üzere bir Alman müfrezesi kurdu. Reichard'ın siyasi görüşlerinin Lina'yı ne ölçüde etkilediğini ve onun kölelik, özgürlük ve ırk hakkındaki görüşlerine inanıp inanmadığını bilmenin imkânı yok. Bkz. Mehrländer, *The Germans of Charleston, Richmond and New Orleans*, s. 139, 204. Brian Purnell ve Jeanne Theoharis, "Introduction", Brian Purnell, Jeanne Theoharis ve Komozi Woodard (ed.), *The Strange Careers of the Jim Crow North: Segregation and Struggle outside of the South* (New York, 2019), s. 3.

7 Paul Emile Johns hakkındaki ansiklopedik bilgileri için Mary Lou Eichhorn'a teşekkür ederim. Kültür tarihçisi Louisiana Alfred E. Lemmon da Johns hakkında çeşitli eserler kaleme almıştır. Bkz. Lemmon'un Johns üzerine yazısı, David Johnson (ed.), *Encyclopaedia of Louisiana* (Louisiana Endowment for the Humanities, 2010 - günümüz). Şuradan ulaşılabilir: <https://64parishes.org/entry/paul-emile-johns>. Makale 30 Ocak 2013'te yayımlanmıştır.

8 Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, New Orleans (bundan sonra NARC), Felix De Armas'ın Noter İşlemleri, İşlem 314, George Manouvrier tarafından Paul Emile Johns'a yapılan köle satışı, Mayıs 1833. Johns'un Reuben'i tekrar satmasına dair yasal bir işlem bulunmamaktadır.

amcası, Charleston'da kızları için köle işçiler ararken, ona Susanne'i hediye etmişti. Amcası, "Lütfen bu zenci kadını, sana olan sevgimin ve bağlılığımın bir simgesi olarak kabul et," diye yazmıştı.⁹ Noter işlemlerini inceleyerek Griesinger'in New Orleans'taki ailesini, neredeyse şehrin kurulduğu 1718 yılına kadar izlemek mümkündü. Hırslı akrabalarının dünyasını keşfettim: Kadın ya da erkek fark etmeksizin, köleleri olan plantasyon sahipleri ve pamuk tüccarlarıydılar.

Lina'nın büyük büyük büyükbabası olan Jean Baptiste Honoré Destrehan de Beaupré'nin (1700-1765) plantasyonunda tam 166 tane kölesi vardı. Meşru yedi çocuğunun yanı sıra, Geneviève adındaki köle bir kadından bir de Catalina adında bir kızı olmuştu. Catalina otuz beş yıl boyunca köle işçi olarak yaşadıkdan sonra özgürlüğünü satın almayı başardı.¹⁰

Bundan tam iki yüz yıl sonra, Aryanlar ile Aryan olmayanlar arasındaki cinsel ilişki yasağı, Nazi ideolojisinin temel bir parçası oldu. Nazilere göre, Üçüncü Reich'te yaşayan 24.000 siyah ırksal hiyerarşiye öyle büyük bir tehditti ki, onları Almanya'nın gelecekteki ulusal toplumundan dışlamak için yasal düzenlemeler yaptılar. Yahudileri vatandaşlıktan çıkaran ve Aryanlarla Yahudiler arasındaki evliliği ve cinsel ilişkiyi yasaklayan ünlü Nürnberg Yasaları, 1935 yılı Kasım ayında siyahlarla Romanları da kapsayacak şekilde genişletildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın Rhineland'i işgal ettiği zamanlarda doğan, anneleri Alman, babaları Fransız sömürge askeri olan çocuklar sa özel bir ayrımcılık yöntemine maruz kaldı. Aşağılayıcı bir biçimde "Rhineland Piçleri" denilen, sayıları 500-800 arasında olduğu tahmin edilen, daha ergenliğin başlarında ya da ortalarındaki Afro-Alman çocukları tespit etmek için 1937 yılın-

---

9 A.g.y., Felix De Armas'ın Noter İşlemleri, İşlem 346, Manuela Perez Favre D'Aunoy tarafından J. V. Delassize'ye yapılan köle satışı, 1826.

10 A.g.y., Jean-Baptiste Garic'in Noter İşlemleri, Jean Baptiste Honoré Destrehan de Beaupré'nin veraset belgeleri, 26 Şubat 1765, s. 25; Jean Baptiste Honoré Destrehan de Beaupré, XIV. Louis'nin danışmanlarından birisinin oğlu, Fransa'nın Louisiana kolonisinde nüfuzlu bir kraliyet saymanıydı. Ayrıca bkz. William D. Reeves, *History of Destrehan Plantation in St Charles Parish, for the River Road Historical Society* (yayımlanmamış elyazması), s. 57.

da özel bir komisyon kuruldu. Yakalandıktan sonra çocukların yaklaşık yarısı rejim tarafından zorla kısırlaştırıldı. Pek çoğu ailelerinin izni dahi olmaksızın okuldan alındı. Altmış yıl sonra deneyimleri hakkında konuşan Hans Hauck, kendisinden başka beş gençle birlikte yeterli anestezi verilmeden kısırlaştırıldığını anlattı. Geçirdiği vasktomisi operasyonundan hemen sonra Hauck, Saarbrücken'deki Gestapo merkezine götürülüp, asla bir Alman vatandaşıyla cinsel ilişkiye girmeyeceğine dair bir anlaşma imzalamaya zorlandı.¹¹

Nazilerin yeni ırk hiyerarşisinde siyahların en aşağı unsur olduğu düşünüldüğünde, Griesinger yaşayan siyah bir akrabası, Marshall Honoré Jr'ın olduğunu öğrense dehşete düşerdi. Baton Rouge'da yaşadığını keşfettiğim, doksanlarının ortasındaki Honoré, doğrudan Griesinger'in atası olan Jean Baptiste'in melez kızı Catalina'nın soyundan geliyordu. Uzaktan kuzeni Gestapo'da çalıştığı zamanda, Marshall Honoré Jr da ırksal ayrımın yaşandığı Louisiana'da büyümüştü. Birbirlerinden haberleri bile yokken, 1943'te neredeyse yolları kesişiyordu. Honoré, birlikte Normandiya'da ve Ardenler Taarruzu'nda savaştığı özel birliğin bir parçası olarak Avrupa Tiyatrosu'na gönderilmişti. Honoré, 1945 baharında Rhine Nehri'ni geçti. Almanya'nın derinliklerine doğru ilerlerken, farkında bile olmadan kuzeninin ensesindeydi.¹²

Dört yıl süren İç Savaş, Lina'nın ergenliğine denk geldi. 1862 Nisan ayında Birlik kuvvetleri New Orleans'ı ele geçirdi. Li-

---

11 Bkz. Reiner Pommerin, *Sterilisierung der Rheinlandbastarde: Das Schicksal einer farbigen deutschen Minderheit 1918-1937* (Düsseldorf: Droste, 1979); Katharina Oguntöye, *Eine afro-deutsche Geschichte: Zur Lebenssituation von Afrikanern und Afro-Deutschen in Deutschland von 1884 bis 1950* (Berlin, 1997), s. 110-140. Ayrıca bkz. *Hitler's Forgotten Victims* [Hitler'in Unutulmuş Kurbanları] belgeseli. David Okuefuna ve Moise Shewa, (1997), <https://www.youtube.com/watch?v=xlvC4QjwNbs&feature=youtu.be> adresinde mevcuttur.

12 Destrehan ailesine dair bkz. Reeves, *History of Destrehan Plantation in St Charles Parish*. Catalina hakkında verdiği değerli bilgiler için Destrehan Plantasyonu'ndan Melissa Monica'ya teşekkür ederim. Catalina'nın torunlarından Lauren Hooks'a da Honoré ailesiyle ilgili detaylı bilgileri benimle paylaştığı için teşekkür ederim.

na'nın ağabeyi Albert Johns burada esir alındı. New Orleans'ın alınmasını izleyen haftalarda, yerel halk Federal otoritesine karşı direniş gösterdi. Özellikle kadınlar ve kız çocukları Federal birliklerine şiddetle karşıydılar. Pek çoğu Birlik askerlerine arkalarını döndü, adamlar görüldüğünde tramvayları terk etti ya da Konfederasyon marşını söylemeye başladı. 1862 Mayıs'ının ortalarında, Birlik generali Benjamin Franklin Butler, New Orleans'ta kötü şöhretli "Kadın Emirleri"ni yayımladı. Bu emirlere göre, bir Birlik askerini "söz, mimik ya da hareketle" küçük düşüren bir kadın, fahişe olarak muamele görecekti ve bu suçu işlemiş sayılacaktı. Emri güneyli kadınlara karşı Birlik askerleri tarafından yapılan tecavüz tehdidi olarak anlayan kent sakinleri, durum karşısında endişeliydi.¹³

İç Savaş sonrası Yeniden Yapılanma dönemine gelindiğinde, Lina'nın şansı da dönmeye başladı. 1870 yılının Haziran ayında yirmi bir yaşındaki Lina, yirmi sekiz yaşında bir pamuk distribütörü olan Robert Griesinger Senior ile evlendi. Lina ile Robert, sonraki ay önce New York'a, ardından da Avrupa'ya baylayına gittiler. Bunun hakkında daha fazla bilgi almaya çalışırken, büyük bir feminist yazar olan Kate Chopin'in de yakın zamanlarda kocası Oscar'la evlendiğini ve Griesingerlerle aynı gemide kutlama yaptığını öğrendim. Sonradan bu iki çiftin zaten New Orleans'tan arkadaş oldukları anlaşıldı.¹⁴ *Uyanış* adındaki romanı, Amerikan edebi külliyyatında önemli metinlerden biri olacak olan genç Kate, o zamanlar denemelerini, şiirlerini ve eskizlerini kişisel defterine yazan hevesli bir yazardı. Kate'in 1870 yılının yazında tuttuğu günlüğü, Griesingerler ile Chopinlerin Almanya boyunca trenle ve tekneyle doğa manzaralarını seyredip kiliseleri, bahçeleri ve müzeleri ziyaret ederek, baylaylarının büyük çoğunluğunda birlikte seyahat ettiklerini ortaya çıkardı. Günler uzun ve sıcak, akşamlarsa hareketli ve hatta kimi zaman gürültülüydü. Çiftler Bonn'da, bir akşam katıl-

13 Alecia P. Long, "Woman Order (General Order No. 28)", Lisa Tendrich Frank (ed.), *Women in the American Civil War*, cilt 1 (Santa Barbara, CA, 2008), s. 593-594.

14 Emily Toth, *Kate Chopin* (Austin, TX, 1993), s. 105.

dıkları bir bahçe konserinde çok fazla şarap içtikten sonra hareketlendiler. Kate sonrasında günlüğünde bu akşamdan bahsederek, duygusuz Almanların, grubun “Amerikan sosyallığından” hiç etkilenmiş gibi görünmediklerini yazdı. Temmuz ayının ortasında Fransa-Prusya Savaşı patlak verince Chopinlerin seyahat planları da bölündü. Lina ve Robert’e Stuttgart’a kadar eşlik ettiler, burada Kate, Lina ve yeni tanıştığı Lina’nın kayınvalidesiyle bir sabah geçirdi ve birlikte, yeni evli bir kadın olarak yapması beklenen el işleri için dantel ve keten alışverişi yapmaya çıktılar.¹⁵

Balayından döndükten kısa bir süre sonra Lina hamile kaldı. 17 Kasım 1871’de Adolf dünyaya geldi. Griesingerler için her şey yolunda gidiyordu. Robert iyi bir pozisyonda çalışıyordu, hatta New Orleans Cotton Exchange’in kurucu üyelerinden biri oldu. Adolf doğduktan birkaç ay sonra Clason and Co. Robert Griesinger’in ortak olduğunu duyurmak için *New Orleans Times*’a bir ilan verdi. Sonraki yıl içerisinde, Griesinger ailesi Fransız Mahallesi’nden taşınıp, oldukça albenili olan Garden District’e, Louisiana Caddesi’ndeki evlerine yerleştiler.¹⁶

Robert ile Lina, ailelerini daha henüz kurarlarken, New Orleans’ta ırksal gerilimlerin damga vurduğu bir dönem başladı. Genç Adolf Griesinger 1870’lerin Louisianası’nda büyürken beyaz üstünlüğünü savunan örgütlere üyelikte, neredeyse beyaz erkek nüfusun %50’sine ulaşacak kadar büyük bir artış yaşandı. SS üyesi Robert Griesinger’in büyükannesiyile büyükbabası, bölgede yaşayan siyahları avlamanın, dövmenin ve hatta öldürmenin gayet kabul edilebilir olduğu çevrelere girmişti. Griesingerlerin arkadaşı, Kate’in de kocası olan Oscar Chopin, kötü şöhretiyle bilinen Beyaz Adamlar Birliği’ne katıldı ve

---

15 Emily Toth ve Per Seyersted (ed.), *Kate Chopin’s Private Papers* (Bloomington, IN, 1998), s. 103-110; Per Seyersted, *Kate Chopin: A Critical Biography* (Oslo, 1969), s. 31-39.

16 O sırada Rober Griesinger Snr, Louisiana Mutual Insurance Şirketi’nin Mütavelli Heyeti’ne atanmıştı ve New Orleans Germania Insurance Şirketi’nde de yöneticilik yapıyordu. Robert, Mart 1874’te Clason and Co.’da yöneticiliğe terfi etti. Bkz. *The Daily Picayune*, 21 Şubat 1871 ve 24 Mart 1872; *New Orleans Times*, 14 Ağustos 1872; *New Orleans Republican*, 24 Mart 1874.

Eylül 1874'te kanlı Özgürlük Meydan Muharebesi'nde yer aldı. Birlik ile diğer paramiliter gruplar New Orleans'ta terör estirerek özgür siyahları ve Cumhuriyetçi adayları açıkça sindirmeye çalıştı. Bundan elli yıl sonra Naziler, ırklarla ve melezleşmeyle ilgili açıkça benzer fikirleri savunarak sokaklara döküldüğünde acaba Adolf gençliğinden ve ailesinin dünyasından tanıdığı bu sözler ve eylemlerle aralarında bir bağlantı olduğunu düşünmüş müdür? Eğer düşünmüşse, bunda yalnız değildi. 1930'ların ortalarında, önemli sayılacak pek çok Alman hukukçu da yeni ırkçı düzeni en iyi şekilde uygulamaya çalışırken ilham kaynağı olarak hevesle ABD'yi inceledi. Fakat bu hukukçuların çoğu, Amerikan sistemini Nazi Almanyası'na uygulanamayacak kadar ırkçı buldu. Buna en iyi örnek Amerika'daki melezleşme karşıtı yasalar. Naziler ırksal sınıflandırmalarını oluşturmak için ırklar arası evliliğin suç olduğu 30 ABD eyaletindeki yasaları yakından incelediler. Mississippi Senatör Theodore Bilbo gibi kimi parlamenterlere göre, bir insanın aşağı ırka mensup kabul edilmesi için "bir damla" bile siyah kanına sahip olması yeterliydi. İkinci Dünya Savaşı'nda Marshall Honoré Jr'ı özel askerî birliğe sürükleyen de bu bir damla kuralıydı. Bu kural, Nazilerce aşırı olarak görüldü çünkü onlara göre Yahudi olmanın kriteri üç veya dört Yahudi büyükanne/büyükbabaya sahip olmaktı.¹⁷

Uzun Buhran dönemi (1929'daki Wall Street Çöküşü adını alana kadar Büyük Buhran olarak bilinirdi) 1873'te patlak vererek tam altı yıl sürdü. Bu, Griesinger ailesinin New Orleans'taki iyi talihlerinin de sonunu getirdi. Buhranın en büyük kurbanlarından biri de pamuk oldu: Fiyatı neredeyse %50 düştü. Bir zamanlar Griesingerlerin servetinin ve sosyal statüsünün kaynağı olan kumaş sektörü, şimdi iflas tehdidi altındaydı.¹⁸ Bu gerile-

17 James Q. Whitman, *Hitler's American Model: The United States and the Making of Nazi Race Law* (Princeton, NJ, 2017), s. 5, 80, 127-128.

18 Robert Griesinger Snr umutsuzca ailesinin çok kötü olan ekonomik durumunu düzeltmeye çalışıyordu. Amerikan Rüyasını yaşatmak için Lina'yla beş yaşındaki Adolf'u 1876 yılında New Orleans'ta bırakarak, yirmi yıl öncesinde Altına Hücum döneminin patladığı, mesleki fırsatlarla dolu San Francisco'ya gitti.

Adolf Griesinger Lichterfelde'de öğrenciyken 1885 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

me esnasında tek seçenekleri Almanya'ya dönmek gibi görünüyordu. Bismarck yönetimindeki imparatorluk Almanyası'ndaki ekonomik refahın ve yeni yeni oluşan orta sınıfın cazibesine kapılan Griesinger ailesi, 1880'li yılların başında Stuttgart'a taşındı. Robert Snr Amerika'da yirmi yıldan kısa bir süre yaşayabildi. O dönem on yaşındaki Adolf, Almancayı iyi bilen ve Alman kültürünün içinde büyümüş bir Alman-Amerikalı olarak, *Kaiserreich*'teki yaşama hızla alıştı. Ailesi onu Berlin'in Lichterfelde bölgesindeki Royal Central Cadet School'a gönderdi. İşte bu Amerikan harbiyeli gençle, Almanya'nın en önemli askerî figürlerinden birisi olacak Walter Reinhardt'ın arkadaşlıkları burada başladı.

Robert burada borsacı olarak çalışarak yeni kurulan Pasifik Borsası'na üye oldu. Ancak, Griesinger Snr batıya vardığında, altın madenleri tükenmişti bile. Bu sebeple San Francisco'da profesyonel yolunu bulmaya çalıştı. Bkz. San Francisco Şehir Rehberi, 1877-1880. Bu dönemde, Griesinger Snr bir yatırımcı tarafından mahkemeye bile verildi. Bkz. *Sacramento Daily Union*, 23 Kasım 1878.

Adolf'un babası, Habsburg İmparatorluğu, Fransa, Almanya ve İtalyan devletlerinde 1848'de yaşanan başarısız devrimler ve kötüleşen sosyo-ekonomik durumlar sebebiyle başlayan ve Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sonlanan Kitle- sel Göç Çağı'nda, Avrupa'dan Amerika'ya giden 50 ile 60 milyon göçmenden biriydi. Robert Snr gibi Amerikan Hayalini yaşamak için yelken açan erkek ve kadınların hikâyeleri defalarca anlatılmıştır. Ama kimisi için bu hayal çok geçmeden kâbusa dönüştü ve üç göçmenden biri kendi memleketine geri döndü. Ancak tarihçiler yaşanan bu tersine göçü ve ortaya çıkardığı etkileri çok da incelemediler.¹⁹

New Orleans'tayken, Robert Griesinger'in büyüdüğü evin sütunlu girişinin şaşırtıcı devamlılıkların sembolü olduğunu fark ettim. Griesingerler gibi Atlantik üzerinden doğuya doğru gidenler yanlarında Amerikan fikirlerini, kültürünü, davranış kodlarını ve hatta Almanya'da inşa ettikleri bir evde bile etkili olduğu görülecek bir mobilya zevki getirmişlerdi. SS üyesi Robert Griesinger tüm bu özellikleri ve aynı zamanda vahşi ırkçı tutum ve eylemlere karşı rahatlığını babasından ve büyükannesinden aldı. Griesinger'in köleci atalarından aldıkları, onun Üçüncü Reich'teki ırkçı karakterinin yalnızca bir parçası olsa da güneylilerin ırkçı nefreti, hiç de azımsanmayacak düzeyde bir etki bırakmıştı üzerinde. Alman ulus-devletinin sınırlarını aşan ve devamlılık arz eden bu kavramlar, 1880'lerden beri Almanya'da büyüyen antisemitizmle –Nazilerin ırksal düşünceleri de buna dahil– kaynaşarak Griesinger'in dünya görüşünü oluşturmuştu.²⁰ Evraklarını koruyan koltuk, büyüdü-

---

19 Geri dönüş göçü üzerine daha fazlası için bkz. Ran Abramitzky, Leah Boustan ve Katherine Eriksson, "To the New World and Back Again: Return Migrants in the Age of Mass Migration", *ILR Review*, cilt 72, sayı 2, s. 300-322; Tara Zahra, *The Great Departure: Mass Migration from Eastern Europe and the Making of the Free World* (New York, 2016), s. 114-116.

20 Alman anti-semitizmini yalnızca ırksal temellerle düşünmek doğru olmayacaktır. Tarihçiler son dönemki çalışmalarında, Nazilerin özellikle Yahudiler konusundaki ırksal düşüncelerindeki tutarsızlığı gösterdi. Hitler Yahudilere karşı haince saldırılarında ırkçı bir dil kullansa da, aslında onların Yahudi kanından ya da ırksal yapısından ziyade ulusal tehdit olarak gördükleri şey, Yahudilerin sözde milli bağlara sahip olmayışı ve küresel Yahudi tehdidi iddia-

Robert ve Lina Griesinger Snr 1905 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

ğü evin oturma odasındakiyle öyle çok benzerdi ki, adeta Derin Güney ile Üçüncü Reich'in dünyalarını birleştiriyordu. Çek yapımı Rokoko tarzı koltuğun, gençliğinde gördüğü Iç Savaş öncesi büyük mobilyalara bu kadar benzemesi tesadüf değildi. Daha küçük ya da daha belirsiz bir parça, Griesinger'in evine dair hayalleriyle uyumlu olamazdı.

---

sıydı. Griesinger'in sahip olduğu anti-semitizm, Amerika'nın güneyindeki atalarından çok Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan olayların etkisiyle oluşmuştu. Bkz. Mark Roseman, "Racial Discourse, Nazi Violence, and the Limits of the Racial State Model", Devin O. Pendas, Mark Roseman ve Richard F. Wetzell (ed.), *Beyond the Racial State: Rethinking Nazi Germany* (Cambridge, 2017), s. 31-57.

“Sıfır Saati”

Evine vardktan kısa bir süre sonra, Jutta Mangold’a koltuğun büyütölmüş bir fotoğrafını uzattım. Birkaç saniye boyunca fotoğrafa yakından baktıktan sonra, “Babamın belgeleriyle birlikte postayla teslim aldığımdan beri bu resim hakkında çok düşündüm,” dedi. Fotoğrafı bana geri uzattı. “Üzgünüm, ama bunu daha önce gördüğümü hiç hatırlamıyorum.” Jutta ile görüşmek için İkinci Dünya Savaşı’nın sonundan beri yaşadığı Zürih’in bir banliyösüne gelmiştim. Jutta uzun boylu, kısa beyaz saçlı ve samimiyetiyle karizmatik bir kadındı. Montumu alırken ziyaretimi dört gözle beklediğini söyledi. Buna çok sevinmiştim; Jutta hiç tanışmadığım suçlunun ilk çocuğuydu. Buna karşılık, babasının Nazi geçmişini soruşturan tek kişi bendim. Ön kapısından içeri girerken belli belirsiz bir sigara dumanı sezdim. Sanırım ikimiz de biraz gergindik.

Kocasını 1997’de kaybettiğinden beri savaş sonrası yapılan bir şehir blokunun giriş katında yalnız yaşıyordu. Dairesi küçüktü ve odaları ayıran bir bölme yoktu. Kasım 2014’te oraya gittiğimde ortalıkta ne bir fotoğraf ne bir aile yadigarı ne de bir hatıra vardı. Bunun yerine, oda çeşitli renklerdeki minyatür çinilerle ve 1970’lerden kalma mobilyalarla doluydu, duvarlardaysa doğa manzarası resimleri asılıydı. Odanın ortasında, be-

yaz bir örtüyle kaplı yemek masasında, Jutta altın çerçeveli porselen tabakların içine çay ve hamur işi çeşitlerini özenle yerleştirmişti. Yiyecek ve içeceklerden güvenli sayılacak bir mesafede, Jana ve Veronika'nın Jutta'ya birkaç hafta öncesinde Amsterdam'dan göndermiş olduğu, korunaklı şekilde kaplanmış büyük bir zarf ve onun üzerinde de Griesinger'in iki savaş dönemi pasaportu duruyordu.

Jutta, ona büyükannesi Wally'den kalan iki porselen bardağa çayları doldururken, işgal altındaki Prag'da yetiştikleri dönemin huzurlu resmini çizdi. Okul arkadaşlarını –Protektorado görev yapan diğer Almanların oğulları, kızları– ve oynadıkları oyunları, yetmiş yıldan uzun süredir düşünmediği ayrıntılarıyla birlikte anlattı. Bana hamur işlerinden vermeye çalışırken bir yandan da Jutta, anne babasıyla, üvey erkek kardeşi, kız kardeşi ve Almanca konuşan iki Çek hizmetçileriyle birlikte yaşadıkları, varlıklı bir banliyödeki büyük aile evlerini tasvir etti.

Sekiz yaşında kaybettiği babasını sorduğumda Jutta çay fincanını tabağına koydu ve kaşığıyla çayını karıştırmaya başladı. Hâlâ gözlerime bakarken kaşığını bardağa hafifçe tıklattı ve kesin bir şekilde çok az bilgisi olduğunu söyledi. “Sizin mektubunuzu alana kadar, babamın sıradan bir avukat olduğunu düşünüyordum. Nazilerin iktidarda olduğu dönemde yaptığı işle ilgili pek bir bilgim yok,” dedi. Jutta, babasının nerede okuduğunu, ne tür bir avukatlık yaptığını ya da kimin için çalıştığını bilmiyordu. 1943 ilkbaharında ailenin Prag'a taşınmasından önce Stuttgart'ın güneyinde çalıştığını bilse de orada ne yaptığını bilmiyordu ya da Protektora'daki işinin doğası hakkında hiçbir fikri yoktu. Belki de annesiyle birlikte babasının işyerine gittikleri zamana dair anısı hâlâ canlı olduğundan Jutta'ya göre babası “sıradan bir ofis çalışanıydı” Tarihî bir binadaki ofisine girdiklerini ve onu büyük ahşap bir masada otururken gördüğünü hâlâ hatırlıyordu. En net hatırladığı şey ise masasının üzerinde duran minyatür porselen tuvaletti. İşgal altındaki Prag'da çalışan Alman bir avukatın neden bu bibloyu böyle açıkça sergilediğini Jutta hâlâ merak ediyordu. “Sonradan düşündüm ki belki de onu mesleki bir şeyde model olarak kullanmıştır. O za-

man sormak hiç aklıma gelmemişti. Bazen gözümün önüne gelir hâlâ,” dedi.

Mesleki yaşamıyla ilgili hiçbir şey bilmediği gibi, babasının Nazi partisiyle olan ilişkisine dair de bilgisi yoktu. Jutta, “Siyaseti evden uzak tutarlardı,” dedi. Çocukluğundan hatırladığı hiçbir Nazi ikonografisi olmadığından kesinlikle emindi. Ne anne babasının Hitler’i destekleyici bir yorumda bulunduğunu ne de aile evlerinde Führer’in portresinin ya da gamalı haçın olduğunu hatırlıyordu. Yine de, Jutta hatırlayamasa bile, ailesinin alışverişte ya da sokakta selamlaşırken herkes için bir zorunluluk olan “Heil Hitler!” dediklerini duymuştur muhtemelen. Okulda, bütün Alman çocukları gibi, o da her gün bayrak sallayıp “Adolf bizim kurtarıcımız, kahramanımız” marşını söylemiştir. O zamanlar daha küçük bir çocuk olan Jutta, bunlar hakkında düşünemezdi: Bu tür eylemler ona tamamen normal görünmüş olmalıydı. Yaptıklarının anlamını kavrayamazdı.

Jutta’nın savaşın sonuna dair anılarıysa çok daha canlıydı. Babasını en son 1945’te görmüştü. “Prag’dan kaçtıktan kısa bir süre sonra babamın da bize katılması gerekiyordu ama gelmedi.” Son vedalarını hatırlıyordu. Ayrıldıkları sabah, otuz sekiz yaşındaki avukat, Almanlar Protektora’dan binlerce kadın ve çocuğu tahliye ederken, onları bekleyen küçük kamyonu kadar karısıyla çocuklarına evlerinin kısa patikası boyunca eşlik etmişti. Jutta kamyonun arkasına bindirmek için onu kucağına almasından hemen önce babasını öptüğünü hatırladı. Kamyon ilerlerken babası, bahçenin sonuna doğru uzanan yolda durup ailesinin arkasından el sallamıştı. Birkaç ay sonrasında o ve Barbara, Almanya’daki 1.250.000 babasız çocuktan ikisiydi. Babasının Nazi geçmişiyile ilgili sorular sormaya başlayacak kadar büyüdüğünde artık çok geçti: Jutta’nın annesi İsviçre’de yeniden evlenmişti. Yeni üvey babasıyla ve sonradan üvey kardeşlerle, Jutta’nın gerçek babası hakkında konuşmaktan kaçındılar. Yeni aile evlerinde babasının ne bir fotoğrafı ne de onu hatırlatacak başka bir şey vardı. Jutta çocukken zor sorular sormaya çalıştığını fakat her defasında annesinin onu susturduğu-

nu hatırlıyordu. “Geçmiş bir tabu haline gelmişti. Geçmişle ilgili konuşmamamız gerektiğini biliyorduk.”

Bu ketumluk o zamanlar oldukça yaygındı. Almanların çoğunun savaştan sonra bir tür “hafıza duvarı” yaratmaları gibi, onlar da kendilerine yeni kimlikler yaratıp geçmişten tamamen sıyrılmak istemişlerdi. Bu süreci *Stunde Null* ya da “Sıfır Saati” olarak adlandırdılar. Çoğu aileninse savaştan hemen sonraki yıllarda öncelikleri başka şeylerdi. Yiyecek, kömür, ilaç, giysi ve diğer temel ihtiyaç maddelerindeki büyük kıtlık, işgal güçlerinin halka karşı oluşturduğu cinsel şiddet tehdidiyle birleşince barışın ilk yılında Almanya’daki hayat, savaşın son yılından bile daha zor hale geldi. 1947’ye gelindiğinde çocuk suçlarında ve bebek ölümlerinde artışlar yaşandı ve insanlar günde 1.000 kalorilik yiyeceklerle hayatta kalmaya çalıştılar. Evinden edilen binlerce Alman çocuk bunalıma girdi, güvensizlik yaşadı ve kâbuslarla boğuştu, pek çoğu yataklarını ıslatmaya başladı.¹ 1950’li yıllarda, Batı Almanyalıları, savaş yıllarına dair anılarını kendilerini mağdur bir ulus olarak konumlandırarak şekilde seçtiler. Almanların Yahudilere, muhaliflere, ötenazi programının kurbanlarına ve daha pek çoklarına yaşattıkları acıları düşünmek yerine, birçok Batılı Alman kendilerine karşı yapılan haksızlıklara odaklandı: yerinden edilme, Sovyet savaş kamplarında çürüyen insanların durumu ve “Doğu Almanya”nın kaybı.²

Savaş sonrası dönemin büyük çoğunluğunda yaşanan kolektif sessizlik, çoğu Nazi failinin, işbirlikçisinin ve bunlara seyirci kalanların geçmiş suçları hakkında konuşmadan yaşamalarını sağladı. 1950’lerin başlarında, Alman çocuklar artık ailelerine Üçüncü Reich’ta yaptıklarını soracak kadar büyüdüklerinde, pek çoğu sessizliğini korudu. Sadece suçları neredeyse her-

---

1 Bkz. Paul Connerton, *How Societies Remember* (Cambridge, 1989), s. 7 [Toplumlar Nasıl Anımsar?, çev. Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019]; Claudia Koonz, ‘Between Memory and Oblivion: Concentration Camps in German Memory’, John R. Gillis (ed.), *Commemorations: The Politics of National Identity* (Princeton, 1994), s. 262-263. Ayrıca bkz. Nicholas Stargardt, *Witnesses of War: Children’s Lives under the Nazis* (Londra, 2005), s. 330-331, 334, 341.

2 Robert G. Moeller, *War Stories: The Search for a Usable Past in the Federal Republic of Germany* (Berkeley, CA, 2001), s. 13.

kesçe bilinen, rejimin en tepesindekilerin kızları ve oğulları, ailelerinin Nazi geçmişlerinden haberdardı. Onlar dışındaki herkes için ebeveynlerinin ne ölçüde işlenen suçlara ortak olduğu, kuşaklar arası iletişime şekil veren bir gizem olmaya devam etti. Yıllar sonra bu dönemle ilgili hatırladıklarını anlatan Alman bir kadın, ailesinin sınırlamalarını planlanmış bir şey olarak anladığını yazdı: “Bu durum savaş sonrası yaşayan çocukların ve gençlerin çoğunun üzerinde ağır, kalın bir örtü gibi durur.”³ Batı Almanyalıların neredeyse tamamı, rejimi kabullendiklerini, desteklediklerini ve hatta yapılanların suç ortağı olduklarını ya “unuttu” ya da bunlarla olan bağlarını “kesmeye” çalıştı.⁴ Savaş sonrası ilk on yılda yaşanan yeniden inşa mücadelesinde, savaşın bitmesiyle bozulan aile ilişkileri de sınandı. Şüphe içindeki çocuklar, olayların ailelerinin anlattıkları şekline sadakat duymamaktan ya da daha kötüsü bir *Nestbeschmutzer*, yani yuvasına leke süren birisi olmaktan korktukları için konuyu açmamaları gerektiğini öğrendiler.⁵ Birçok çocuk, soru sormak yerine savaş dönemi kayıtlarının aileleri tarafından idealleştirilmiş versiyonuna inanmayı tercih etti. Geçmişlerinde saklayacak bir şeyleri olan insanlar da 1930’lu ve 1940’lı yıllardaki yaşamlarının üstünü örtmeye yönelik, en azından her soruya belirsiz cevaplar vermek gibi çeşitli stratejiler kullandılar. İstenmeyen incelemelerden kaçmak için, sık sık “Eh, savaş dönemiydi,” diyerek, Üçüncü Reich’in izlerini normalleştirmeye ve Nazi zulmünü önemsiz göstermeye çalıştılar.⁶

---

3 Barbara Rogers, “Facing a Wall of Silence”, Alan L. Berger ve Naomi Berger (ed.), *Second Generation Voices: Reflections by Children of Holocaust Survivors and Perpetrators* (Syracuse, NY, 2001), s. 293.

4 Alf Lüdtke, “‘Coming to Terms with the Past’: Illusions of Remembering, Ways of Forgetting Nazism in West Germany,” *Journal of Modern History*, 65 (Eylül 1993), s. 554; Gabriele Rosenthal, “National Socialism and antisemitism in intergenerational dialogue”, Gabriele Rosenthal (ed.), *The Holocaust in Three Generations: Families of Victims and Perpetrators of the Nazi Regime* (Londra, 1998), s. 241.

5 Bana bu terimi gösterdiği için Dirk Moses’a teşekkürlerimi sunarım.

6 Stargardt, *Witnesses of War*, s. 378; Wolfgang Benz, “Postwar Society and National Socialism: Remembrance, Amnesia, Rejection”, *Tel Aviver Jahrbuch für deutsche Geschichte*, XIX, 1990, s. 9.

Bu kaçınma taktikleri pek çok ailede yaşandı. Stuttgart civarında bir şehir olan Karlsruhe’de savaşın sonlarında doğan Dieter Hahn, babasının Nazi dönemi hakkında konuşmayı açıkça reddettiğini hatırlıyordu. Annesiyse, “Rejim, bizim ancak sezinlediğimiz ama gerçekten anlayamadığımız çok kötü şeyler yaptı,” gibi bayat laflarla, yarım yamalak cevaplar vermişti. Sonunda Hahn da soru sormayı bıraktı.⁷ Griesinger’in Stuttgart’taki SS’li arkadaşlarından Wilhelm Ströbel’in evinde de sessizlik hüküm sürmüştü. Ströbel, savaştan sonra da parıltılı avukatlık kariyerine devam etti. Kendisi de başarılı bir avukat olan oğlu Peter’in izini bulduğumda, babasının 1933-1945 yılları arasında olanlarla ilgili hiç konuşmadığını, babasıyla ilgili Nazi döneminden kalma herhangi bir belgeyle de karşılaşmadığını söyledi.⁸

Bir yorumcuya göre, toplama kamplarının kurulduğu dönemle 1950’lerin sonları arasındaki zaman sanki Ortaçağ’daki cadı mahkemeleriyle günümüz arasındaki kadar uzundu. Ancak yakın geçmişten kopmanın sonuçları da vardı. Genç Almanların bazıları, yakın tarihin bu şekilde saklanmasından ve unutulmasından dolayı öfkeliydi. 1959 yılında yirmi üç yaşında olan birinin anlattığına göre, “Geçmişimiz yoktu – çünkü siz yetişkinlerin öncülüğünde ya geçmişi tamamen unutmuştuk ya da yaşananları sanki bizimle hiç ilgisi olmayan bir tür egzotik canavarlıkmiş gibi görüyorduk”.⁹

Ailelerdeki bu savaş sonrası sessizlik, kimi için on yıllar boyunca devam ederken kimindeyse hiç bitmedi. Bu suçlara adı karışmış olan ailelerin ikinci kuşağı, ebeveynlerinin Nazi geçmişlerini ya kazara keşfetti ya da akrabaları veya topluluklarındakilerin anlattıklarından öğrendi. Nazilerin çocukları, atalarının karmaşık ve kimi zaman utanç verici geçmişleriyle farklı

7 Dieter Hahn, alıntı: Wolfgang W. E. Samuel, *The War of our Childhood: Memories of World War II* (Jackson, MS, 2002), s. 247.

8 Peter Ströbel ile yapılan telefon görüşmesi ve e-posta yazışması, 28 Ağustos ve 3 Eylül 2015.

9 Sibylle Hübner-Funk, “Hitler’s Grandchildren in the Shadow of the Past: The Burden of a Difficult Heritage”, *Tel Aviver Jahrbuch für deutsche Geschichte*, XIX, 1990, s. 106.

biçimlerde baş ettiler. Kimi onlardan bahsetmekten kaçıp, hat-
ta ebeveynlerinin yaptıklarını savunurken kimiye onlarla bağ-
larını tamamen kopardı ya da kendi çocuklarıyla ilişkilerini de-
ğiştirdi. Onlar farkında olmasalar bile ailelerinin yaptıkları, on-
lara belirsiz bir güvenlik ve kimlik duygusu vererek Jutta'nın
kuşağının hayatını ve ilişkilerini şekillendirmişti.¹⁰

Ailedeki gizlilik, ulusal düzeydeki olaylara da yansyarak ses-
sizliğin büyümesine yol açtı. Nazilere karşı kurulan savaş son-
rası mahkemeler, genellikle alt kademedeki görevlileri ve ka-
tilleri görmezden geldi, bunun yerine rejimin önde gelen üye-
lerini mahkûm etme niyetindeydiler. Nazi liderlerinin ilk ve
en popüler davası 1945 ve 1946 yılları arasında Nürnberg'deki
Uluslararası Askerî Ceza Mahkemesi'nde gerçekleşti. Hermann
Göring, Joachim von Ribbentrop ve Hans Frank'in de araların-
da olduğu, hayatta kalan 24 üst düzey Nazi, çılgın bir ulusla-
rarası ilgi eşliğinde barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlı-
ğa karşı suçlardan yargılandı. Bunu takip eden üç yıl içerisinde,
Nürnberg'de 12 mahkeme daha yapıldı. Bu mahkemelerde
183 gibi az sayıda eski Nazi yetkilisi ve askerî lider, üst düzey
parti üyeleri, sanayiciler, avukat ve doktorlar hakkında suçla-
malarda bulunuldu. Sonraki Nürnberg Yargılamaları (*Subsequ-
ent Trials*) olarak anılan mahkemelerde, sanıkların 12'si ölüm
cezasına, 8'i müebbet hapis cezasına çarptırıldı ve 77'si çeşitli
sürelerle hapse yollandı. Savaşın sonraki ilk on yılda binlerce
soruşturma açılmasına rağmen, bunların yarısından azı mah-
kûmiyetle sonuçlandı. 1945 ve 1958 arasında sadece 6.093 es-
ki Nazi mahkûm edildi – 1945'te Nazi partisinin 8 milyon üye-
si olduğunu düşününce bu sayı ancak okyanusta bir damla gi-
bi kalıyor.¹¹ 1949'da eski Nazilere af çıkaran Batı Almanya yeni

10 Fulbrook, *Reckonings*, s. 7-10, 424. Torunlarının büyükanne ve büyükbabala-
rını nasıl gizledikleri ve yanlış anladıklarına dair daha fazlası için bkz. Harald
Welzer, Sabine Moller, Karoline Tschuggnall (ed.), "*Opa war kein Nazi*": *Natio-
nalsozialismus und Holocaust im Familiengedächtnis* (Frankfurt am Main, 2002).

11 Andreas Eichmüller, "Die Strafverfolgung von NS-Verbrechen durch west-
deutsche Justizbehörden seit 1945: Eine Zahlenbilanz", *Vierteljahrshefte für
Zeitgeschichte* 56.4 (2008), s. 621-640. Ayrıca bkz. Caroline Sharples, *Postwar
Germany and the Holocaust* (Londra, 2016), s. 71 ve Fulbrook, *Reckonings*, s.
231-265.

şansölyesi Konrad Adenauer'ın sağladığı gizlilik sayesinde Nazi suçlularının cezalandırılması iyice zorlaştı ve onların topluma yeniden katılmalarıyla sonuçlandı. Ocak 1951'e kadar, SA, SS ve Nazi partisi görevlilerinin de aralarında olduğu 792.176 Alman, yeni yasayla çıkarılan aftan istifade etmişti.¹²

Kısmen Anne Frank'ın günlüğünün 1955'te yayımlanması sayesinde ve 1960'ların ortalarına kadar süren eski Nazi davalarının kamuoyunun dikkatini Nazi vahşetlerine çekmesiyle, 1950'lerin sonlarında işler biraz değişmeye başladı. Bu ilk defa 1958'te, Griesinger'in Gestapo'ya katılmadan önce çalıştığı, Stuttgart'ın güneydoğusunda yer alan Ulm'da gerçekleşti. Eski Nazilerin mahkûm edilmesi, hem ulusal hem de uluslararası boyutta duyuldu ve bu sayede Batı Almanya'da Nazi Dönemi Suçları Soruşturma Bürosu kuruldu. Yine de hükümetin af konusundaki önceliği, büronun ilerlemesini engelleyerek eski Nazilerin gözler önünde olmasına rağmen ortaya çıkmasının önüne geçti. 1960'ların ve 1970'lerin duruşmaları, hakkında soruşturma başlatılanların beraat etmesiyle ya da görece hafif cezalar almasıyla ünlendi.

Duruşmaların uluslararası düzeyde ilgi görmesine rağmen Jutta, babasının Naziler tarafından işgal edilmiş olan Prag'da tam olarak ne iş yaptığını veya Nazi partisine ne ölçüde destek verdiğini asla düşünmediği konusunda ısrarcıydı. Bu iddiasına, Jutta'nın babasıyla aynı dönemde ve şehirde, aynı işi yapmış olan, yani 1929-1937 yılları arasında Stuttgart'taki bir başka avukat Wilhelm Harster'ın 1967'de görülen davası da dahil-di. Harster'ın duruşması sırasında mahkemede Anne Frank'ın günlüğünden alıntılar okundu. Bu davada Anne'nin babası, Otto da şahsen ifade vermişti. Bu duruşma büyük bir olaydı, İsviçre basınında da geniş bir yer buldu. O dönemki gazetelerde bildirildiği gibi, Batı Almanya tarihinde ilk defa, Eichmann duruşmasındaki yargıcın ifadesiyle “kanlı zanaatını ofisinde oturduğu yerden” icra eden böylesine önde gelen bir soykırımcı ve “masa başı katile” karşı Nazi savaş suçlamaları yöneltiliyor-

---

12 Norbert Frei, *Adenauer's Germany and the Nazi Past: The Politics of Amnesty and Integration* (New York, 2002), s. 23-24.

du.¹³ 1980 sonlarına doğru, Jutta'nın yaşındaki pek çok Alman, 1968 kuşağından öğrencilerin sorduğu rahatsız edici sorulardan aldıkları cesaretle ailelerini sorgulamaya ve aile geçmişleriyle ilgili dürüstçe konuşmaya başladı.¹⁴ Nazilerin çocuklarının sonunda seslerini çıkarmanın yolunu bulmaları, ebeveynlerinin sordukları sorulara cevap vermek istedikleri anlamına gelmiyordu. Üçüncü Reich boyunca yetişkin olan yüz binlerce Alman, geçmişlerini çocuklarıyla konuşmayı hiçbir zaman kabul etmedi.

Daha da zor olanıysa bu soruları ölümlere sormaktı. Jutta büyüdükten sonra da babasının geçmişini araştırmak hiç aklına gelmemişti. Üçüncü Reich'in saçtığı dehşeti okuldan, kitaplardan ve filmlerden bilse de Griesinger'in rejimin işlediği korkunç suçlara karışmış olabileceğini hiç düşünmemişti. Savaş sonrası kuşaktan yüz binlerce Alman arasındaki en yaygın tepkiydi bu.¹⁵ Bundan yola çıkarak, Jutta'nın da öğreneceklerinden korktuğundan babasının geçmişini görmezden geldiği söylenebilir. Fakat belki de gerçek böyle değildir. Sonuçta ailelerimizin bizden önceki hayatlarıyla ilgili ne kadar şey biliyoruz ki? Anne babalarının savaş döneminde yaptıklarının hesabını veremeyen Nazi çocuklarına neden farklı şekilde muamele edelim? Pek çoğunun evde dinledikleri yarım yamalak hikâyelerden fazlasını öğrenmek için maddi imkânı ve hatta nasıl öğrenildiğine dair bilgisi yoktu. Jutta, ailece bir araya geldikleri zamanlarda Griesinger'in Nazizmi desteklediğini gösteren hiçbir yorum duymamıştı. Ayrıca ne basında ne bir kitapta ne de internette onu rejimle ilişkilendirecek herhangi bir kanıt ortaya çıkmıştı. Babasının Prag'daki ofisinde büyük bir masada otu-

---

13 *Jewish Telegraphic Agency*, 1 Şubat 1967 ve Carol Ann Lee, *The Hidden Life of Otto Frank* (Londra, 2002), s. 272-273; Caroline Sharples, *West Germans and the Nazi Legacy* (Oxford, 2012), s. 1. İsviçre basınında Harster davasının nasıl işlendiğini görmek için bkz. *Neue Zürcher Zeitung*, 23, 24 ve 25 Ocak 1967, 24 ve 26 Şubat 1967. "Masa başı katili" hakkında bkz. Anne C. Heller, *Hannah Arendt: A Life in Dark Times* (Boston, 2015), s. 10.

14 Dan Bar-On, *Legacies of Shame: Encounters with Children of the Third Reich* (Cambridge, MA, 1989), s. 11-12.

15 Fulbrook, *Reckonings*, s. 445, 451.

rup şık bir takım elbiseyle ve kravatla çalıştığını kendi gözle-riyle görmüştü. Jutta'nın kafasında canlandırdığına göre baba-sının çalışma hayatı, soyut hukuki konulardan ve bir de ofisin-de gördüğü porselen tuvaletten ibaretti. O şeytani üniformayla sokaklarda devriye gezen ya da toplama kamplarında çalışanlar başka çocukların babalarıydı.

Uğraşmak zorunda olduğu bir aile belgesi de yoktu elbette. Jutta, Robert'in adının geçtiği herhangi bir belgeye rastlamadı-ğını, hatta babasının el yazısının neye benzediğini bile bilmedi-ğini söyledi. Her şeyin savaş sırasında kaybolduğunu ya da yok edildiğini düşünüyordu. Ta ki Hollandalı tamirci, babasının ga-malı haçlarla kaplı belgelerini koltuktan çıkarana kadar.

Her şeyin yerli yerinde olduğundan emin olmak için masada aşağıya doğru bakarken, "Tüm bunlar öyle şaşırtıcı ki, gerçekte inanamıyorum," dedi. "Babam ben daha küçük bir kız-ken öldü. Yıllar sonra böyle beklenmedik bir şekilde yeniden hayatıma girmesi inanılmaz bir şey. Ne kadar mutlu olduğumu anlatamam." Griesinger'in kızına şişenin içinde bıraktığı mesa-jın gamalı haçlarla kaplı evraklar olması gerçeği Jutta'nın heyecanını kırmış gibi durmuyordu. "Bu kâğıtları elimde tutmak, onların akıl almaz yolculuklarını keşfetmek, bana geçmişime ait bir parçayı geri veriyor adeta," diyerek, araştırmam hakkın-da daha fazla şey öğrenmeyi çok isteyeceğini söyledi.

Diğer tarihçilerin araştırmaları göstermiştir ki Nazi ebeveyn-lere sahip olanlardan pek çoğu, ailelerinin geçmişini bir yaban-cıyla konuşmaya hiç de istekli değildi.¹⁶ Bense daha şanslıydım. Jutta'nın babasının evraklarının çekiciliği ve Üçüncü Reich döneminde yaptıklarını araştırmam, Jutta'nın öğrenmek istediği bilgilere sahip olduğumu gösteriyordu. Bir düzeyde, yol-larımız sadece basit bir bilgi alışverişine bağlı olarak kesişmişti: Ben, kafamda sadece imajı olan yakışıklı, düşük rütbeli Nazi'yi ete kemiğe büründürmenin peşindeydim. Jutta'ysa babasıyla ilgili bir şeyler öğrenmeyi ümit ediyordu. Fakat başka bir düzey-de, Jutta'yla amaçlarımız farklıydı. Ben, her yeni bulguda daha

---

16 Gerald L. Posner, *Hitler's Children: Sons and Daughters of Leaders of the Third Reich Talk about Their Fathers and Themselves* (New York, 1991), s. 6-7.

da suçlu görünen bir faile karşı kanıt topluyordum. O ise küçük yaşından beri yokluğuyla hayatını şekillendirmiş olan sevgili babası hakkında bilgi arıyordu. Anlatacağım gerçekler tartışmasız olsa bile, o gerçeklerin anlamları ve psikolojik etkileri açısından benim anlatmamla onun duydukları arasında dünyalar kadar fark vardı.

Savaş sonrası dönemde yaşayan Alman anne babaların çoğu, o dönem Nazi yönetimine rıza gösterdiklerini gizleyerek bu zihinsel alışkanlıkları çocuklarına da aktardı. Babasının Nazi geçmişini çok merak ettiğini söylemesine rağmen, Jutta'nın verdiği tepkilerde bu duygusal kaçınma kültürünün izlerini görebileceğimi düşünmüştüm. Jutta, birlikte geçirdiğimiz ilk günde kendisi için bir kere bile not yazmadı. Anlattıklarımı dinlemesi ve sindirmesi için böylesi daha kolay olsa da hepsini aklında nasıl tutmayı planladığını da merak ettim. Yalnızca, Frédéric Chopin ile adını dahi bilmediği, 19. yüzyılın ortalarında New Orleans'ın müzik salonlarının yıldızı olan büyük büyük büyük dedesi Paul Emile Johns'un arkadaşlıklarından konuştuğumuzda hareketlenip daha fazla şey öğrenmek istemişti.

Jutta'nın küçük kardeşi Barbara'yla Kuzey Bavyera'daki evinde tanıştıgımda, benzer cevaplar aldım. Babası öldüğünde daha beş yaşında olan Barbara'nın, babasıyla ilgili tek bir anısı bile yoktu. Jutta gibi o da babaları hakkında annesinden bir şeyler öğrenmeye çalışsa da başaramamıştı. Robert Griesinger, savaştan sonra aile içinde hiç konuşulmayan bir hatıra olarak kalan milyonlarca Nazi arasından yalnızca bir tanesiydi. Fakat, koltuğun içindeki kimlik belgeleri gibi, kızları büyüdükçe geçmişin sırları da hiçbir zaman yüzeyden çok uzakta olmamıştı. Gisela'nın sessizliği belki hâlâ hissettiği kederden belki de savaşın ardından tamamen yeni bir yaşam kurma isteğinden dolayı bilinmez, ancak işe yaradığı kesindi. Sonunda Barbara da soru sormaktan vazgeçmişti. Griesinger öldükten sonra, en çok yas tutan kişi annesi Wally oldu, evi olduğu gibi bırakarak orayı oğlu için adeta bir türbe yaptı. Wally'nin Gisela'ya karşı tuttuğu kin, Jutta'yla ve Barbara'yla olan ilişkilerine de zarar verdi. Sonunda, yaşlandığında büyükannelerine bakan ve Robert'ten

hiç hoşlanmadığı çok açık olsa bile, onunla ilgili aile bilgisini koruyan da Jochen'in karısı Irmela oldu.

Jutta ve Barbara ile tanışıp, New Orleans'a gittikten sonra, Jochen ve Irmela'yla tekrar görüşmek için Stuttgart'a dönmeye karar verdim. Öğrencilerime yaptıkları ilk görüşmede hiçbir şey öğrenmeyi beklememelerini söylerim hep; insanlar tam olarak açılmaya genellikle ikinci görüşmede başlar.

Irmela beni sıcak bir şekilde karşılayıp, bana içeri kadar eşlik etti. Son ziyaretimden bu yana neredeyse üç yıl geçmişti. Pas-kalya yaklaşıyordu ve ev bayramlık süslemelerle doluydu. Jochen pencerenin yanında oturmuş gazete okuyordu. Ona doğru yaklaşırken beni ayakta karşılamadığı için özür diledi – kısa bir süre önce hastalanmıştı, yeni yeni iyileşiyordu. Üzerinde, tereyağı ve frenk soğanı serpilmiş taze pretzellerle dolu büyük bir tabak duran sehpanın yanındaki kanepeye oturdum.

Hemen üstünde Wally'nin portresinin asılı olduğu kanepede pretzellerimizi yerken Jochen ve Irmela'ya, hayatına Gisela girdikten sonra Robert'in annesiyle ilişkisinin nasıl değiştiğini sordum. Ayağa kalkıp arka bahçeye bakan bir pencereye doğru giderken, "Hatırlamıyor olabilirsiniz," diye söze girdi Irmela, "ama önceki ziyaretinizde tam şurada büyük bir meşe ağacı vardı," dedi yokuşun olduğu yeri işaret ederek. "O, Robert'in annesine 1938 yılındaki Noel'de evde olamadığı için özür olarak gönderdiği ağaçtı," diye devam etti. Noeller Griesinger ailesi için çok önemliydi. Wally, her iki oğlunun da evli olduğu ilk Noel olacağı için 1938 yılının bilhassa özel olmasını istemişti. "Wally Robert'in eve gelmeyişiine son derece kızgındı. Gisela'nın Robert'i ondan çaldığını düşünüyordu," dedi Irmela. Zaman geçtikçe sorunlar da arttı. Çok geçmeden Robert annesinin işlerine karışmasından bıkmıştı. Irmela, "Savaş sırasında büyük bir kavga ettiler," diyerek devam etti, "bu kavgayı hiçbir zaman tam olarak atlatamadılar."

Bunun üzerine, "Nasıl bu kadar çok şey biliyorsun?" diye sordum.

Irmela, önceki ziyaretimde de bahsettiği, 1960'larda Wally ile aralarındaki yakın ilişkiyi ve Griesinger'i tanıyan personelle aralarında geçen konuşmaları tekrar anlattı. Daha sonra çarpıcı yeni bir ayrıntı verdi. Yan odaya girerken, "Siz gelmeden önce, ilginizi çekebilecek bir şeyler bulmak için tüm evi aradım," dedi. Birkaç dakika geçmişti ki, elinde ahşap çekmeceye benzeyen bir şeyle döndü. Dizlerinin üstüne çökerek elindekini nazikçe halıya bıraktı ve aradığını bulmak için kâğıtları karıştırıp altüst etmeye başladı. Sonunda, "İşte burada," diyerek bir zarfı bana doğru uzattı. Zarfın sağ üst köşesinde, Hitler'e ait biri kıpkırmızı diğeriye mavi olan iki damga gözüme çarptı. Mektup, o dönem Prag'da bulunan Robert'e hitaben yazılmıştı. Posta damgasında, "Stuttgart, 31 Mart 1945" yazılıydı ancak belli ki zarf Almanya'dan dışarı hiç çıkamamıştı. Müttefiklerin ilerlemesi sebebiyle posta faaliyetlerinde geçici aksaklıklar yaşanıyordu. Fransız birlikleri, 21 Nisan 1945'te Stuttgart'a vardktan kısa bir süre sonra, mektup açılıp sansürde incelendikten sonra Adolf ve Wally Griesinger'a geri gönderilmişti.

Bu dört sayfalık mektupta Adolf, oğluna sayfanın ortasına mavi mürekkeple yazarken, Wally mesajını kurşun kalemle yazmıştı ve kocasının sayfanın kenarlarında bıraktığı tüm boşlukları doldurmuştu. Wally, mektubunda ümitsizce Robert'le aralarını düzeltmeye çalışıp, beklentisinin onu ne kadar çok önemsedğini anlaması olduğunu söylüyordu. Bir annenin oğluna gönderdiği, bir daha asla gerçekten konuşamayacaklarına dair üzüntüsünü ifade eden, dokunaklı ve sevgi dolu bir son mesajdı. Kocasıyla birlikte birkaç gün içinde ya hava saldırısı sonucunda ya da Müttefik birliklerinin ilerleyişiyle öldürülmüş olacaklarını kabullenen Wally, Robert'e veda etmişti.¹⁷

"Oradaki diğer kâğıtlara da bakabilir miyim?" diye sordum. Jochen ve Irmela bu sefer bana daha çok güveniyor gibiydi. Jochen oturduğu kanepeden bizi izlerken ben de soluk yeşil halıda Irmela'ya katılıp onunla birlikte çekmecenin içindekileri incelemeye başladım. 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanan siyah

---

17 Jochen ve Irmela Griesinger'in Özel Arşivleri (bundan böyle, Griesinger Aile Arşivi, GFA), WG ve AG'nin RG'ye yazdığı mektup, 29 Mart 1945.

Emil Christ'in, teyzesi Lina Griesinger'e 1910 yılında gönderdiği, babasının New Orleans'taki yeni evinin fotoğrafı (Jochen ve Irmela Griesinger).

beyaz fotoğraf yığınının yanı sıra New Orleans'tan gelen birkaç eski mektupla kartpostal duruyordu. Öyle görünüyordu ki Lina, Stuttgart'a taşındıktan sonra da hayatı boyunca yeğenleriyle iletişim halinde kalmıştı. Onlar New Orleans'taki ailesinden haberler verirken, Lina da *Kaiserreich*'deki hayatını yazmıştı.

Çekmecenin sonlarına doğru geldiğimizde, iki tane ciltsiz deri defter gözüme çarptı. Birini açtığım gibi Wally'nin günlüğü olduğunu gördüm. 1917 Martı'ndaki kayıta şu not yazılıydı: "Bu defteri, kazandığımızda yok etme ümidiyle yazıyorum."¹⁸ Sayfaları karıştırdıkça Wally'nin iki yıl boyunca neredeyse her gün bir şeyler yazdığını gördüm; burada daha çok haberler ve Almanya'nın savaşa dair beklentileriyle ilgili yazılar vardı. Ayrıca *Süddeutsche Zeitung*'dan savaşın ilerleyişiyle ilgili aldığı gazete kupürlerini de bazı sayfaların üstüne artık paslanmış olan ataçlarla eklemişti. Orada basılı olan makalelerden biri özellikle gözüme çarptı, çünkü bir tarafında Wally'nin saklama niyetiyle çizdiği kırmızı kalemle yapılmış işaretler vardı. Bu kupür

18 A.g.y. Wally Griesinger'in günlüğü (bundan sonra WGD), 7 Mart 1917

1918'in sonlarındandı. Başlığı "umut"tu, Alman ulusu için işlerin düzelmesinden önce daha kötüye gidebileceğini anlatıyordu. Yazara göre, Alman toplumu "açgözlülük; Yahudilerin egemenliği (*Judenherrschaft*); ahlâksızlık ve doğum oranındaki düşüş sarmalına" girse bile, bu ıstıraplar yalnızca Tanrı'nın "daha büyük şeyler için hazırladığı halkına ne kadar düşkün olduğunun" bir işareti olarak görülmeliydi.¹⁹ Yazar Reinhard Mumm, Protestan bir papaz ve ünlü bir antisemitistti. Ayrıca kayınpederi olan Adolf Stöcker de imparatorluk Almanyası'nın önde gelen antisemitistlerinden birisiydi.²⁰

Wally'nin savaş döneminde tuttuğu günlüğü, Jochen ile Irmela'nın Adolf ile Wally'nin Üçüncü Reich'teki konumlarıyla ilgili teorilerinin doğruluğunu sorgulattı bana. Günlüğü Wally'nin, Nazilerin projesinin bazı unsurlarını, en çok da *völkisch* milliyetçiliğiyle demokrasinin inkârını ilginç bulduğunu gösterdi. Muhafazakâr askerî çevrelerden binlerce kişi gibi Griesingerler de Nazilerin devrimciliğine karşı ihtiyatlı davranmış olsalar da, zaman geçtikçe hafife almamaları gerektiğini anladıkları söylenebilir. Wally'nin günlüğünün gösterdiği sadece Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatıyla sivil cephe hakkındaki görüşleri değildi, aynı zamanda gazete seçiminin de muhafazakâr, Protestan ve antisemitik bir gazete olan *Süddeutsche Zeitung* olduğunu da ortaya çıkarıyordu. Gazetenin okuyucu kitlesi vatansever Protestan orta sınıftı. Wally'nin ateşli muhafazakâr gazetelerden günlüğüne yapıştırmak için seçtiği antisemitik, yabancı düşmanı ve homofobik kupürler, Wally'nin karakterine ve siyasi eğilimine ışık tutuyordu. Bütün bunlar Robert'in büyürken nasıl konuşmalarla karşılaşmış olabileceğini de ortaya koydu.²¹

19 A.g.y., Kasım/Aralık 1918 tarihli makale.

20 Marion A. Kaplan, *The Making of the Jewish Middle Class: Women, Family, and Identity in Imperial Germany* (New York, 1991), s. 148-149. Mumm'un siyasi gidişatı hakkında beni uyardığı için Marion Kaplan'a teşekkür ederim.

21 Bu gazete, Almanya'nın en liberal gazetelerinden birisi olan ve Münih'te 1945 yılında kurulan *Süddeutsche Zeitung* ile karıştırılmamalıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra *Süddeutsche Zeitung* (bundan sonra SZ) hakkında daha fazlası için bkz. Martin Ulmer, "The Stereotype of the Jewish Modernizer as Illustration of the Jewish Question in the Weimar Republic".

Çekmece de gördüğüm diğer deri defter, Robert'in Kasım 1906'da doğduğu haftadan itibaren tüm çocukluğunu ve gelişimini kaydettiği Robert'in "Çocukluk Kitabı" idi. Yazdığı ilk notlarda Wally, Robert'in kilosunu (3,75 kilogram doğmuştu), boyunu yazıp genel görünümüyle ilgili yorumlarını eklemişti. Doğumundan sonraki hastane ziyaretlerinin ve vaftizinin detaylarını, daha sonra ilk diş çıkardığı zamanı (10 Temmuz 1907) ve ilk adımlarını attığı tarihi (31 Ocak 1908) yazarak büyürkenki tüm önemli dönüm noktalarını belirtmişti. Bilhassa anne olduğunda hissettiklerini ve anneliğin gündelik yaşamını nasıl değiştirdiğini yazıya dökmüştü. Robert büyüdükçe Wally'nin yazdıkları da uzuyordu. Bu dönemde daha dikkatliydi, oğlunun kişilik özelliklerini kaydetmeye daha fazla özen göstermişti.

Jochen ve Irmela'nın önünde bağdaş kurarak oturduğum halıdan kalkmadan ilk sayfalarından başlayarak deftere şöyle bir göz attım. Wally, 6 Mart 1911'de Robert daha dört yaşındayken, "Çocuklar, tek bir damla gözyaşı dökmeden ilahi bir yaşam sürerler," diye yazmıştı.²² Wally, alışılmadık bir biçimde, Robert'in üniversiteye gitmek için evden ayrıldığı tarih olan 22 Nisan 1925'e kadar bu defteri tutmaya devam etmişti. Jochen ile Irmela'ya bu ciltsiz defterleri, birer kopyalarını yapmak için birkaç saatliğine yanımda götürebilir miyim diye sordum. İkisi de kabul etti.

---

ted by Antisemitic Criticism of the Big City", Hubert Cancik ve Uwe Puschner (ed.), *Antisemitismus, Paganismus, Völkische Religion* (Münih, 2004), s. 34-35.

22 GAA, Wally Griesinger'in "Çocuk Kitabı" (bundan sonra WGCB), 6 Mart 1911.

“Savaş Gençliği” Kuşağı

Robert, 1906 yılında Stuttgart tarihinin önemli bir anında doğdu. Griesinger'in doğumundan hemen önceki yıllarda, kentte büyük siyasi ve ekonomik değişimler yaşanıyordu. Württemberg Krallığı'nın başkenti olan şehir, 1871'deki birleşmeden sonra Alman İmparatorluğu'na katıldı. Almanya'nın diğer bölgelerinin aksine Stuttgart halkı, yeni yüzyıl yaklaşırken yaşanan sol ya da sağ siyasi aşırılıklardan etkilenmemeyi başardı. Yeni yüzyılın ilk on yılında, Sosyal Demokratların Stuttgart'taki popülaritesi durmadan arttı. 1898 yılında şehir, Alman İmparatorluğu'nun ilk 1 Mayıs yürüyüşüne ev sahipliği yaptı. Ve 1907'de Griesinger, beşiğinde, İngiliz tarzı Rosenstein Parkı'nda gezdirildiği bir zamanda, Lenin, Jean Jaurès veya Ramsay MacDonald'la karşılaşmış olabilir. O yıl dünya genelinde Sosyalistler, Uluslararası Sosyalist Kongre'ye ve birinci Uluslararası Sosyalist Kadın Konferansı'na katılmak için Stuttgart'ta bir araya geldi. Daha öncesinde hiçbir ülkenin sosyalist bir hükümet kurmadığı bir dönemde, örgütçüler Württemberg'i delegelerine konuşma özgürlüğü taahhüt edebilecekleri Almanya'daki tek eyalet olarak seçtiler.¹

1 Bkz. Merith Niehuss, “Party configurations in state and municipal elections in Southern Germany, 1871-1914”, Karl Rohe (ed.), *Elections, parties and politi-*

Yeni Alman İmparatorluğu döneminde, Stuttgart'ta sanayileşme ve kentleşme geniş bir ölçekte hızlı bir şekilde hâkim oldu. 1906'da Daimler ve Bosch fabrikalarında binlerce işçinin istihdam edilmesiyle şehrin otomobil ve elektrik sanayileri gelişti. 1875 yılında Stuttgart'taki 107.000'lik nüfus iki katından da fazla bir artış göstererek 1907'de çeyrek milyona kadar ulaştı. Tramvay hatları inşa edildi ve yeni yollar açıldı. Kentteki yakıt, su, elektrik ve kanalizasyon sisteminin gelişimi, Stuttgart'ı kalıcı olarak değiştirdi.² İşçiler geç Gotik tarzı yeni belediye binasının inşasını 1905 yılında tamamladı. Binanın ana girişinin üstüne, Stuttgart halkını koruması için *Stuttgardia* adındaki tanrıçanın tunç heykeli yerleştirildi. Heykelin modeli olarak, daha sonra yetişkinen Nazi zulmünden kurtulmak için Amerika'ya kaçan, o dönem on yedi yaşında Yahudi bir kız olan Else Weil kullanıldı.

Yine de şehrin dönüşümü sınırsız değildi. Württemberg, Ruhr'un büyük bir sanayi bölgesi olmasını sağlayan hammaddelere sahip değildi. Stuttgart'ın nüfusu iki kat artmış olsa da diğer Alman şehirlerindeki nüfus artışı dört katına kadar çıkıyordu. Buradaki değişimin hızı daha yavaştı. Griesinger doğduğu dönemde, geleneksel kırsal yaşamın güçlü görüntüsüyle modernitenin faydaları bir araya gelebiliyordu. 1906'da, Hegel'in doğduğu ve Schiller'in ilk oyununu yazdığı şehir, Almanya'nın en güzel yerlerinden biri olarak kaldı. Tarihi dar sokaklar, binalar ve anıtlarla süslü büyüleyici bir bölgeydi. 14. yüzyılın başlarından kalma, yüksek ahşap iskeletli evlerle sarı-lı Marktplatz, eski şehrin merkezinde yer alıyor, şehir hayatına yön veriyordu. Yaz aylarında hava yasemin ve leylak kokularıyla dolu olurdu.³

Jochen'le Irmela'nın evinden Wally'nin günlükleri ve yüzlerce kâğıt parçasıyla dolu bir çantayla çıktıktan sonra, aldığım belgeleri incelemek ve belli bir sıralamayla düzenlemek için

---

cal traditions: Social foundations of German parties and party systems, 1867-1987 (New York, 1990), s. 83-105.

2 Daimler ve Bosch hakkında bkz. Johannes Bähr ve Paul Erker, *Bosch: History of a Global Enterprise* (Münih, 2015); şehir kentleşmesi üzerine bkz. Jill Stephenson, *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis* (Londra, 2006), s. 7.

3 Fred Uhlman, *Reunion* (yeni baskı, Londra, 2015), s. 32-33.

Stuttgart'ın merkezindeki küçük bir kafeye gittim. Bundan yüz yıl önce aynı şehirde, Wally'nin aile kurmakla ilgili günlüğüne kaydettiklerini okumaya başladım. Kâğıtlara on yıllardır el değmemişti. Wally, günlüğündeki ve Robert'in Çocuk Kitabı'ndaki uzunca yazılarıyla oğlunun ilk yıllarının detaylarını dikkatlice anlatmıştı. Tüm bu yazılar, Robert'in huzur dolu çocukluğunu ortaya çıkarıyordu. O dönem oğullarının üzerine titreyen ailesi, geleceğin SS subayı olan Robert'in kimseye muhtaç olmadan büyümesini sağlayacak maddi imkânlara sahipti. Wally, Çocuk Kitabı'na birkaç sayfa arayla oğlunun yeni bir fotoğrafını eklemişti. Bu resimlerin bazılarında Robert yalnızken diğerlerinde gururlu yüzleri sevinçli bir gülümsemeyle parlayan ailesiyle birlikteydi. Robert sağlıklı bir görünüme sahipti, ilk olarak koltuğun içinden çıkan fotoğraflarında gözüme çarpan yanağındaki yara izinden eser yoktu. Bu resimlerde Robert'in üzerinde birinci sınıf, kaliteli giysiler vardı, bazen müslin elbise, bazen de pilili etek giymişti. Yürümeye başladıktan sonra kıyafetleri, *Kaiserreich'e* özgü denizcilik konseptine de uygun hale gelmeye başlamıştı, hatta bazı fotoğraflarda beyaz bir bere takıyordu.⁴

Griesingerler tam zamanlı bir özel öğretmen çalıştırsalar da oğluyla oyunlar oynayıp ona kitaplar okuyan Wally, oğlunun gelişiminde etkili olmaya devam etti. Robert beş yaşındayken Wally, "Tek istediği hikâyeler dinlemek," diye not düşmüştü. Özellikle Hans Christian Andersen'in klasik halk hikâyelerinden ve masallarından çok hoşlanıyordu. Aynı dönemde Robert'in ilgilendiği bir diğer şey, Wally'nin şaka yollu "ilk aşkı" diye bahsettiği Erika Tobel adındaki küçük bir kızdı. Yine de Robert'in büyükanne Lina'ya sevgisi, Wally ya da Erika'yla karşılaştırılamayacak kadar büyüktü. Robert, Amerikalı büyükannesine resmen âşıktı, taparcasına sevdiği Lina hayatındaki en önemli kişi oldu.

Lina'yla Robert etle turnak gibiydiler. Wally'nin günlüğünde yazdığına göre, o "Robert'in tüm hayatıydı".⁵ Lina, Almanca öğrenmiş olsa da konuşmasında Kreol aksanının belirgin ez-

4 GFA, WGCB.

5 A.g.y., 6 Mart 1911, 27 Ocak 1918.

Adolf ve Robert Griesinger 1908 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

gisi hissediliyordu. Robert'in daha küçükken onunla Kreol kelimeleri kullanarak konuşmuş olması da muhtemeldi. Sonuçta bu dil, 19. yüzyılda New Orleans'ta doğanların, nesiller boyunca bakıcılarından ve dadılarından öğrendikleri “çocukluk dili”ydi.⁶ Eğer Robert hikâye dinlemeyi çok sevdiyse bunun sebebi, Lina'nın kendi çocukluğundan, Lafitte Brothers'tan –Meksika Körfezi'nde İspanyol gemilerini yağmalayan Fransız korsanlar– ya da New Orleans'ın en ünlü vudu kraliçesi Marie Laveau'dan yararlanarak aktaracağı çok hikâyesinin olmasıydı. Lina ayrıca Robert'in New Orleans'ta kalan Amerikalı kuzen-

6 Bkz. Keith Cartwright, *Reading Africa into American Literature: Epics, Fables, and Gothic Tales* (Lexington, KY, 2002), s. 137

Wally, Robert ve Albert Griesinger'in birlikte fotoğraflarının olduğu Wally Griesinger'in Çocuk Kitabı'nın bir sayfası (Jochen ve Irmela Griesinger).

leriyle de bağlantısıydı. Lillian, Dunbar ve Anna Christ de Robert'le yakın zamanlarda doğmuşlardı.⁷

Robert, Lina'yı Kronenstrasse'deki evinde ziyarete geldiğinde torununu abanoz, arpa büküm tarzı bir koltukta ağırladı. Lina bu koltuğu muhtemelen 1880'lerde ya da 1890'larda abanoz mobilyalar modayken Stuttgart'tan almıştı.⁸ Robert on bir yaşındayken Lina öldü, Adolf bunun üzerine koltuğu aile evlerine getirdi. Robert büyürken, bugün hâlâ aynı yerinde duran ikonik mobilyalar, Griesingerlerin oturma odasının bir köşesini dolduruyordu. Bu koltuk sayesinde sevgili büyükannesi ve ona anlattığı hikâyeler, Robert'in hafızasında tazeliğini hep korudu. Küçük yaşlardan itibaren mobilyaların yalnızca pratik kullanımdan ibaret olmadığını gördü. Aile yadigârlarının manevi bir değeri de vardı. Bu eşyaları atmak hiç de kolay değildi.

Lina Griesinger (önceki soyadı Johns) koltuğunda otururken 1915 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

- 7 Lillian, Dunbar ve Anna Christ, Lina'nın kardeşi Mathilde Christ'in (evlenmeden önceki soyadı Johns) torunlarıydı. Lillian 1896, Dunbar 1899, Anna ise 1905'te doğmuştu. Dunbar Christ'in kızı Kiki Ulrich'le Dunbar Christ'in torunu Charlotte Ulrich Schillaci'ye, Christ ailesiyle ilgili verdikleri bilgiler için teşekkür ederim.
- 8 Lina'nın koltuğuyla ilgili detayları benimle paylaştığı için tasarımcı Tom Carey'ye teşekkür ederim.

Robert'ın annesiyle babası, Wally'nin Duisburglu zengin bir keresteci ve sanayici olan babası Arnold Passmann'dan aldıkları para sayesinde imparatorluk Almanyası'nda rahat bir hayat sürdüler. Ailenin sahip olduğu para büyük oranda anne tarafından gelirken, Robert'in babasının Württemberg Kralı'nın güvendiği bir arkadaşı olması sayesinde aile, Stuttgart'ta önemli bir statü elde etti. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Adolf Griesinger, Württemberg Kraliyet Ordusu'nda kralın süvarilerinin binbaşısıydı. Griesingerler, şehir merkezinde bulunan Alexanderstrasse'de bir apartmanın ikinci katında yaşıyorlardı. Caddenin Olgastrasse üzerindeki Württemberg Savaş Bakanlığı'na yakınlığı sebebiyle bölgenin neredeyse tamamı askerî personelle ailelerinden oluşuyordu.⁹ Böylesine muhafazakâr bir ortamda büyümek Robert için, geleneksel bir askerî düzende yetişmek, askerî bando konserlerine katılmak ve Württemberg'in görkemli askerî geçmişi anmak için her yıl düzenlenen Sedan Günü kutlamaları ve benzeri etkinliklere katılmak demektir.

Robert'in ayrıcalıklı çocukluk dönemi Büyük Savaş'ın başlamasıyla birlikte feci biçimde kesildi. 1914'te savaş patlak verdiğinde daha yedi yaşında olan Robert, olup bitenin önemini tam olarak anlayamıyordu bile. O yazı arkadaşlarıyla "Almanlar Fransızlara karşı" dedikleri oyunu oynayarak geçirdi. Günlüğünde yazdıklarından anlaşıldığı üzere, o dönem otuz yaşındaki Wally'nin, Alman nüfusunun çoğunluğu gibi savaşın sonucuna dair hiçbir şüphesi yoktu. "Harika Alman toprakları", Rusya, Fransa ve Britanya tarafından kuşatılmış olsa bile, ulusun zaferi an meselesiydi. Hem başa çıkmaları gereken yeni ve daha hassas zorluklar bekliyordu onları. Adolf'un göreve çağrıldığı tarih olan 9 Eylül, Robert'in de okuldaki ilk günüydü. Griesingerler, ayrıcalıklı konumları sayesinde oğullarını bir zamanlar Hegel'in öğrenci olduğu, Eberhard-Ludwigs-Gymna-

---

9 Griesingerlerin üst komşuları, 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nda 1. Sınıf Demir Haç kazanan, Württemberg'in en saygın askerlerinden birisi olan, yetmişli yaşlarındaki General Hermann Freiherr von Bilfinger'di. Binbaşı Eugen Klotz da ailesiyle birlikte apartmanın giriş katında oturuyordu. Kaynak için bkz. Alexanderstrasse 35, Stadtarchiv Stuttgart (StASSt), 1916 *Amtliches Stuttgarter Adreßbuch*.

sium'a gönderebilmişlerdi. Ebelu olarak bilinen okul, şehrin elitlerinin çocuklarına hitap ediyordu.¹⁰

Bu okul genç Robert'e biraz zor gelmişti. 1915 sonbaharında Wally, neredeyse her gün, o zamanlar dokuz yaşında olan oğlunun derslerinden geri kalmasından dolayı ne kadar hayal kırıklığına uğradığını yazdı. "Çok tatlı ve sağlıklı bir çocuk ama onu tanıyan herkes çok tembel olduğunu söylüyor." Geleceğin SS subayı, klasikleri ve klasik dilleri öğretmesiyle övülen Gymnasium'da dersleriyle boğuşuyordu. Okuldaki çalışmaları ilerlemeyince buna paralel olarak davranışları da kötüye gitti. Latince dersindeki büyük başarısızlığı ise 1916 yılının başlarında Wally için bardağı taşıran son damla oldu. Bunun üzerine Robert'i okuldan alıp derslerine yetişmesine yardımcı olmak üzere sınıfta daha fazla ilgi görebileceği bir okula gönderdi. Yeni okuluna başladıktan sonraki birkaç hafta içerisinde Robert'in notları sahiden de yükseldi. Bu nakil Robert'e kitap okumayı sevdirdi, o yıl Paskalya tatilini kitaplara gömülerek geçirdi.¹¹

Savaşın daha ilk yıllarında bile Almanya'da çoğu insan hastalık ve ciddi kıtlık dönemleri geçirdi. 1914'te başlayıp 1919'a kadar süren Müttefik deniz ablukası, Almanya'ya deniz yoluyla gelen yabancı gıda, gübre ve diğer ithal malların ülkeye girişini engelledi. Bunun sonucu Almanya için korkunçtu. George Bernard Shaw, 1919 yılında bu durumu şöyle anlattı: "Biz bu savaşı kazanmak için [. . .] Alman çocuklarını aç bıraktık."¹² Zaman içinde, yüzyıllardır Stuttgart'ın Marktplatz'yla özdeşleşen tüccar sesleri, meyve ve et kokularıyla, taze mahsullerle dolu tezgâhlar yok oldu. Bunların yerini, genellikle evden getirdikleri eski sandalyelerde oturup, ellerinde boş sepetler ve erzak karneleriyle satlerce sırada bekleyen bitkin görünümlü kadınlar aldı.¹³

Griesingerler, zengin geçmişleri sayesinde bu dönemi mem-

10 GFA, WGCB, 25 Ağustos, 9 Eylül 1914.

11 A.g.y., 2 Aralık 1915, Ocak 1916'dan tarihsiz yazı, Nisan 1916'dan tarihsiz yazı.

12 George Bernard Shaw'ın önsözü, Lina Richter, *Family Life in Germany under the Blockade* (Londra, 1919), s. 4.

13 Berlin'deki benzer bir duruma göz atmak için bkz. Belinda Davis, *Home Fires Burning: Food, Politics and Everyday Life in World War I Berlin* (Chapel Hill, NC, 2000).

leketlerinde yaşayan Alman nüfusunun çoğunluğundan çok daha farklı geçirdi. Savaşın büyük bölümünde, Wally için yaşam neredeyse hiç değişmedi, çocuklarını giydirip beslemeye ve okula göndermeye devam etti. Griesinger ailesinin, Almanya sınırının yakınında, savaşta tarafsız kalan Hollanda'nın Slangenburg kentinde yer alan, Wally'nin babasına ait, Ortaçağ'ın sonlarından kalma kalesinde yaz tatilinin tadını çıkardığı bile oldu. Wally seferberlikte üstüne düşeni yapmak üzere evden ayrıldığında da işçi sınıfından pek çok Alman kadın gibi bir fabrikada çalışmadı. Bunun yerine, Stuttgart sosyetesinden diğer hanımefendiler gibi Kraliçe Charlotte ile birlikte Württemberg Kızılhaçı'nda çalışıp, talebin çok olduğu hammaddelerden birisi olan pamuk üretimine destek oldu. Almanya'daki çoğu ailenin aksine, Griesingerler savaş sürerken bile tüm Noelleri birlikte geçirmeyi başardılar.¹⁴

Wally, günlüğüne işlerin değişmeye başladığını ancak 1917'nin başlarına gelindiğinde yazdı. Griesinger'in Kasım 1916'daki onuncu doğum gününde, patates mahsulündeki yetersizlik sebebiyle düşük kaliteli şalgamların Alman mutfağında patateslerin yerine temel besin haline geldiği dönem olarak anılan "Şalgam Kışı" başladı. Bu aylar boyunca yiyecek karnesi, tavsiye edilen günlük asgari ihtiyacın da çok altına, 1.150 kaloriye düştü.¹⁵ Robert, 1917 yılında yeni okulu Reformrealgymnasium'a başladığı zamanlarda Griesingerler de halkın geri kalanının yaşadığı sorunlarla yüzleşmeye başlamıştı.¹⁶ Bu zamandan sonra, Wally sürekli yakıtla ilgili kısıtlamalar, ekmek kıtlığı ve diğer eksikliklerle ilgili yazdı.¹⁷

14 GFA, WGCB, 30 Ağustos, 29 Aralık 1917

15 Alan Cramer, "Blockade and Economic Warfare", Jay Winter (ed.), *The Cambridge History of the First World War*, cilt. 2 (Cambridge, 2014), s. 460-461.

16 Reformrealgymnasium'daki derslerde, antikçağdan çok, modern Avrupa medeniyetleri işleniyordu: Fransızca ve İngilizceye Yunanca ve Latince'den daha çok ağırlık veriliyordu. Bu dönemki Reformrealgymnasium'a dair daha fazlası için Brigitte Ankersdorfer'in okulun 75. kuruluş yıl dönümü dolayısıyla hazırlanan kitapçığındaki yazısına bkz. "75 Jahre Zeppelin-Gymnasium Stuttgart, 1912-1987", s. 38-39. Bana bir kopyasını verdiği için şu anki müdürü Holger zur Hausen'e teşekkür ederim.

17 Wally kıtlıktan bahsetmeye Mart 1917'nin ilk günlerinde başladı. GFA, WGD,

Yetersiz beslenme Stuttgartlı çocukları da olumsuz etkiledi. Koşullar öyle kötüydü ki, 1917 ile 1918 yılları arasında şehirdeki binlerce çocuğun büyümesi durdu.¹⁸ Sabun ve dezenfektanların bulunamaması ev içi temizliği etkileyerek bölgede hastalıkların yayılmasına yol açtı. Wally, Robert'in sağlığı ve dış görünüşü hakkında endişeliydi. Oldukça solgun olan Robert'in kondisyonu da hiç iyi değildi. Huzursuzdu ve odaklanma sorununu yaşıyordu. Savaşın zorlukları Robert'in çocukluğunun çok önemli bir dönemine rastlamıştı, sonuçları göz ardı edilebilir değildi. Sık sık devamsızlık yapıyordu, dolayısıyla notları da bu durumdan etkilenmişti. Reformrealgymnasium'daki ilk öğretim yılında Robert'in davranışındaki bozukluklar annesini üzüyordu. 1917-1918 yıllarında oğluya ilgili yazdıklarından çok azı olumluydu. O zamana kadar oldukça yakın ve sevecen olan ilişkileri ilk kez o zaman bozulmuştu. "Daha yeteneksiz çocukların" bile yaptıkları çizimlerle kendilerini telafi ettirebildikleri gibi şeyler yazarak Robert'in okuldaki başarısızlığından yakındı. Robert'i yıl sonu sınavlarına hazırlamak için özel dersler aldırdı.¹⁹

Kasım 1918'de, Almanya'nın sınırları içerisinde düşman ordularından eser yokken ve son dört yıl içerisinde pek çok toprak kazanılmışken teslim olması, nüfusun çoğunu olduğu gibi Wally'yi de şoke etti. Ancak Ekim 1918'in ortalarında Wally oyunun bittiğini fark etti: Sanki "lavların içinde yaşıyormuş" gibiydiler. Griesingerlerin istikrarlı ve güvenilir dünyası Kasım 1918'de artık yıkılmaya başlamıştı. Almanya, sadece Müttefikler tarafından uluslararası boyutta utandırılıp rezil edilmeyecekti, yaşadıkları yeri de çok yakında büyük bir değişiklik bekliyordu. Wally, 9 Kasım'da günlüğüne yazmaya "Stuttgart Devrimi" başlığını atarak başladı. O gün savaş bitmişti ve Robert de on iki yaşına basmıştı. Genç delikanlı yıkılmış olmalıydı. Ro-

---

özellikle Mart ile Haziran 1917'deki yazılara bakınız. Ayrıca bkz. Davis, *Home Fires Burning*, s. 190-218.

18 Mary E. Cox, "Hunger Games: Or How the Allied Blockade in the First World War deprived German children of nutrition, and Allied food aid subsequently saved them", *Economic History Review*, cilt 68, sayı 2, 2015, s. 605-606.

19 GFA, WGCB, 4 Şubat 1918, Haziran 1918'den tarihsiz yazısı, 25 Haziran 1918.

bert'ten birkaç gün sonra on bir yaşına giren Claus von Stauffenberg adındaki aile dostları, "hayatının en kederli doğum günü" dediği yıl, kutlama yapmayı katiyen reddetmişti.²⁰

1918 yılının Kasım ayı, Alman İmparatorluğu'nun sonunun geldiğini işaret ediyordu. Kayzerin Hollanda'ya kaçtığı ve yeni cumhuriyetin ilan edildiği sırada, ülke genelinde toplamda 22 Alman hükümdarı tahttan çekildi. Stuttgart ise, yeni kurulan Württemberg Özgür Halk Devleti'nin başkenti oldu. Württemberg'in yeni hükümeti, bir Sosyal Demokrat olan Wilhelm Blos tarafından yönetiliyordu. Adolf'un yirmi yıl boyunca hizmet ettiği ve ailenin hayatlarının düzeninde kilit nokta olan Württemberg Kralı'nın tahttan çekilmesine, Blos'un yeni hükümetinin bir Spartakist (Alman Komünist) darbesine teslim olabileceği korkusu da eklenince, Griesingerler için büyük bir darbe oldu. Yeni kurulan devletin sakinleri, bir gecede büyüyen anarşi ve iç savaş tehdidiyle karşı karşıya kaldı. Bu gerilimli dönemde, Wally'nin Bolşevizme karşı olan korkusu her sayfada göze çarpıyordu. Günlüğünde, Kraliyet Sarayı'na yapılan büyük saldırıyı ve meydanlarla anacaddelerde kırmızı bayraklarını sallayarak toplanan kalabalıkları anlattı. Weimar Cumhuriyeti'nin ilk ayları boyunca her an bir Spartakist darbesinin olması bekleniyordu, dolayısıyla Wally onları "karanlık ve sert" bir geleceğin beklediğinden korkuyordu.²¹ Ocak 1919'da, Spartakistler Stuttgart'ta belediye binasıyla tren istasyonunu ele geçirmeyi başarmış, Nisan ayının başlarında da Stuttgart boyunca barikatlar kurmuşlardı. Ancak bu isyan uzun sürmedi. Yeni Württemberg hükümeti, gönüllü paramiliter birliklerden oluşan sağcı Özgür Müfreze'nin de yardımıyla komünistlere şiddetle saldırdı.²² Şehrin merkezin-

20 A.g.y., WGD, 25 Ekim, 9 Kasım 1918; Peter Hoffmann, *Stauffenberg: A Family History, 1905-1944* (3. baskı, Montreal ve Kingston, 2008), s. 14.

21 GFA, WGD, 8, 9, 13, 20 Kasım 1918.

22 Hoffmann, *Stauffenberg*, s. 14-15; Annegret Kotzurek ve Rainer Redies, *Stuttgart von Tag zu Tag, 1900-1949: eine Chronik* (Tübingen, 2009), s. 52; Teğmen Paul Hahn, birliklerinin isyanı nasıl bastırdıklarını anlatıyor, Paul Hahn, *Erinnerungen aus der Revolution in Württemberg* (Stuttgart, 1922); ayrıca bkz. a.g.e., Ocak 1919'daki günlük yazıları.

de oturan Robert, iki adım uzağında yaşanan bu kargaşaya büyük ihtimalle şahit olmuştu.

Savaşın bitmesiyle Alman çocuklarının durumu daha da kötüye gitti. 1918'in başlarından 1919'un sonlarına kadar süren grip salgını, 200.000'den fazla Alman'ın ölümüne sebep oldu.²³ Ancak bununla da kalmadı. Bozguna uğramış uluslar yeterli yiyecek ve kömür üretmek için çabalarken Müttefikler, ateşkes imzalandıktan sonra bile kuşatmayı kaldırmadı. Bunun yüzünden Almanya ve Avusturya'da milyonlarca çocuk kıtlık ve yoksulluk içerisinde yaşamaya devam etti. 1917-1918 yıllarında Stuttgart'ta yalnızca iki yaşından küçük çocuklara, hamile kadınlara ve emziren annelere yetecek kadar süt mevcutken, 1919'a gelindiğinde süt stokları savaş döneminden de kötüydü, şehirdeki süt miktarı savaş öncesi dönemin yalnızca beşte biri kadardı. Yüzlerce bebek, daha birkaç günlükken yaşamını yitirdi.²⁴ Ağustos 1920'de, etkili İşçi Partili siyasetçilerden Ramsay MacDonald, Noel Buxton ve Joseph King, *The Nation*'da yayımlanan mektuplarında Alman çocuklarından "yıkımın eşiğindeki nesil" olarak bahsettiler.²⁵ Doğrudan Robert Griesinger'in neslinden söz ediyorlardı.

Robert, Alman nüfusunun geneli kadar sıkıntı çekmemiş olsa da yeni cumhuriyetin karşılaştığı zorlukların boyutuna doğrudan şahit olmuştu. Şehrin kamusal alanları savaş kalıntılarına boğulmuştu. Griesinger büyüdüğünde karşısında yas tutan bir ulus vardı. Büyük Savaş'ta iki milyondan fazla Alman öldürülmüştü. Ayrıca 2,7 milyon engelli savaş gazisi vardı. 1,2 milyon çocuk yetim ve 533.000 kadın da dul kalmıştı. Bunların çoğunun yaşı, yaşamını yitirenlerin aksine, otuz bile değildi.²⁶ Robert'in, okulda ve sokaklarda, siyahlar giymiş çok sayıda ki yetim ve dulu fark etmemiş olması imkânsızdı. Reformreal-

23 Avner Offer, *The First World War: An Agrarian Interpretation* (Oxford, 1989), s. 34.

24 Emily Balch, "Some Data on Conditions of Milk Supply in Central Europe", *The Famine in Europe: The Facts and Suggested Remedies* (Londra, 1920), s. 72-73.

25 *The Nation*'daki mektup, 10 Ağustos 1920.

26 Robert W. Whalen, *Bitter Wounds: German Victims of the Great War* (Ithaca, NY, 1984), s. 95.

gymnasium'daki coğrafya öğretmeni Dr. Pfeiffer gibi vücut bütünlüğünü yitirmiş gazilerin, savaş sonrası hayata protez uzuvlarıyla uyum sağlama çabalarına tanık olmuştu.²⁷

Stuttgart merkezindeki Neckarstrasse'de bulunan okul binalarına 1919'un ilk iki ayında ordu el koydu. Ayaklanma süresince Reformrealgymnasium'da okuyan erkek çocukları oyalanacak bir şeyler arıyorlardı. Geçici olarak Königin-Katharina-Stift adındaki yerel kız okulunun binasını paylaştılar ancak yaşamları kızlardan tamamen ayırdı. Bazı çocuklar, kızlarla iletişim kurmak için öyle hevesliydi ki meşe sıralarının köşesinde duran mürekkep şişesi deliklerini posta kutusu olarak kullanıp kızlarla mektuplaşırlardı. Bu mektuplaşma sistemi öğretmenlerine hiç yakalanmadan devam etti. Reformrealgymnasium'da Griesinger'le aynı dönemde okumuş öğrenciler sınavlarda kopya çektiklerini ve öğretmenlerine şakalar yaptıklarını da anımsıyorlardı. Savaşta aldıkları yenilgiye ve belirsizliklerle dolu bir dönemde yaşamalarına rağmen Alman çocukların davranışları, endüstrileşmiş Batılı ülkelerdeki yaşlılarından hiç de farklı değildi.²⁸

1900 ile 1910 yılları arasında doğan ve yaşları savaşa katılamayacak kadar küçük olan Himmler, Heydrich ve daha binlercesi gibi Griesinger de "Savaş Gençliği" ya da "Weimar Gençliği" diye anılan bir neslin üyesiydi. Bu nesil, ailelerinin dünyasına ait değerlerin ve belirliliğin tamamen çöküşüne şahit oldu. Savaş sonrasında kurulan yeni cumhuriyetin ilk yıllarındaki yıkıcı savaş tecrübesi, ulusal aşağılanma ve kargaşanın şekillendirdiği bir nesildi. Griesinger o zamanlar fark edemese bile 1918-1919 olayları onda kalıcı yaralar açmıştı.

*

---

27 Eski öğrencilerden Robert Uhland'ın, okulun 75. yılı dolayısıyla hazırlanan kitapçıktaki ifadesi, '75 Jahre Zeppelin-Gymnasium Stuttgart, 1912-1987', s. 14.

28 Büyük Alman yazar Hermann Lenz de burada okumuştur. Lenz, pek çok otobiyografik yazısında defalarca Gymnasium'daki yaşantısına referanslarda bulundu, bunların en önemlisi, 1968'de yayımlanan *Andere Tage*'dir (Diğer Günler). Bkz. Hermann Lenz'in röportajı, "75 Jahre Zeppelin-Gymnasium Stuttgart, 1912-1987", s. 111. Ayrıca bkz. eski öğrencilerden Dr Max Löffler'in aynı kitapçıktaki ifadesi, s. 10; eski öğrencilerden Prof. Dr Robert Uhland'ın ifadesi, s. 14.

Geleceğin SS subayı, büyürken çok yakın olduğu annesiyle düşüncelerini, duygularını ve geleceğe dair umutlarını paylaşırdı. Wally bunların çoğunu günlüğüne yazmıştı. Genç oğlunun hem fiziksel ve zihinsel gelişimiyle hem de aşırı milliyetçi siyasi görüşleriyle yakından ilgileniyordu. Wally'nin 1920 ile 1925 arasında yazdıklarına göre Robert, pek çok hobisi olan, sıcakkanlı, popüler ve sağlıklı bir gençti. Wally'nin o yılları tasvirinde, genellikle potansiyel Nazi failleriyle birlikte anılan özelliklerin –dağılmış ya da yoksul bir aileden gelmek veya Nazi çevrelerine genç yaşta katılmak– çoğu yokken, aşırı milliyetçiliğin kendini gösterdiği iyi eğitilmiş Protestan bir aileden gelmek gibi bazı yaygın özellikler mevcuttu.²⁹

Robert'in yeni okuluna alışması zor olsa da, Reformrealgymnasium'daki ikinci yılında gösterdiği ilerleme Wally'nin onu eski okulundan alma kararını haklı çıkaracak nitelikteydi. Kötü davranışlar sergilediği ve sınıfının sonuncusu olduğu günler geride kalmıştı artık. Okulun ikinci yılında Robert çevresine uyum sağlayarak yeni arkadaşlar edinmeye başlamıştı. Hâlâ çok parlak değildi ancak okul performansını öğretmenlerini endişelendirmeyecek düzeye çıkarmayı başarmıştı. Robert, ilk gençlik yıllarında boş zamanlarını okuyarak ve pul koleksiyonuyla ilgilenerek geçiriyordu. Ayrıca ev işlerine yardımcı olma konusunda da oldukça iyiydi. Diğer 52 okul arkadaşı gibi formda olmasa ve sporla ilgilenmese de kışları, sevdiği az sayıdaki fiziksel aktiviteden biri olan buz pateni yapmayı severdi.³⁰ Hollanda, Slangenburgh'da ailesiyle birlikte geçirdiği yaz tatillerinde zamanının çoğunu kalenin arşivini düzenlemeye yardım ederek geçirdi. Wally'nin yazdıklarına göre oğlu, sorun çıkarmayan, mutlu, cana yakın ve mütevazı bir çocuktü. Kiliseye kabul töreninden bir ay önce, 1921'in Mayıs ayında günlüğüne şöyle yazdı, "Az önce onunla konuşurken fark ettim ki için-

29 Bu özelliklere dair bkz., 'Were Perpetrators of Genocide "Ordinary Men" or "Real Nazis"?' s. 339.

30 Robert'in okuldaki notlarıyla ilgili bkz. StAL, E309 II, 2012/122 BÜ 32, RG's Abitur sertifikası, 7 Mayıs 1925; Reformrealgymnasium'daki spora dair bkz. eski öğrencilerden Prof. Dr Robert Uhland'ın kitapçıktaki ifadesi, "75 Jahre Zeppelin- Gymnasium Stuttgart, 1912-1987", s. 14.

Robert Griesinger'in kiliseye kabul töreni fotoğrafı, 1921
(Jochen ve Irmela Griesinger).

de korkunç ya da kötü hiçbir şey yoktu.” Wally’nin kabul töreninden çekip gönderdiği fotoğrafları alan arkadaşları ve akrabaları, o zamanlar on dört yaşında olan Robert’i papaz yardımcısı sanabilirlerdi.³¹

Robert, çeşitli rahatsızlıklardan mustarip olan küçük kardeşi Albert’in aksine, gençlik yıllarında ciddi bir hastalık geçirmemişti. 1922 Şubatı’nda on beş yaşında olan Robert, sınıfındaki en uzun çocuklardan biriydi. 1923 yılındaki Paskalya Bay-

31 GFA, WGCB, 19 Ağustos 1920, 31 Ocak, 21 Mayıs 1921.

ramı'na gelindiğindeyse, annesinin boyunu bile geçmişti. Robert'in boyunun 183 cm olduğunu öğrendiğimde oldukça etkilenecektim. Koltuktan çıkan resimlerden bu kadar uzun olduğunu tahmin etmek imkânsızdı. Robert büyüdükçe, buz pateni ve pul koleksiyonculuğuna olan ilgisinin yerini başka şeyler aldı. Sanat tarihi üç tutkusundan biri olurken, hafta sonları Stuttgart'ın galerileriyle sergilerinde saatler geçirdi. Bu konuya kendini öyle adanmıştı ki, bir süre üniversitede sanat tarihi okumaya niyetlenmişti.³²

Ve sonra genç kadınlar çıktı ortaya: On yedi yaşındaki Robert istemediği halde, Wally'nin onu dans derslerine göndermesinden şikâyetçiydi. Ancak şikâyetleri kısa sürdü. Salon dansları, kendi yaşlarındaki genç kadınlarla vakit geçirmesi için karşısına çıkan ilk fırsattı. Hatta vakit geçirmenin ötesinde onlara sarılıp dokunuyordu da. Robert her fırsatta dans derslerine katılmaya başlamıştı. Sosyetedeki genç kadınlar da, görüntüsüne önem veren ve yeni takımlarıyla her zaman şık görünmeye özen gösteren, uzun boylu, ince ve zarif Robert Griesinger'in farkına varmakta gecikmediler. Wally, Robert'in ilk aşkını yaşadığı dans partnerlerinden birisi olan Ilsi gibi, danslarda tanıştığı kadınlara karşı hissettiği özel duygularını onunla paylaşması karşısında çok heyecanlıydı.³³

Robert'in üçüncü tutkusuydu politikaydı. Dans salonlarına ve galerilere gittiği 1920'lerin başları, Alman tarihinin en şiddetli ve istikrarsız dönemlerinden birine denk gelmişti. Savaşın hemen ardından gelen yıllar "savaş gençliği" kuşağının oluşumunda büyük öneme sahipti. Yeni bir kimlik duygusuna karşı duydukları özlem ile kolektif eylemde birleşen ve siper yoldaşlığının romantik yorumlarından esinlenen gençler, liberal demokrasiye karşı şüpheciydiler. Bunun yerine gayeleri, Alman toplumunu birleştiren mistik bir kan bağının olduğunu savunan 19. yüzyılın *völkisch* (halkçı) fikirlerinin uyanışına dayalı yeni bir toplum kurmaktı. Bu genç adamlara göre, Alman-

32 A.g.y., 1922 yılının Şubat ayında ve Paskalya'dan tarihsiz yazılar, 1923 Paskalya, 30 Kasım 1924.

33 A.g.y., 1923 yılının Paskalya ve Kasım ayından ve Nisan 1924'ten tarihsiz yazılar.

ya'nın içinde bulunduğu politik ve ekonomik karışıklığa çözüm, ancak geleneksel sosyal ve siyasi otorite yapılarına dönerek bulunabilirdi. Savaş gençliği kuşağından gençlerin çoğu, soğuk, sert, kararlı bir yapıya ve abartılı bir kendini önemseme duygusuna sahipti.³⁴ Irmela'nın ailesinden kalan bilgiye göre, Robert tüm bu özelliklere gerçekten de sahipti. 20. yüzyılın ilk on yılında doğmuş pek çok Alman gibi Griesinger'in de Nazizme yönelmesi kaçınılmaz değildi belki. Ancak yetiştirilme şekli sebebiyle Griesinger, bu tür fikirlere karşı pek çoğuna göre daha duyarlıydı. Ailesi, milliyetçi ve Weimar karşıtı Alman Ulusal Halk Partisi'ne (DNVP) bağlı ve açıkça monarşist olan *Württembergische Bürgerpartei*'nin ateşli taraftarlarıydılar. Okul hayatı da onu milliyetçi sağa itmişti – daha sonraları Reformrealgymnasium öğrencilerinin yazdıklarına göre, militarist bir Almanya'nın doğuşunu arzulayan öğretmenlerinden onlara da milliyetçilik bulaşmıştı.³⁵

1920'lerin başlarında yaşanan bir dizi olay sonucu Griesinger, pullarla ve Rönesans sanatıyla ilgilenen kibar bir öğrenciden siyasi bir ajitatöre dönüştü. Yetişkinliğe adım attığı sırada, Reformrealgymnasium'daki çocukların tam da istediği gibi, anavatanın dirilişi ancak barikatlar Stuttgart sokaklarına döndüğünde mümkünmüş gibi görünüyordu. 1920 yılının Mart ayında, subay teşkilatının cumhuriyetten hiç de memnun olmayan aşırı sağcı unsurları, bir darbe teşebbüsünde bulunarak Almanya'daki iktidarı ele geçirmeye çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan, Prusyalı bir memur olan Wolfgang Kapp, *Freikorps* adındaki paramiliter grupları Berlin'e götürdükten sonra merkezî hükümeti Stuttgart'a kaçmaya zorlayıp kendisini şansölye ilan etti. Kapp'ı, Griesingerler gibi binlerce DNVP

34 Karla Poewe, *New Religions and the Nazis* (New York, 2006), s. 113-115. Ayrıca bkz. Ulrich Herbert, *Best: Biographische Studien über Radikalismus. Weltanschauung und Vernunft, 1903-1989* (Bonn, 1996), s. 43-44; Michael Wildt, *An Uncompromising Generation: The Nazi Leadership of the Reich Security Main Office* (Madison, WI, 2009), 36.

35 Wally ve Adolf Griesinger'e ait GFA, makaleler, toplantı detayları ve *Württembergische Bürgerpartei*'den diğer parti materyalleri; eski öğrencilerden Prof. Dr Robert Uhland'ın kitapçığındaki ifadesi, "75 Jahre Zeppelin-Gymnasium Stuttgart, 1912-1987", s. 15.

tarafı desteklese³⁶ de darbe girişimi başarısız oldu. Ülke çapındaki genel grev sayesinde, yaşanan endişe dolu dört günün ardından sağcı darbe gerçekleşmeden sona erdi. Hükümet ve basın mensuplarının hemen Berlin'e dönmesiyle Reformrealgymnasium'daki çocuklar, heyecanın sona ermesinden dolayı ümitsizlik içinde kaldılar.

1920'deki Kapp Darbesi sırasında daha on üç yaşında olan Griesinger, hemen yanı başında gerçekleşen olayların ne anlama geldiğini tam olarak kavrayamayacak kadar gençti. Bundan üç buçuk yıl sonra, Almanya siyasi ve ekonomik çöküşün eşiğine geldiğindeyse durum farklıydı. 1923 yazında, hükümet olağanüstü hal ilan etti. O yılın Ocak ayında, Almanya'nın savaş tazminatını ödeyememesi üzerine Fransız ve Belçikalı birliklerin ülkeye girerek, Almanya'nın sanayi merkezi olan Ruhr'u işgal etmesinden sonra sorunlar iyice tırmanmaya başlamıştı. Alman işçiler bu duruma karşı tepkilerini pasif direnişle gösterdiler ve üretimi durdurmak için greve başladılar. Hükümetin grevdeki işçileri tazmin edebilmek için para basmaya başlamasıyla ise para krizi ortaya çıktı. 1914'ten başlayarak savaş yılları boyunca tırmanmaya devam eden enflasyon, bir anda hiperenflasyona dönüşünce Mark'ın değeri tamamen kontrolden çıktı; 1923 yılı, Weimar Almanyası'yla özdeşleşen hızla yükselen fiyatlar ile Reichsmark'ın alım gücüyle ilgili absürt hikâyelerin yılı oldu. Wally Griesinger'in endişe içerisinde yazdıklarına göre, 20 Reichsmark'a aldığı posta pulunun fiyatı, 1923'ün Kasım ayına gelindiğinde 20 milyon Reichsmark'a yükselmişti. Milyonlarca Alman gibi o da her evden çıktığında yanında taşınması gereken neredeyse değersiz banknotların miktarıyla boğuşuyordu.³⁷ Hemen hemen tüm Almanya'nın bildiği bir hikâyede anlatıldığına göre, o dönemlerde kâğıt paralarla dolu olan el arabasını bir anlığına dükkânın önünde bırakan bir kişi, kısa bir süre içerisinde geri dönünce hırsızın el arabasını alıp kaç-

36 Hermann Beck, *The Fateful Alliance: German Conservatives and Nazis in 1933: The Machtergreifung in a New Light* (New York, 2008), s. 35. Freikorps, Komünistlere karşı savaşmış Birinci Dünya Savaşı gazilerden oluşan paramiliter birliklerdir.

37 GAA, WGÇB, Kasım 1923'ten tarihsiz yazı.

madan önce içindeki paraları dışarı attığını görmüştü. Bu, hâlâ dünya tarihindeki en kötü enflasyon deneyimlerinden birisidir.

Wally'nin günlüğü gösterdi ki, Griesinger daha ortaokulu bitirmeden, milliyetçiliğin oldukça gerici bir formu oğlunun karakterinin belirleyici özelliklerinden birisi olmuştu bile. On altı yaşındayken, Ruhr krizi sırasında çığ gibi büyüyerek ülkeyi kapsıp kavuran şovence tepkiler Griesinger'in hoşuna gidiyordu.³⁸ 1923 yılındaysa Griesinger, 1914-1818 yılları arasında olduğu çocuğun aksine artık dünyada neler olup bittiğini ailesinden bağımsız olarak da anlamaya başlamıştı. Artık Fransa'yla olan savaşın ve ekonomik felaketlerin hüküm sürdüğü yeni şartlarda, milliyetçi inançlarını keşfetmek ve benimseyebilmek için aile evinin dışında farklı yollar aramaya başladı. Paramiliter bir örgüt içinde yaşamının tadını ilk kez, muhafazakâr DNVP'nin gençlik kolu olan ve büyük çoğunlukla üst-orta sınıf ve soylu ailelerden gelen genç erkek ve kadınları toplayan Bismarck Gençliği'ne katılarak aldı. Garip bir biçimde, Wally'nin günlüğü dışında Griesinger'in Bismarck Gençliği'ne üye olduğuna dair bugüne gelmiş başka bir kaynak bulunmuyor.³⁹ Berlin'de incelediğim arşivlerde, Griesinger'e doğrudan Nazi Partisi yetkililerince herhangi bir siyasi örgüte üye olup olmadığı sorulsa dahi, cevabının hep olumsuz olduğunu gördüm.⁴⁰

Bismarck Gençliği'nin *völkisch* ve muhafazakâr dünya görüşünün bir parçası olarak üyelerine verdikleri talimatlar, Alman ulusunun saflığını korumak için "kanlarını temiz tutmaları" yönündeydi.⁴¹ Kasım 1923'teki on yedinci doğum gününde, Griesinger kendisini bütünüyle ulusal davaya adanmıştı. Wally, oğlunu ilk defa bilinçli ve zekice fikirleri olan, yetiş-

38 Benjamin Ziemann, *Contested Commemorations: Republican War Veterans and Weimar Political Culture* (Cambridge, 2013), 58.

39 GFA, WGCB, 1923 Paskalya ile Kasım ayından tarihsiz yazı.

40 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin personel dosyasının kopyası, 29 Mayıs 1936. Ayrıca bkz. Wegerle'nin 18 Haziran 1936 tarihli, bakanlıktaki başarılarını yazdığı RG raporu.

41 Robert Gerwarth, *The Bismarck Myth: Weimar Germany and the Legacy of the Iron Chancellor* (Oxford, 2005), s. 108. Ayrıca bkz. Wolfgang R. Krabbe, 'Die Bismarckjugend der Deutschnationalen Volkspartei', *German Studies Review*, cilt 17, sayı 1, Şubat 1994, s. 21.

kin bir adam olarak resmetmişti. Oğlunun siyasi vaziyete dair bilgisi karşısında “şaşırp kalmıştı”. Ailesiyle eski Alman ordusu komutanı General Walther Reinhardt arasındaki yakın dostluk sayesinde Griesinger, yaşlılarının neredeyse tamamına göre siyasi olarak çok daha bilgiliydi. Yine de Reinhardt’a karşı saygısının da bir sınırı vardı. İçinden hep bir monarşist kalan sağlam bir Alman milliyetçisi olan Reinhardt, Griesinger’in gözünde demokrasiyi savunmakta fazla istekliydi, on yedi yaşındayken söylediğine göre, “yeterince sağcı değildi”⁴²

Griesinger’in ırkçı milliyetçiliği, Bismarck Gençliği’ne katılmasından da önce başlamıştı. Çok genç yaşlarından beri etrafı bu tür fikirlerle doluydu. Muhafazakâr asker aileleri, Yahudileri Büyük Savaş’ı başlatmakla ve savaş süresince de anavatanı zayıflatmakla suçladılar. 1916 yılında yapılan kötü şöhretli “Yahudi Sayımı” ile başlayarak yeniden canlanan antisemitizm, savaştan sonra iyice arttı. Özellikle, Griesinger ailesinin de yakın ilişkide bulunduğu, komünizm ve sosyal demokrasi illetlerinden dolayı sorumlu tuttukları Weimar’ın “Yahudi Cumhuriyeti’nden” nefret eden gerici çevreler arasında oldukça yaygındı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Württemberg’deki Yahudilere karşı ırkçı tacizlerde bulunan *Süddeutsche Zeitung*’un sayfaları “Yahudi ulusunun dünya egemenliği” gibi anti-semitik göndermelerle doluydu.⁴³ 1920’lerin başlarında Griesingerlerin partisi DNVP’nin Yahudilere karşı tutumu, Alman kanının saflığını korumak adına *völkisch* politikalar isteyen seçmene hitap ediyordu. Bu zamanlarda, DNVP açıkça Alman halkını Yahudi hâkimiyetinden korumak için alınması gereken tedbirleri açıklıyordu. 1924 yılının Nisan ayında parti, Yahudileri ve bir Yahudi ile evlenmiş Almanların üye olmasını yasakladı.⁴⁴

42 GFA, WGCB, Kasım 1923’ten tarihsiz yazı; William Mulligan, *The Creation of the Modern German Army: General Walther Reinhardt and the Weimar Republic, 1914-1930* (New York, 2005), s. 222.

43 Ulmer, “The Stereotype of the Jewish Modernizer”, s. 34-35.

44 Larry Eugene Jones, “Conservative Antisemitism in the Weimar Republic: A Case of the German National People’s Party”, Larry Eugene Jones (ed.), *The*

Griesinger büyürken, Stuttgart'ta 4.500 kişiden oluşan küçük bir Yahudi nüfusu bulunuyordu. Griesingerlerin de yaşadığı Alexanderstrasse'de, yalnızca 200 metre uzaklıkta Dessauer ve Engelberg gibi Yahudi aileler otursa da Adolf ile Wally, siyasi görüşleri sebebiyle onlar ve diğer Yahudiler ile aynı sosyal çevrelerde bulunmazlardı.⁴⁵ Griesinger, Yahudilerle ilk kez okulu dolayısıyla düzenli ilişki kurdu. Mezun olduğu 1925'te, Reformrealgymnasium'a kayıtlı olan 552 öğrenciden yalnızca 19'u Yahudi idi (toplam öğrenci sayısının %3,5'i).⁴⁶ Ancak 2008 yılında ve Judit Vamosi adındaki bir tarih öğretmeni'nin büyük çabaları neticesinde okul yönetimi, Nazizm yönetimi altında Yahudi öğrencilerine ne olduğunu düzgün bir şekilde araştırabildi. Vamosi ile öğrencileri 17 öğrencinin yaşamını, çoğunlukla da ölümlerini ortaya çıkarmayı başardılar.⁴⁷ Yerel arşivlerde bulduğum sınıf kayıtlarında, öğrencilerin isimlerinin karşısında adresleri, babalarının mesleği ve dinleri de bulunuyordu. Yahudi çocuklar, yerel rahiplerin ya da papazların verdiği Hristiyan dinî derslerine gitmedikleri için diğerlerinden kolayca ayırt edilebiliyorlardı. Dolayısıyla Yahudi bir çocuk için dinini saklamak mümkün değildi.

Reformrealgymnasium'da, Griesinger'le yaşıt olan 4 Yahudi

German Right in the Weimar Republic: Studies in the History of German Conservatism, Nationalism, and Antisemitism (New York, 2014), s. 85-88; Ernest Hamburger ve Peter Pulzer, "Jews as Voters in the Weimar Republic", *Leo Baeck Institute Year Book*, cilt 30, sayı 1, 1985, s. 24. Württembergische Bürgerpartei'deki anti-semitizm hakkında bkz. Junginger, *The Scientification of the "Jewish Question" in Nazi Germany*, s. 299-300.

- 45 Stuttgart'taki Yahudi nüfusu hakkında bkz. Maria Zelzer, *Weg und Schicksal der Stuttgarter Juden. Ein Gedenkbuch* (Stuttgart, 1964), s. 32. Bkz. Stuttgartlı Yahudilerin Stolpersteine haritası: <https://www.stolpersteine-stuttgart.de/index.php?docid=965&mid=76>. Wally'nin daha önce Yahudilerle zaman geçirmişliği yoktu. 1918 yazındaki tatillerinde Yahudi bir aileyle karşılaştığında, onları diğer misafirlerden ayırt ederek Yahudi olduklarından bahsetme ihtiyacı duymuştu. Bkz. GFA, WGCB, 14 Ağustos 1918.
- 46 StASt, Fond 358 Zeppelin Gymnasium Arşivi, Schölerzeugnislisten and Zeugnislisten, 1924-1925.
- 47 Stuttgart'taki bir toplantı sırasında bana bu projeden bahsettiği için Judit Vamosi'ye teşekkür ederim. Bu 17 çocuğa ne olduğunu öğrenmek mümkün olmasa da en azından 5'inin Britanya, Filistin ve Güney Amerika'ya göç etmeyi başardığını biliyoruz.

çocuk vardı. Bunlardan 3'üyle aynı sınıfta olmasa da onları da tanıyor olması muhtemeldi. Yahudi çocuklardan birisi olan Edgar Fleischer Stuttgart'ın uzak bir bölgesinde otururken, diğer ikisi Walther Stern ve Walther Hummel, Griesinger'le aynı bölgedeydi. Hatta aynı tramvayla okula gidip gelmiş bile olabilirlerdi. Arşivlerde, Nazilerin iktidara gelmesinin ardından Walther Stern'e ne olduğuna dair herhangi bir belge olmasa da Edgar Fleischer, 1934 yılında Almanya'dan ayrılmayı başarak Peru'ya göç etmişti. Burada, 1937 yılında bir uçak kazasında hayatını kaybetmişti. Walther Hummel, annesiyle Belzec ve Sobibor imha kamplarına insan sağlayan, Polonya'nın merkezindeki bir geçiş gettosu olan Izbica'ya sürüldüğü 1942 yılına kadar Almanya'da kalmıştı.⁴⁸

Hugo Stern, Griesinger'in 24 kişilik sınıfında okuyan tek Yahudi çocuktur. Stern, üniversitede tıp fakültesine girdi. Nazilerin ırkçı yasaları yüzünden işini kaybedene kadar, iki yıl Stuttgart'ta çalıştı. Kayıtlara göre, Stern 1937 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne göç ederek Syracuse'de doktorluk yaptı.⁴⁹ Syracuse'deki Yahudi cemaati temsilcilerine yazdıktan yalnızca birkaç gün sonra Stern'in kızı olan Judy Kaplan'la telefonda konuşurken buldum kendimi. Babasının 1970 yılındaki ölümünden bunca zaman sonra birisinin ona ilgi göstermesine şaşırarak onun Stuttgart'ta bir Yahudi olarak hayatının nasıl olduğuna dair pek bir şey bilmediğini söyledi. "Babam, bana ya da kardeşime lise yıllarında antisemitizmle karşılaştığından hiç bahsetmedi. Sadece üniversitede hedef alındığını anlattığını hatırlıyorum," dedi. "Bize okuluyla ilgili gerçekten hiçbir şey anlatmadı. Sınıfındaki tek Yahudi çocuk olduğunu şimdiye kadar bilmiyordum bile."⁵⁰

48 StASt, Fond 358 Zeppelin Gymnasium Arşivi, 9a ve 9b sınıfları Zeugnislisten, 1924-1925. Edgar Fleischer hakkında bkz.: <http://www.stolpersteine-gp.de/en/fleischer-rosa/>. Walther Hummel hakkında bkz.: <https://www.jewishgen.org/yizkor/nuremberg/nur006.html>

49 StASt, Fond 358 Zeppelin Gymnasium Arşivi, 9b sınıfı Zeugnislisten, 1924-1925; Susanne Rueß, *Stuttgarter Jüdischer Ärzte Während Des Nationalsozialismus* (Würzburg, 2009), s. 283-285.

50 Judy Kaplan'la görüşme, 22 Mayıs 2017.

Robert, *Abitur* almak için gireceği final sınavlarından bir yıl önce, üniversitede hangi bölümü seçeceğine hâlâ karar verememişti. 1924 yılının sonlarına doğru, sanat tarihi yerine ekonomiye yönelmeye başlamıştı. Ancak, Wally'ye göre, "eskrim ve içme [ritueli] gibi aptalca eski moda gelenekleri" olan, geleneksel bir öğrenci derneğine katılmakta kararlıydı. Wally, bu süre zarfında oğlunun okul çalışmalarına karşı tavrındaki değişikliği fark etti. Geleceğinin tamamen Şubat 1925'te yapılacak sınav sonuçlarına bağlı olduğunu idrak eden Robert, derslerini ciddiye almaya başladı. Dans davetlerine artık katılmıyordu ve Noel tatiline bile gitmedi. Annesini de memnun ederek, sınıfını on dördüncü olarak bitiren Robert, *Abitur* sınavlarını başarıyla geçti. Bu, iyi bir üniversiteye kabul edilmek için yeterliydi. Robert, dinî çalışmalar, Alman edebiyatı, tarih ve felsefede makul bir başarı sergilemişti. Diğer derslerini başarılı ya da yeterli notlarla geçse de, Latince ve çizim dersleri oldukça kötüydü, sınıfının sonuncusu olarak bitirmişti. Üniversiteye kabulünü kutlamak için okuldan üç arkadaşıyla birlikte Kara Orman'da doğa yürüyüşü yapmaya gitti.⁵¹

Ailesinin evinden taşındığında on sekiz yaşında olan Griesinger, anti-semitik ve anti-komünist çevrelere rahatlıkla katılabilecek kadar aşırı milliyetçi görüşlere sahipti. Buna rağmen, ne o ne de akranlarının çoğu 1920'de kurulan Nazi Partisi'ne katılmıştı. Griesinger, 1925 baharında, arnavutkaldırımlı sokakları ve ahşap iskeletli evleri olan küçük, renkli bir üniversite kasabasında bulunan Tübingen Üniversitesi'nde hukuk okumak üzere evinden ayrıldı. Oğlunun üniversiteye gittiği gün, Wally'nin üzüntüsü dinecek gibi değildi. Evden ayrıldığı dakika Çocuk Kitabı'na sarıldı. Kitabını Robert daha bir haftalık bile değilken tutmaya başlamıştı ve bu onun yazdığı son sayfa olacaktı. Sayfa boyunca tekrarladığı tabirle, "tatlı oğlunu" kaybetmenin acısıyla içini dökmüştü. Ağırbaşlı bir biçimde, "Her şeyimi kaybettim," yazdı. Ona çok acı verdiği için oğlunun boş duran masasıyla yatağına bakamıyordu bile. Oğlunu bir daha

51 StASt, Fond 358 Zeppelin Gymnasium Arşivi, 9b sınıfı Zeugnislisten, 1924-1925; GFA, WHCB, 30 Kasım 1924, 24 Şubat, 7 Mart 1925.

hiçbir gece yatağına yatıramayacağını bilmek, ona tarifsiz bir keder veriyordu.

Robert ise, Alexanderstrasse'den ayrılırken aşırı korumacı anesiyle aynı duyguları paylaşıyor gibi görünmüyordu. Ayrılırken söyledikleriye Wally'yi neredeyse gözyaşlarına boğacaktı: Annesinden, onu çok sık ziyarete gelmemesini istemişti.⁵²

---

52 GFA, WGCB, 22 Nisan 1925.

Boş Konuşma

Griesinger'in üniversite yılları, hiperenflasyonun sonu, Weimar'ın "Altın Yılları" diye anılan dönemin başlangıcına denk geldi. 1924-1929 yılları, önceki ve sonraki yıllara kıyasla daha istikrarlı ve refahın arttığı bir dönemdi. Stuttgart'tan ayrıldıktan dört gün sonra, Griesinger 26 Nisan 1925'te Mareşal Paul von Hindenburg'un Almanya cumhurbaşkanı seçilmesini kutlayacaktı. Bu seçim, milliyetçi sağın vatansever coşkusunu da artırdı. Yeni bir çağ başlıyor gibiydi.

Tübingen, Almanya'nın en seçkin ve aynı zamanda, en milliyetçi ve gerici üniversitelerinden birisiydi. Griesinger, okuldaki ilk yılında, bu Ortaçağ kasabasının en eski ve işlek sokaklarından biri olan, Arnavut kaldırımli Neckargasse'de, bir fırının üst katındaki bir dairede yaşıyordu.¹ Derslerine başladığında, fakülte ve öğrenci topluluğu, yeni cumhuriyete karşı oldukça düşmanca bir tavır içerisindeydi.² Birinci Dünya Savaşı ile sonucunda yaşananlar, Griesinger'in Tübingen'deki yaşamı için güçlü bir zemin oluşturdu. Kampüste yapılan törenlerdeki imparatorluk Almanyası'nı yücelten milliyetçi konuşmalar, öğ-

1 Stadtarchiv Tübingen (bundan sonra, StAT), A573, RG'ye ait *Einwohnermeldekarte* (iklametgäh kayıt kartı).

2 Uwe-Dietrich Adam, *Hochschule und Nationalsozialismus: Die Universität Tübingen in Dritten Reich* (Tübingen, 1977), s. 29-30.

rencilerin de duygularını körüklüyordu. Ayrıca, savaşta düşen askerlere saygı gösterilerinde bulunup Versay'ın utancını kınıyorlardı.³ Rektörleri, o dönem yaptığı bir konuşmasında, yalnızca kaybettikleri toprakları almak için var gücüyle savaşmaya hazır olanların "Deutschland über alles"i söylemeye hakkı olduğunu ifade etti.⁴ Bu pan-Alman *völkisch* ortamda, Nazilerin iktidara gelmesinden çok önce, antisemitizm serpiliyordu.

1920'lerin başlarında Tübingen'de okuyan ve Stuttgart Gestaposunda Griesinger'in iş arkadaşı olan Walter Stahlecker, daha küçük antisemitik örgütlerin bir çatısı olarak 1919'da kurulan Alman Halkı Savunma ve Müdafaa Birliği'ni (DVSTB) antisemitizme sadık kalarak yönetti.⁵ Antisemitizm, üniversitedeki fakültede de oldukça yaygındı. Özellikle teoloji bölümünde, Württemberg Kilisesi'nde nesiller boyu papazları etkilemiş ünlü öğretmenler Adolf Schlatter ve Gerhard Kittel, Yahudilerin Aryanlarla evlenmelerine izin verilmemesi gerektiğini ifade ederek onları Hristiyan ve Alman düşmanı olarak tanımladılar.⁶ Griesinger'in Tübingen'de okurken Yahudi bir öğrenci ya da profesörle karşılaşmış olma ihtimali pek yoktu. Hitler'in anti-semitik yasaları ulusal boyutta yürürlüğe girmeden önce bile üniversitenin yazılı olmayan, Yahudi öğrenci ya da öğretim elemanı almama politikası vardı.⁷ Ancak, Tübingen Tıp Fakültesi'nde ırk hijyeni konusunda çalışan akademik personel sayısı düşünülürse Nazi yönetimiyle birlikte anılan ırk ıslahı ve sterilizasyon fikirleriyle karşılaşmış olması oldukça muhtemeldi.⁸

---

3 Oleg Morozov, "The Historical Past of Tübingen University within the 1927 Jubilee Context", *History of Education and Children's Literature*, cilt 9, sayı 1, s. 301-320.

4 Christian Ingrao, *Believe and Destroy: Intellectuals in the SS War Machine* (Cambridge, 2013), 25.

5 Dirk Walter, "German Racial League for Defense and Defiance", Richard S. Levy (ed.), *Antisemitism: A Historical Encyclopedia of Prejudice and Persecution*, cilt 1 (Santa Barbara, CA, 2005), s. 266.

6 Susannah Heschel, *The Aryan Jesus: Christian Theologians and the Bible in Nazi Germany* (Princeton, NJ, 2008), s. 180-185.

7 Wildt, *An Uncompromising Generation*, s. 48.

8 1924 yılında, Alman Irk Hijyeni Derneği Tübingen'de bir şube açtı. İkizler üzerine bir araştırma yürüten ve sonrasında arkadaşı olan Dr. Josef Mengele'nin

Yaşamının sonuna kadar yanından ayırmadığı belgeleri, aynı zamanda Griesinger'in sıra dışı akademik kariyerine de ışık tutar. Mesela, öğrenciyken stajyer olarak çalıştığı bir şirketin hisseleri de Jana'nın koltuğunda gizlenmiş belgelerin arasındaydı. Bunun dışında, Tübingen'deki öğrencilik hayatı yüzünde fiziksel bir iz de bırakmıştı. Bu, onun yetişkinlik döneminde çektiği fotoğraflarında sürekli gözüne çarpıp duran yara iziydi. Griesinger, okuldaki ilk döneminde seçkin bir sağcı düello derneği olan Suevia Tübingen Birliği'ne katıldı. Bu dernek, muhafazakâr ve zengin ailelerden gelen genç erkeklerin yetişkinliğe geçişinde önemli rol oynardı. Birlik'in gizli kurallarını araştırırken fark ettim ki Griesinger'in yara izi bir kaza sonucu oluşmamıştı. Rakibinin kılıcıyla yaralandıktan sonra, Griesinger kendi isteğiyle, savaşçı gibi görünmek için yarasına tuz basarak onu daha da büyütmüş ve *Schmiss*, bir başka deyişle, düello yarası almıştı. Temmuz 1925'teki Birlik portresinde, Birlik'e özgü siyah beyaz çerçeveli, parlak kırmızı renkli kasketini takmıştı. Griesinger'in aile evine gönderdiği bu fotoğrafı Jochen ve Irmele'nin evlerindeki çekmecede buldum. Fotoğrafında *Schmiss*'ini gururla sergilemişti. Bir ritüel olan düelloları sırasında, öğrenciler maske takmadıkları gibi ayaklarını oynatmaları da yasaktı. Gelen darbelerden kaçmaksa kesinlikle onaylanmazdı.

Suevia Tübingen'in 100. yıl kutlaması için 1931 yılında hazırlanan kitapçıga göre, Griesinger Birlik'in 881. üyesi olmuş ve hemen II. Griesinger olarak anılmaya başlamıştı.⁹ Düello yap-

---

Auschwitz'de bulunan Roman ve Sinti ikizler üzerinde deneyler yapması için fon sağlayan Otmar Freiherr von Verschuer, sekreterlik görevini yaptı. Tübingen'de geçirdiği zamanda von Verschuer, ırk hijyeni üzerine verdiği tutkulu dersleriyle öğrencilerin dikkatini çekti ve hatta yetişkinler için akşamları ırk ıslahıyla ilgili dersler verdi. Hans-Walter Schmuhl, *The Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity, and Eugenics, 1927-1945* (Dordrecht, 2008), s. 52. Ayrıca bkz. Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide: From Euthanasia to the Final Solution* (Chapel Hill, NC, 1995), 135; Robert Jay Lifton, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide* (Londra, 1986), s. 358, 362.

- 9 Heinz Howaldt, *Suevia Tübingen, 1831-1931*, cilt 2 (Tübingen, 1931), s. 321. Griesinger'in büyükbabası Robert Senior'ın büyük abisi Julius, 1855'te Suevia Tübingen'e üye olan ilk Griesinger idi. Julius sonrasında, 1860'larda Suevia Tübingen'e katılmış Birlik kardeşlerinden Kral II. Wilhelm'in sarayında divan

Robert Griesinger'in
Birlik portresi, 1925
(Jochen ve Irmela Griesinger).

Suevia Tübingen Birlik biraderleri arasındaki bir düello, 1931 (Heinz Howaldt, *Suevia Tübingen, 1831-1931*, cilt 1, Tübingen, 1931).

mak, Birlik'teki yaşantının sadece bir bölümüydü. Bu okul derneğine katıldığı andan itibaren Griesinger'in gündelik işleri militarist bir görünüm kazandı. Birinci Dünya Savaşı'nın kurbanı olduklarına inanan Birlik liderleri, savaşı ve ondan çıkarılacak dersleri kutsallaştırarak yaptıkları aktivitelerin temeli olarak kabul ettiler. Birlik hayatının azımsanmayacak bir bölümü 26'sı savaşta düşen ve 49'u da yaralanan Birlik kardeşleri için düzenledikleri anma törenleri etrafında şekillenirdi. Griesinger, lise yılları boyunca sporda başarılı olmasa da sportif faaliyetler dernekteki hayatlarının merkezindeydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir sporla uğraşmak, üyelik için istenen zorunlu bir kriter oldu. Öğrenci dernekleri, zorunlu askerliği yasaklayan Versay Antlaşması'nın Alman erkeklerini bozmasından endişe ediyorlardı. Dernekler, üyelerine fiziksel sağlamlık ve milli gururu aşılamanın alternatif yolunu sporda bulmuşlardı. Griesinger, günlük eskrim derslerinin yanında günde üç ya da dört saat de spor yapıyordu. Döneminde çok popüler olduğu için yüzme ya da jimnastik yapması muhtemel olsa da futbol ya da fistbol gibi takım oyunlarına da takılmış olabilirdi.¹⁰

Suevia Tübingen Birliği'ne üye olan öğrenciler, odaları kupa, kılıçlar ve geyik boynuzlarıyla süslü, Neckar Nehri'nin hemen yanındaki dört katlı Rokoko mimarisine sahip gösterişli bir bina olan *Schwabenhaus*'a girme ayrıcalığına sahiplerdi. Dersleri olmadığı zamanlarda Birlik arkadaşları, zaman zaman "Kasım Suçluları" diye andıkları, Versay Antlaşması'nı imzalayarak orduyu arkadan bıçaklayan politikacılara karşı intikam planları yaptıkları kahve odalarında, geniş örgülü kafe sandalyelerine oturup rahatlamak üzere kulüp binalarına giderdi. Üyelerden, erken saatlere kadar olsa bile *Schwabenhaus*'da mümkün olduğunca fazla zaman geçirmeleri bekleniyordu. Alkol ise öğrenci hayatının ayrılmaz bir parçasıydı. Bu genç adamlar, erkekliklerini göstermek için grupça ve sık sık içir-

---

üyelikle gelerek Württemberg'in önde gelen yargıçlarından birisi oldu.

- 10 Sonja Levsen, "Constructing Elite Identities: University Students, Military Masculinity and the Consequences of the Great War in Britain and Germany", *Past and Present*, sayı 198 (Şubat 2008), s. 171.

lerdi. Birlik üyelerinin, tek başına yılda bin litre bira içmesi oldukça yaygındı. Dernekteki hayatlarının çoğunluğunu kaplayan bu gece içki partileri öyle gürültülüydü ki, bazen aynı gecede iki ya da üç kere polis Birlik evine gidip, sessizliği sağlamak zorunda kalırdı.¹¹

Derslerin yanında böylesi bir Birlik'e üye olmak çok fazla zamanını alsa da Griesinger bu durumdan oldukça memnundu. 1920'lerde üç ayrı pozisyondan sorumlu olan tek üye oydu: konuşmacı, sekreter ve kasa. Topluluğun yüzüncü yıl kitapçığında Griesinger'in adının geçmesi oldukça önemliydi. Çünkü bu kitapçık, Griesinger adından bahseden az sayıdaki yayından birisiydi.¹² Griesinger, aldığı görevlerde, Suevia Tübingen'in Yahudi öğrencilerin girişini yasaklamasını seyretti. Üniversite yönetiminde bulunmadıklarından aslında bunun pratik hiçbir anlamı yoktu. Bu kilit pozisyonlarda bulunması sayesinde Griesinger, Konstantin Alexander adındaki oğluyla aynı dönemde Suevia Tübingen'e katıldığı Konstantin von Neurath ve Hans von Watter dahil Birliğin eski üyelerine de erişim imkânına sahip oldu. Griesinger'in bu ilişkileri, Nazi işgali altındaki Prag'a geldiğinde, bulundukları konumlar sayesinde paha biçilemez derecede önemli olacaktı. Tübingen'de, aralarında Almanya'nın en güçlü ailelerinden bazılarının oğullarının da bulunduğu kapalı bir kardeşliğe bu sayede girebildi.

Barbara'nın elindeki bir belge sayesinde öğrendim ki Griesinger, ilerleyen yıllarda Danimarka Prensesi Benedikte'nin kayınpederi olan, Birlik'teki diğer hukuk öğrencisi, Sayn-Wittgenstein-Berleburg'un beşinci prensi Gustav Albrecht'le de hızla arkadaş olmuştu. Genç adamlar oldukça yakındı ve muhtemelen, tatil dönemlerinde birbirlerinin evine de gidip geliyorlardı.¹³

---

11 Edward B. Westermann, "Drinking Rituals, Masculinity, and Mass Murder in Nazi Germany", *Central European History*, cilt 51, 2018, s. 371; Howaldt, *Suevia Tübingen*, cilt 1, s. 256.

12 Howaldt, *Suevia Tübingen*, cilt 2, s. 321.

13 Gustav Albrecht, üniversite yıllarından uzun zaman sonra sevgi dolu bir tonla yazdığı 1934 tarihli mektubunda Griesinger'e "Robi" diye hitap etmiş ve Adolf ve Wally'den bahsetmişti. Gustav Albrecht Sayn-Wittgenstein-Berleburg'un RG'ye yazdığı, Barbara Schlegel'de bulunan 23 Mart 1934 tarihli mektubu.

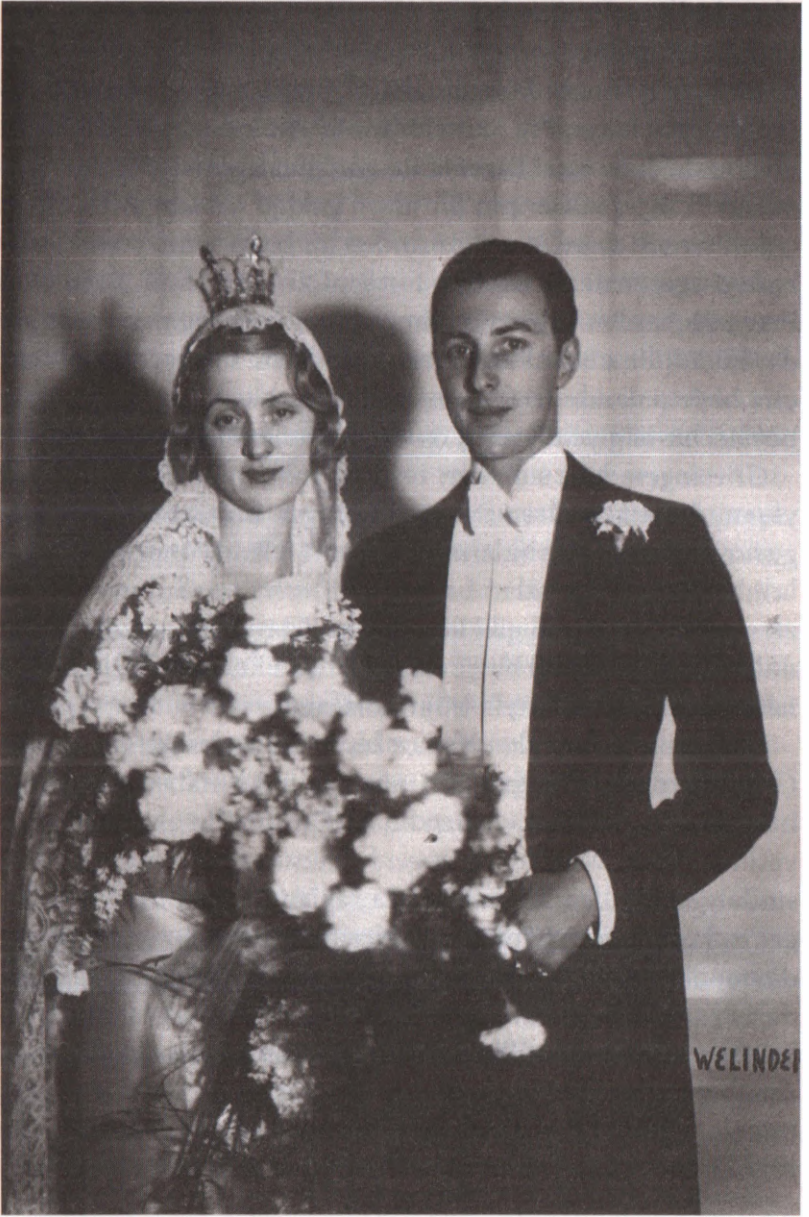
Hatta birkaç yıl sonra Gustav Albrecht, Griesinger'e, Margareta Fouché d'Otrante ile düğününden fotoğraflı bir kart bile atmıştı. Barbara, yalnızca fotoğraftaki adamın babasının bir arkadaşı olduğunu biliyordu; onun bir kraliyet ailesinden geldiğinden bihaberdi. Şans eseri Barbara ile görüşmelerden birisini, Avrupa'nın kraliyet ailelerinin bir araya geldiği, Gustav Albrecht'in oğlu Prens Richard'ın cenazesinden bir hafta sonra yaptık. Barbara da gazetede cenazeden fotoğrafları görmüştü. Babasının Prens Richard'ın babasıyla olan yakın arkadaşlığını anlattığımda, küçük de olsa Avrupa aristokrasisiyle bir bağının olması onu heyecanlandırdı. SS üyesi olmasının aksine, babasıyla ilgili böylesi bir bilgiye ulaşmak onu memnun etmişti.

Griesinger, daha sonraları resmî evraklarında da kaydederek yaşamı boyunca süren Suevia Tübingen Birlik üyeliğiyle hep gurur duymuştu. Birliklerinin "Cesur ve Sadık" mottosuyla yola çıkan üyeler, hayatları boyunca birbirlerine yardım etme sözü verdiler, iş ve terfi gibi konularda birbirlerine hep destek oldular. Böylesi önemli bir çevreyle iletişim kurması, Üçüncü Reich döneminde fazlasıyla yararlı olacaktı.

Üniversite yıllarında oldukça hırslı bir lisans öğrencisi olan Griesinger, elektrik kablosu üreticisi olan Kabelwerk Duisburg'da çalıştı.¹⁴ Muhtemelen bu işi, Duisburglu olan annesi sayesinde buldu. Wally Griesinger, oğlunun ilk finansal tecrübesinde gerekli olan kaynakları da sağlamış olabilirdi. Griesinger'in koltukta gizlenmiş evraklarının arasında, onun zekice davranarak Kabelwerk Duisburg'a yatırım yaptığını, toplamda 112.000 Reichsmark değerinde hisse aldığını gösteren banka dekontu da vardı.¹⁵ Bu sayede hırslı yönü başka şekillerde de ortaya çıkmış oldu. Oldukça azimli bir öğrenci olan Griesinger, hukuk eğitimini ilerletmek ve yeni sosyal ağlar geliştirmek için Münih ve Göttingen üniversitelerinde yaz okullarına gitti. Ayırı-

14 Hohenheim Üniversitesi Arşivleri (bundan sonra AUoH) RG'nin Stammliste'si.

15 Ekim 1943'te Griesinger'in hisselerinin değeri 112.000 Reichsmark'tı. Reich Silahlanma ve Savaş Üretimi Bakanı olan Albert Speer'in 1943'te Hitler'in kabinesinde dışişleri bakanı olarak aldığı yıllık maaşın 18.000 Reichsmark olduğu düşünülürse bu miktarın o dönem için anlamı ortaya çıkacaktır. Bkz. Martin Kitchen, *Speer: Hitler's Architect* (New Haven, CT, 2015), 75.

Sayn-Wittgenstein-Berleburg ve Margareta Fouché d'Otrante'nin Beşinci Prensi Gustav Albrecht'in düğün fotoğrafı, 1934 (Barbara ve Fritz Schlegel).

ca, bugün Humboldt Üniversitesi olarak bilinen Friedrich-Wilhelms Universität'ta da bir dönem okudu. Taşradan geldiği için herhangi bir şeyin, onu Altın Yirmilerin zirvesini yaşayan Berlin'deki hareketli hayata hazırlaması mümkün değildi. Geleneksel Tübingen, onu şehirde patlayan mimari, sanat ve kültürdeki modern avangart akımlara karşı korumuştur. Muhafazakârların, kürtaç, fuhuş ve eşcinsellik serbest bırakıldığı için günümüzün Sodom ve Gomorası diye andığı liberal Berlin'deki yaşam, muhtemelen Griesinger için de oldukça rahatsız ediciydi.¹⁶

Ancak, eğitime ve kariyer planlarına karşı bu özveri notlarına yansımada. Griesinger, Tübingen'de dönemin en iyi hukukçularından ders almasına rağmen, tıpkı lisede olduğu gibi üniversite de sıradan bir öğrenciydi. Griesinger'in dersleriyle ilgili, öğretmenlerinin yazdığı raporlardan Griesinger'in sınavda elle yazdığı kâğıtlara kadar uzanan çeşitli kaynaklar bulmayı başardım. Ludwigsburg'daki sert görümlü arşivci, Griesinger'in sınav kâğıtlarından birisini okurken sesli güldüğüm için bana kaşlarını çatarak bakmıştı. Griesinger'in sınavda yaptığı analizine yorum yapan profesörü, genç hukuk öğrencisinin yazdıkları için "hiçbir bilgi içermeyen boş konuşmalarla dolu," diye yazmıştı.¹⁷

Griesinger, Berlin görevinden güneybatıya döndükten sonra, Paula ve Bertha Wacker adında, kırklarının ortalarındaki iki bekâr kardeşin işlettiği küçük konukevinde bir oda kiraladı. Bu konukevi, Griesinger'in Tübingen'de kendi yaşından kadınlarla etkileşime girdiği birkaç yerden birisi olabilirdi. Tübingen'de okuduğu dönemde okuldaki kadın öğrenci sayısı 300'den azdı. Bu, 3.500 öğrenciden oluşan toplam sayının %10'undan bile daha azdı¹⁸ Ancak Paula ile Bertha Wecker, alışılmadık bi-

16 Tübingen'den uzaktayken aldığı derslerle ilgili bkz. Griesinger'in AUoH Stammliste'si. Berlin'deki yaşam hakkında algılar için bkz. örneğin, Reinhard Mumm'un yazdığı makaleler ve SZ'deki diğerleri.

17 StAL, E309 II, 2012/122 BÜ 32, RG Studienbuch ve aldığı derslerin listesi. RG'nin ilk aşama devlet hukuk sınavında (*Referendarexamen*) yazdıkları hakkında rapor, bahar 1930. Eğitimi borçlar hukuku alanında öncü isimlerden Philipp von Heck ile kamu hukuku alanında bilinen Carl Sartorius'tan aldı.

18 Sibylle Kästner, Viola Maier ve Almut Schülke, "From Pictures to Stories: Traces of female PhD graduates from the Department of Prehistoric Archaeology, University of Tübingen, Germany", Margarita Diaz-Andreu ve Marie Louise

çimde odalarını okulda kayıtlı olan hem genç bekâr kadınlara hem de erkeklere kiraliyordu, tüm akşam yemeklerinin birliğinde yenmesi şarttı.¹⁹

Griesinger, öğrencilik döneminde Nazi partisine katılmadı. Nazi partisi, Weimar'ın "Altın Yıllarında" politik olarak bir güç elde etmiş değildi. 1926 yılında kurulan NSDStB adındaki Nazi öğrenci grupları, 1929 yılının sonlarında Büyük Buhran'ın etkisiyle ülke çapındaki kampüslerde de büyük bir güç haline geldi. Griesinger'in yaşadığı günlerde, üniversitedeki erkeklerin hayatında siyasi aktivizmden ziyade dernek hayatı vardı.²⁰ 1930 yılının Eylül ayında, yani Griesinger'in Tübingen'den ayrılmasından dört ay sonra partiye katılan öğrenci sayısı yalnızca 35'ti.²¹ Nazi hareketinin iktidara yükseldiği dönemde Fırtına Birliği (SA) adındaki radikal paramiliter kanadın üyeleri olan Erich Ehrlinger, Martin Sandberger ve Erwin Weinmann'ın yoğun çabaları sonucunda Nazizm, ancak 1931 sonbaharında Tübingenli öğrencileri etkisi altına aldı. Ünlü kahverengi gömleklerini üstlerine geçiren Ehrlinger, Sandberger ve Weinmann, üniversitedeki öğrenci ve çalışanlara Nazilerin mesajını iletmek için tehditkâr yöntemler kullandılar. Griesinger ise 1930'ların ortalarında, bu üç adam Stuttgart'taki SS ve SD'nin lider pozisyonlarında bulundukları dönemde onlarla tanıştı.²² Temmuz 1932'deki seçimlerinde, NSDStB üyeleri öğrenci konseyinin yarısını kazandı. Bu durum Nazilerin ilerlemesine du-

---

Stig Sørensen (ed.), *Excavating Women: A History of Women in European Archaeology* (Londra ve New York, 1998), s. 267.

19 StAT, A573, RG'nin *Einwohnermeldekarte*'si (ikametgâh kayıt kartı). 1934 yılında Wacker kardeşler evlerini restore etmek için devletten para aldılar. Bkz. StAT, A150/7178. Bu bilgileri paylaştığı için arşivci Udo Rauch'a teşekkür ederim. Evdeki akşam yemekleri hakkında bkz. Edith Glaser, *Hindernisse, Umwege, Sackgassen: Die Anfänge des Frauenstudiums in Tübingen, 1904-34* (Weinheim, 1992), s. 199.

20 1929'da Tübingen'de öğrenciler tarafından yapılan küçük çaplı SA yürüyüşüne karşı ilgi çok azdı. Adam, *Hochschule und Nationalsozialismus*, s. 22-23; Rudy Koshar, "Two 'Nazisms': The Social Context of Nazi Mobilization in Marburg and Tübingen", *Social History*, cilt 7, sayı 1, s. 34-35.

21 Detlef Mühlberger, *Hitler's Followers: Studies in the Sociology of the Nazi Movement* (Londra, 1991), s.75.

22 Wildt, *An Uncompromising Generation*, s. 47-55.

yulan sempatinin bir işaretiydi ama diğer yerlerdeki sonuçların yanında aslında bir zafer de sayılmazdı.²³

Griesinger'in Tübingen'den SS'e uzanan yolculuğu sıra dışıydı. Partinin çeşitli mekanizmalarında görev alan binlerce üniversite mezunu arasından çok azı Tübingen'de okumuştı. Üniversite mezunu SS üyelerinin %80'inden de fazlası, en popüler Leipzig olmak üzere, Münih, Göttingen ve Heidelberg üniversitelerinden mezunlardı.²⁴ Üniversite hayatı boyunca sık sık anti-semitik ve cumhuriyet karşıtı söylemle karşılaşmış olsa da, Leipzig ve diğer üniversitelerden mezun olan binlercesinin aksine SS'e girecek ilişki ağına aslında sahip değildi. 1930 yılında, Griesinger'e başka kapılar da açıldı. Büyük Buhran patlak verdiğinde bile Nazi olması kaçınılmaz değildi.

Griesinger lisans derecesini zar zor almıştı. İlk devlet hukuk sınavlarını (*Referendarexamen*), 1930 yılında ilkbahar döneminde en düşük ikinci not olan "yeterlinin altında" ile geçti. Ancak bu bile onun kıdemsiz avukat olarak iş bulması için yeterliydi.²⁵ Griesinger, Mayıs 1930 yılında yirmi üç yaşına geldiğinde hukuk stajı yapmak için Stuttgart'a, ailesinin yanına döndü. Şehrin manzarası o uzaktayken geçen beş yılda değişmişti. Paul Bonatz'ın da aralarında olduğu mimarlar, şehrin geç dönem Gotik kilise ve kalelerinin arasına eklektik binalar inşa etmişlerdi. 1914 yılında başlayan yeni tren istasyonunu, sonunda 1928'de tamamlanabilmişti. İstasyonun açılmasından bir yıl önce, Avrupa'nın en ünlü avangart mimarlarından 17'si, 20. yüzyıl Avrupası'nın en önemli model aile evi sergilerinin arasında gösterilen Weissenhof Malikanesi'nin açılışı için Stuttgart'ta bir araya gelmişti. 1920'lerin sonlarında, villa-

23 Breslau'da ve Heidelberg'de sırasıyla %70 ve %60 kazanan Naziler, Graz'daki tüm koltukları almıştı. Bkz. Adam, *Hochschule und Nationalsozialismus*, s. 24. Ayrıca bkz. Geoffrey J. Giles, "National Socialism and the Educated Elite in the Weimar Republic", Peter D. Sachura (ed.), *The Nazi Machtergreifung* (Londra, 1983), s. 58-59.

24 Ingrao, *Believe and Destroy*, s. 17.

25 StAL, E309 II, 2012/122 BÜ 32, RG'nin ilk devlet hukuk sınavlarında aldığı sertifikası, bahar 1930. Griesinger'in aldığı not *Gesamtzeugnis IIIa unten (befriedigend)* idi.

lar, apartmanlar ve okul binaları şehrin dört bir yanında yükseldikçe, modernist tasarımlar da gelişti. Şehrin ilk gökdeleni olan Tagblatt-Turm inşa edildikten sonra Stuttgart'ın günlük gazetesi olan *Stuttgarter Neues Tagblatt*'ın ofislerine ev sahipliği yaptı. O dönem için Almanya'nın en büyük, belediyeye ait kapalı yüzme havuzu da 1929'da açıldı.

Şehrin genişlemesi sırasında, Adolf ile Wally Griesinger de kendi inşaat projelerinde yer aldılar. 1926 yılında Alexanders-trasse'deki dairelerinden ayrılarak, savaş öncesi dönemdekilere benzeyen, Stuttgart'ın güneyindeki bir tepede bulunan şehir manzaralı konaklarına taşındılar. Burası, Jochen ile Irma'nın yaşadıkları, Griesinger'in de 1930'da yerleştiği, Auf dem Haigst'te bulunan yeni ve bilinmedik bir yerdi. Griesinger, Tübingen'den döner dönmez ikinci aşama devlet hukuk sınavlarına (*Assessorexamen*) hazırlanmak için hemen iki yıl sürecek pratik hukuk eğitime başladı. Bu dönemde, Stuttgart'ın on altı kilometre doğusunda bulunan Esslingen adındaki bir kasabada avukatlık stajı yaptı. Burada devlet ve belediye yönetiminin işleyişine dair fikir edinmiş oldu. İşe başladıktan sonra amirlerinden birinin yazdığı raporda, Griesinger'den oldukça yetenekli ve becerikli biri olarak bahsediliyordu. Griesinger'in görünüşünün ve ahlâkının “kusursuz” olduğu yazılmıştı.²⁶

Griesinger 1931 yılının bahar döneminde, ağustos ayında Tübingen Hukuk Fakültesi'ne teslim ettiği doktora tezini yazabilmek için işten 62 günlük izin almayı başarabildi. Griesinger'in doktora tezinin kopyaları dünya çapında yirmi yedi kütüphanede bulunuyor. Bunlardan çoğu Almanya'da olmakla birlikte bir kopyası Tokyo'da bir kütüphaneye kadar ulaşabilmişti. Tez danışmanı August Schoetensack, ceza hukukunda saygın bir uzmandı. İlerleyen dönemde, Naziler de Schoetensack'ın uzmanlığından faydalanacaktı. Üçüncü Reich döneminde, Schoetensack, Hans Frank Alman Hukuku Akademisi'nin bir üyesiydi. Bu aka-

26 BAB, R 1501, no. 206781. Wegerle'nin RG hakkındaki raporu, bakanlığa katılmasından sonraki başarılarının özeti, 18 Haziran 1936.

demi, Alman hukuk kurallarının Nazi ideolojisi doğrultusunda değiştirilmesi için bir düşünce kuruluşuydu. Ocak 1935'te Schoetensack, cezaevlerindeki uygulamaları daha zorlu hale getirmek için kurulan komisyonun bir üyesiydi. Bu düzenlemelere göre artık mahkûmların saçlarını kazımak ve disiplin cezası alanları karanlık hücrelere atmak yasal olacaktı.²⁷ Griesinger, Schoetensack'ın rehberliğinde çalıştığı tezinde, Alman hukukunda tefecilik ve spekülasyon konularını inceledi. Tezinin başlığında, zorbalık yerine antisemitik sayılabilecek “Wucher” terimini kullanmıştı. En eski antisemitik klişe olan tefecilik hakkında yazsa da Griesinger, ona doktor unvanı veren 53 sayfalık tezinde Yahudilerden doğrudan ya da dolaylı olarak bahsetmemişti. Yaptığı analizde, bir hukuk alanını özümseyip hukuk reformu için önerilerde bulunarak çağının standart yaklaşımını izlemişti.²⁸

Griesinger'in tezindeki yavan yasalıcılıkla karşılaştığımda, bu gelişen kocaman dünyanın ona nasıl göründüğünü merak etmekten kendimi alamadım. Esslingen'e yaptığı kısa seyahati ona güncel olaylara yetişmek için gereken zamanı vermişti. Gazete seçimi neredeyse, ailesinin gazetesi olan, muhafazakârlığıyla bilinen *Süddeutsche Zeitung* ile aynıydı. Gazetenin manşetlerinde egemen olan konu, 1931'in ilk aylarındaki kürtaşı yasallaştırma kampanyası ve gazetenin buna karşı çıkışıydı.²⁹ O dönemin zorlu ekonomisinde pek çok kadın hamileliğini son-

---

27 Bkz. Richard F. Wetzell, *Inventing the Criminal: A History of German Criminology, 1880-1945* (Chapel Hill, NC, 2000), s. 236 ve Nikolaus Wachsmann, *Hitler's Prisons: Legal Terror in Nazi Germany* (New Haven, CT, 2004), s. 82.

28 Griesinger'in tarihsel özetinde yer alan analizinde, tefeciliğin modern biçiminin, İtalya'nın kuzeyinde 13. ve 14. yüzyıllarda ortaya çıkışını anlatırken Yahudilere yalnızca bir tane referans vardı. Robert Griesinger, “Der Wucher nach geltendem deutschen Strafrecht und in den Entwürfen zu einem Allgemeinen Deutschen Strafgesetzbuch”, doktora tezi, University of Tübingen, Ağustos 1931, s. 15, Columbia University Hukuk Kütüphanesi'ndeki kopyası, New York. Hukuk tarihçisi ve ceza avukatı Douglas G. Morris'e bu bilgiler için teşekkürü borç bilirim. Ayrıca not etmek gerekir ki yaşamının ileriki aşamalarında SS'e katılan ve Yahudilere en korkunç vahşetleri yaşatan genç avukatların çoğunun doktora tezi, yazarın politik görüşlerine dair herhangi bir ipucu içermiyordu. *Völkisch* ya da anti-semitik dürtüleri tamamen görünmezdi. Bkz. Ingrao, *Believe and Destroy*, s. 38-39.

29 SZ'deki ilk makale, 22 Şubat 1931, s. 5.

landırmak istiyordu. Buhran döneminde, Almanya'da bir milyon kadının yasadışı kürtaj yaptırdığı tahmin ediliyordu.³⁰ Ceza Kanunu'nun kürtajı yasaklayan 218. maddesinin yürürlükten kaldırılması için Şubat 1931'den itibaren çok sayıda kitlesel protesto yapılmıştı. Kadınların yaşadıkları kürtaj deneyimlerini anlatmak için sol-liberal gazetelere mektuplar göndermeye cesaret etmesiyle, 218. maddeye karşı yürütülen kampanya ulusal basında geniş yer edindi.³¹

Kürtaj tartışması, Alman nüfusunun karşısındaki önemli sorunlardan yalnızca birisiydi. Griesinger, 1930'un ilk yıllarında kariyerine başlamaya çalışırken, ekonomik felaket ve hükümet krizi yaşanıyor. Hiçbir parti, Reichstag'da tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edememişti. 1930 yılının sonlarına doğru, Merkez Partisi'nden Şansölye Brüning vergileri artırıp devlet harcamalarını kısıarak ve maaşları düşürerek kemer sıkma önlemlerini yürürlüğe koydu. Bu önlemler aslında ekonomiye zarar vermişti; fiyatlar yükseldi ve ciddi işsizlik ortaya çıktı. O zamanlar, en parlak genç mezunlar işe alınacakları yerde işlerinden çıkarılıyorlardı: Bu, Griesinger'in "savaş gençliği" kuşağının maruz kaldığı bir başka zorluktu.³²

Naziler bu korkunç ekonomik durumdan diğer partilerden çok daha fazla yararlandı. Bunun en net örneği 1930 Eylülü'ndeki Reichstag seçimleri oldu. Naziler, Mayıs 1928'te yapılan önceki seçimlerde dokuzuncu sıradayken, iki yıl sonrasındaki sonuçlara göre ikinci büyük parti olmuştu.³³ Nazilere des-

---

30 Atina Grossmann, *Reforming Sex: The German Movement for Birth Control and Abortion Reform, 1920-1950* (New York, 1995), s. 79.

31 A.g.e., s. 84-86. Ayrıca bkz. SZ, 25 Şubat 1931, s. 2.

32 Sadece 1931 yılının ilk yarısında Almanya'da işsizlik 2,1 milyon arttı. 1932 yılında, Alman işgücünün %43,7'si işsiz kaldı. Bu oran 1929'da %13,1'di. Durum Brüning'in deflasyon politikaları kontrolden çıktığında iyice kötüleşti. Bkz. Patricia Clavin, *The Great Depression in Europe, 1929-1939* (Basingstoke, 2000), s. 112.

33 Mayıs 1928'teki seçimlerde Naziler oyların sadece %2,6'sını alarak Reichstag'da 12 koltuk kazanmıştı. Bundan iki yıl sonra oyların %18,3'ünü alarak koltuk sayısını 107'ye çıkardılar. Nazilerin Württemberg'deki oy oranı 1928'de %1,9 iken 1930'da %9,4'e yükselmiş olsa da, bu artış ülke genelindeki başarısının ancak yarısı kadardı.

teğın ani olarak artmasına rağmen, 1930 yılında Württembergli seçmenler, ulusal eğilimin aksine Adolf Hitler'e oy vermekte acele etmemişlerdi. Burada, ülkenin geri kalanına göre işsizlik oranları, özellikle sanayileşmiş bölgelere göre çok daha düşüktü. Württemberg hâlâ büyük ölçüde tarımla geçiniyordu ve çoğunluğu mobilya, saat, oyuncak, armonika ve akordeon yapan küçük ölçekli çiftçiler, zanaatkârlar ve ustalar yaşıyordu.³⁴ Yerel ekonomi, Büyük Buhran'ın sorunlarına karşı 1932 yılına kadar direnmeyi başardı.³⁵ Bölgesel Suabiyalı kimlikleri ve kurumlarıyla gurur duyan Württemberg halkı dış güçlere karşı tarihsel olarak temkinliydi. Bu sebeple, pek çoğu Nazilerin merkezileşme ideolojilerine karşı şüpheyle yaklaştı. Naziler, böylelikle Almanya'nın üçüncü büyük eyaletinde ilerlemeyi başaramadı.³⁶ 1930 yılında, buradaki çoğu seçmen, ne bir Nazi poster, sloganı ve mitingi görecekti ne de aktivistlerin nutuklarını duyacaktı.³⁷ O yaz Griesinger, muhtemelen işsizliğin artışından ve ekonomik zorluklardan korkmuyordu, bu da onu büyük ihtimalle, ülkenin diğer bölgelerindeki insanların aksine Nazilere oy vermeye yönlendirmemişti. Muhafazakârlığıyla bilinen Württemberg'de yaşarken hâlâ var olan milliyetçi, Weimar karşıtı, sağcı partileri destekliyordu.

Nazi partisinin Württemberg'deki desteği, bundan sonraki iki yıl içerisinde çarpıcı bir biçimde arttı. Büyük Buhran'ın sonuçları güneybatıda da hissedilmeye başladığında ve yerel liderlerin iyi örgütlenmiş ekipleri sayesinde, Naziler bu bölgede yeni üyeler kazanmaya başladı. Sadece iki yıl içinde parti üyelerinin sayısı beş kat arttı. 430 yerel şubesiyle faaliyet gösteren

---

34 Mühlberger, *Hitler's Followers*, s. 51, 54.

35 Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 32.

36 Nazi partisinin Stuttgart'taki şubesi Mayıs 1920'de kuruldu. Württemberg'deki yetkililer –Alman bölgelerinin pek çoğunun aksine– partinin yerelde başarılı olamayacağından öyle emindi ki resmî olarak yasadışı ilan edilmemişti bile. Nazi partisi, Birahane Darbesi'nden sonra ancak Kasım 1923'te ülke çapında yasaklandı. Bununla birlikte, yasağın Şubat 1925'te kaldırılmasının, yerel desteği çok da artırdığı söylenemez. Devletin 19. yüzyıldan o güne gelen liberal parlamento geleneği sayesinde aşırılık yanlısı partiler seçimlerde başarılı olamıyordu.

37 Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 32.

Nazi partisinin resmî üye sayısı durmadan artmaya devam etti.³⁸ Ekonomik durum kötüleştikçe, üst sınıflardan işçilere kadar toplumun her kesiminden insanlar, başarısız Weimar politikacıları karşısında Nazileri uygun bir alternatif olarak görmeye başladı. Önceleri Nazilere destek olan sağ partiler dağılmıştı. 1932 yılında Naziler, Temmuz'daki Reichstag seçimlerinde %30,3 oranında oy alarak Württemberg'deki en popüler parti oldu.³⁹

İnsanlar genellikle, Nazi partisinin kitlesel bir halk desteğiyle iktidara gelmediğine şaşırıyorlar. Temmuz 1932'deki seçimlerden dört ay sonra, iki milyondan fazla seçmen partiden ayrıldı. Hitler'in iktidara gelmesinden önce yapılan son özgür seçimlerde, Naziler diğer partilere göre en fazla oyu almış olsalar da aslında Alman nüfusunun yalnızca üçte biri, Württemberg'in de dörtte biri onlara oy vermişti. Griesinger ise muhtemelen Nazilere oy verenlerden biri değildi. Temmuz'da partiye ilk kez oy vermiş olanların çoğu, Hitler'in Ağustos 1932'de devlet başkanı tarafından teklif edilmesine rağmen kabinede görev almayı reddetmesi karşısında şaşkına döndü.

Ocak 1933'te ise eski Şansölye Franz von Papen, Hitler ile bir anlaşma yaparak, Nazilere şansölyelik ve hükümette iki pozisyon verdi. Von Papen şansölye yardımcısı olurken hükümetteki görevlerin tamamı diğer milliyetçi partiler arasında paylaşıldı. 1933 baharında bile Griesinger hiçbir Nazi örgütüne üye olmamıştı, ancak –Weimar Cumhuriyeti'ne muhalif olan ve komünizmin yayılmasından korkan pek çok muhafazakâr gibi– Nazilerin ilk dönemlerindeki eylemlerine olumlu bakıyordu.

---

38 Nazi partisinin 1930 sonbaharında Württemberg genelinde sadece 4.000 üyesi vardı. Ancak iki yıldan kısa bir süre sonra Württemberg'deki Nazi üyelerinin sayısı 21.000'e yükseldi. Partinin ilerlemesinin çoğu Württemberg-Hohenzollern'in Nazi Bölgesel Lideri (*Gauleiter*) olan Wilhelm Murr'e kalmıştı. Hedeflenen propaganda kampanyasını Württemberg genelinde yürüten kişi, şiddetli anti-semitist fikirleriyle tanınan, kaba saba bir fabrika işçisi olan Murr'dan başkası değildi. Murr partinin daha önce hiç kazanamadığı yerlerde başarılı olmasını sağlamıştı. Mühlberger, *Hitler's Followers*, s. 59; Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 41.

39 Bununla birlikte, buradaki rakam hâlâ Hitler'e oy vermiş Almanların %37 oranından azdı.

Griesinger'in geçmişine sahip birisine göre, komünizm tehdidi-ne karşı kökten bir çözüme ihtiyaç vardı. Alman orta sınıfı, yıllarca SSCB'deki korkunç yaşam koşullarına dair hikâyeler dinlemiştir. Annesinin de günlüğüne yazdığı gibi komünist bir yönetim altında yaşamaktan daha kötüsü olamazdı. Komünizmin açlık ve yıkım getireceğinden korkan Wally, "Bolşeviklere karşı direnmeliyiz," diye yazmıştı.⁴⁰

Komünizm korkusu gayet gerçektir. Kasım 1932'deki Reichstag seçimlerinde %17 oy alan Komünistler, ülkenin üçüncü büyük parti olmuştur. Nazilerin komünist komplosu olarak adlandırdıkları Reichstag Yangını'ndan sonra siyasi muhalefeti bastırmanın yasal yolunu hazırlayan bir olağanüstü hal kararname çıkarıldı. O sırada Hitler, kabine üyelerinden, muhtemelen Griesinger'in de oy verdiği parti olan DNVP'nin lideri Alfred Hugenberg tarafından destekleniyordu. Hugenberg'e göre, komünizm tehdidini ortadan kaldırmak için "acımasız önlemler" alınması gerekliydi.⁴¹ Birkaç hafta sonra, Hugenberg ile DNVP, parlamentoyu dört yıl boyunca askıya alan ve kabineye neredeyse sınırsız yürütme yetkisi veren Yetki Kanunu lehine oy verdi.

Muhafazakârların Hitler'i kontrol etme çabaları büyük bir başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Düşmanlarına karşı başlatılan şiddet kampanyası sayesinde Naziler, Hitler'in atanmasından sonra sadece altı ay içerisinde iktidardaki hâkimiyetlerini pekiştirdiler. SA birimleri sokakları ele geçirerek partinin gerçek ve hayalî düşmanlarına karşı terör estiriyordu. Almanya'nın dört bir yanında kahverengi üniformalı liderler, sonuçta hiçbir yaptırım olmayacağının rahatlığıyla olası muhaliflere karşı yasadışı şiddet eylemlerinde bulunulması için emirler verdi. SA büyük bir hızla büyüyordu. Ocak 1933'te, örgütün yarım milyon üyesi vardı. Bir yıl içerisinde bu sayı neredeyse üç milyona çıkmıştı.⁴²

40 GFA, WGD, 11 Şubat ve 28 Aralık 1918.

41 Beck, *The Fateful Alliance*, s. 110-112.

42 Bruce Campbell, *The SA Generals and the Rise of Nazism* (Lexington, KY, 1998), s. 120.

SA vahşetinin ana hedeflerinden birisi aralarında hukuk alanından çıkarmaya çalıştıkları Yahudi yargıç ve avukatların da bulunduğu Alman Yahudileriydi. 1933 yılının Mart ve Nisan aylarında, SA birimleri Almanya'daki adliyelerin girişlerinde bekleyerek Yahudi yargıç ve avukatları tespit edip onların girişini engellediler. Hatta bazı zamanlar, Yahudileri bulmak için mahkeme salonlarına girerek onları tartaklayarak sokağa attılar.⁴³ Bu olayların ardından, olası bir muhalefeti engellemek için hemen bir dizi yasa ve kararname çıkarıldı. Bu tür değişiklikler avukat olmaya çalışan Griesinger gibiler açısından oldukça önemliydi. Griesinger de kamu hizmetlerini etkileyecek olanlara özellikle dikkat ederek yapılan her değişikliği dikkatle izledi. Yahudileri ve siyasi muhalifleri devlet ve hukuk işlerinden menetmek için hazırlanan ve Nisan 1933'te kabul edilen yasaları göz ardı etmek mümkün değildi. Stuttgartlı ünlü avukat Ella Kessler-Reis gibi Yahudi kadınlarsa hem Yahudi hem de kadın olmalarından dolayı iki kat zulme uğradılar. 1933 yılında, Kessler-Reis'in avukatlık lisansı Yahudi erkek meslektaşlarından da önce iptal edildi.⁴⁴ Nazilerin iktidarı ele geçirmesini izleyen aylarda Griesinger, hayatının geri kalanını etkileyecek önemli kararlar aldı. Benzeri görülmemiş siyasi ve yasal bir düzlemde, kariyerine başlamak isteyen genç bir avukat için nihai kararı verme anıydı: Ya şimdi başlayacaktı ya da her şeyi bırakacaktı.

Cumhuriyet kurumları bir gecede yok olmadı. Nazi iktidarı, gücü ele geçirdikleri ilk yıllarda Almanların gündelik yaşamını hedef almadı. Dolayısıyla, ilk başlarda hayatlarında büyük bir değişiklik yoktu. Yaşam olduğu gibi devam ediyordu ve pek çoğu, işsizliği azaltmayı, kontrolsüz enflasyonu kontrol altına

---

43 Douglas G. Morris, "Discrimination, Degradation, Defiance: Jewish Lawyers under Nazism", Alan E. Steinweis ve Robert D. Rachlin (ed.), *The Law in Nazi Germany: Ideology, Opportunism, and the Perversion of Justice* (New York, 2013), s. 109-110 [Nazi Almanyası'nda Hukuk-İdeoloji, Fırsatçılık ve Adaletin Saptırılması, çev. Kıvılcım Turanlı Yücel, Zoe Kitap, İstanbul, 2021].

44 Ella Kessler-Reis üzerine bkz. <https://www.stolpersteine-stuttgart.de/index.php?docid=721&mid=30>. Yahudi kadın avukatlar hakkında bkz. Harriet Freidenreich ve Marion Rowekamp, "Lawyers in Germany and Austria", *Jewish Women: A Comprehensive Encyclopedia*, Jewish Women's Archive - <https://jwa.org/encyclopedia/article/lawyers-in-germany-and-austria>

almayı ve Almanya'yı eski gücüne kavuşturmayı vaat eden yeni hükümete bir şans vermeye istekliydi. Hitler'in şansölye olduğu ilk haftalarda ve aylarda, tüccarlar her sabah tezgâhlarını kurmaya, çiftçiler hayvanlarıyla ilgilenmeye ve öğrenciler sınavlarına girmeye her zamanki gibi devam ettiler. Griesinger de bu öğrencilerden birisiydi. Yıllar boyunca çalıştığı her şey, 1933 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında yapılacak ikinci devlet hukuk sınavlarına (*Assessorexamen*) bağlıydı. Avukat olabilmek için bu sınavları geçmek zorundaydı. Hiçbir zaman çok iyi bir öğrenci olmayan Griesinger'in bu sınavları geçmesine de kesin gözüyle bakılmıyordu. Griesinger'in Stuttgart'ta çalıştığı Hedinger, Lenckner & Drescher adındaki hukuk bürosu, sınav kuruluna verdikleri kısa referansta, onun için "oldukça iyi" bir hukuk anlayışına sahip "gayretli" bir çalışan ifadelerini kullandılar. Bu çok da parlak bir referans sayılmazdı.⁴⁵

Nazileri desteklemekten uzun süre kaçınmış olan Stuttgart gibi küçük bir kasabada bile yerel halk, şehirlerinin sokaklarında partinin uyguladığı acımasız yöntemleri görmeye başlamıştı. 1933 Martı'nda, Württemberg SA lideri Dietrich von Jagow, acilen Reich Komiseri olarak atandı. Hiç zaman kaybetmeden rejimin muhalif olarak gördüğü herkese karşı bir terör dalgası başlatarak komünistleri, sosyalistleri ve Yahudileri tutukladı. Von Jagow, cezaevlerinde yeterli yer bulunmaması üzerine Mart'ın sonlarında, Stuttgart'ın 100 kilometre güneyinde Heuberg toplama kampını kurdu. Hem yurtiçinde hem de yurtdışındaki basın organlarında Heuberg'e çok geniş yer veriliyordu. Naziler gazetecileri kampı ziyaret etmeye çağırırdı. Kampa giden gazetecilerin pek çoğu, mahkûmları "yeniden eğitmek" ve komünizmden uzaklaştırmak için tasarlanan cezaevinin ayrıntılarını yazdıkları raporlar hazırladılar.⁴⁶ Bu yeni devrin ilk birkaç ayında Nazilerin bazı davranışları, muhtemelen Griesinger'in hoşuna gitmemişti. Buna rağmen, aşırı muhafazakâr bir

45 StAL, E309 II, 2012/122 Bü 32, Hedinger'in yazdığı mektuplar, Lenckner & Drescher, 23 Mart 1933.

46 Robert Gellately, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany* (Oxford, 2001), s. 53-54.

Alman olarak, komünist, sosyalist ve Yahudi etkisini azaltma ve Almanya'yı eski ihtişamına kavuşturma isteğiyle, yöntemleri sıra dışı olsa da Nazi yönetimine uyum sağlamıştı. Bunda etkili olan faktörlerden birisi DNVP politikacılarının da Hitler'in kabinesinde yer almasıydı. Nazi şiddetiyle ilgili endişeleri olsa da bu sebeplerle şüphelerini hemen kenara itmiş olmalıydı.

Hitler, Ocak 1933'te yönetimi ele geçirdiğinde Nazi partisinin 1,4 milyon üyesi vardı. Nazilerin Mart'taki Reichstag seçimlerindeki başarıları sayesinde, o yılın Mayıs ayına kadar partiye 1,6 milyon kişi daha kaydoldu.⁴⁷ Ancak ne Griesinger ne de ailesi bu ani taraf değiştirenlerin –eski parti üyeleri, onları aşağılayarak “Mart Menekşeleri” diye hitap ediyorlardı– arasında değildi. Naziler seçimde başarı kazanmış ve Yetki Kanunu'nun kalıcı olması için rejime teklif sunmuş olsa da sahip oldukları sadece üç kabine üyesiyle kısa bir süre içerisinde gücün tamamını hükümetteki muhafazakâr ortaklarından alıp gasp edeceğini tahmin etmek mümkün değildi. 1933 baharında Griesinger partiye hâlâ katılmamıştı. Parti, Griesinger'in en önemli üç sınavını verdiği hafta olan 1 Mayıs'ta üye alımını kısıtladı.⁴⁸ Yirmi altı yaşındayken ailesiyle aynı evde yaşıyordu. Çoğu eski asker gibi monarşizme sadık olan babası için Naziler, bayağı ayaktakımından fazlası değillerdi. Düşük rütbeli bir asker olan Hitler de hissterik kalabalığın başındaki sözcüydü sadece.⁴⁹

Griesinger ise 20 Haziran 1933'te sınavlarını her zamanki gibi “başarılı” notuyla geçerek avukat olmaya hak kazandı. Aldığı sıradan notu onun cesaretini kırmamıştı. Hatta tam aksine, İçişleri Bakanlığı'nda stajyer avukat olarak başlaması için ihtiyacı olan tek şey sınavlarını vermesiydi. Griesinger, avukatlık ruhsatını hayatının geri kalanında hiç yanından ayırmamıştı ve tabii ki Jana'nın koltuğundan çıkan belgelerinin arasında da vardı. Yaz dönemini Giessen'de geçirdikten sonra, 11 Eylül

47 Detlef Mühlberger, *The Social Bases of Nazism, 1919-1933* (Cambridge, 2003), s. 4, 46.

48 StAL, E309 II, 2012/122 Bü 32, RG'nin son hukuk sınavlarının transkripti, 20 Haziran 1933.

49 Ian Kershaw, “Hitler and the Germans”, Richard Bessel (ed.), *Life in the Third Reich* (Oxford, 2001), s. 45.

1933 yılında kamu görevlisi olarak Württemberg İçişleri Bakanlığı'nda resmî olarak işe başladı. Aynı gün, Dr. Robert Arnold Griesinger, "Batı" SS-Gruppe işe alım ofisine girdi ve örgüte katılmak üzere kayıt yaptırdı.⁵⁰

Yeni bir avukat ve alt kademe memur olarak Griesinger, tamamen dönüşmüş bir yasal ve politik ortama girmişti. Haziran 1933'te, DNVP'nin monarşist ve aşırı milliyetçi olarak bilinen lideri Alfred Hugenberg kabineden istifa etti. Temmuz'un ortalarına doğru Nazilerden başka yasal parti kalmamıştı, diğer partiler ya dağılmış ya da yasaklanmıştı. Yalnızca altı ay içerisinde Griesinger ile milyonlarca Alman, çoğulcu demokrasiden tek partili yönetime geçmişlerdi. Partiye katılmak artık bir seçim meselesi olmaktan çıkmıştı. Griesinger'in de –oportünist bir biçimde olsa da– Nazilere destek verdiğini göstermesi için farklı yollar bulması gerekiyordu. İyi eğitilmiş bir erkek olduğu için şanslıydı. Sahip olduğu meslek sayesinde Nazi Hukukçular Derneği'ne (*Bund Nationalsozialistischer Deutscher Juristen*) girebilmişti. Ayrıca safkan bir Alman olduğu için SS'e de katılması mümkündü. İkisine de katıldı.

Griesinger'in öğrencilikten çıkıp yetişkinliğe adım attığı döneme damgasını vuran, onunla ilgili çarpıcı iki şey vardı: birincisi Suevia Tübingen'in elit maskülen ilkelerini benimsediğinin göstergesi olan yüzündeki yara izi ve SS üyeliği.

SS, Nazi devletinin, basitçe birbirine benzeyen "siyah paltolu adamlar" grubu olarak görülemeyecek kadar karmaşık bir yapısıydı. SS hakkında yazılan onca şeye rağmen, bugünün tarihçileri, örgütün işleyişinin nasıl olduğuna ve alt düzey üyelerinin gündelik hayatlarını nasıl geçirdiğine dair çok az şey biliyorlar.⁵¹ Düşük rütbeli, sıradan bir SS subayı hakkında hiç ki-

50 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin özgeçmişi, Mart 1937. Himmler'in, Nisan ve Kasım 1933'te yeni SS üyeleri için bir moratoryum kararı aldığını düşünürsek Griesinger'in o tarihte nasıl katıldığı çok açık değildir.

51 Bkz. Richard J. Evans'ın Adrian Weale, *The SS: A New History* (Londra, 2010), *New Statesman*, değerlendirmesi, 23 Ağustos 2010. Kısa bir tarih yazımı tartışması için bkz. Peter Longerich, *Heinrich Himmler* (Oxford, 2012), s. xii.

tap yazılmadı: Bu Naziler tarih sayfalarından silinip gittiler.⁵² Akademisyenler, Reich Güvenlik Merkezi Bürosu ve Irk ve İskân Merkez Bürosu gibi SS'nin Berlin'deki Merkez Bürolarını derinlemesine incelemiş ve bu örgütlerden bazılarının radikal çalışanlarına dikkat çekmiş olsalar da, tarihçiler açısından bunlar genellikle Silahlı SS (*Waffen-SS*) kadar popüler değildi. Fakat Griesinger'in olayının da gösterdiği gibi bu taktik büyük ölçüde yanıltıcıdır. Çünkü, sıradan *Allgemeine SS* (Genel SS) üyeleriyle fanatik şubelerde çalışanların çoğunlukla aynı kefiye konulmasına neden olmuştur. Alt kademedeki SS üyelerinin, o rezil üniformayı giymeden önce kişisel ve profesyonel olarak nerelerden geldiklerini aydınlatmak amacıyla Griesinger'in yaşamından izleri bir araya getirmek bize, kafalarımızda katı bir biçimde yer etmiş olan tarihî imgelerimizin bazılarını sorguluyor.

SS'e Eylül 1933'te katılmak, 1937'de ya da 1941'de katılmakla aynı şey değildi. Örgütün yapısı zaman içerisinde değişti. 1930'ların başından ortalarına kadar, erkekleri SS'e katılmaya iten çok sayıda sebep vardı. Bazıları ideolojik olarak da kendilerini davaya adanmış olsalar da "savaş gençliği" kuşağından binlerce genç adam, SS'yi kariyerlerinde ilerlemek için bir araç olarak kullandı. Bunun dışında, birçoğu elitist yapılarından, özellikle üniformalarından etkilendi. Örneğin, Rudolf Hofmann mali düzensizlikler sebebiyle Bavyera'daki ör-

52 Burada, düşük rütbeli SS subayları hakkında profesyonel tarihçilerin yaptığı araştırmalara göndermede bulunuyorum. Var olan araştırmalar tarihçiler tarafından yapılmamıştır. Bunun yerine, bu tür araştırma yazıları söz konusu SS subaylarının torunları tarafından yazılmıştır. Bu konuda yazılmış çok iyi iki yazı için bkz. Martin Davidson, *The Perfect Nazi: Uncovering my Grandfather's Secret Past* (Londra, 2010) ve Derek Niemann, *A Nazi in the Family: The Hidden Story of an SS Family in Wartime Germany* (Londra, 2015). Tarihçilerin SS subaylarına karşı ilgisizliği hakkında bkz. Herbert F. Ziegler, *Nazi Germany's New Aristocracy: The SS Leadership, 1925-1939* (Princeton, NJ, 1989), s. 10-11. Bugüne kadar bu konuya en yakın çalışma için bkz. Mary Fulbrook, *A Small Town Near Auschwitz: Ordinary Nazis and the Holocaust* (Oxford, 2012). Fulbrook yaptığı bu çığır açıcı çalışmada, büyükannesinin kocası olan ve SS üyesi olmayan Udo Klausä'nın kariyerini anlatıyor. Klausä, savaş sırasında Polonya'da Będzin adlı bir kasabada *Landrat* (mülki yönetici) olarak görev yaparken 15.000 Yahudi ölüme gönderildi. Fulbrook, esas olarak Będzin'den yola çıkarak anlatısını kuruyor.

gütten atıldığında, erkek kardeşi Franz hemen örgüte kaydoldu – çünkü artık kullanılmayan üniforması ona çekici gelmişti.⁵³ Bazı gençlerse, fırsat verilmesine rağmen SS'ye katılmak istemediler. Stuttgart'ın hemen kuzeyindeki Heilbronn kasabasında bulunan bir kolejde yeni üyeler topladıkları bir etkinlikte kaydolmak istemeyen bir öğrenci tuvalet penceresinden kaçarken görülmüştü.⁵⁴

SS, 1925'te, Hitler'i ve diğer Nazi liderlerini siyasi muhaliflerden korumak için 10 kişilik birkaç birlikten oluşan Muhafız Müfrezesi (*Schutzstaffel*) olarak kurulmuştu. Nazi partisi henüz politik olarak bir güç değilken kurulan SS, Hitler ilk defa Aralık 1925'te Stuttgart'a geldiğinde, Württemberg'in tamamından yalnızca 9 kişi toplayabilmişti.⁵⁵ Himmler, 1929 yılında *Reichsführer-SS* olarak atandığında örgütün 250-300 civarında üyesi vardı. SS'nin ilerleyen yıllar içindeki genişlemesiyle Üçüncü Reich'ta oynayacağı rol, tamamen Himmler'e bağlıydı. Himmler'e göre SS üyesi erkekler, Nazi topluluğunun ırksal olarak "Almanya'daki en iyi insan malzemesine" sahip en seçkin kişilerden oluşmalıydı.⁵⁶ Himmler, temel görevi Nazi partisinin mitinglerinde ve etkinliklerinde düzeni ve kalabalığın kontrolünü sağlamakken zamanla disiplinli bir güvenlik gücüne dönüşen SS'e üye olmanın temel ölçütünü ırksal seçim ilkesi yaptı. Bu göreve hazırlanmak için, SS üyesi erkeklerin ayda dört kez zorunlu olan yerel toplantılara katılması, eğitim amaçlı tatbikat ve yürüyüşlere katılması, militarist marşlar söylemesi ve çevredeki SS birimleriyle buluşması gerekiyordu.⁵⁷ SS üyelerinin %90'ı gibi Griesinger de sivil olarak Nazi partisinin, partinin liderlerinin ve Alman halkının (*Volk*) güvenliğini sağlamak üzere askeri olmayan *Allgemeine SS*'de (Genel SS) hizmet verdi. *Allgemei-*

53 Dillon, *Dachau and the SS*, s. 26.

54 Frederic C. Tubach, *German Voices: Memories of Life during Hitler's Third Reich* (Berkeley ve Los Angeles, CA, 2011), s. 107-108.

55 Bkz. *Das Schwarze Korps* (bundan sonra, *DSK*), 5 Aralık 1935, s. 3.

56 Himmler'in Haziran 1931'deki sözleri, alıntı: Longerich, *Heinrich Himmler*, s. 122.

57 Robert Lewis Koehl, *The Black Corps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS* (Madison, WI, 1983), s. 30.

ne SS, genellikle örgütün acımasız terör uygulamalarıyla birlikle anılan *Waffen-SS*, *SS-Totenkopfverbände* Kuru Kafa Birlikleri (toplama kampı ve imha kampı gardiyanları) ya da *Einsatzgruppen*'den (mobilize SS katliam birlikleri) farklıydılar.⁵⁸

Griesinger'in örgüte 1933'te katılması mantıklıydı. Örgüt saygınlık kazandıkça üyelerinin sayısı da artıyordu. Haziran 1932'de, Himmler'in örgütün liderliğine getirilmesinden sadece üç yıl sonra, SS üyelerinin sayısı 41.000'e yükseldi. Nazilerin iktidarı ele geçirmesinden sonraki aylarda, SS üyeliğinde de ani bir artış yaşandı. Griesinger katıldıktan bir ay sonra, Ekim 1933'e gelindiğinde, örgütün üye sayısı 180.000'e ulaştı.⁵⁹ Örgütün demografik yapısı da değişti. Griesinger, 1933'te SS'e katılan Alman toplumsal elitlerinin ve üst-orta sınıftan gelenlerin oluşturduğu dalgayla üye olanlardan birisiydi. Değişen Almanya'da büyüyen örgüt, her kasabada 500-800 kişilik *Sturmabann* (SS Fırtına Birliği) kurma hedefine ulaşmak için çalışırken, artık örgüte çekmek istediği sadece Nazi ideologları ve savaşçıları değildi. Griesinger de örgütün artık karmaşık idari işlerde görev alabilecek, iyi eğitilmiş yeni üyeler aradığı dönemde SS'ye katıldı.⁶⁰ SS'e yeni katılan Griesinger gibi gençler, örgüte önceden katılan savaşçılardan çok daha iyi eğitilmiş olma eğilimindeydi, bu yeni üyelerin %28'inin doktorası vardı.⁶¹ SS elit muhafızları, sıkı disiplinleriyle sokak kalabalıklarına ve SA'nın devrimci niyetlerine taban tabana zıt bir imaj çiziyordu ve dolayısıyla kitlesel hareketlerine yukarıdan bakan orta ve üst sınıftan gelen erkeklere de çekici geliyordu. Genellikle bilindiği üzere, eğer üyeler ateşli silah taşıırken yakalanırlarsa, eğitimlere katılmaz ya da aylık üyelik ücretlerini ödemezlerse SS'den atılırlardı.⁶² İlk baş-

58 *Allgemeine SS* hakkında yapılmış çok az sayıda çalışma mevcuttur. En iyi örneği için bkz., Bastian Hein, *Elite für Volk und Führer: Die Allgemeine SS und ihre Mitglieder, 1925-1945* (Münih, 2012).

59 Koehl, *The Black Corps*, s. 53-55, 79, 311, n. 19.

60 Ziegler, *Nazi Germany's New Aristocracy*, s. 125-126.

61 *A.g.e.*, s. 128, n. 8.

62 StAL, PL 506 Bü 128, SS-Oberabschnitt Südwest. Birkaç örnek sunmak gerekirse, Fridolin Schwab bir oturumu kaçırdığı, bir başkası da aidatlarını artık ödeyemediği için üyelikten atıldı.

larda, koruma olmak üzere seçilmiş birkaç birlikten oluşan SS, Griesinger'in katıldığı zamana kadar sıkı bir askerî hiyerarşiye sahip, tüm ülkede SS Bölgeleri, Alt Bölgeleri, Alayları, Fırtına Birlikleri ve Bölükleri olan bir yapıya bürünmüştü.

Güneybatı Almanya'daki düzinelerce arşivde bulunan, Müttefik bombardımanından kurtulan koleksiyonların yardımıyla Griesinger'in SS'deki yaşamının ilk yılları ve Württemberg'de genç bir memur olarak yaptıklarıyla ilgili bilgi edinebildim. Bazı arşivlerde, bu geçiş dönemiyle ilgili çok az bilgi varken bazılarında Griesinger hakkında üstlerinin yazdığı tam raporları bulmak beni çok mutlu etti. Çoğunlukla bulduğum belgeler, Griesinger'in devlet memurluğunda ilerlemeye ve kariyer istikrarına olan takıntısına işaret ediyordu. Devlet memurluğunun yapısı, Nazilerin iktidarı ele geçirdikleri ilk yıllarda büyük ölçüde aynı kalmıştı.

Griesinger, 161.860 numaralı SS üyesi olduktan sonraki birkaç gün içinde, Stuttgart'ın altmış kilometre güneydoğusunda bulunan, güzelliğiyle bilinen Erms Vadisi'ndeki Urach'a giderek yeni atandığı stajyer avukatlık (*Gerichtsassessor*) görevine başladı.⁶³ Griesinger'in belediye idaresindeki ofisi, kırmızı boyalı kirişli, pencerelerinin pervazında saksılar olan 15. yüzyıldan kalma yarı ahşap bir binada bulunuyordu. Bu kırsal bölgedeki göreviyle aynı dönemde, Nazi Almanyası'nın bazı büyük ulusal yenilenme projeleri de başlatılmıştı. Benzer ortamda yetişmiş herkes gibi Versay Antlaşması'nın aşağılayıcı şartları Griesinger'in yetişkin hayatının tamamına kara bulut gibi çökmüştü. 1933 Ekimi'nde, Hitler'in Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Suevia Tübingen'den Birlik kardeşi olan Konstantin von Neurath, Milletler Cemiyeti'nden çekilme kararından büyük keyif almış olmalıydı. Bu, Nazilerin amaçlarının Almanya'ya askerî ve diplomatik gücünü geri kazandırmak ve ulusal onurlarını canlandırmak olduğunun bir işaretiydi.

63 1983 yılında kasabanın adı Bad Urach olarak değiştirildi.

Griesinger'in 1933 sonbaharındaki yaşamı hakkında daha fazla şey öğrenmek amacıyla, boş zamanlarında yerel tarih ile ilgilenen ve Üçüncü Reich dönemindeki Urach ile ilgili bir kitap yazmış bir kuyumcu olan Stefanie Leisentritt'le iletişime geçtim. Stefanie'nin araştırmasından öğrendiğime göre 7.000'den az nüfusa sahip, küçük bir yerleşim olan Urach'ta o dönem SS yoktu. SS birlikleri, Naziler iktidarı ele geçirdikten hemen sonra Almanya genelinde bir anda oluşmamıştı. Gerçekten de 1933-1934 yıllarında Urach'ta yerelde ağırlıklı olarak varlık gösteren SS değil, SA idi. SA üyeleri her gece, Griesinger'in Wilhelmstrasse'de bulunan dairesinden yalnızca üç dakika yürüme mesafesindeki Falke tavernasında buluşurlardı.⁶⁴ Griesinger, çok sakin bir yer olan Urach'taki ilk SS üyesiydi. Burada henüz katılacak toplantı ya da ders veya okunacak SS gazetesi yoktu. Griesinger de zamanının çoğunu SS'e değil, yeni işine ayırmış olmalıydı. Hitler'in Yeni Düzeninde rol oynamak ve kariyer hedeflerine ulaşabilmek için tutkusunun, Urach'ın ötesine geçmesi gerekliydi.

Griesinger, Urach'a yerleştikten altı hafta sonra Birahane Darbesi'nin onuncu yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen bir dizi kutlamaya katılmak için Münih'e gitti. Birahane Darbesi, Adolf Hitler ile 2.000 Nazi'nin Kasım 1923'te bir birahanenin mahzeninde Alman hükümetini devirmek için başlattığı, kanlı biten bir baskındı. Bu başarısız darbe teşebbüsü sırasında 16 parti üyesi ve 4 polis memuru öldürülmüştü. Griesinger, Kasım 1933'te yapılan bu kutlamalarda SS hizmetini ilk kez aktif olarak tatmış oldu. Ana etkinlikten bir gece önce Hitler, ünlü birahane mahzeninde bir konuşma yaptı. Konuşması hoparlörler yardımıyla tüm şehre ulaşmıştı. Führer'in pek tanıdık sesi, Münih sokaklarında neredeyse sağır edici şiddetle yankılanırken, otel odalarından bile onu duymak mümkündü.⁶⁵

Griesinger'in de yirmi yedinci doğum günü olan 9 Kasım 1933 Perşembe günü en önemli etkinlik öğlen alayıydı. Burada Hitler, tarihî Münih sokaklarında 2.000 kişiyi, davulların ve

64 Bu bilgiyi verdiği için yerel tarihçi Stefanie Leisentritt'e teşekkür ederim.

65 William Teeling, *Crisis for Christianity* (Londra, 1939), s. 151.

cenaze müziğinin kasvetli ritmi eşliğinde yavaşça yürütmüştü. On yıl öncesinde başarısız olan ayaklanmaya katılanlar da aynı kişilerdi. Yürüyüşün ardından binlerce kişi Hitler'in ana mey-dandaki konuşmasını dinledi. Münih'e giden çok sayıdaki sı-radan SS ve SA üyesi gibi Griesinger'in de görevi, muhtemelen kalabalıkların geçişini engellemek için oluşturulan insan kor-donunun bir parçası olmalıydı.⁶⁶ SS'nin siyah üniformasını giymiş olamazdı çünkü daha yeni çıkan bu üniformalara henüz düşük rütbeli üyelerin erişimi yoktu. Örgütün orijinal tasarımı olan üniformayı giymiş olmalıydı: SA'ninkine oldukça ben-zeyen, aynı kahverengi gömlek ve pantolonu giyiyorlardı ama kahverengi yerine siyah kepleriyle kravatları ve SS'e özel deri rozetleri ve siyah çizmeleri vardı. Münih seyahati Griesinger'in hayatında bir dönüm noktası oldu. Örgütün çevresindeki sade-ce aيدات ödeyen bir üyeyken, şimdi SS'de daha aktif olmaya baş-lamıştı. Örgütü için seyahat etmeye hazır olması onun sadaka-tinin bir göstergesiydi. Bu tarihî etkinliğe katılmasının önemini sonraları fark edecekti. Bunu özgeçmişine ekleyerek sosyal ve mesleki konumunu iyileştirmeyi umuyordu.⁶⁷ Yalnızca birkaç aylık bir sürede tam anlamıyla bir Nazi'ye dönüşmüştü.

Urach'ta geçirdiği sadece dört ayın ardından, İsviçre ile Avusturya sınırına yakın, Constance Gölü'nün kıyısındaki ses-siz bir kasaba olan Tettang'da kariyerinde ilerleme fırsatı bul-du. *Landrat* (devletin yerel temsilcisi) izne çıkmak istediğin-de Griesinger onun yerine geçmeyi kabul etti.⁶⁸ Bu noktaya ka-dar Urach'ta çıkardığı iş, üstleri tarafından "oldukça iyi" ola-rak görülmüştü – her zaman olduğu gibi Griesinger'in eksikle-ri çoktu.⁶⁹ Genç memurun görevine atandığı 1934 yılının baş-ları, rejim için zorluklarla doluydu. Hitler'in iktidarı ele geçir-mesiyle ortaya çıkan coşku giderek sönümleniyordu. Fiyatların yükselmeye devam etmesiyle çoğu Alman, söz verilen ekono-

66 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin özgeçmişi, Mart 1937. O günün etkinlikleri için bkz. "Herr Hitler at Munich", *The Times*, 10 Kasım 1933, s. 13.

67 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin özgeçmişi, Mart 1937.

68 A.g.y.; Stadtarchiv Tettang UA218, 1890-1938, RG'nin adres kartı.

69 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin Urach'taki ilerlemesine ilişkin rapor, 3 Ocak 1934.

mik canlanmanın hiç de olası görünmediğini düşünmeye başlamıştı. Griesinger'in yeni işine başladığı hafta, Dresden Teknik Üniversitesi'ndeki Yahudi edebiyat profesörü Victor Klemperer günlüğünde, insanların artık "geldikleri noktanın sonsuza kadar devam edebileceğine" inanmadıklarını yazdı.⁷⁰

Griesinger için *Landrat* olarak konumunu güvenceye almak önemliydi. Bunun, yükselme hırsları olan memurların kariyer merdivenlerini tırmanmak için ilk gerçek şansları olduğu kabul edilirdi. Yalnızca 40.000 nüfuslu küçük bir kasabada olsa da Tettnang'daki pozisyonu, yukarıdan gelen yeni yasaların yerel düzeyde uygulanmasını sağlamayı da içerdiğinden Griesinger'e kesin bir güç ve nüfuz deneyimi yaşattı. Tettnang'ın bir sınır kasabası olması sebebiyle Griesinger, Komünistlerin ve Sosyal Demokratların İsviçre'ye kaçmasını engellemek için hazırlanan mevzuata aşina olmak zorundaydı. *Landrat* olarak Nazilerin yeni ırkçı devletinin gelişip yerleşmesini denetlemekle de yükümlüydü. Bu, Griesinger için ilk başta görüldüğü gibi büyük bir şey değildi aslında: O dönem Tettnang'da sadece 7 tane Yahudi yaşıyordu ve Griesinger biriyle bile tanışmamış olabilirdi.⁷¹ Kasabadaki görevi sırasında, kariyerinde yükselmeye devam eden yirmi yedi yaşındaki *Landrat* için Yahudilerin toplumun geri kalanından marjinalleştirilmesinin pratik bir sonucu yoktu. Griesinger'in Tettnang'daki çalışması, ona Yahudiler ve Reich'in diğer düşmanlarına karşı mücadelede yeni rejimin düşünce yapısını ve dilini iyice benimsemişti. Bu vasıflar sonradan çok değerli olacaktı.

Griesinger, Nazilerin iktidardaki konumunu pekiştirdiği sırada kamudaki kariyerinin bir sonraki basamağına çıkarak hukuk sekreteri yardımcısı (*Regierungsassessor*) olmuştu. 1934 sonbaharında Tettnang'dan ayrıldığı dönem, Almanlar artık tam bir diktatörlükle yönetiliyorlardı. Hitler, bir zamanlar güvenilir yoldaşları SA'yı kendi gücüne karşı bir tehdit olarak gö-

70 Bkz. Victor Klemperer'in 7 Şubat 1934'te günlük yazısı, *I Shall Bear Witness: The Diaries of Victor Klemperer, 1933-41* (Londra, 1998), s. 51.

71 Bkz. 1933 yılındaki nüfus kayıt bilgileri: <https://treemagic.org/rademacher/www.verwaltungsgeschichte.de/friedrichshafen.html>

rünce, onlara karşı 30 Haziran'da Uzun Bıçaklar Gecesi operasyonunu başlattı. Almanya genelinde SS güçleri yüzlerce SA liderini ve rejimin diğer muhaliflerini öldürdü. SA'nın çoğunun öldürülmesinin ardından SS zafer kazanmıştı. Griesinger'in Uzun Bıçaklar Gecesi'ndeki katliama katılmış olma ihtimali pek yoktu çünkü SS üyelerinin çoğu o gece olanları ancak sonraki günlerde öğrenebilmişti.⁷² O gece olanlar, Griesinger'in SS'i seçmesinin doğru bir tercih olduğunu kesin olarak göstermişti. 1934 yazında Nazi hâkimiyeti kuvvetlendi. Ağustos ayının başında Başkan Hindenburg'un ölmesinin ardından Hitler, düzenlediği referandumda Alman halkını başkanlık ve şansölyelik ofislerinin birleştirilmesi lehine oy kullanmaya çağırdı. Hitler, özgür olmaktan uzak bir ortamda yapılan bu seçimde, oyların %88'ini alarak kazandı. Bunun sonucunda mutlak yönetici olarak Führer unvanını aldı. Sonraki haftalarda, Griesinger gibi memurlar ona sadakat yemini ettiler.

Nazizmin Alman toplumunun içine iyice sızmaya başladığı bu dönemde Griesinger'in partiye katılımı da giderek arttı. Tettnang'da, Nazilerin refahından ve sosyal-aktivist gündemlerinden sorumlu olan Nazi Refah Örgütü'ne (*NS Volkswohlfahrt*) katıldı. Ayrıca, SS'de de daha da aktif olmaya başladı. Tettnang'a gelmesinden kısa bir zaman sonra, bazı sorumlulukları beraberinde getiren alt düzey bir rütbe olan Bölüm Liderliğine (*Rottenführer*) terfi etti. Griesinger 1934 yazında, ilk defa bir SS birliğinin başındaydı (*SS Sturm* 8/10). Artık örgütün yeni üniformasını giyerek adamlarını Constance Gölü'nün yeşil kıyılarına yerleştirdi. *Allgemeine SS*'in başka işlerde tam zamanlı çalışan sıradan üyeleri, toplama kampı gardiyanlarının aksine her gün bu üniformaları giymeseler de kötü şöhretli siyah ceket ile siperli kasketleri genellikle onlarda da bulunuyordu. Griesinger ile *Sturm*'daki adamları üniformalarının parasını kendileri ödemişlerdi.⁷³ Griesinger'in akşamları ve hafta sonları birlikte zaman

72 Bkz. Koehl, *The Black Corps*, s. 100-101.

73 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin özgeçmişi, Mart 1937 Yeni üniformaları hakkında bkz. Chris McNab (ed.), *Hitler's Elite: The SS, 1939-1945* (Oxford, 2013), s. 90-91 [*SS Teşkilatı: Hitler'in Elit Ordusu 1939-1945*, çev. Barbaros Uzunköprü, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019].

geçirdiği adamlarının çoğu büyük ihtimalle bekârdı. SS üyelerinin görevlerinin, evlenerek 4 tane ırksal olarak sağlıklı çocuk yapmak olduğu söylemine rağmen, örgütteki evlilik oranları oldukça düşüktü. 1936 yılında SS üyelerinin sadece %30'u evliydi.⁷⁴ Kasım 1933'te Münih'deki etkinliğe katıldığında olduğu gibi, 1934 yazındaki Sturm birliği yönetme deneyimini, sonraları doğal liderlik özelliklerinin ve SS'e uzun süreli bağlılığının göstergesi olarak kullanarak görünür kılmak için her yolu denedi.

Himmler ile SS'in diğer üst düzey yöneticilerinin, SS'in elit bir grup olduğu mitini yaratmaya çalıştıkları dönemde, güneybatıdaki SS subaylarına yükümlülüklerinin, bölgelerindeki vatandaşlara örnek teşkil etmek olduğu devamlı hatırlatılırdı. SS'nin güneybatıdaki lideri Hans-Adolf Prützmann'ın sık sık ifade ettiği gibi, bir SS üyesinin ahlâkı, davranışı ve görünüşü kusursuz olmalıydı. Bir üyenin uygunsuz davranışı tespit edilirse Prützmann, Baden ve Württemberg'deki her bir *Sturmu* bununla ilgili uyararak bu tür davranışların bir daha tekrarlanmasının önüne geçerdi. Örneğin, Temmuz 1934'te Griesinger'in Tett nang'daki *Sturmu*, otostop çekmenin "bir SS üyesine yakışmayacağı" konusunda uyarılmıştı. Prützmann'ın bu eyleme karşı tavrı oldukça netti. Eğer bir SS üyesinin otostop çekmeye teşebbüs ettiği duyulur ya da işitilirse, söz konusu kişinin derhal SS'den kovulacağını yazmıştı.⁷⁵

Tett nang'la benzer büyüklükteki kasabalarda, SS toplantıları genellikle haftada bir ya da iki akşam yapılır ve yaklaşık iki saat kadar sürerdi. Toplantı raporları ve programlarından görüldüğü üzere üyeler çok çeşitli etkinliklere katılıyorlardı: diğer yerel SS *Sturmlara* karşı spor müsabakalarına, yürüyüşlere, şan derslerine ve ilk yardım kurslarına katılmak ya da Stuttgart'tan bir SS subayının konuşmasını dinlemek. Griesinger ayrıca her ay, en azından bir pazar sabahı saat sekizde başlayan eğitim tatbikatlarına da katılıyordu.⁷⁶ Tett nang'daki görevi boyunca

74 Amy Carney, *Marriage and Fatherhood in the Nazi SS* (Toronto, 2018), s. 42.

75 StAL, PL 506 Bü 18, SS-Oberabschnitt Südwest, Collection of Circulars, Prützmann'ın Mektubu, 10 Temmuz 1934.

76 A.g.y., SS-Oberabschnitt Südwest, SS Eğitim Programları.

Griesinger, Constance Gölü çevresindeki yerel halkın refahını artırmak ve bölgenin ekonomisine katkıda bulunmak için yapılan SS planlarında bile yer almış olabilir. Bir seferinde bir SS birliği, Ocak 1934'te yaşanan bir çığ felaketinde ölen bir üyesinin duluna ve on çocuğuna yeni bir ev inşa etti. SS Reich Yüksek Komutanlığı'nın (*Reichsführung SS*) temsilcisi bu kadına evin anahtarını bir törenle teslim ederken çevredeki SS birlikleri de izlemek için oradaydı.⁷⁷

1933-1934 yıllarında Griesinger, Württemberg kırsalında *Allgemeine SS*'e özgü faaliyetlerde bulundu. 1934 yılında örgütün 200.000 üyesinin çoğu için *Allgemeine SS* toplantı ve faaliyetlerine katılmak yarı zamanlı bir işti. Çağrıldıklarında SS'deki görevlerini yapan binlerce işadamaı, öğretmen, doktor ve avukat, daha önemli işleriyle uğraşırlarken, bir yandan da katıldıkları toplantılarda duydukları Nazi mesajlarını ve propagandasını bir süreliğine de olsa akıllarında tutuyorlardı. Griesinger'den de görüldüğü gibi, çoğu üye ne üstlerinin onlardan istediği zorlayıcı standartlara uyuyordu ne de elit bir Alman toplumu kurmak için kendini tamamen adanmış bir insan imajı olan tipik bir SS subayı stereotipini taşıyordu. 1936 yılındaki yıllık mitinge hazırlanırken, bir SS birliğinin 20 üyesi bir buçuk saat boyunca patates soymuştu. Doksan dakikanın sonunda, ancak on iki tanesini düzgün soymayı başarmışlardı.⁷⁸

Griesinger, Tettngang'da sekiz ay boyunca görev yaptıktan sonra artık yeni bir mücadele için hazırды. 1934 Eylülü'nün sonunda İçişleri Bakanlığı'ndan izin alarak o yılın sonuyla sonraki yılın başını Paris'te ve Güney İngiltere'de dil becerileri üzerine çalışarak geçirdi.⁷⁹ Bu stratejik bir hamleydi. Almanya'dan ayrıldığında, Griesinger SS'de ve kariyerinde istikrarlı bir şekilde ilerliyordu. Her iki tarafta da terfi almak üzereydi. Weimar demokrasisinin silindiğı, solun yok edildiğı ve ulusal gururun yeniden canlandırıldığı ilk on sekiz ayından oldukça memnun olmalıydı. Bu yolculuğu, Hitler'in yeni Almanyası'ndaki haya-

77 Bkz. DSK, 12 Aralık 1935, s. 3.

78 Hein, *Elite für Volk und Führer*, s. 183.

79 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin özgeçmişi, Mart 1937.

tından bir kaçış değildi, aksine uzun süreli bağlılığının bir parçasıydı.

Bir Fransa tarihçisi olarak tecrübelerimden yola çıkarak, Griesinger'in adını bir belgede bulma umuduyla Paris'teki tüm arşiv koleksiyonlarını inceledim, ama hiçbir şey bulamadım. Fransız yetkililerinin dikkatini, ona özel bir belge tutulacak kadar çekememişti. Burada sadece üç ay kalmıştı. Dolayısıyla ne poliste ne de yerel yetkililerde bir kaydının olması gerekmişti.

Griesinger Paris'te ne yapmıştı peki? Sanat tutkusu olduğu kesindi. Onu, çat pat Fransızcasıyla bir müzede bilet almaya çalışırken ya da bir portrenin karşısında durup etiketinde ne yazdığını anlamaya çalışırken hayal ettim. Ama Paris'te ne işi vardı? Yeni bir dil öğrenmek istemesi olağan görünmüyordu. 1934 sonuna kadar Nazilerin seçtiği yabancı dil İngilizce idi. Hitler, Almanların bir emperyalist olarak düşünebilmelerinin imkânını İngilizce öğrenmekte görüyordu. Fransızca'yı sürekli kötülüyordu; Fransızcanın "tükenmiş" insanların dili olduğunu ve okullarda ve üniversitelerde öğretilmeye uygun olmadığını iddia ediyordu.⁸⁰ Nazilerin bu dilden alenen nefret etmesine rağmen Griesinger, hazırladığı tüm özgeçmişlerinde Fransızca'yı "akıcı" konuştuğunu belirtmişti. Yaz tatillerini yalnızca Almanca konuşan akrabalarıyla, anne tarafından büyük babasına ait Hollanda'daki Slangenbourg adlı kalede geçirmesine rağmen Felemenkçe de öğrenmeye çalıştı.⁸¹ Hırsları için, sahip olduğu yetenekleri abartmaya eğilimli olduğu açıktı. Lisedeki raporların gösterdiği gibi Griesinger'in yeni diller öğrenmeye karşı doğal bir yeteneği yoktu. Latince derslerinde sınıfının hep sonuncusuyken İngilizce derslerinde de performansı hiç iyi sayılmazdı.⁸²

80 Frank-Rutger Hausmann, "English and Romance Studies in Germany's Third Reich", Wolfgang Bialas ve Anson Rabinbach (ed.), *Nazi Germany and the Humanities* (Oxford, 2007), s. 341, 345.

81 BAB, R 1501, no. 206781. Bkz. RG'nin 4 Mayıs 1937'de doldurduğu anket ve Aralık 1941'deki CV'si.

82 StASt, Fond 358 Zeppelin Gymnasium Arşivi, Schülerzeugnislisten and Zeugnislisten, 1924-1925.

Paris'teyken, onuncu bölgede (*arrondissement*) bulunan, Alman yemekleriyle biralarını servis eden, 1930'ların ortalarında Nazi meraklılarının en büyük buluşma yeri olarak bilinen Taverne d'Hauteville adındaki birahane de kendisiyle aynı kafadaki Almanlarla bir araya gelmiş olması muhtemeldi. Her cuma gecesi, binlerce insanın katıldığı Nazi sosyal etkinlikleri düzenleniyordu.⁸³ Griesinger, burada Almanya'ya ve Alman kültürüne karşı olumlu düşünen Fransız kadın ve erkeklerle dostluk kurmuş olabilirdi. 1920'lerden beri Paris'teki Alman Elçiliği, yüzlerce Alman'ı Fransa'nın başkentinde vakit geçirmek üzere getirerek Fransız ve Alman öğrenciler arasında kültürel alışverişini desteklemekte aktif bir rol oynadı. Bu sırada oluşan çok sayıdaki Franko-Alman grupları ve toplulukları, Nazi iktidarından sonra da faaliyetlerine devam ettiler. 1934 yılında, Fransız ve Alman toplulukları arasında öyle çok ortak toplantı ve girişim yapılyordu ki Fransız yetkililer öğrencilerin Nazi fikirlerinden etkilenmesinden korkmaya başlamıştı.⁸⁴

Ayrıca Griesinger'in 1935 yılının başlarında, Paris'ten ayrıldıktan sonra Güney İngiltere'de ne yaptığını tam olarak bilmek mümkün değil.⁸⁵ Finansal açıdan bakılırsa İngiltere'de yaşam hiç de kolay değildi. Naziler, Almanların ülkeden en fazla 2.000 RM çıkarmasına izin veriyordu, ki bu Fransa'da ya da İngiltere'de uzun süre yetecek bir miktar değildi. Griesinger, vize durumundan dolayı çalışamayacağı için tasarruf etmiş olmalıydı. Griesinger'in gelmesinden birkaç ay önce *European Herald*'da yayımlanan bir makalede, İngiltere'de bulunan Alman

---

83 Anon, *The Brown Network: The Activities of the Nazis in Foreign Countries* (New York, 1936), s. 106.

84 Barbara Lambauer, *Otto Abetz et les Français ou l'envers de la Collaboration* (Paris, 2001), s. 78. Ayrıca bkz. Hans Manfred Bock, *Topographie deutscher Kulturvertretung im Paris des 20. Jahrhunderts* (Tübingen, 2010), s. 34-35.

85 Tıpkı Fransa'da olduğu gibi, Britanya'da da Griesinger hakkındaki resmi kayıtlar günümüze ulaşmamıştır. İçişleri Bakanlığı arşivlerinde örneğin, daha sonrasında vatandaşlık başvurusu yapmış yabancıların vize başvurularının kayıtları tutuluyordu; kayıtlara göre, Griesinger İngiltere vatandaşlığına başvurmamıştı. Ayrıca Alman Büyükelçiliği'ne kayıt yaptıрма ihtiyacı da duymamıştı. Brighton ve Eastbourne'deki dil okulları arşivlerinde yaptığım araştırmalar da bir sonuç vermedi.

erkeklerin konukevlerinde odalarını paylaşp yemek pişirecek kadar tasarruflu yaşadıklarını yazmıştı.⁸⁶

Eğer Griesinger ortak odasının bir köşesine ilişip İngiliz gazeteleri okuduysa, Almanya'daki haberleri de görmüştür: Almanların yeniden silahlanması ve asker alımlarının başlaması üzerine yapılan Anglo-Fransız görüşmelerinin ilerlemesi. Yeni çevresine uyumlu davrandıysa, Griesinger de bir savurganlık yapmış olabilirdi. *European Herald*'a göre, genç Almanlar, sigara içsin ya da içmesin, İngiltere'ye gelir gelmez "ilk iş" bir pipo satın alırlardı.⁸⁷ Griesinger'in aşk hayatındaki şansı da muhtemelen pek iyi değildi. Makalede görüşülen genç Almanlara göre İngiliz kızlar, memleketlerindeki aksine oldukça soğuktu ve onlarla konuşmak neredeyse imkânsızdı.

Altı aylık seyahatinin ardından İçişleri Bakanlığı'na dönen Griesinger, işine hiç vakit kaybetmeden geri döndü. Böylece, Württemberg genelinde kısa süreli çalışan memurların koşturmacasına yeniden katılmıştı. Daha sonra, Tuna Nehri kıyısında bulunan, Stuttgart ile Heilbronn'dan sonra Württemberg'in üçüncü büyük kenti olan Ulm'a gönderildi. Griesinger, buradaki yerel idarede 1 Nisan 1935'te hukuk sekreter yardımcısı olarak çalışmaya başladı. İzleyen üç ay boyunca *Landrat*'tan sonraki ikinci sorumlu kişi olarak kaldı. O uzaktayken SS yaşamında da önemli değişiklikler yaşanmıştı. Örgüt, dünya görüşlerini tanıtmak için *Das Schwarze Korps* (Kara Birlikler) adında haftalık resmî bir gazete çıkarmaya başlamıştı. Okuyucularına rejimin biyolojik ve antisemitizm takıntısını gerekçelendiren ve ırk sağlığı yerinde aileler kurmaya teşvik eden bölümler sundu.⁸⁸ *Das Schwarze Korps*'un, Ulm'daki okuyucu kitle si Württemberg'in hiçbir yerinde olmadığı kadar genişti. Şehirde, Kasım 1933'te terk edilmiş bir 19. yüzyıl kalesinde kurulmuş, Almanya'nın ilk toplama kamplarından biri olan Oberer

86 "How German boys live in London", *European Herald*, 23 Şubat 1934, s. 8.

87 Bu dönemde, Britanya'daki Almanlar hakkında daha fazlası için bkz. James J. Barnes ve Patience P. Barnes, *Nazis in Pre-War London, 1930-1939: The Fate and Role of German Party Members and British Sympathizers* (Brighton, 2005).

88 Paul B. Jaskot, "Das Schwarze Korps", Levy (ed.), *Antisemitism*, s. 645.

Kuhberg bulunuyordu. Kamptaki, çoğu Komünistlerle Sosyalistlerden oluşan 600 mahkûmu denetlemek üzere SS muhafızları getirildi.⁸⁹ Griesinger'in *Landrat*'tan sonra ikinci yetkili konumu sebebiyle kalenin duvarlarının içindeki korkutucu koşulları bilmemesi imkânsızdı. Güneybatının diğer bölgelerinde olduğu gibi 1935'teki belgelerin çok azı günümüze ulaşabildiği için Griesinger'in Ulm'da katıldığı SS derslerinin, tatbikatlarının ya da diğer toplantılarının nasıl olduğunu tam olarak bilmenin imkânı yok.⁹⁰

Temmuz 1935'te Stuttgart'a dönen Griesinger, Württemberg Polis Merkezi'nde yardımcı hukuk sekreteri olarak çalışmaya başladı. Aslında lüks bir otel olan Silber Oteli, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stuttgart'ın Postane Başkanlığı olmuştur. 1928'de Weimar Cumhuriyeti yönetimindeyken, Württemberg Polis Merkezi bu binaya taşındı. İçişleri Bakanlığı'nda kalıcı olarak cazip bir pozisyona gelmek isteyen genç, hırslı bir avukat için bu iş iyi bir adımdı. Hitler'in iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Naziler, devlet polis teşkilatının kontrolünü de ele geçirmeye başlamıştı – ve Württemberg istisna değildi.

Halihazırda SS'nin başındaki isim ve Bavyera Siyasi Polis Komutanı olan Himmler, 9 Aralık 1933'te Württemberg'deki Siyasi Polis'in de başına getirildi. Polis liderliğinde değişiklikler yapan Himmler, eski polis amiri Dr. Roller'i görevden alarak yerine Wilhelm Harster'i getirdi.⁹¹ Roller'in tasfiyesi hiç de olağan bir durum değildi. Siyasi Polis'te çok sayıda SS ile SD üyesi yeni roller üstlenmiş olsa da o güne kadar mevcut polislerle karşı bir tasfiye gerçekleşmemişti. Polis kuvvetinin sadece küçük bir bölümü Nazilere bağlıydı. Polis memurlarının çoğu Wei-

---

89 Oberer Kuhberg ile ilgili ayrıntılar buradadır: Silvester Lechner, "Ulm-Oberer Kuhberg", Geoffrey P. Megargee (ed.), *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945*, cilt I, Bölüm A (Bloomington, IN, 2009), s. 168-170.

90 Benzer olarak, Ulm'un yerel gazetesi *Ulmer Tagblatt* ve *Ulmer Sturm*'da bu konu hakkında bilgi yoktur. Bu bilgi için Ulm arşivcisi ve yerel tarihçi Josef Naßl'ye teşekkür ederim.

91 George C. Browder, *Foundations of the Nazi Police State: The Formation of Sip and SD* (Lexington, KY, 1990), s. 108.

mar Eyalet polisinden yükselmişti ve Nazi döneminde de personelin sürekliliğini sağlamışlardı.⁹² 1934'ün ortalarına doğru Himmler, Almanya'daki tüm polis faaliyetlerini kontrol ediyordu. Griesinger'in Siyasi Polis'e atanmasının ilk yılında Himmler, Alman eyaletlerindeki tüm Siyasi Polis kuvvetlerini tek bir örgüt çatısı altında birleştirdi. Bundan böyle artık bu örgüt *Geheime Staatspolizei* ya da Gestapo olarak anılacaktı.

Griesinger, Stuttgart'a geri döndüğü dönemde genç avukatlar arasında iş bulmak için şiddetli bir rekabet olduğunu biliyordu. Pek çok yeni mezun avukat iş ararken yeterince pozisyon yoktu. 1932'de neredeyse 13.000 stajyer avukat ile hâkim kariyerlerine başlamak isterken, hukuk alanında sadece 980 kişilik kontenjan vardı.⁹³ Siyasi Polis'te bir pozisyon edinmiş olan Griesinger, memurluk kariyerindeki basamakları emin adımlarla çıkıyordu.

Bu sırada, ünlü bir doktor ve saygın bir bilim dergisi olan *Kosmos*'un editörü Dr. Gerhard Venzmer'in eşi Ingeborg Venzmer ile yaşadığı gönül ilişkisine ya başlamıştı ya da devam ediyordu. Temmuz 1935'te, Robert onu ziyarete gittiği sırada Ingeborg Venzmer'in kız kardeşi Gisela da şehrin kuzeyindeki şık bir sokak olan Schottstrasse'teki aile evlerinde onunla kalıyordu. Bu karşılaşma Griesinger'in hayatını değiştirecekti.

---

92 Gellately, *The Gestapo and German Society*, s. 50-57.

93 Wildt, *An Uncompromising Generation*, II, s. 40-41.

Tanıştıkları zaman Robert yirmi sekiz, Gisela ise yirmi üç yaşındaydı. İkisi de gamalı haçın hâkimiyetindeki üçüncü yazlarında kendilerini Stuttgart'ta bulmuşlardı. Gisela, Hamburg'un en seçkin ailelerinin birinden geliyordu. Tıpkı Robert gibi, onun da Almanya dışına çıkmışlığı vardı. On sekiz yaşındayken İngilizce öğrenmek için İngiltere'de birkaç ay kalmıştı. Çocukken de amcalarının yönettiği Nottebohm Hermanos adında, birkaç plantasyona sahip bir kahve üreticisinin olduğu Guatemala'da yaşadı.¹ Şirket, İkinci Dünya Savaşı sırasında esir düşen ve daha sonra, Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen davasıyla uluslararası hukuk uzmanlarına adını duyuran Gisela'nın amcası Friedrich Nottebohm tarafından yönetiliyordu.

Berlin'deki SS arşivleri sayesinde Gisela hakkındaki fikrim oluşmaya başlamıştı. İlginç bir şekilde bu dosyalarda adı Gise-

---

1 Nottebohmlar, Guatemala hükümeti Alman göçmenleri ülkenin altyapısını geliştirmek amacıyla teşvik ettiği 19. yüzyılın sonlarında, Orta Amerika taşrasına yerleşen önemli miktardaki Alman nüfusunun bir parçasıydı. 1930'ların başlarında, Guatemala'daki en büyük 6 kahve işletmesinden 4'ü Almanlar tarafından yönetiliyordu. O dönemde Nottebohm Hermanos, 11 *fincas* (tarla) ve 4 milyon ağaçla en büyük ikinci üreticiydi. Bkz. Regina Wagner, *The History of Coffee in Guatemala* (Bogotá, 2001); David McCreery, *Rural Guatemala, 1760-1940* (Stanford, CA, 1994), s. 234.

la Nottebohm olarak geçmiyordu – yani Gisela, Griesinger’in geçmişini araştırmaya başladığım zamanlar Prag’da bulduğum belgelerdeki bekârlık soyadıyla anılmıyordu. Ekim 1935’te Robert Griesinger’le evlenmek isteyen kadının adı Gisela Grosser idi. Çünkü onlar tanıştığı zaman Gisela başka biriyle evliydi. 1931 yılında, Hamburg’da on dokuz yaşındayken Otto Grosser ile evlenmişti. Robert ona 7 Eylül 1935’te evlenme teklifi ettiğinde henüz Grosser’den boşanmamıştı. Robert onunla tanıştığında, Gisela kocası Otto’dan diğer kadınlarla olan “yasak ilişkileri” sebebiyle boşanma aşamasındaydı.² Gisela, SS yetkililerine kendi el yazısıyla yazdığı mektupta Otto’nun uzun süre eve gelmeyişiinden ve devamlı onu aldatmasından dolayı çektiği acıyı anlattı. Evliliklerinin daha ikinci yılında Gisela onu terk etmek istemişti aslında. Ailesinin Liechtenstein’daki evine sığınsa da Otto, genç karısını Hamburg’a dönmeye ikna etmeyi başarmıştı.

Griesinger’in SS dosyasında “Liechtenstein” yazdığını gördüğümde benim için küçük bir gizem çözülmüş oldu. Evraklarını okuduğumdan beri, Robert’in 1944 yazında Prag’a dönmenden önce ziyaret ettiği Vaduz’daki akrabalarını hep merak etmiştim. Griesinger’in SS dosyası ortaya çıkardı ki, o dönem ziyaret ettiği, Hamburg’dan Liechtenstein’a taşınan Gisela’nın ailesinden başkası değildi.³ Gisela hiç şüphesiz, 1934’te Otto’ya ikinci bir şans vermek için Liechtenstein’dan ayrılma kararından pişmanlık duymuştu. Hamburg’a döndüğünde pek bir şey değişmemişti. Otto’nun yaşadığı başka yasak ilişkiler olduğunu da öğrenen Gisela adeta yıkılmıştı. Bu sefer ablası Ingeborg’un Stuttgart’taki evine giderek hemen onu terk etti. Belgelere göre oraya yalnız gitmemişti. O dönem üç yaşındaki oğlu Joachim de yanındaydı.

Gisela ile Griesinger’in ilişkisine dair onlarca sayfalık bilgi içeren SS arşivlerinden, onların nasıl tanıştığını öğrenmenin

---

2 BAB, MLA, R 9361 III/58950, boşanması dolayısıyla Gisela Grosser’in imzaladığı rapor, 26 Ocak 1936. Barbara Schlegel ile yaptığım röportajda, Gisela’nın Otto ile olan evliliğinin görücü usulüyle yapıldığını öğrendim.

3 Hermann ve Harriet Nottebohm Hamburg’dan Vaduz’a 1931 yılında taşındılar.

imkânı yoktu. Neyse ki Jutta buradaki boşlukları doldurabilirdi. Gisela ile küçük Joachim 1935'in ortalarında Stuttgart'a geldiklerinde, Griesinger ile Gisela'nın kardeşi Ingeborg sevgiliydi. Rivayete göre, Robert'in Ingeborg'a karşı hissettiği ne varsa, kız kardeşi Gisela'yla tanışır tanışmaz kaybolmuştu. Gisela güzel, hayat dolu ve eğlenceliydi. O zamanlar çekilmiş fotoğrafların birisinde piyanonun üstüne çıkmış dans ediyordu. Griesinger'in aklını başından almış olmalıydı ki birkaç hafta içinde nişanlandılar.⁴ Himmler'in SS üyelerinin üzerinde, yirmi yedi yaşına kadar evlenmeleri için kurduğu baskının da flört süreçlerini hızlandırmada bir etkisi olmuş olabilir. Evlenmesi beklenen yaştan bir yıl büyük olan Griesinger artık yuva kurmasının kendisi için iyi olacağını düşünmüştü belki de.⁵

Fakat evlenmeleri için öncelikle Gisela'nın boşanması gerekiyordu, ki bu 1935'te Nazi Almanyası'nda hiç de kolay bir iş değildi. Naziler ancak 1938 yılında, yeniden evlenmek isteyenlerin daha fazla çocuk yapmalarını sağlamak için boşanma yasalarını gevşetmeye başlamışlardı.⁶ Gisela neyse ki boşanma süreçlerinin bürokratik süreçlerini araştırmalarına yardım etmesi için birini bulmuştu. Bir satış elemanı olan Otto, Robert'in dengi değildi ve çok da fazla mücadele etmedi. Hamburg mahkemesi, 30 Eylül 1935'te evliliklerinin bozulmasının tek sorumlusunun Otto olduğuna karar verdi. Takip eden haftalarda Gisela, Stuttgart'taki yeni hayatına başlamaya hazırdı. Robert'le evlenme hazırlığı içinde olan Gisela, Bayan Grosser olarak anıldığı eski yaşamının tüm izlerini gömdü.⁷

İşin garip yanı, evlilik hazırlıkları sırasında Gisela'nın boşanması dışında hiçbir şey planlandığı gibi gitmemiştii. SS subaylarının diledikleri kişilerle evlenmelerine izin verilmezdi. SS'de, evlenmek isteyen üyelerin karşılaşması beklenen gereksinimle-

4 Bu detaylar için Jutta Mangold ve Irmela Griesinger'e minnettarım.

5 Gerçekte, bir SS üyesi ortalama otuz iki yaşındayken evleniyordu. Bkz. Carney, *Marriage and Fatherhood in the Nazi SS*, s. 41, 72.

6 Bkz. Michelle Mouton, *From Nurturing the Nation to Purifying the Volk: Weimar and Nazi Family Policy, 1918-1945* (Cambridge, 2007), s. 69-106.

7 BAB, MLA, R 9361 III/58950, boşanması dolayısıyla Gisela Grosser'in imzaladığı rapor, 26 Ocak 1936.

ri düzenlemek üzere Ocak 1932’de uygulanmaya başlanan “Nişanlanma ve Evlilik Düzenlemeleri” sonraki yıllarda iyice katılaşmıştı. Himmler, kurduğu elit sınıfının üyelerinin eşlerinin de beklentilerine uygun yaşaması konusuna özel bir ilgi gösteriyordu; hiçbir SS subayı, onun doğrudan rızasını almadan evlenemiyordu.⁸ Reich’in geleceğini güvence altına almak için SS gelinlerinin, teoride “saf ırktan” gelmesi, kalıtsal hastalık ya da rahatsızlıklarının olmaması ve en az dört çocuk yapabilecek durumda olması gerekiyordu. Eylül 1933’ten beri SS üyesi olan Griesinger’in, düğün tarihi belirlemek şöyle dursun, nişanlandığını ilan etmek için bile örgütün yüksek rütbelilerinin izni alması gerekiyordu. Himmler’in SS üst insanlarıyla evlenmeye layık gördüğü bakire genç kız idealine, boşanmış ve çocuklu bir kadın uygun olmasa da asıl önceliği onlara dört tane sağlıklı çocuk verebilecek biriyle evlenmelerini sağlamaktı.

Gisela’nın Otto’yla evliliklerinin bitmesinden iki buçuk hafta sonra Robert, Berlin’deki Irk ve İskân Merkez Bürosu’na destekleyici kanıtlarını göndererek evlilik lisansı alabilmek için gerekli işlemleri başlattı. Robert ile Gisela’nın sağlıklarını, Aryan soyundan gelip gelmediklerini ve Gisela’nın doğurganlığıyla ilgili bir sorunu olup olmadığını tespit etmek için detaylı bir sistem vardı. Griesinger’in bana artık oldukça tanıdık gelen el yazısıyla yazdığı bu talebi “Yaşasın Hitler” (*Heil Hitler*) sözleriyle bitiyordu.⁹ Onun ilk kez bu kelimeleri kullandığını görmüştüm. Bunu gerçekten içinden gelerek mi yazdığını yoksa o dönemde üzerine düşünülmeden yazılan sıradan bir selamlama mı olduğunu bilmek imkânsızdı. 1935 sonbaharında, “Yaşasın Hitler” gündelik dile kesin olarak yerleşmişti. Özellikle kamuda çalışan insanlar için bu kelimeleri kullanmamanın bazı sonuçları vardı. Alman toplumunda görülmeye başlanan bu tür kendini tanııtma alışkanlıkları ve beklentiler, bir gecede ortaya çıkmadı. Düşük rütbeli memurlardan birisi bu se-

8 Böylesi geniş çaplı bir operasyonu izlemek pratikte neredeyse imkânsızdı. Bkz. Peter Longerich, *Heinrich Himmler* (Oxford, 2012), s. 355.

9 BAB, MLA, R 9361 III/58950, RG’nin Berlin’deki yetkililerden nişanlanma lisansı isteği, 18 Ekim 1935.

lamlamayı kişisel yazışmalarında kullanırken öyle utangaçtı ki, iki yıl boyunca “Yaşasın Hitler” yazarken tırnak işareti kullanmayı sürdürdü.¹⁰

Robert ile Gisela evlilik taleplerinin olumlu sonuçlanacağından oldukça eminlerdi. İkisinin de sağlığı yerindeydi. Hali hazırda sağlıklı bir erkek çocuk doğurmuş olan, yirmi üç yaşındaki Gisela'nın da doğurganlığıyla ilgili bir sorun görünmüyordu. Ancak işler hiç de bekledikleri gibi gitmedi. Bitmek bilmeyen ve hayatlarını derinden etkileyen bu süreç, Griesinger'in kariyerinde ilerlemesini engellerken, çiftin ilişkisi için de sıkıntı yaratıyordu. Aynı zamanda Robert'in öfkesini de açığa çıkarmıştı.

SS, Gisela'nın SS'e yaraşır bir gelin olduğunu kanıtlamak için daha kapsamlı kanıtlar istiyordu. Birtakım sağlık testleri yapılması, fotoğrafların gönderilmesi, uzun uzun formların doldurulması ve karakter referanslarının verilmesi konularında ısrarcı oldular. Otto hakkında bile bilgi isteyerek Gisela'dan eski kocasının doğum belgesiyle ailesi hakkında detayların bir kopyasını göndermesini istediler.¹¹ Bununla da kalmayıp, atalarının geçirdiği hastalıkları ve ölüm nedenlerini içeren, dört nesil öncesine kadar uzanan aile ağacını da çıkarması gerekmişti. Bunlar olmadan evlenmeleri mümkün değildi ve bu bilgileri eksiksiz bir biçimde toplamak tamamen Gisela'nın mesuliyetindeydi. Dosyada tek bir akrabanın bile eksik olması hiç hoş karşılanmazdı. Hatta, eksik olan bu kişinin Aryan olmadığı ya da genetik bir hastalık taşıdığı gibi çeşitli spekülasyonlara sebep olabilirdi.

Böylesi sıkı bir denetimi geçmek için saatler süren evrak işleri gerekliydi. Ve tek gerekçesi, Gisela'nın soyunda, Robert ile yapacakları çocukların sağlığını veya ırksal yapısını tehdit edecek bir şey olup olmadığını tespit etmektir. Ancak bunların hiçbirisi, onun tekrar hamile kalıp kalamayacağını garanti edemezdi. Bürokratik engellerin aşılmasının ardından Gisela'nın bedeninin de incelenmesi gerekiyordu. Geleceğin SS liderlerinin

¹⁰ Fulbrook, *Reckonings*, s. 36.

¹¹ BAB, MLA, R 9361 III/58950, Chef des Sippenamtes'ten RG'ye, 17 Ocak 1936.

atası olarak, sağlıklı çocuklar doğurabileceğinden emin olmak için üzerinde pek çok test yapıldı. Bu tür kontroller, yerel doktorunun muayenehanesinde yapılan rutin sağlık kontrollerinin çok ötesindeydi. Gisela'nın muayenesini, Griesinger'in SS *Sturm*'undan da sorumlu olan SS tıp birlikleri üyesi, elli yaşındaki yerel ortopedi uzmanı Dr. Wilhelm Egloff yaptı.¹² Muayeneden önce, Gisela doktor-hasta gizliliği hakkında feragat ettiğine dair bir belge imzalayarak Egloff'a bulgularını SS yetkilileriyle paylaşma hakkını verdi. Bedeniyle ilgili verilecek kararlar artık onun kişisel meselesi değildi sadece. Egloff, Gisela'nın minyon (162 boyunda ve 57 kilo), koyu kahverengi gözlü ve "sade" koyu sarı saçlı bir kadın olduğunu yazmıştı. Teni fildişi rengiydi ve yürüyüşünde herhangi bir sorun yoktu. En önemlisi de kalçalarında veya rahminde herhangi bir problem bulunmamıştı, regl düzeni de normaldi. Egloff'un Gisela hakkındaki genel izlenimi "iyi" idi. Ayrıca hamile olmadığını ve gelecekte doğuracağı çocukların *völkisch* açısından arzu edildiği gibi olabileceğini de ekledi.¹³

İncelemenin fiziksel bölümü tamamlandıktan sonra hızla Gisela'nın kişiliği incelenmeye başladı. Karakteri hakkında yorumda bulunmak üzere yazılı bir anket doldurması için iki kişinin adını vermesi istendi. Seçilen isimlere bakıldığında Gisela'nın seçim konusunda pek bir söz hakkının olmadığı açıktı. Robert tüm meseleyi halletmişti. Robert, SS yetkililerine Gisela'yı iyi gösterebilmek maksadıyla, soruları cevaplaması için kendisi gibi avukat ve sonradan Gestapo'da patron olan SS Obersturmführer Walter Stahlecker ile SS'ten bir arkadaşı olan Rottenführer Wilhelm Ströbel'i seçti. Anketleri on gün içerisinde bitirmeleri gerekiyordu. Soruların arasında, Gisela'nın akrabalarının da fiziksel ve zihinsel sağlıkları hakkında sorular vardı. SS, Gisela'nın akrabalarından intihar eden ya da etmeye kalkışan kimse olup olmadığını da bilmek istiyordu. Stahlecker ve

12 StAL, Nazilerden Arındırma Kayıtları, Egloff dosyası, EL 902/20 Bü 80725.

13 BAB, MLA, R 9361 III/58950, Dr. Egloff'un Gisela Grosser için yazdığı sağlık raporu, 7 Kasım 1935. Egloff, Gisela'nın boyunu 164 cm, kilosunu 57 kg olarak kaydetmişti.

Ströbel'in sorulara yanıt vermeden önce bir inceleme yapmaları bekleniyordu. Her ikisine göre de Gisela, tutumlu, güvenilir ve çocuklara düşkün bir kadındı. Ströbel, ayrıca onun temizlik bağımlılığı ve "baskın olma eğilimi" olmasına karşın iyi bir arkadaş olduğunu belirtti. Anket sonucunda, iki SS üyesi de Gisela'nın kesinlikle SS gelini olmak için uygun bir aday olduğu sonucuna varmıştı.¹⁴

Çiftin artık tek yapması gereken kendi fotoğraf seçkilerini Berlin'e göndermekti. Yetkililerin, çiftin fotoğraflarına bakıp Gisela ile Robert'in kendilerini formlarda tarif ettiği gibi ve Dr. Egloff'un fiziksel görünüşlerine dair bulgularını destekler nitelikte olduğunu doğrulaması gerekiyordu. Bu resimlere baktığımda aslında ne kadar kişisel ya da özel fotoğraflar oldukları dikkatimi çekti. Duyduğum hikâyelere göre, bazı çiftler, üstlerinde iç çamaşırı veya mayo varken çekildikleri fotoğrafları gönderiyorlardı. Neyse ki bu dosyalarda, bazı çiftlerin yetkililere gönderdiği açık fotoğraflar ya da saç telleri tutulmuyordu.¹⁵

Binlerce müstakbel SS gelini gibi Gisela da ortama uygun giyinmişti. Koyu sarı saçlarını yandan ayıran Gisela, dantelli elbisesiyle oldukça zarif görünüyordu. Yetkililer üzerinde iyi bir izlenim bırakmasının ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Dış mekânda boydan çekilen bir fotoğrafında, evin önünde yalnız başına duruyordu. Bir başka fotoğrafta da Robert aynı noktada durarak poz vermişti. Bu iki fotoğrafı birbirlerinin hemen ardından çekirmiş olmalıydılar. Robert'in Gisela'yı pencerenin karşısına geçirip, sabit durarak gülümsemeden objektife bakmasını söylerken hayal etmekten kendimi alamadım. Ayaklarıyla ellerini nasıl tutması gerektiği konusunda bile uyarılarda bulunmuş olabilirdi. Fotoğraf istediği gibi çıktığında da kamerayı ona vererek aynı pozu bu sefer de kendisi vermiş olmalıydı. Belki de bunun tam tersi olmuştu, koreog-

14 A.g.y., Griesinger, 25 Kasım 1935'te Berlin'e gönderdiği mektupta Stahlecker ve Ströbel'in adını verdi. Tamamlanmış anketleri 16 ve 18 Aralık 1935 tarihlidir.

15 Bkz. Heinz Höhne, *The Order of the Death's Head: The Story of the SS* (2. baskı, Londra, 1980), s. 156; Koehl, *The Black Corps*, s. 82.

rafiyi ayarlayan Gisela'ydı. Almanya genelinde 1930'larda yaşamış sıradan Nazi çiftleri, bunun gibi mizansenleri binlerce kez yaşadı.

Robert ile Gisela'nın evlenmeye çalıştığı dönemde halkın Nazilere olan desteği hiç olmadığı kadar azdı. 1935'in sonuyla 1936'nın başında, rejime karşı hoşnutsuzluğu ifade etmek henüz imkânsız değildi. 1930'larda, Reich'teki hassas toplumsal düzeni tehdit eden birtakım huzursuzluk vakaları görüldü. 1935-1936 kışı da tam böyle bir dönemdi. Hitler'in, 1935 Martı'nda zorunlu askerliği yeniden gündeme getirip hava kuvvetlerini kurmasıyla, Nazilerin yeniden silahlanma politikalarına yeni bir soluk geldi. Yeniden silahlanma için gereken hammaddelere ayrılan bütçe, Nazi ekonomisinde gerginlik yarattı. Göreve başlamalarından beri ilk kez Naziler, Alman halkının çoğunluğuna uygun bir yaşam standardı temin edemiyor gibiydi. Dolayısıyla halk, rejime karşı olan inancını yitiriyordu.¹⁶ Tam da Robert ve Gisela'nın birlikte yeni bir hayat kurmayı planladığı dönemde maaşlar kötüye gidiyor, yaşam maliyeti ise hızla artıyordu. Kıtık artık kriz düzeyine ulaşırken Reich Gıda Bakanlığı (*Reichsnährstand*) darmadağın olmuştu. Tereyağı, yumurta ve domuz eti bulmak neredeyse imkânsızdı. Çünkü hükümet, otarşi (ekonomik olarak kendine yeterlik ve bağımsızlık) hedefiyle tarım ürünleri ithal etmeyi reddediyordu. Ürün kıtlığı artık bütün konuşmaların hâkim konusuydu. Robert ve Gisela'nın evlilik lisansı için başvurduğu hafta, Alman ev kadınlarına yönelik radyo mesajları gönderiliyordu. Bu mesajlarda, kadınlara bencilce harcama yapmamaları ve kocalarının güçlkle kazandıkları parayı yurtdışına göndermeyerek ülkelelerine hizmet etmeleri emrediliyordu.¹⁷ Böylesi bir ortamda pek

16 Goebbels'in Ağustos 1935'te günlüğüne yazdığı gibi, "Ülkenin durumu kötü. Onu daha sıkı tutmalıyız." Ian Kershaw, "Social Unrest and the Response of the Nazi Regime, 1934-1936", Francis R. Nicosia ve Lawrence D. Stokes (ed.), *Germans Against Nazism: Nonconformity, Opposition and Resistance in the Third Reich, Essays in Honour of Peter Hoffmann* (New York, 1990), s. 166. O yıllarda meydana gelen yaşam standartlarındaki bozulmanın en iyi anlatımı bu bölümde bulunabilir.

17 Stuttgart'taki radyo yayını, *The Times*, 17 Ekim 1935, s. 13.

Gisela Grosser'in İrk ve İskân Merkez Bürosu'na evlilik ruhsatı almak için gönderilen fotoğrafı, 1935 (Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde, R 9361 III/58950).

Robert Griesinger'in evlilik izni almak için İrk ve İskân Merkez Bürosu'na gönderdiği fotoğraf, 1935 (Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde, R 9361 III/58950).

çok insan, hükümetin tehlikeli sularda yüzdüğünü düşünmeye başladı. 1936'nın başlarında Berlin'de çıkan haberlere göre artık sokaklarda selamlaşan insanların "Yaşasın Hitler" dediği duyulmaz olmuştu.¹⁸

Bu hoşnutsuzluk Almanya genelinde hüküm sürerken Robert ile Gisela, kendi sorunlarıyla uğraşıyordu. SS yetkililerine yaptıkları evlilik başvurusunda bir şeyler fena halde ters gitmişti. Griesinger, başvurularının durumunu öğrenmek için 16 Ocak'ta Berlin'e aceleyle bir telgraf çekti. "Mesleki ve kişisel sebeplerle" düşünlerini gelecek hafta yapmayı planladıklarını bildirmişti yetkililere.¹⁹ Saatler içinde, Irk ve İskân Merkez Bürosu yetkililerinden taleplerinin reddedildiğinin haberi geldi. SS yetkililerinin ilgilenmesi gereken yığınla evlilik başvurusu vardı.²⁰ Kurallar herkes için aynıydı. Üstelik, Berlin'deki yetkililerin Svabya gibi uzak bir bölgenin *Rottenführer*'i istedi diye süreci hızlandırmaya hiç niyetleri yoktu.

Takip eden iki hafta süresince Griesinger yetkililerle yoğun bir yazışma trafiğine başladı. Berlin'e günde en az bir kere gönderdiği mesajlarında, başvurusunun "hızlandırılması" gerektiğini ve evlenmek için "derhal izin" istediğini ifade etti. Başvuruları reddedildiği zaman ise düşünün ertelenemeyeceği cevabını vermeye cüret etti. Bazı mektuplarının tonu oldukça öfkeliydi. Bazılarında ise çaresizliği göze çarpıyordu. Hararetli mektuplarının birisinde, sayfanın başında dört kez "çok acil" diye yazmıştı. Oldukça iyi eğitilmiş biri olmasına rağmen mektubu yazım hatalarıyla doluydu.²¹ Griesinger'in durmadan gönderdiği telgrafların nedeni gerçekten de Gisela'yla birlikte yaşama arzusuymuştu belki de. Öte yandan Gisela'nın Robert'ten hamile olma ihtimali de vardı. Griesinger, nişanlısı hamile olan tek SS üyesi olmazdı. 1936'nın başlarında Himmler, çok sayıda SS

18 Kershaw, "Social Unrest and the Response of the Nazi Regime", s. 161.

19 BAB, MLA, R 9361 III/58950, RG'nin Berlin'e gönderdiği telgraf, 16 Ocak 1936.

20 A.g.y., RuSHA'nın RG'ye gönderdiği telgraf, 16 Ocak 1936; Longerich, *Heinrich Himmler*, s. 354.

21 BAB, MLA, R 9361 III/58950 bkz. 18, 21, 22 ve 27 Ocak 1936'da RG'nin telgrafları ve RuSHA'nın verdiği cevaplar.

üyesinin çoktan hamile bıraktıkları kadınlarla evlenme talebinde bulunmasına çok kızmıştı.²²

İşin aslı, Griesinger'in bu acelesi tamamen kariyeriyle ilgiliydi. O dönem, İçişleri Bakanlığı'na atanma talebi incelenmek üzere bekliyordu. Dolayısıyla, evli bir adam olarak görünmesinin kariyerinde ilerlemesine katkıda bulunacağına inanıyordu.²³ Şans Griesinger'in yanındaydı. İçişleri Bakanlığı'nın kalıcı bir üyesi olacağı ona bildirildikten bir hafta sonra, Robert ile Gisela SS'ten evlilik izinlerini de aldılar. Güvenlik incelemesinin tamamlanmasını tam dört ay bekledikten sonra, Şubat 1936'da artık kutlama zamanı gelmişti. Bir hafta içinde genç çift, Venzmerlerin evine yalnızca birkaç dakika yürüme mesafesinde bulunan, Stuttgart'ın kuzeyindeki bir Protestan kilisesi olan Gedächtniskirche'de evlendi.²⁴

Liderlerin %80'i ile SS üyelerinin ezici çoğunluğu gibi Griesinger de Protestan bir ailede doğmuştu.²⁵ SS üyelerinden beklenen, elit örgütlerine katıldıktan sonra kiliseden ayrılırmalarıydı. Kilise töreni yaparak evlenen subaylarla, birliklerinin diğer üyelerinin alay ettiği bilinirdi.²⁶ Griesinger'in dindar olduğunu gösteren bir bulgu olmasa da Gisela'nın ısrarına dayanmayıp kilisede evlenmeyi kabul etmiş olabilir. Belki de bu kararı, gelenekleri adına dinî bir düşün istemesi muhtemel olan ailesiyle Gisela'nın ailesine hürmetini göstermek için almıştı. Gisela düğünlerinde beyaz bir elbise giymişti. Robert ise, pek çok yoldaşının aksine, SS üniformasıyla evlenmemişti. Gizli-

---

22 Longerich, *Heinrich Himmler*, s. 354.

23 Gecikmenin nedeni Gisela'nın formlarından birisinde tespit edilen yanlışlıktı. Gisela, sağlık durumu hakkındaki anketi doldurduğu gün kulak enfeksiyonu geçirmişti ve yanlışlıkla dilsiz veya sağır olanlar için ayrılmış sütunu doldurmuştu. BAB, MLA, R 9361 III/58950 bkz. 21, 22 ve 27 Ocak 1936'da RG'nin telgrafları ve RuSHA'nın verdiği cevaplar. Ayrıca bkz. BAB, R 1501, no. 206781. Württemberg Siyasi Polisi'nden İçişleri Bakanlığı'na, RG'nin daimi memur yapılması talebini iletmek üzere yazdığı mektup, 28 Aralık 1935. Sonrasında eklenen satır, bu talebin 17 Ocak 1936'da onaylandığını gösteriyor.

24 Çiftin *Familienstammbuch*'u küçük kızları Barbara Schlegel'dedir.

25 Hilary Earl, *The Nuremberg SS-Einsatzgruppen Trial, 1945-1958: Atrocity, Law and History* (Cambridge, 2009), s. 115.

26 David Cesarani, *Eichmann: His Life and Crimes* (Londra, 2004), s. 44.

ce SS'i hor gören babasına saygısından yaptığı bir seçimdi bu. Robert, daha ateşli SS üyelerinin aksine düğününü duyurmak için SS'nin ulusal gazetesi olan *Das Schwarze Korps*'a ilan vermemişti.²⁷ Sadece SS'deki en yakın yoldaşlarının düğününden haberi vardı. Onlar da ya törene davetliydi ya da Gisela'nın yeni bir SS gelini olması vesilesiyle yapılan kabul töreninde ona *Sturmlarına* hoş geldin demişlerdi.

Griesinger'in en küçük kızı Barbara'yla oturma odasında oturup eski fotoğraflara bakarken, "Onu hatırlıyor musun?" diye sordum. Başını iki yana sallayarak karşılık verdi. "Hiç hatırlamıyorum." Babası öldüğünde Barbara daha beş yaşındaydı. Jutta ile tanışmamızdan altı ay sonra, Barbara ve kocası Fitz ile, Nürnberg yakınlarında bulunan evlerinde bir buluşma ayarlamıştım. Tren Heilsbronn istasyonuna girerken, platformda bekleyen sadece iki kişi vardı. Fritz bana doğru hızla yaklaşarak, heyecanla beni karşıladı. Seksenli yaşlarında, kısa boylu ve zayıf bir adamdı. Mavi ekose bir gömlek giyiyordu. Barbara birkaç adım geride duruyordu, hareketli kocasına göre daha içine kapanık bir görünüşü vardı. Jutta ile benzerliği göze çarpıyordu, ama babasına çekmemişti. Kısa, beyaz saçları olan Barbara'nın gözleri açık renkliydi. Kalın camlı bir gözlük takıyordu.

Fritz ile Barbara'nın evleri, savaş sonrasında yapıldığı belli olan bir dizi küçük evin tam ortasındaydı. Her birinin karakteristik bir görüntüsü vardı, farklı büyüklüklerde süs eşyalarıyla saksılar göze çarpıyordu. İçeriye girdiğimizde, duvarda asılı olan bir resme bakmak için bir süre durakladım. Evin görünür bir yerinde babasının resmini asmamış olan Jutta'nın aksine burada, Robert'in büyük bir çocukluk portresi çarpıcı bir biçimde duvarı süslüyordu. Yerime oturduğumda Barbara bana göstermek için hazırladığı birkaç eski fotoğrafı masaya koydu.

---

27 Düğünleri, gazetenin güneydoğu bölgesi için ayrılmış duyuru bölümünde bile yoktu. Griesinger'in SS, SD ve daha sonra Hohenheim'daki iş arkadaşlarından Erhard Jung, Martin Sandberger ve Wilhelm Ströbel'in doğum ve evlilik bildirileri yayımlanmıştı. Bkz. DSK 26 Eylül 1935, 4 Mart ve 1 Temmuz 1937

Robert ile Gisela'nın düğün yemekleri, 11 Şubat 1936. Soldan sağa: Wally Griesinger, Hermann Nottebohm, Gisela, Robert, Harriet Nottebohm, Adolf Griesinger. Sol alttaki kız Ingeborg Venzmer'in kızı Marion (Barbara ve Fritz Schlegel).

Bunların dışında, ailesinin düğün albümünü (*Familiens-tambuch*) bana uzattı. Bu kitabın, babasından ona kalan tek şey olduğunu söyledi. Pek çok ailede de olduğu gibi Robert ile Gisela öldükten sonra belgeleri, aile yadigârları ve eşyaları çocukları arasında gelişigüzel bir biçimde paylaşılmıştı.

Barbara, savaş sırasında çok hastalandığını söyledi. “Verem ve kemik deformasyonu tanısı konmuştu: Zamanım çoğunlukla yatarak geçirdi.” Sesi sakin, yumuşak ve cılızdı. Küçükken geçirdiği hastalıklar sonucunda, çocukluğuna dair anılarında büyük boşluklar vardı. Babasını sadece fotoğraflarından ve onun hakkında anlatılan hikâyelerden tanıyordu. Bunlardan bile çok azını hatırlıyordu.

Sonunda, onun deyişiyle koltuğun “inanılmaz hikâyesini” sormaya karar verdim ona. Ayrıca belgelerinin koltuğun içinde nasıl gizlendiğine dair bir teorisi var mı diye de merak ediyordum. “Bence o koymuştu,” dedi sakince. Jutta ona belgelerin bulunmasıyla ilgili bilgi verdiğinden hangi senaryonun mantıklı olabileceği hakkında düşünmeye vakti olmuştu. O ve

kocası, Mayıs 1945'te Prag'daki Almanların yaşadıklarıyla ilgili okumalar yapmışlardı. Griesinger'in karşılaştığı tehlikelerin farkındaydılar. Prag Ayaklanması'nın olduğu gün, korku ve ümitsizlik içindeki Robert'in evde nasıl olabileceğini anlattı. Kimlik belgeleriyle henüz tahsil edilmemiş senet ve hisselerinin makbuzlarını ailesi için saklamak isteyen Robert, bir şekilde koltuğun minderini açarak bu belgeleri içine koymuştu. Ama birilerine sakladığı yeri mutlaka söylemiştir diye düşündü – belgeleri, kimseye söylemeden “öylece saklamış olamazdı” Barbara'ya göre, bu evraklar mantıklı bir karar neticesinde gizlenmiş olmalıydı.

Düğün albümü, Griesinger'in Şubat 1936'da Gisela'yla evliliğinin ve çocuklarının doğumunun detaylarını içeren birkaç sayfalık küçük bir defterdi. Robert ile Gisela'nın evlenme sürecini araştırırken SS arşivlerinde incelediğim kâğıt yığınlarını hatırlayarak, “Evlilikleri aylarca süren bir uğraşın sonunda gerçekleşebilmişti,” dedim sayfaları karıştırırken. “SS, ebeveynlerinin yaşamını hiç de kolaylaştırmamış.”

Çabucak atılan Fritz, “Nazi partisi demek istedin sanırım,” dedi. SS'den bahsedilmesinden ürkmüş görünüyordu.

“Hayır,” diye cevapladım Barbara'ya dönmeden önce, “baban SS üyesiydi. Bunu bilmiyor muydun gerçekten? Jutta'nın sana anlattığını sanmıştım.”

Sessizlik. Barbara ve Fritz masanın iki yanından birbirlerine doğru baktılar. Hemen ayağa kalkan Fritz, Barbara'ya doğru yürüyerek ellerini omzuna koydu. Onlara doğru baktığımda bu samimi davranışın karşısında istenmeyen bir fazlalıkmiş gibi hissetmekten kendimi alamadım. Aileleri hakkında rahatsız edici bilgiler veren bir yabancıydım sonuçta. Bir yandan aldıkları haberle boğuşurken bir yandan da karşılarında oturan yabancıya cevap vermenin onları zorladığı açıktı.

Barbara sonunda, “Bana sürpriz oldu,” diyebilirdi. “SS ailemin yaşamını zorlaştırdı derken tam olarak ne demek istedin?”

Bunun üzerine SS arşivlerinde bulduğum belgelerden bazılarını ona uzattım. Bunların içinde Griesinger'in SS yetkililerinden Gisela'yla evlenmek için izin istediği mektuplar da vardı.

Fritz, tüm bu olumsuz resmi olumluya çevirmek isteyerek bu uzun süreci Griesinger'in sevdiği kadınla evlenmek için verdiği savaşın bir göstergesi olarak gördü.

Kayınpederinin mektuplarını okurken başını sallayan Fritz, "Gisela'yla kalması harika bir şey," dedi ve ekledi, "zorlukları gördüğünde onu terk edip çekip gidebilirdi ama bunu yapmadı. Bu açıdan onurlu bir adamdı."

Fritz kısmen haklıydı. Pek çok SS üyesi bu tür teknik sorunlar yüzünden evlilik başvurularını geri çekmişti.²⁸ Fritz'in bu durumda bile işleri tatlıya bağlamaya çalışmasını takdir etmiştim. Birlikte geçirdiğimiz süre boyunca, karısına göre oldukça konuşkandı. Seksen yaşından çok daha genç görünüşlü bir adam olan Fritz, Griesinger hakkındaki konuşmaları kendi hayatından anekdotlarla kesiyordu. Savaş döneminden hatırladığı anılarını, köpekler ve bisikletlerle ilgili olanlardan karavan tatillerini ne kadar sevdiğine kadar uzanan çeşitli hikâyelerini anlatmıştı. Barbara ise kesin ve düşünceli bir biçimde konuşuyordu. Çok nadir soru sordu. Bu, ebeveynleri ve ailesinin geçmişi hakkında gerçekten bilgi alabilmesinin ilk fırsatıydı. Bir araya getirip anlamlandırmaya çalıştığı bu parçalar yetmiş yıldan uzun süredir varlığıyla hayatına musallat olan babasının daha önce hiç bilmediği korkutucu yönünü ortaya çıkarıyordu.

Barbara, babasının mektuplarını okurken sessiz kaldı. Ona daha önce babasının el yazısını görüp görmediğini sordum. "Evet," dedi, "ama sadece birkaç kere."

"Gördüğünde bir şey hissediyor musun?"

Kâğıtlara doğru tekrar eğilen Barbara, "Sanki bir yabancıymış gibi geliyor," dedi.

Gisela ile Robert'in düğünü, Bavyera'da düzenlenen ve on gün süren 1936 Kış Olimpiyatları'nın ortasına denk gelmişti. Nazilere göre Kış Olimpiyatları, o yıl ilerleyen aylarda Berlin'de yapılacak Yaz Oyunları'nın bir provasıydı. Tüm dünyanın gözleri

---

28 Bkz. örneğin, William Combs, *The Voice of the SS: A History of the SS Journal "Das Schwarze Korps"*taki olay (New York, 1986), s. 30.

onların üzerindeydi, yeni rejim herhangi bir şeyin yolunda gitmemesini kaldıramazdı. Nazi liderliğinin o dönemki amaçları ülkeyi güçlendirip yeniden inşa etmek olduğu için dünyadaki diğer güçlerle kalıcı diplomatik ilişkiler geliştirmek ve muhafaza etmek hayati bir önem taşıyordu.

Şubat 1936'da Hitler'in dış politikası henüz yayılcı ve saldırgan değildi. Saldırganlaştıktan sonra dünyanın iç işleriyle ilgili ne düşündüğüne pek de önem vermeyecekti. Ancak 1936'nın başlarında uluslararası fikirler hâlâ onun için önemliydi. Oyunlar sırasında Hitler, aşırıya kaçan Yahudi karşıtı konuşmalar yapmaktan kaçınırken, partisi de rejimin ilk iki buçuk yılına damgasını vuran antisemitik şiddeti azalttı. Yahudilere karşı ırk yasaları yürürlükte kalmaya devam etse de Yahudi karşıtı öfkenin yatışması sonucunda, 1938'in başlarına kadar görece bir düzen ve sınırlama sağlandı. Hitler Oyunların resmî açılışını yapmadan sadece iki gün önce, Hırvat bir Yahudi tıp öğrencisi Nazi partisinin İsviçre lideri Wilhelm Gustloff'a suikast düzenlediğinde bile Nazi lider kadrosu açıkça antisemitik gösteri ve mitingleri yasakladı. Hitler de, Gustloff'un cenazesinde verdiği söylevde daha sakın bir tonla konuştu.²⁹ Naziler, Oyunlar dolayısıyla Almanya'ya gelmiş binlerce yabancıların karşısında Yahudi karşıtı şiddet eylemlerinin yaşanması sonucunda olabilecekleri göze alamazdı.

28 ülkenin dahil olduğu turnuvaya 650.000 kişi katıldı. Otel koridorları ve barlarda bile uyuyan, oyunları izlemeye hevesli turistler Bavyera'yı tika basa doldurmuştu.³⁰ Yeni Almanya için misafirperver, barışçıl bir ulus imajı çizmek oldukça önemliydi. Oyunların tanıtımı sırasında antisemitik propagandaya dair izler de yok edildi. Ocak ayında yetkililer, Münih'i Garmisch-Partenkirchen'e –Oyunların düzenleneceği iki köy– bağlayan “Olimpiyat Yolu”ndaki antisemitik panoları kaldırarak, yerine Coca-Cola reklamları astırdılar. Yukarı Bavyera'da, nere-

29 Bkz. Ian Kershaw, *Popular Opinion and Political Dissent in the Third Reich: Bavaria, 1933-1945* (yeni baskı, Oxford, 2002), s. 239 ve Ian Kershaw, *Hitler, 1889-1936: Hubris* (Londra, 1998), s. 573 [*Hitler 1889-1936: Hubris*, çev. Zari-fe Biliz, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007].

30 Bkz. “Snow Comes to Garmisch”, *The Daily Telegraph*, 6 Şubat 1936, s. 16.

deyse her köyde bulunan “Yahudileri burada istemiyoruz” yazılı ilanlar hemen kaldırıldı. Yahudileri hız limitine uymaktan muaf tutan, yani onları tehlikeli durumlarda can güvenliklerini hiçe sayarak daha hızlı sürmeye iten hız limiti tabelaları da aynı şekilde toplatıldı.³¹ Buz hokeyi takımında Almanya’yı temsil etmek üzere Yahudi bir sporcu olan Rudi Ball’ın seçilmesi de her yerde duyuruldu. Naziler ayrıca 500 gazeteciden, daha önce Alman antisemitizmine dair yazılanların abartılı olduğunu bildirmelerini istedi. Oyunları takip eden ABD’li gazeteci William Shirer, Nazilerin bu aldatmacasına inanan çok sayıda ki gazeteciye kınadı.³²

Robert ile Gisela’nın düğünleri esnasında halkın Nazilere karşı tedirginliği azalmaya başlamıştı. Hitler’in bizzat müdahalede bulunmasıyla ithalatta döviz serbest bırakıldı ve böylece hayat pahalılığı da azalmaya başladı. Tüm bunların üstüne, Versay Antlaşması’nı ihlal ederek 10.000 askerle Alman egemenliğini yeniden sağlamak üzere Mart 1936’da Rhineland’ı işgal etmeleri büyük bir sevinçle karşılandı. Hitler’in popülaritesi aniden yükselmişti. 1936 yazında istihdam artıp tüketim malları uygun fiyatlarla sunulunca, kıtlığa karşı halkta hâkim olan öfke de sönümlendi.³³

Robert ile Gisela evlilik hayatlarına başladıklarında Almanya’da da büyük değişimler görölüyordu. Yeni evli çiftin sosyal çevreleri Gestapo ve SS etrafında şekilleniyordu. Griesinger o noktada tam yedi aydır Gestapo’da, en kötü şöhretli Nazilerle birlikte çalışıyordu – örgüt o zamanlar hâlâ Württemberg Siyasi Polisi olarak biliniyordu gerçi. Nürnberg davalarında ortaya çıkarılan savaş sonrasına ait yasal kaynaklar Griesinger’in Silber Oteli’ndeki sosyal çevresine de ışık tuttu. Muhtemelen üniversitede kurduğu bağlantılarının da bu çevresine katkısı var-

31 Bkz. “Anti-Jew Campaign in Bavaria: Truce for Olympic Games”, *The Times*, 29 Ocak 1936, s. 9; David Clay Large, *Nazi Games and the Olympics of 1936* (New York, 2007), s. 114, 120.

32 William Shirer, *Berlin Diary* (New York, 1941), s. 46-47.

33 1936’da uygulanmaya başlayan Dört Yıllık Plan, Alman ekonomisini canlandırmayı, Almanya’yı kendine yeten ve sonunda müreffeh bir ülke haline getirmeyi amaçlıyordu.

dı. Gestapo'da birlikte avukatlık yaptığı arkadaşları, ikisinin de babası Protestan papaz olan Walter Stahlecker ve Rudolf Bilfinger de Tübingen'de hukuk okumuşlardı. Bilfinger, Griesinger'le aynı dönemken Stahlecker onlardan birkaç yıl büyüktü. Savaştan sonra gözüaltına alınan Bilfinger, onlarca Nazi liderini sorgulamış, sert bir çene yapısına sahip, lıovalı Cumhuriyetçi bir senatörün oğlu olan ceza hukuku avukatı Yarbey Smith W. Brookhart Jr tarafından sorgulanmıştı.

Brookhart'ın Bilfinger'in sorguları sırasında aldığı notlara göre, Griesinger'in bürosunda çalışan, her biri Protestan-milliyetçi bir dünya görüşüne sahip bu adamlar sadece iş arkadaşı değildi. Silber Otel'i'nin dışında da eşleri ve çocuklarıyla birlikte gezilere çıkan bu adamlar arasında kalıcı bir dostluk vardı. Gisela, kocalarından ayrı da sık sık bir araya gelerek, diğer dört avukatın eşleriyle arkadaş olmuş olmalıydı.³⁴ 1939 yazında Stahlecker kızına Gisela adını verdi. Örgütleri uğursuz ve sırlarla dolu olarak bilinse de Griesinger ile iş arkadaşları, oldukça sıradan ve toplumla iç içe bir yaşam sürdürdüler. Bu sıradan Nazileri izlemek –Stahlecker, Stuttgart'ta Gestapo müdürü de olsa– hiç de zor değildi. Stuttgart şehir arşivlerinde oturup, 1936 ile 1937 yıllarının şehir rehberinin tozlu sayfalarında göz gezdirirken, onların ev adreslerini, telefon numaralarını ve komşularının isimlerini kolayca bulabildim.

Griesinger'in Silber Otel'deki işi Gestapo'nun her alanını kapsıyordu. Gestapo'ya hükümet yönetiminden giren memurlar, kendileri polis olmasa da dedektiflere emirleri iletme yetkisine sahipti.³⁵ Griesinger de dedektiflere yeni yasaları bildirip Württemberg genelinde duyurulmasından sorumluydu. Gesta-

34 Cornell Üniversitesi Hukuk Kütüphanesi, Donovan Nürnberg Duruşmaları Koleksiyonu, APO 403, ABD Ordusu Sorgulama Bölümü, S. W. Brookhart tarafından yürütölen Rudolf Bilfinger'in sorgusu, 27 Ekim 1945. Bilfinger 18 Nisan 1946'da, Hans Frank'ın Nürnberg duruşmasında tanık olarak yer aldı. Brookhart hakkında bkz. Robert Conot, *Justice at Nuremberg* (New York, 1983), s. 233.

35 George C. Browder, *Hitler's Enforcers: The Gestapo and the SS Security Service in the Nazi Revolution* (Oxford, 1996), s. 19. Stuttgart Gestaposu'nun kayıtları yok edilmiş olsa da diğer bakanlıklara ve örgötlere gönderdikleri yazıların bir kısmına ulaşmak mümkündür.

po'nun işinin hassas yapısı sebebiyle, temsilcileri sözlerini dikkatlice seçmek zorundaydılar. Uygunsuz bilgiler yazıya geçirilmezdi. Griesinger'in mektuplarını alan görevlilerin satır aralarını okumaları gerekirdi. Örneğin, Almanya genelinde günümüze kalan sadece iki yerel koleksiyondan biri olan Würzburg Gestaposu'nun derlediği 19.000 dava dosyası üzerinde yapılan bir çalışmada, tek bir belgede bile rejim karşıtı şüpheliler üzerinde Gestapo'nun uyguladığı işkence yöntemlerinden bahsedilmez. İşkenceden bahsederken gerçek adını değil, "yoğunlaştırılmış sorgulama" ifadesini kullanarak gerisini yerel polis memurlarının hayal gücüne bırakıyorlardı.³⁶

Griesinger 1935 yazında katıldığında, Württemberg Gestaposu acımasız yöntemlerini iki yıldan uzun süredir kullanıyordu. Başlangıçta asıl hedefleri rejimin siyasi muhalifleri olan Komünistler ve Sosyal Demokratlardı. 1933-1935 yıllarında, muhbirleri yardımıyla Komünistlerin ve Sosyal Demokratların gizli örgütlerine sızan, yapılarını, şubelerini ve üyelerini öğrenen Gestapo, sonunda onları paramparça etti. Ardından toplamalar ve tutuklamalar başladığında liderlerinin ve aktivistlerinin yurtdışına kaçmaktan başka bir çaresi kalmadı. Küçük bir çocuğu olan Lilo Herrmann, Stuttgart'ta yakalanan son Komünistlerden biriydi. Stahlecker, 1935 sonlarında Alman silahlanma planlarını İsviçre'deki bağlantılarına verdiği için yakalanan yirmi altı yaşındaki kadının tutuklanmasını emretti. Herrmann, Stuttgart'ta hapse atılarak on sekiz ay boyunca ağır işkencelere maruz bırakıldı. Vatan hainliğinden suçlu bulunan Herrmann, giyotinle idam edilerek Nazi rejiminin idam ettiği ilk kadın oldu.³⁷

Yeterli kaynak olmadığı için 1935 sonbaharında Lilo Herrmann'la onun Komünist hücrelerinden diğer üç kişinin takibinde Griesinger'in parmağının olup olmadığını söylemek mümkün değil. Ancak en azından dolaylı da olsa onların yakalanma-

36 Gellately, *The Gestapo and German Society*, s. 14, 130.

37 Edward Timms, *Anna Haag and her Secret Diary of the Second World War: A Democratic German Feminist's Response to the Catastrophe of National Socialism* (Bern, 2016), s. 74-75.

sıyla ilişkisi vardı.³⁸ Stuttgart'ta Griesinger, yaptığı işin kurbanların üzerinde ne gibi etkileri olduğunu görmezden gelebilecek bir bürokrattı. Tutuklularla fiziksel temasta bulunmayıp onların sorgulamalarına katılmayarak Gestapo'nun yaptığı şiddet eylemlerine dahil olmamış olsa da yine de Gestapo'nun aldığı önlemlerden sorumluydu. Devlet düşmanı şüphelilerinin sorguya alınma emirlerinde parmağı olduğu kesindi. Silber Otel'de masasında emirleri yazarken, alt kattaki işkence hücrelerinde binlerce erkek ve kadına neler yapıldığının gayet farkındaydı.

Muhالیfleri tutuklamada ve hapsedmede gösterdikleri başarıda Gestapo'yu çevreleyen atmosferin etkisi büyüktü. Naziler siyasi muhaliflerinin üzerine giderken acımasız polis baskınlarıyla sorgulamalarının hikâyeleri hızla yayılıyordu. Daha iktidara gelmelerinin üzerinden bir ay geçmişti ki 28 Şubat 1933'te çıkarılan Reichstag Yangını Kararnamesi sayesinde polisler, Komünist veya Sosyalist şüphelileri keyfi olarak tutuklayıp "koruyucu gözaltı" adı altında içeride tutabildiler. Mevcut cezaevleri artan mahkûm sayısını artık karşılayamaz olunca, Naziler siyasi muhaliflerini hapsedmek üzere toplama kampı kurmaya başladılar. İlk toplama kampı olan Dachau, 1933 Martı'nda Münih'in hemen dışına kuruldu. Württemberg'deki yetkililer, Nisan 1933'e kadar tamı tamına 1.902 Komünist, Sosyalist ve Sendikacıyı Heuberg toplama kampına göndermişti. O yılın sonunda, kampta tutulan mahkûm sayısı 15.000 olmuştu.³⁹ Almanya'da 1933 yılı boyunca, solcu muhalif olarak görülen tahmini 100.000 kişi tutuklanarak hapse atılmıştır.⁴⁰

Griesinger'in Gestapo'ya katıldığı 1935 yazında, örgütün acımasız taktiklerine aşına olan Alman halkı, örgütün yetki sınırlarının ve gücünün büyüklüğüyle ilgili yapılan propagandaya

---

38 Griesinger, tutuklanmalarından sadece birkaç hafta önce gönderdiği raporunda, serbest bırakılan mahkûmların izlenmesi gerektiğini yazmıştı. Württemberg'deki Komünist Parti'nin tutuklandıktan sonra serbest bırakılan liderlerinden biri olan Josef Steidle, silahlanma planlarını çalma kumpasında önemli bir rol oynamıştı. StAL, F 202 II Bü 773, RG'nin yazdığı genelge, 19 Kasım 1935.

39 Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 42.

40 Gellately, *Backing Hitler*, s. 58.

da inanıyordu. Gestapo'nun bir tür "casuslar" ordusundan çok daha fazlası olduğu kanısı hâkimdi. Her restoranda, tren vagonunda ve sokak köşesinde örgütün gözü kulağı olan çok sayıda eğitilmiş ajandan oluşan maaşlı muhbirler ağına da sahip olduğu düşünülüyordu. Hiçbir şey görüldüğü gibi değildi aslında. Silber Otel'de çalışan yalnızca 200 kişinin, sayıları neredeyse üç milyonu bulan Württemberg halkının yaptıklarını gerçekten izleme imkânı yoktu. Aksine, Almanya'nın diğer bölgelerindeki gibi Gestapo'yu şüphelilerden haberdar etmek için ihbarlara ihtiyaçları vardı. Kimi, komşularını kışkırttığı için ihbar ederken kimi de sözde *Volksgemeinschaft* ya da ırk topluluklarından dışlanmalarına isteyerek destek oldu. Bazılarıysa rejimden öyle korkuyordu ki sırf kendilerini tutuklanıp Silber Otel'de sorgulanmaktan kurtarmak için arkadaşlarını, komşularını ve hatta akrabalarını ihbar etti.⁴¹

Ancak Komünist, Sosyal Demokrat ve Sendikacıların yerel kesimleri ortadan kaldırıldıktan sonra Gestapo dikkatini başka yöne çevirdi. Artık hedeflerinde Yahudiler, eşcinseller, Özgür Masonlar, Sinti ve Romanlar (o dönem Çingeneler olarak bilinir) gibi toplum dışı görünen kimlikler vardı. Griesinger'in 1935 yazındaki ataması tam da bu yeni aşamayla aynı zamana rastladı. Birkaç hafta içinde Naziler, Yahudi olmanın tanımını yapan ve onları Alman sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamından dışlamak için bir dizi önlemleri yasallaştıran, kötü şöhretli Nürnberg Yasalarını çıkardılar. 1935 yazından önce Yahudi raporlarını yerel parti ya da SA tutarken, Nürnberg Yasalarının getirdiği aleniyet sayesinde 1935 sonbaharından itibaren Yahudilerin yasadışı görülen eylemlerini soruşturmak üzere gizli polis görevlendirildi.⁴² Bu noktadan itibaren Württemberg'de yaşayan sekiz bin Yahudi üzerindeki gözetim sert bir biçimde arttı. Yahudilerin günlük faaliyetlerini ve sosyal ağlarını takip eden Silber Otel'deki görevliler, onlar hakkında topladıkla-

41 Sigrid Brüggemann ve Roland Maier'e çoğu yayınlarında yer alan ihbarlara dair bilgi verdikleri için minnettarım: Bauz, Brüggemann ve Maier (ed.), *Die Geheime Staatspolizei in Württemberg und Hohenzollern*.

42 Browder, *Hitler's Enforcers*, s. 50.

rı bilgileri incelemeye başladı. Nazilerin Yahudi karşıtı tutumunu ve karnamelerini bölgelerinde duyurmak ise Gestapo'nun Griesinger gibi hukuk uzmanlarına düşmüştü.

Annesinin sakladığı gazete kupürleriyle Tübingen'deki Yahudi karşıtı ortamın yoğunluğuna bakılırsa Griesinger'in Yahudilere karşı tutumu Stahlecker, Harster ve Gestapo'daki diğer avukatlardan ve yereldeki SS ile SD'de görev yapan iş arkadaşlarından –ki onlarla da iletişim halindeydi– hiç de farklı değildi. Gestapo avukatlarından Rudolf Bilfinger, 1923'teki Bira-hane Darbesi'nden de önce Nazi partisine üye olmuştu. Ailesinden çok sayıda kişi Yahudi düşmanlığıyla bilinirdi. Nüfuz sahibi bir avukat olan amcası Carl Bilfinger, bir derginin editörünü, dergiye yazı göndermemekle tehdit ederek Yahudi editör yardımcısını kovmalarını istemişti.⁴³ Griesinger'in neredeyse hepsi orta üst sınıf Protestan ailelerden gelen yakın çevresinin şiddetli antisemitizmi kuşku götürmezdi.⁴⁴ Sadece birkaç yıl sonra, İkinci Dünya Savaşı sırasında, parti hiyerarşisinde yükselmelerinden önce sıradan birer Nazi olan bu adamların çoğu, doğudaki ölüm mangalarının başını çekerek yüz binlerce Yahudi'yi katletmişlerdi.

Griesinger'in Gisela'yla nişanlandıktan sonraki haftalarda hazırladığı raporlardan geriye ancak "No. 5" kodlu iki tanesi kalmıştır. Gestapo'ya ait çok az sayıda arşiv günümüze gelebildiği için Stuttgartlı tarihçiler ancak son birkaç yılda bu kodun Yahudi İşleri için kullanıldığını tespit edebildi.⁴⁵ Bir raporda, Aryan olmayanların mülklerini yasadışı olarak yurtdışına çıkarmalarının önüne geçmek için izlenmesi gereken yollar ayrıntılı olarak açıklanırken, diğerinde Yahudi sanatçıların Yahu-

43 Junginger, *The Scientification of the Jewish Question in Nazi Germany*, s. 318.

44 Stahlecker ve Harster, sağcı milliyetçi ve anti-semitik hareketlere katıldılar. Aralarında Gustav Adolf Scheel, Eugen Steimle ve Martin Sandberger'in de bulunduğu Tübingen'de okuyan Stuttgartlı SD üyeleri hakkında bkz. Wildt, *An Uncompromising Generation*, s. 47-55, 97-100 ve Junginger, *The Scientification of the "Jewish Question"*, s. 283-358.

45 Bkz. StAL, F 199 II Bü 548, RG tarafından yazılan genelge, 21 Kasım 1935 ve F 209 II Bü 478, RG tarafından yazılan genelge, 19 Kasım 1935. Sigri Brügge-mann ve Roland Maier'e "5 Numaralı" raporların şifresini çözmeme yardım ettikleri için teşekkür ederim.

diliklerini gizleyen mahlaslar ya da sahne adları kullanmaları yasaklanıyordu. Mayıs 1937’de dört aylık bir baba olan Griesinger gönderdiği raporda, Yahudi otellerinde, sanatoryumlarında ve pansiyonlarında Yahudi konuklarla Aryan çalışanların (*Rassenshande*) arasındaki cinsel ilişki yasağının ihlal edildiğini bildirmişti. Polisin bu durumu soruşturmasını talep ediyordu. Birkaç ay sonraki raporunda ise Yahudilerle evlenen Aryanların milli bayrağı asmalarının yasadışı olduğunu doğruladı.⁴⁶ Talimatları, yerelde Yahudi nüfus olsun ya da olmasın, bölge genelindeki tüm polisler gönderilmişti.⁴⁷

Griesinger, Gestapo’daki Yahudi İşlerini yönettiği dönemde muhtemelen, mimarlık okuyan yirmi yaşındaki Yahudi öğrencinin yargılandığı, Alman-Amerikan ilişkilerini tehdit eden bir davada da yer almıştı. Olay, 1936’nın sonlarında, Amerikan vatandaşı olan Helmut Hirsch’in Nürnberg Nazi Partisi Miting Alanı’nda nüfuz sahibi bir Nazi olan Julius Streicher ile Franco-nialı Gauleiter’e karşı suikasta teşebbüs ettiğinden şüphelenilmesiyle, Stahlecker’in adamları tarafından tutuklanıp sorgulanmak üzere Griesinger’in işyeri olan Silber Otel’in bodrum katına getirilmesiyle başladı. Amerikan hükümetinin tüm çabalarına rağmen hayatını kurtarmayı başaramadığı Hirsch, Nazi hukukunun idam ettiği ilk Amerikan vatandaşı oldu.⁴⁸

Griesinger, Gestapo’daki işi sayesinde Nazi polis devleti zincirinde önemli bir bağlantı haline gelmişti. İşinde oldukça iyiydi, 1936 baharında terfi almak istediğinde üsleri sicilini desteklemek üzere, ondan çok parlak biri olarak bahsetmese de, terfi almasının uygun olduğunu bildirmişlerdi. Onu tanımlamak için kullandıkları kelimelerden bazıları “çok iyi bir çalışan”,

46 StAL, F 209 II Bü 478, RG’nin yazdığı genelgeler, 8 Mayıs 1937 ve 4 Ekim 1935.

47 Bkz. Paul Sauer, *Dokumente über die Verfolgung der jüdischen Bürger in Baden-Württemberg durch das nationalsozialistische Regime 1933-1945*, cilt 1 (Stuttgart, 1966), s. 42.

48 Thomas H. Etzold, “An American Jew in Germany: The Death of Helmut Hirsch”, *Jewish Social Studies*, cilt 35, sayı 2, 1973, s. 125. Ayrıca bkz. <http://virtuell.geschichtsort-hotel-silber.de/fragen-sie-die-historiker/antwort/thema/haben-sie-informationen-ueber-helmut-hirsch-der-1936-in-stuttgart-verhaftet-und-1937-in-berlin-hing/>

“çalışkan” ve “güvenilir” idi. Bunlara ek olarak, Griesinger’in hiçbir zaman bir siyasi hareketin ya da partinin üyesi olmadığını da yazmışlardı.⁴⁹ Bir parti üyesi olmamasına rağmen –yeni üye kabulüne ilişkin moratoryum 1933 ile 1937 yılları arasında yürürlükte kaldı– Robert, hukuk sekreter yardımcılığından kıdemli memurluğa (*Regierungsrat*) yalnızca bir yılda terfi etmişti.

Griesinger, Gestapo’dan ayrı olarak da SS’de görev almaya devam etti. Temmuz 1935’te Stuttgart’a döndüğünde SS devlet aygıtının önemli bir parçası haline gelmişti. Artık Griesinger’in Urach ve Tettnang’da görev yaptığı sırada karşılaştığı gelişmekte olan yeni örgüt değildi. Ciddi bir yeniden yapılanma sürecinden geçen örgütün liderliğinde değişiklikler yapılmış ve Ocak 1935’te ana komuta merkezi olan SS Merkez Büro (*SS-Hauptamt*) kurulmuştu. Merkez Büro kurulduktan sonra SS daha merkezî bir yapıya bürünmüş ve bürokratik olarak daha örgütlü hale gelmişti. Görevlerinin genişlemesi, örgüte yeni bir amaç da verdi. Sonraki yıllarda da örgütün gelişmesi devam etti.

SS’nin, 1934 yazındaki Uzun Bıçaklar Gecesi’nin ardından SA’dan ayrılmasından sonra Himmler, sıkı bir “temizlik” düzenleyerek örgütün çıkarlarına ters düşen davranışlarda bulunan yeni üyeleri ayıkladı. 1935 yılında, alkoliklik, eşcinsellik, yetersiz vücut yapısı, tartışmalı ırksal veya politik geçmiş ve hatta SS’ye bağlılıkta genel bir eksiklik gibi bir dizi ihlalle suçlanan 60.000 kişi üyelikten çıkarıldı.⁵⁰ Griesinger bu dışlananlardan biri değildi. Württemberg Gestaposu’nda çalıştığı iki buçuk yıl boyunca, SS *Rottenführer* Griesinger, SS *Sturm*’una düzenli katkıda bulunmuştu. SS *Sturmführer* Steidle’nin önderliğinde Sturm 1/Mo/10, her çarşamba ve cuma akşamı iki saatlik buluşmalarına devam etti. Görüşmelerini, Stuttgart’ın merkezinde bulunan önce Wörthstrasse 26’daki eski çikolata fabri-

49 BAB, R 1501, no. 206781, RG’nin İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği rapor, 28 Aralık 1935; RG ve *Regierungsratstellen* atamaları hakkındaki bildiri, 29 Mayıs 1936.

50 Longerich, *Heinrich Himmler*, s. 168; Robin Lumsden, *Himmler’s SS: Loyal to the Death’s Head* (Stroud, 2009), s. 48.

kasında, sonra da Königstrasse 1'de yaptılar. Ayrıca her ayın bir pazar günü de bir araya geliyorlardı.⁵¹

Stuttgart'taki SS, Nisan 1945'te tüm kayıtlarını yok etmiş olsa da, SS Güneybatı Ana Bölgesi'nin (SS-Oberabschnitt Südwest) himayesindeki ve Stuttgart'tan sonraki en büyük şehir olan Karlsruhe'deki SS kayıtlarının günümüze gelebilmesi sayesinde, tipik bir SS toplantısında neler olduğuna dair fikir edinmek hâlâ mümkün. Şehirdeki toplantılarda da oldukça izole bir kasaba olan Tett nang'da olduğu gibi atış, yürüyüş, marş söyleme ve egzersiz gibi etkinlikler yapıldı. Griesinger'in, bir pazar günü *Morgenfeier* (sabah kutlaması) –Nazilerin kilisedeki ibadete alternatif olarak düzenledikleri etkinlik– için birliğiyle buluştuğu toplantı, titizlikle dört bölüm olarak düzenlenmişti. Böyle toplantılarda, üyeler ilk olarak yerel SS orkestrasının Beethoven, Wagner ya da Grieg performanslarını dinlerlerdi. Sonrasında, Nazi ideolojisinin klasiklerinden Hitler'in *Kavgam* veya Alfred Rosenberg'in *The Myth of the Twentieth Century*'nin (Yirmi Birinci Yüzyıl Efsanesi) okumasını dinlerlerdi. Üçüncü bölümde, SS'nin olumlu yönleriyle ilgili bir konuda kırk beş dakikalık bir ders dinleyip ırk-kalıtım, SS eşleri ve partinin ideolojisiyle ilgili hususları tartışmaya geçerlerdi. Son olarak toplantı, tekrar bir müzikal performans ya da şarkı dinletisiyle biterdi.⁵²

Stuttgarthlı SS üyelerinin *Sturm*'larındaki iki haftalık toplantılarının dışında, şehirde düzenlenen bir dizi etkinliğe de katılmaları zorunluydu. Akşam derslerine katılmak da bu yükümlülüklerinden birisiydi. Kıdemli SS üyelerinin hepsinin katıldığı, Stuttgart SS şefi olan Erasmus von Malsen-Ponickau'nun, *Wehrmacht* ile SS arasındaki bağlantılar hakkında yaptığı ko-

51 BAB, MLA, R 9361 III/58950, RG'nin RuSHA'ya gönderdiği telgraf, 25 Kasım 1935; StAL, PL 506 Bü 17, SS-Oberabschnitt Südwest, programlar ve program materyalleri; Dr. Wilhelm Egloff, Griesinger'in SS *Sturm*'undan sorumlu SS doktoru, aynı zamanda Gisela'nın sağlık muayenesini yapmıştı ve Wörthstrasse'de (bugünkü adıyla Rieckestrasse) yaşıyordu. Julius L. Wernick'in çikolata fabrikası hakkında, A. G. Kakao- und Schokoladenfabrik tesisleri için bkz: <http://www.wirtemberg.de/schokolade6.htm>

52 StAL, PL 506 Bü 6, SS-Oberabschnitt Südwest, SS'in "1936-1939 yıllarındaki Akşam Etkinlikleri ve Sabah Kutlamaları" hakkındaki raporlar, Karlsruhe Raporu, 20 Ekim 1936.

nuşmaya, Griesinger de muhtemelen katılmıştır. Nürnberg eski polis şefi Malsen-Ponickau, yaptığı konuşmasında SS'i Birinci Dünya Savaşı'nda savaşıyan kahraman Alman askerlerinin doğal varisi olarak andı.⁵³ Birinci Dünya Savaşı'nın anıldığı tek yer bu dersler değildi: Savaş anıları her fırsatta gündeme getirilirdi. Griesinger'in *Sturm*'unun üyelerinden birisi olan Adolf Laux, Stuttgart'ta düşen askerlerin şerefine, yazları kayak yapmak için yerel bir SS grubu bile kurdu.⁵⁴

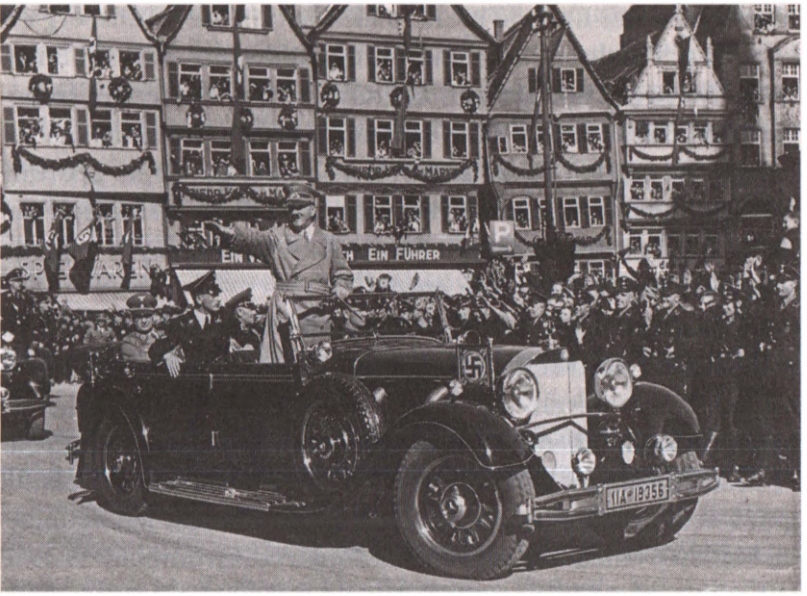
SS, faaliyetlerinin temel bir parçası olarak üst düzey Nazi yetkililerine parti toplantıları ve mitinglerinde fiziksel koruma sağlamaya devam ederken, Griesinger de bu vazifeyi yerine getirecekti. Önemli isimler Stuttgart'a geldiğinde, *Allgemeine SS*'in Griesinger gibi üniformalı üyeleri yardımcı polis olarak görev alarak onları siyasi muhaliflerden korumak için kapılarda bekleyip sokaklarda insan kordonları oluşturdular. 1925'te Hitler'i korumak için on adam bile toplayamayan Württemberg SS liderleri, 1930'ların ortalarına gelindiğinde misafirlerinin güvenliğini sağlamak için yüzlerce kişiyi görevlendirebiliyordu. Reich İçişleri Bakanı Wilhelm Frick ile Führer Yardımcısı Rudolf Hess'in Stuttgart ziyaretlerinde alınacak güvenlik önlemlerinin organizasyonunu yapmak yerel SS'den Ludolf-Hermann von Alvensleben'e düştü. 1939'da bir akrabasını Yahudiler ve Polonyalılarla çok sık ilişki kurduğu için öldüren, radikal bir Nazi olan Alvensleben, sadece havaalanında bulunmak üzere Stuttgart'tan 100 SS üyesini organize etti. Ayrıca, ziyaretleri süresince şehir merkezindeki önemli binaları korumak üzere 400 kişi daha topladı.⁵⁵ Belgeler günümüze ulaşmamış olsa da muhtemelen Alvensleben'in güvenlik planları, Hitler'in Nisan 1938'de yaptığı ziyaret için daha da ileri gitmişti.

SS eşlerinden beklenen elit "SS Akrabaları Topluluğu"na (*Sippengemeinschaft*) katkıda bulunmalarıydı. Evlenmelerinin

53 Bkz. DSK, 4 Haziran 1936, s. 4.

54 Bkz. DSK, 22 Mayıs 1935, s. 4.

55 StAL, PL 506 Bü 95, SS-Oberabschnitt Südwest, SS Meseleleri, 1935-1944, Frick ve Hess'in Stuttgart ziyareti hakkındaki rapor, 24 Ağustos 1938. Alvensleben hakkında bkz. Mark C. Yerger, *Allgemeine-SS: The Commands, Units and Leaders of the General SS* (Atglen, PA, 1997), s. 45, n. 54.

Adolf Hitler'in Stuttgart ziyareti, 1 Nisan 1938 (Stadtarchiv Stuttgart, F30300).

akabinde bir SS eşini karşılamak için bir tür kabul töreni yapıldı. Evli çift çocuk sahibi olduktan sonra, bebek için de Hristiyan vaftiz törenine benzeyen bir kabul töreni düzenlenirdi. Ayrıca aidiyet duygularını geliştirmek ve yeni topluluklarını ve sorumluluklarını anlamalarını sağlamak isteyen SS makamları, üyelerinin eşlerini SS aile gecelerine (*Sippenabend*) katılmaları için cesaretlendirirdi. Aile geceleri iki bölümden oluşurdu. Daha ideolojik olarak planlanan ilk bölümde, SS'in bir "akrabalar topluluğu" olduğundan bahseden bir konuşma dinlenir ya da bir müze ziyareti yapılırdı. İkinci bölümse daha gayriresmîydi. SS erkekleri ve eşleri, tartışmalar yaparak, şarkı söyleyip dans ederek diğer SS aileleriyle bağ kurmaya teşvik edilirdi.⁵⁶ Diğer etkinlikler de üyelerin ailelerine ve arkadaşlarına açıldı ve bazıların, SS ideolojisiyle pek bir alakası yoktu. Bu sosyal toplanmalar, ideolojik eğitimden ziyade, çoğu iyi eğitilmiş bir arka plana sahip tipik bir SS üyesine hitap edecek şekilde hazırlanmıştı. Ocak 1936'da Stuttgart'ın SS alt bölgesi olan *Abschnitt X*, Nazi-

56 Carney, *Marriage and Fatherhood in the Nazi SS*, s. 143, 146.

lerin kış yardım kuruluşu *Winterhilfswerk*'in faaliyetleri kapsamında, şehir merkezinde bulunan görkemli Liederhalle konser salonunda bir Beethoven resitali düzenledi. Bu akşam etkinliğinde SS'in kültürel ve sanatsal hedefleri tüm ihtişamıyla sergilendi. Şef Rudolf Schulz-Dornburg ve ünlü tenor Karl Erb gibi dönemin en popüler müzisyenleri bu etkinlikte sahne almıştı. Bunun gibi gösterişli halk kutlamalarında, sıradan SS üyeleriyle eşleri SS'nin "akrabalar topluluğunun" bir parçası olarak hazırlıklara da katkıda bulunurlardı. Bethooven resitali, Gisela'nın Irk ve İskân Merkez Ofisi'ne gönderdiği formlarda yaşanan karışıklıklar sebebiyle ertelenmeseydi Gisela ile Robert'in evlenecekleri gün için planlanmıştı.⁵⁷

Stuttgart'ta her yıl 6 Aralık'ta düzenlenen Aziz Nicholas Günü de Robert ile Gisela'ya diğer SS çiftleri ve onların çocuklarıyla kaynaşmaları için bir fırsat daha sundu. Zamanla büyüyen SS topluluğu için babalık asli bir unsurdur. SS erkeklerinden, bebeklerinin bezini değiştirmek ve bebek arabasını sürmek gibi çok çeşitli babalık sorumluluklarını yerine getirmeleri bekleniyordu. Hatta her *Sturm*'da üyelerine vermek üzere bir ya da daha çok sayıda, bazıları gamalı haç ve antik sembollerle süslü bebek arabası bulunurdu. Bir SS erkeğinin çocuklarını kucağına alarak sevgisini göstermesi ya da onlarla oyunlar oynaması hiçbir şekilde efemine veya utanç verici davranışlar olarak görülmezdi. Bilakis, eşine ev işlerinde yardım etmek ve çocuklarıyla vakit geçirmek, "hakiki bir erkeğin ve düzgün bir kocanın" görevi olarak teşvik edilirdi.⁵⁸

Robert ile Gisela da 1935 ve 1936 yıllarında yapılan Aziz Nicholas Günü kutlamalarına, Gisela'nın oğlu Joachim ile ve 1937'den sonra da Jutta ile birlikte katılmış olmalıydı. Gisela da oradaki diğer kadınlarla birlikte *Pelzmarte*'nin –Svabyalı Aziz Nicholas– çocuklara hediyeler dağıtmasına yardım etmiştir. Bunun ardından da muhtemelen Malsen-Ponickau'nun, Nazi ırksal elit sınıfının kadın üyeleri olarak rollerinin önemini

57 BAB, MLA, R 9361 III/58950, boşanması dolayısıyla Gisela Grosser'in imzaladığı rapor, 26 Ocak 1936. Resital hakkında bkz. DSK, 13 Şubat 1936, s. 3.

58 Bkz. Carney, Marriage and Fatherhood in the Nazi SS, s. 45-57, 147.

hatırlatmak üzere SS eşleri için yaptığı konuşmayı dinlemişlerdir.⁵⁹ Öte yandan yeni SS üyelerine şekil veren en önemli etkinlik her zaman spordu. SS'nin Stuttgart yereli, halka açık spor festivalleri düzenlerdi. Bu festivallerde üyeler geçit törenine katılır ve diğer yerel takımlar ya da örgütlerle yarışırldı. Sonucunda SS'nin yerel polisi 3-2 ve yerel SA teşkilatlarından birini 2-1 yendiği hentbol turnuvasını izlemeye gelen 5.000 SS üyesiyle eşleri ve diğer izleyiciler, Stuttgart'taki bir arenayı hınca hınç doldurmuştu. Bir binicilik turnuvasındaysa SS, engelli atlama ve at terbiyesi dalında birincilik ödülü kazandı.⁶⁰

Griesinger, muhtemelen üyeliğini devam ettirmek için katılması gereken minimum SS faaliyetleri dışında bir etkinliğe katılmadı. Aynı Gestapo'daki işinde olduğu gibi, öne çıkmak değil uyum sağlamak istiyordu. Griesinger'le aynı yıl Berlin'de doğan ve onun gibi hukuk doktorası yapmış bir SS üyesi olan Alfred Filbert, iki buçuk yılda SS'ten beş önemli terfi alırken 1934'ten 1938'e kadar Griesinger sadece iki ortalama düzeyde terfi almayı başarmıştı.⁶¹ Stuttgart Gestaposu'nda ve SS ile onun güvenlik ve istihbarat servisi, yani SD üyesi olan Tübingen mezunları arasında sahip olduğu bağlantılara rağmen Griesinger, 1938 baharında bir astsubay rütbesi olan *Scharführer*'e kadar ulaşabilmişti. Stuttgart Gestaposu'ndaki diğer avukatlardan farklı olarak SD'de sürekli bir pozisyonu yoktu.⁶² Böylesi ağır ilerleme gösteriyor ki örgütte ilerleme gibi bir arzusu hiç olmamıştı. O dönem Griesinger bir SS militanı değildi. Devlet memurluğunu bırakmak ve kendisini SS'e hizmet etmeye adanmak gibi bir tutkusu yoktu. Muhtemelen böylesi seçkin bir örgüte üye olmanın sağlayacağı itibarın devlet memurluğundaki kariyerinde ilerlemesine potansiyel olarak katkıda bulunacağını farkındaydı. Griesinger için Nazi yaşantısından

59 Bkz. DSK, 19 Aralık 1935, s. 3.

60 Bkz. a.g.e., 6 Mart 1935, s. 3; 27 Mart 1935, s. 4.

61 Kay, *The Making of an SS Killer*, s. 37.

62 Griesinger 1935'te Gestapo'ya katıldığında aynı zamanda SD'ye de girdi. Gustav Adolf Scheel, Tübingen mezunlarının SD'ye tam zamanlı çalışan olarak katılmalarından sorumlu kişiydi. Bkz. Junginger, *The Scientification of the "Jewish Question"*, s. 283-289.

Griesinger, bir aile ziyareti sırasında Jutta'yı kucağında tutarken, 1939 dolaylarında (Barbara ve Fritz Schlegel).

önce Gestapo'daki yasal işlerle ve Gisela'yla kurduğu ailesiyle ilgilenmek geliyordu.

Gestapo'da 1937 yılında meydana gelen personel değişiklikleri Griesinger'i de etkiledi. Walter Stahlecker, Wilhelm Haster ve Rudolf Bilfinger –en yakın iş arkadaşlarından üçü– SS ve Gestapo'da yeni görevlerine başlamak üzere Stuttgart'tan ayrıldı. Griesinger de 1937 sonbaharında, partinin yeni üye kabulüne ilişkin moratoryumun kaldırıldığı tarih olan 1 Mayıs'ta Nazi partisine hemen üye oldu. Bundan aylar sonra ise Gestapo'dan ayrılarak İçişleri Bakanlığı'na geri döndü.

Günümüzde herhangi bir kanıt kalmadığı için Griesinger'in Gestapo'dan ayrılma nedenleri hakkında ancak tahminde bulunabiliyoruz. Griesinger, örgütün korkunç taktiklerine karşı olduğu için mi ayrılma kararı vermişti? Bu pek mümkün görünmüyor. İki buçuk yıl boyunca Silber Otel'de yaptığı işin sonuçlarına rağmen soğukkanlılığını bozmayarak çalışan örnek bir masa başı katili (*Schreibtischtäter*) idi. Kendi imzasını taşıyan emirlerin sonucunda uygulanan acımasız yöntemlere kısmen de olsa karşı çıksaydı, muhtemelen işine bu kadar uzun süre devam edemezdi. Bir ihtimal yeni amirlerinden birini kızdırdığı için işini değiştirmek zorunda kalmış olabilirdi. Ancak onun hakkında yazılmış raporların hiçbirisinde itaatsizliğine işaret eden bir ifadeye rastlanmıyordu. Dolayısıyla transferinin arkasındaki sebep, bir başka yerdeki personel açığını kapatmaktı belki de. Ya da Gestapo'daki hukuk ekibinden en yakın arkadaşları olan Stahlecker, Harster ve Bilfinger'in gidişinden etkilenmişti. Onların yerine gelenler ne Württembergliydi ne de Tübingen Üniversitesi'nde okumuşlardı.⁶³ Muhtemelen kendisi için de değişim zamanının geldiğini hissetmişti.

11 Şubat 1936'daki düğünlerinden sonra Robert ve Gisela, Robert'in ailesinin Stuttgart'ın güneyinde bulunan evine taşındılar. Bundan altı hafta sonra da Schottstrasse'de bulunan bir ev kiraladılar.⁶⁴ Griesingerler bu sokağa zaten aşinaydılar. Gisela, evlenmeden önce kardeşi Ingeborg ve ailesiyle birlikte Schottstrasse 22 numarada yaşıyordu. Evlendikleri dönemde Robert ile Gisela'nın sahip olduğu çok az şey vardı. Gisela 1935 yılında, Hamburg'daki evini ve kocasını terk edip Stuttgart'a geldi-

63 Stahlecker'in Mayıs ayında Breslau'ya taşınmasıyla siyasi polis müdürü olarak yerine Almanya'nın kuzeyinden Stuttgart'a gelen Joachim Boës getirildi. Aynı dönemlerde hem Wilhelm Harster hem de Rudolf Bilfinger Berlin'e gittiler. Stahlecker'in yardımcısı olan Harster, Berlin'deki siyasi poliste görevine başlayacak, Bilfinger ise Reich Ana Güvenlik Bürosu'na (RSHA) katılacaktı. Harster'in yerine Berlin Gestaposu'dan gelen Heinrich Fehlis yerleştirildi.

64 HStAS, E151 / 21 / 292, İçişleri Bakanlığı personel dosyaları, 18 Temmuz 1938'de Griesinger, Temmuz 1933'ten beri oturduğu tüm adresleri, taşınma tarihlerini de ekleyerek eliyle yazdı.

ğinde elinde avucunda pek bir şeyi yoktu. Robert ise ailesinin evinin rahatlığından sonra doğrudan evlilik hayatına başlamıştı. 1936'nın başlarında yeni evli olan çiftin hayatlarını birlikte inşa etmeleri için önce taşınacakları evlerini döşemeleri gerekiyordu. Bir nakliye şirketine ait makbuzlara göre de Robert ve Gisela, karyola, masa, kitaplık ve diğer eşyaları satın almışlardı.⁶⁵

Tabii mobilyaların bir de masrafı vardı. Griesinger sıradan bir işçiden daha fazla kazansa da 1930'ların ortalarında bir devlet memurunun alım gücü çok da fazla değildi. Şansıyla Brüning'in 1931 yılında başlayan ve 1936'da hâlâ yürürlükte olan deflasyonist bütçe kesintileri maaşları da oldukça kötü etkilemişti.⁶⁶ Ancak Robert ve Gisela şanslıydı. Çiftin ailesinin maddi imkânları oldukça iyiydi ve aynı zamanda, 1933 yılında Nazilerin evlilik kredisi uygulaması da başlamıştı. Bu uygulama, yeni evliler üzerindeki baskıyı hafifleterek saf ırktan gelen Aryan ailelerinin doğum oranını artırmayı ve işgücündeki kadın sayısını azaltmak için ek bir sermaye kaynağı sağlamayı amaçlıyordu. 1.000 RM'ye kadar çıkan bu faizsiz krediyi almanın koşulu, evlenen kadınların çalışmamasıydı. Her doğan bebek için dörtte bir oranında düşürülen borç, ailenin dördüncü çocuğundan sonra tamamen siliniyordu.⁶⁷ Çiftler, krediyi nakit olarak değil ev eşyası ve mobilya almaları için kuponlar halinde alıyordu. Bugün 17.600 Euro'ya tekabül eden 1.000 RM, Griesinger'in aylık maaşının iki katından da fazlaydı. Yeni evliler eğer bu parayı dengeli bir biçimde harcarlarsa kredi oldukça uzun süre yeterdi. 1936'ların başında en ucuz Siemens elek-

65 NAP, ÜRP, Kart. 92, sign. Z Pers. I, RG'nin Mart 1943'te Hohenheim'dan Prag'a taşınma masrafları. 30 Eylül 1938'de Stuttgart'tan Hohenheim'a taşınmasına dair detaylar da bulunmaktadır.

66 Bkz. Jane Caplan, *Government Without Administration: State and Civil Service in Weimar and Nazi Germany* (Oxford, 1988), s. 230-239. 1936 yılında artık ekonomi düzelmiş ve bazı sektörlerdeki ücretler yükselmiş olsa da, memurlar bundan faydalanmamıştı. Aksine, yaşam maliyetlerinin artması yüzünden gelirlerinin gerçek değeri önemli düzeyde düştü. Evli ve iki çocuklu bir *Regierungsrat*'ın aylık 44,43 RM kadar zararı oluyordu.

67 Tim Mason, *Nazism, Fascism and the Working Class*, ed. Jane Caplan (Cambridge, 1995), s. 162-163.

trikli süpürge 69 RM'den başlıyordu, düzgün bir radyo 145 RM iken kamera ise 125 RM idi.⁶⁸

Griesingerlerin aldığı yeni mobilyaların bir kısmının önceden Yahudi ailelere ait olması da mümkün. Almanya'nın her yanında, SS subaylarının ve Gestapo ajanlarının evleri, göç etmeye zorlanan Yahudilerin arkalarında bıraktığı ya da fahiş fiyatlı Reich uçuş vergisini ödeyebilmek için satmak zorunda kaldığı mobilyalarla doluydu.⁶⁹ Griesingerler yeni mahallelerine taşındığı dönemde, Stuttgart'tan her ay yaklaşık 100 Yahudi taşınıyordu.⁷⁰ Yine de kayıtlara göre, Griesingerler taşındığında kapı komşuları, Fritz ve Helene Rothschild adındaki Yahudi bir çiftti.⁷¹ Bir SS subayı ve Gestapo çalışanı olan Dr. Robert Griesinger'in Yahudi komşularının olması inanılır gibi değildi. Bu yüzden, Stuttgart'ta iki ailenin de yaşadığı sokağı ziyaret etmeye karar verdim.

İlk olarak Griesinger'in Schottstrasse'deki evlerinin şimdiki sakinleri olan Bay ve Bayan Schulz'u aradım.⁷² Evi ziyaret etmek için bir görüşme ayarlamayı umuyordum ancak Bayan Schulz telefona cevap verir vermez aradığıma pişman oldum. Ol-

68 Bkz. ilanlar için bkz. *Berliner Illustrierte Zeitung*, sayı 6, 6 Şubat 1936, s. 189; sayı 7, 13 Şubat 1936, s. 227; sayı 14, 1 Nisan 1936. 1936'da 100 RM 2016'nın £1,760'ya (\$2,345) eşitti. Bkz. Carney, *Marriage and Fatherhood in the Nazi SS*, s. 60. *Regierungsrat*'ın maaşı hakkında bkz. David Schoenbaum, *Hitler's Social Revolution: Class and Status in Nazi Germany, 1933-1939* (Londra, 1967), s. 231. Mayıs 1936'da, Griesinger'in işinin yıllık maaşı başlangıç için 4.800 RM idi. Nisan 1940'ta Griesinger 5.200 RM kazanıyordu. 1938 yılında ise kazancı bu sayıların arasında bir şey olmalıydı. Bkz. BAB, R 1501, sayı 206781. RG'nin personel dosyasının kopyası, 29 Mayıs 1936; HStAS, E151 21 292, RG'nin maaş detayları, 22 Nisan 1940.

69 Marion A. Kaplan, *Between Dignity and Despair: Jewish Life in Nazi Germany* (Oxford, 1998), s. 71-72. Griesinger, Yahudi göçünün büyüklüğünün ve bunun mali yansımalarının fazlasıyla farkındaydı. Kasım 1935'te, yurtdışına yasadışı mülk çıkarmayı engellemek için alınması gereken önlemleri detaylandırılan bir rapor kaleme alıp Württemberg'deki tüm polis merkezlerine gönderdi. Bkz. StAL, F 199 II Bü 548, RG tarafından yazılan genelge, 21 Kasım 1935.

70 Bkz. Roland Müller, *Stuttgart zur Zeit des Nationalsozialismus* (Stuttgart, 1988), s. 291-296.

71 Griesinger'in Schottstrasse'deki evi hakkında kaynağa ulaşmak için bkz. *Amtliches Stuttgarter Adreßbuch*, 1936 ve 1937.

72 Schulz çiftin gerçek adı değildir.

dukça kızgın bir ses tonuyla, “Böyle bir tarih ile ilgili hiçbir şey istemiyoruz,” dedi. Hiçbir fotoğraf çekmeyeceğimi ve sadece beş dakikalık bir ziyaret olacağını söyleyerek onu ikna etmeye çalışsam da nafiye, kararı kesindi. “Evimizin Nazilerle ilgili bir kitapta yer almasını istemiyoruz. Böyle bir şey söz konusu bile olamaz,” dedi. Şans eseri tam bu anda Bay Schulz eve girdi. Telefon görüşmemizin amacını eşine anlatırken onu dinlemeye çalıştım ancak elini alıcının üzerine kapatınca sesler bulanıklaşmaya başladı. Ancak bu da karı koca arasında sert bir konuşma geçtiğini anlamama yetti. Birkaç dakika geçmişti ki Bayan Schulz telefona döndü. Acı bir sesle, “Şanslıymışsın,” dedi ve devam etti, “görünüşe göre kocam seninle görüşmeye ben-den daha istekliymiş. Yarın akşam yedide gel, ama unutma, fotoğraf çekmek yok.”

Schottstrasse, Stuttgart manzarasına sahip kuzeydeki bir tepede bulunan bir sokaktı. Şehrin sakin bir bölümü olan sokakta sadece bir avuç insan görünüyordu. Caddelerde ancak birkaç araba vardı. Bu bölge savaş sırasında bombardımandan kurtulabilmişti. Sokağa yaklaştıkça Stuttgart’ın varlıklı bir bölümüne girdiğimi anlamaya başladım. Geniş villalar ve önlerinde park edilmiş arabalar, şehrin diğer bölgelerindekilerden çok daha görkemliydi. Erken geldiğim için mahallede gezinme fırsatım da olmuştu. Griesinger evinden, Robert ile Gisela’nın tanıştıkları beyaz sıvalı oldukça modern yapılı bir ev olan Schottstrasse 22 numaradaki Venzmer ailesinin eski konutuna ulaşmak iki dakikadan da kısa sürüyordu.

Griesinger’in, Gisela için iyi bir SS eşi olacağını ifade eden bir karakter referansı yazan SS’den arkadaşı Wilhelm Ströbel’in Gähkopf’taki evine bakmak için bir tepeden aşağı doğru inerek gezime devam ettim. Dışarıda dururken komşulardan biri yolumu kaybedip kaybetmediğimi sordu. Evin eski sakinlerini araştırdığımı söyledim. Aradığının Yahudi bir aile olup olmadığını sorduktan sonra, “Savaştan önce burada çok fazla Yahudi yaşırdı,” diye devam etti. Eski bir SS üyesinin evini aradığımı söylememeye karar verip gezintime devam ettim. Son zamanlardaki bir girişim sayesinde mahallenin günümüzdeki sa-

kinleri, bir zamanlar sokaklarında oturan Yahudi aileleri dü-zenli olarak anıyordu. Bugün Stuttgart'ta yüzlerce *Stolperstei-ne* (kelimenin tam manasıyla engeller) bulunur. Bunlar, sınır dışı edilmelerinden önce Yahudi ailelerin yaşadığı konutların önündeki kaldırımlara konulmuş metal levhalardır. Parlak ta-belalarda, bu evlerde oturmuş Yahudilerin isimleri, sürüldükle-ri tarihler ve götürüldükleri toplama kamplarının kayıtları yer alır. Stuttgart'ta sadece Griesinger'in yaşadığı bölgede sürgüne gönderilen Yahudilerin anısına 89 tane *Stolperstein* vardı.⁷³ Yürürken evinin ön kapısında yarım düzine kadar tabela gördüm.

Griesinger'in Schottstrasse'deki evi üç ayrı konuttan oluşan tek bir binaydı. Aynı modernist mimar Ernst Wagner tarafından tasarlanmış olan yan binayla birlikte sokaktaki diğer yapı-lardan ayrıliyordu. Somon pembesiyle turuncu arasında bir renkte boyanmış olan bina, diğer binalardan çok daha sonra, 1930'larda inşa edilmişti. Wagner'in iki evi de Stuttgart'ta inşa edilmiş çok aileli bitişik evlerden biriydi. 1920'li yıllarda popü-ler olan ortak tesislere sahip çok aileli evler, Üçüncü Reich'in ideolojisine çok da uyumlu değildi. Naziler iktidara gelir gel-mez komünizmi ve çürümüş kent yaşantısını somutlaştırdığı-nı düşündükleri kooperatif konut projelerini iptal ederek, bu-nun yerine özel hayatı teşvik eden tek aileli evleri desteklediler. Griesinger'in 1936'da Schottstrasse'deki evine taşınması, onun çok aileli evlere karşı rejimle tam olarak aynı fikirde olmayabi-leceğini gösteriyor.⁷⁴

Wagner, tasarımının bir parçası olarak evin sokağa bakan cephesine Stuttgart'ın onurlu tarihine saygısını göstermek için Grimm Kardeşlerin "Yedi Svabyalı" adlı peri masalının güzel bir duvar resmini de yapmıştı. Eylül 1936'da, bir mimarlık der-gisi olan *Moderne Bauformen*, Wagner için özel bir sayı çıkar-dı. Dergide çıkan yazıda, Schottstrasse'de inşa ettiği bitişik ev-lerle ilgili 7 sayfalık bir raporla birlikte 12 tane de fotoğraf yer

73 *Stolpersteine* haritası, şehrin Yahudilerin yaşadığı bölgelerini belirlemek için sadece bir yöntem sunar: <https://www.stolpersteine-stuttgart.de/index.php?docid=965&mid=76>

74 Çok ailenin oturduğu evler hakkında bkz. Michael Harloe, *The People's Home? Social Rented Housing in Europe & America* (Oxford, 1995), s. 174.

Griesinger'in Schottstrasse'deki evi, 1936 dolaylarında (*Moderne Bauformen*, Eylül 1936, s. 499).

aldı. Almanya'da modern yaşamın simgesi olarak seçilen evlerin yanında Griesinger'in evi de mercek altına alınmıştı. Evlerin içinden çekilen fotoğraflarsa ev sahiplerinin tarzını ve zevklerini ortaya koyuyordu. Resimlerden birinin arka planında bulunan bir koltuk hemen gözüme çarptı. Griesinger'in belgelerinin çıktığı koltuğa oldukça benziyordu.

Griesinger'in evlendikten sonra oturduğu evine hoş bir bahar akşamında vardım. Bay ve Bayan Schulz, girişte beni bekliyordu. Griesinger'in, evinin kapısını her açtığında karşılaştığı manzara eski Stuttgart kentinin geç dönem Gotik binaları ve kiliseleriydi. Ayrıca sadece on yıl önce yapılmış, şehrin çarpıcı modern binalarını da görebiliyordu. Kapının hemen önünde dururken Schulzler Griesinger adını daha önce hiç duymadıklarını söylediler. Çatı katında ya da mahzende evin eski sahiplerine ait herhangi bir eşya olup olmadığını sorsam da evde hiçbir şey bulmadıklarında ısrarcı oldular.

Evin ana yaşam alanı iki kata yayılmıştı. Bayan Schulz, yatak odalarının bulunduğu en üst kata çıkamayacağımı açıkça

ifade ettikten sonra evin içinden fotoğraf çekmemem gerektiğini de hatırlattı.

On yedi yıldır bu evde yaşayan Schulz çifti, Schottstrasse'deki bu binayı çok hoş bir yuva haline getirmişlerdi. Yaşam alanlarının dekorasyonunu incelikle düşündükleri belliydi. Odaları çeşitli vintage tasarım eşyaları süslüyordu. Özel ahşap zeminin üstünde güzel görünümlü halılar göze çarpıyordu. Ana yaşam alanında bulunan iki geniş pencereden tüm Stuttgart görünüyordu. Ocak 1937'de, yeni doğmuş Jutta'ya SS aileler topluluğuna hoş geldin demek için bir tören yapmışlarsa bu odadan daha uygun bir yer bulamazlardı. Robert, SS'den yoldaşlarıyla dolan odayı SS talimatlarında da belirtilen kurallara uygun olarak çiçekler ve köknar ağacı filizleriyle süslemiş olmalıydı.⁷⁵ Evin yapılmasından bu yana kayda değer inşaat çalışması yapılan tek bölüm olan mutfakta bile oldukça az şeyin değiştirilmiş olması dikkat çekiciydi. Bay Schulz'un mesleki merakı sayesinde odanın 1930'ların ortasında nasıl düzenlendiğini görebildim. Kendisi de bir mimar olan Schulz, taşındıklarında evin orijinal projesiyle kat planlarını almıştı. Schulz, bu planları ben gelmeden önce titizlikle yemek odasındaki masaya yerleştirmişti. Evin orijinal mimarisinin bir parçası olarak yemek odası kısmen cam bir bölmenin arkasında bulunuyordu.

1930'lardaki pek çok Alman evinin aksine, Griesingerlerin evinde mutfakta ya da arka kapının önündeki alanı işgal eden kömür ya da odun yığınları yoktu. Planlara göre evin merkezî ısıtması ve bir de modern elektrikli ocağı vardı. Zemin katta bulunan sandık odası muhtemelen eskiden hizmetçi odası olarak kullanılmıştı. En üst katta da iki yatak odası ve bir banyo ile tuvaletin yanı sıra bir de çocuklar için oyun odası olarak tasarlanmış bir oda daha olduğunu gördüm. Ev toplamda 150 metrekarelik bir yaşam alanına sahipti. Bu büyüklük genişleyen Griesinger ailesi için yeterliydi.

Ziyaretimin söz verdiğimin aksine beş dakikada bitmeyeceğini anlayan Bayan Schulz bizi masada yalnız bıraktı. Birkaç dakika sonra elinde yerel bir kırmızı şarap olan Trollinger şişe-

75 Carney, Marriage and Fatherhood in the Nazi SS, s. 146.

siyle geri dönerek bana da ikram etmekte ısrarcı oldu. Bir zamanlar Robert ile Gisela'nın da misafirlerini ağırladığı aynı yerde, cam bölmenin arkasında oturup geçmişten konuşuyorduk. Bayan Schulz'a evin eski sahipleri hakkında hiçbir bilgisi olup olmadığını sorduğumda, bunun hakkında hiç kafa yormadığını itiraf etti. Soru sordukça fark ettim ki ben de Londra'nın kuzeybatısındaki çocukluğumun geçtiği teraslı evde bizden önce yaşayan insanlar hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışmamıştım. Hangimiz evimizin tarihi üzerine düşünmüşüzdür ki? Evlerimizde önceden yaşayanları görmezden gelmek, aynı tavana baktığımız, aynı mutfakta yemek yaptığımız, aynı kapılara ve tırabzanlara dokunduğumuz gerçeğini unutmak çok kolaydır.

Schulzlerle birlikte evin arkasındaki küçük verandaya çıktığımızda hava henüz kararmamıştı. Bay Schulz, arka taraf güneş almadığı için birkaç sandalyeyle bir masa bulunmasına rağmen orada pek oturmadıklarını söyledi. Açık havanın keyfini çıkarmak için Griesingerlerin de verandadan geçip birkaç metre yukarıda bulunan uzun, dar bahçeye çıkan taş patikayı tırmanmaları gerekiyordu. Bahçenin ortasında durup evin aşağısına bakınca, arkada Stuttgart'ın tamamını görebildim. Bitişik olan üç evin bahçelerini birbirinden ayıran parmaklıklar yoktu; sadece mülklerin sınırlarını belirlemek için küçük çitler yerleştirilmişti. Bahçeden bakınca yan bahçeyi ve doğrudan komşu evin içini görmek oldukça kolaydı. Bir zamanlar Griesingerlerin olan bu bahçede dururken erik ve kiraz ağaçlarının tatlı kokusu içimi doldurdu. Evin planlarına göre bu ağaçlar 1935 yılında dikilmişti. Bayan Schulz, yazları ağaçlardan dökülen meyvelerle kekler yaptığını anlattı. Gisela muhtemelen meyveleri pişirmek için kullanmamıştı çünkü Jutta ve Barbara, annelerinin yemek yapmayı bilmediği gibi bu işe pek girişmediğini de anlatmışlardı. Dediklerine göre Gisela yemek yapmayı onun sosyal statüsündeki bir hanımefendiye yakıştırmazdı.

Wagner'in Schottstrasse'deki birbiriyle uyumlu görünen evleri, yaklaşık otuz metrekarelik taş döşemeli bir terasla ayrılıyordu. Evin planlarına göre, sadece her iki evin sakinlerinin ulaşabildiği bu alanların pratik bir işlevi yoktu. Yine de Bay Sc-

hulz, bu alanı yaz aylarında dışarıda verdikleri partilerde verandalarının bir uzantısı gibi kullandıklarını anlattı. Çelik balkon parmaklıklarından tüm şehrin manzarasının görülebildiği bu alan kokteyl partileri vermek için harika bir yerdi. Muhtemelen Robert ile Gisela da misafirlerini tam burada ağırlamışlardır. Sonradan kızlarından öğrendim ki Griesinger çifti de eğlenmeyi severmiş. Belki de 1936 yazında, kutlanacak olaylar olduğunda böyle partiler vermişlerdir.

Haziran 1936'nın başlarında Griesinger, Ulm'da bulunan eski bir Benedict manastırındaki Wiblingen kışlalarında ilk askerî görevine çağrıldı.⁷⁶ Naziler 1935'te askerlik hizmetini ve askerî eğitimi yeniden zorunlu hale getirdikten sonra Griesinger gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında askere gidemeyecek kadar genç, 1930'ların ortasında ise bir-iki yıllık askerlik hizmeti için çok yaşlı olan erkeklerin, her yıl iki ya da üç ay kadar süren daha hafif bir askerî eğitim programına katılmaları bekleniyordu. Eğitimlerini tamamladıktan sonra aynı tertipte olan erkekler savunma ya da yardımcı roller üstlenmek üzere yeni yedek tümenlerine atanırlardı.⁷⁷ Griesinger, iki aylık görevini tamamladıktan sonra Schottstrasse'deki evine 25. Piyade Tümeni'nde II. Sınıf Yedek Astsubay (*Unterführer*) olarak döndü. Askerlik hizmetinden sonra eve döndüğü tarihte, Berlin'deki Olimpiyat Oyunları'nın açılış töreni yapılyordu.⁷⁸

Bundan sonraki iki hafta içerisinde Alman sporcular, diğer ülkeleri geride bırakarak 33'ü altın olmak üzere toplamda 89 madalya kazandı. Hitler'in uluslararası arenada Almanya'yı gösterme girişimi zaferle sonuçlanmıştı. Kısa süreliğine de olsa tüm ülke kolektif bir şekilde bu zaferin coşkusuyla yaşıyordu. Arkadaşlarıyla bir organizasyon planlamışlarsa, muhtemelen balkonu aşağıdaki sokaktan da görünür olacak şekilde gamalı haçlı flama ve bayraklarla süslemişlerdir. Robert de Blok Mu-

76 BAB, R 1501, sayı 206781, RG'nin özgeçmişi, Mart 1937.

77 Bkz. Robert M. Kennedy, *The German Campaign in Poland* (1939) (2. baskı, Bennington, VT, 2015), s. 19; Albert Seaton, *The German Army, 1933-45* (Londra, 1983), s. 70.

78 BAB, R 1501, sayı 206781, RG'nin özgeçmişi, Mart 1937.

hafızlarının (*Blockwarten*) –sokaklardaki apartman ya da evleri gözetleyen düşük rütbeli Naziler– yeni rejime desteklerini yeterince göstermeyen aileler hakkında detaylı kayıtlar tuttuklarının farkında olmalıydı.⁷⁹ O dönemde Griesingerler için kişisel ve mesleki anlamda işler daha iyi gidemezdi herhalde. Yeni evli SS çiftlerinden ilk iki yıllarında çocuk yapmaları beklenmesi de –SS şeflerine göre bu zaman çiftlerin birbirlerini tanımaları için harcanmalıydı– Gisela SS eşi olarak çok çocuklu bir aile kurma görevini yerine getirmekte hiç gecikmedi.⁸⁰ Gisela, evlendikten yalnızca üç ay sonra hamile kaldı. Bunun ardından Robert, Ağustos 1936 yılında kıdemli memurluğa terfi etti. Hayat gayet iyi gidiyordu.

Schottstrasse'den ayrılıp Stuttgart merkezine dönmek için otobüse bindiğimde hava kararmıştı. Schulzelerle geçirdiğim akşam hakkında düşüncelerim, otobüs şoförünün, Lenzhalde'nin keskin virajlarını dönmek için aniden direksiyon kırmasıyla kesilip duruyordu. Her dönüşte, otobüsteki yolcular birbirlerine çarptıkları için özür diliyordu. Dördüncü ya da beşinci virajdan sonra artık durumu komik bulmaya başlayarak, özür dilemek yerine yarı gülümsemelerle birbirlerine bakmakla yetindiler. Her sabah Gestapo'ya giden Griesinger'in, bir elinde evrak çantası, diğeriyle metal tutacağı kavramış, otobüste ayakta durmaya çalışırken kendini gülünç duruma düşürmemeye çabalayışını hayal ettim.

İlerleyen günlerde, Griesingerler ile Rothschildlerin ne kadar yakın oturduklarını düşünmekten kendimi alamadım. Aralarında sadece bir duvar vardı, yaşamlarını birbirinden ayıran biraz siva ve ahşaptan başka bir şey değildi. Her iki ailenin de birbirlerinden ancak beş metre uzakta bulunan kapılarından evlerine girmek için ortak olan ön bahçe ve terastan geçmeleri gerekiyordu. Rothschildlerin *mezuzahsı* –birçok Yahudi'nin kapılarının sağ pervazına çivilediği, içerisinde kutsal kitaptan metinlerin olduğu dekoratif bir kutucuk– olduysa, bir SS üyesi ve Gestapo çalışanının onu fark etmeme ihtimali yoktu. Robert ile

79 Richard J. Evans, *The Third Reich in Power, 1933-1939* (Londra, 2005), s. 108.

80 Carney, *Marriage and Fatherhood in the Nazi SS*, s. 51.

Gisela'nın arka bahçelerinden Rothschildlerin evine göz atmaları, hatta belki cuma geceleri yaktıkları Şabat mumlarının ışıklarını görmeleri oldukça kolaydı.⁸¹

Duvarın diğer tarafında yaşayan ve dönemin yasalarına göre istenmeyen ırktan olan aileyle ilgili daha çok şey öğrenmek istiyordum. İsrail'in, yaşanan trajediyle ilgili ana araştırma merkezi ve müzesi olan Yad Vashem'de bulunan Holokost kurbanları veri tabanına göre Fritz ve Helene Rothschild "Shoah'ta öldürülmüştü" Çiftin hayatını kaybetmesinde Griesinger'in de payı olabilirdi. Yerel arşivlerde bulduğum kaynaklar sayesinde Fritz ve Helene'nin hayatlarına dair parçaları yavaş yavaş birleştirmeye başladım. Fritz'in ailesi Güneybatı Almanya'da 200 yıl boyunca yaşamıştı ve kendisi de Birinci Dünya Savaşı gazisiydi.⁸² Gençliğinde, babası ve amcasının 1904'te kurduğu toptan tekstil satış işi yapan aile şirketleri Rothschild Brothers Co.'da çalışmıştı. Rothschild Brothers Co. mekanik triko kumaştan yapılmış örgü kadın kıyafetleri üzerine uzmanlaşmıştı. Fritz, Helene Rosenthal'la 1919 yılında evlenmiş, Nisan 1922'de de ilk çocukları olan Hans Erich dünyaya gelmişti.⁸³ 1920'lerin sonuna doğru, babaları emekli olduktan sonra Fritz ile kuzeni Oskar tarafından yürütülen aile işi başarıyla geliyordu. Fritz ile Oskar 150 kişinin çalıştığı dört katlı bir fabrikanın sahibiydi. Fritz ile Helene'nin torunu olan Helga Rothschild'e ulaşma-

81 Herr Schulz ve *Amtliches Stuttgarter Adreßbuch*'daki 1935 ve 1936 planlarına göre, iki Yahudi aile daha –Weiller ve Flegenheimerler– yirmi metre yakınlıkta yaşıyordu. Schottstrasse üzerindeki birkaç ev ötede, Josef Flegenheimer ile karısı Irme oturuyordu. Griesinger gibi Flegenheimer de şeker üreticisiydi. Aynı şekilde onun babası da ABD İç Savaşı'ndan sonra Amerika'dan Almanya'ya göç etmişti. 1937 yılında Flegenheimer ailesi Almanya'dan ayrılarak sonunda ABD'ye yerleşti. Flegenheimer ailesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. *The Des Moines Register*, 12 Eylül 1943, s. 1. Salamander ayakkabı fabrikasının avukatı ve müdürü olan Dr. Hermann Weil'in Griesingerlerin bahçesine bakan Robert Bosch Strasse'de bir evi vardı. Bkz. <http://www.alemannia-judaica.de/images/Images%20159/WEIL-1-AUF.pdf>

82 19. yüzyılın ortalarında Fritz Rothschild'in büyükbabası olan Elias, ailesiyle birlikte Rust'tan (Baden) Stuttgart'a taşındı. Soy bilgisi için şu adrese bakınız: <https://www.geni.com/people/Fritz-Rothschild/6000000020291662049>. Rothschild'in torunu olan Helga Rothschild'in anlattığına göre, ailesi ve arkadaşları Fritz'i ikinci adıyla, yani Jakob olarak tanıyordu.

83 StASt, 177/1 Standesamt, Familien-Register Band 57, 977.

Helene ve Fritz Rothschild 1930 dolaylarında
(Helga, Andrew ve Christine Rothschild).

yı başardım. Anlattığına göre Rothchildler, Yahudi olan ve olmayan pek çok arkadaşlarını kaynaştıran ve ağırlayan, Stuttgart sosyal yaşamında aktif insanlardı. Çift spor yapmaktan hoşlanırdı ve ayrıca yerel amatör dramalara da katılırlardı. Fritz'in şehrin Yahudi toplumsal yapısındaki çalışmalarının da gösterdiği gibi Rothschildlerin yaşamında Yahudilik önemli bir yere sahipti. Robert ile Gisela, yan komşularının Yahudi yaşantısına ait davranışlarını ve ritüellerini duyup görmüş olmalıydılar. Rothschildler, Naziler koşer et kesimini yasaklayacakları için, gitgide uyulması daha zor hale gelecek Yahudi geleneklerine uygun yaşayarak evlerini koşer kılmışlar ve ön kapılarına *mezuzah* asmışlardı.⁸⁴

Nazilerin iktidara gelmesi Rothschild ailesi için oldukça yıkıcıydı. Antisemitik yasalar yüzünden Fritz'in annesi, babası ve kız kardeşi 1936'da göç etmek zorunda kaldı. Fritz, Hele ve ergen oğulları Hans ile birlikte Almanya'da kalarak Nazi fırtınasını atlattı. Fritz, Hitler'in ırk kararnamelerini çıkarırken Birinci Dünya Savaşı gazileri için yaptığı ayrıcalığın farkında olmalıydı. Ancak bu ayrıcalıklar Başkan von Hindenburg'un ölümüyle sona erdi. Griesingerler yeni evlerine taşındığında, antisemitik olaylardaki azalma ile Yahudilerin kararsızlığı, Nazilerin konuyla ilgili karmaşık mesajları ve diğer ulusların Yahudi göçmenlere karşı isteksizliği gibi sebeplerle Yahudi göçlerinde bir düşüş vardı: 1934'te 23.000 Yahudi Almanya'dan göç ederken, bu sayı 1935'te 21.000'e geriledi.⁸⁵

Dünyaları yıkılmaya başlayan Rothschildler için hayat hiç iyiye gitmiyordu. 1936 Yaz Olimpiyatları'nın kapanış töreninden yalnızca bir hafta sonra, yerel yetkililer Yahudilerin açık havuzlara girmelerini ve Stuttgart kulüplerine üye olmalarını yasakladı.⁸⁶ Griesingerler Schottstrasse'deki evlerinden taşındıktan altı hafta sonra meydana gelen Kristal Gec'e'nin (*Kristalnacht*) ardından Fritz'in sorunları artık tamamen kontrolden

84 Helga Rothschild ile röportaj.

85 Göç rakamları ve "karışık mesajlar" hakkında bkz. Kaplan, *Between Dignity and Despair*, s. 67, 72-73; Helga Rothschild ile söyleşi.

86 Stuttgart'taki anti-semitik yasalar hakkında bkz. Müller, *Stuttgart*, s. 282-309.

çıktı. Birinci Dünya Savaşı gazisi olan Fritz, planlanan katliamdan kaçamadı ve Griesinger'in Stuttgart Gestapo'dan eski iş arkadaşları tarafından 9 Kasım 1938'de tutuklanarak toplama kampına gönderildi. Naziler, o gece Stuttgart'ta tam 878 Yahudi erkeği tutukladı – bu neredeyse Yahudi erkek nüfusunun tamamı demekti. Almanya genelinde gözaltına alınan 30.000 Yahudi gibi onun da tek suçu Yahudi olmaktı. Fritz, ulusal ekonomi için hayati olduğu düşünülen önemli bir dokuma fabrikasının başında olması sayesinde, üç gün sonra götürüldüğü kamptan serbest bırakıldı. Evine, Helene'ye döndüğünde artık eskisi gibi değildi. İlerleyen haftalar boyunca her gün Stuttgart'taki Nazilerin tehdit ve yıldırma politikalarına maruz kaldı, 1939'un başında şirketini Aryanlaştırmaya (tasfiye etmeye) zorlandı. ABD'ye ve Güney Amerika'ya göç etme denemelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Rothschildler 1939 yazında Stuttgart'tan ayrılarak Paris'e gittiler.⁸⁷

Yaşanan kargaşa birkaç hafta içinde Paris'e kadar geldi. Ailenin başkente ulaşmasından kısa bir süre sonra savaş patlak verince, on sekiz yaşındaki Hans, ailesini arkasında bırakarak Fransız Yabancı Lejyonu'na katıldı. Haziran 1940'ta büyük bir yenilgiye uğrayan Fransa, Almanya'yla ateşkes imzalamak zorunda kaldı. Fritz ve Helene –Fransızca bilmemelerine ve Fransız vatandaşı olmamalarına rağmen– Normandiya Çıkarması'ndan iki hafta önce, Mayıs 1944'te yakalanıp Auschwitz'e götürüldükleri güne kadar Nazi işgali altındaki Paris'te kaldılar.⁸⁸ Fritz'in, Fransız sömürgelerinden endüstriyel ölçekte Fransa'ya mal ithal eden tekel konumundaki, Champs-Élysées'de bulunan resmî bir Alman örgütü olan Unilever *Konzern*'in (Sodeco) Reich Komiseri işi sayesinde, mümkün olduğunca uzun bir süre hayatta kalmışlardı.⁸⁹ 1941'in sonundan itibaren Almanya, Kraliyet Donanması ablukasının etkilerini hissetmeye başladı. Fritz Rothschild gibi deneyimli arabulucular çağrılarak, Fransız sömürgesi olan Kuzey Afrika ülkelerinden gelen sıvı

87 StAL, EL 350I, Bü 21904, Helene Rothschild'in tazminat talebi.

88 A.g.y.

89 Jacques Delarue, *Trafics et Crimes sous l'Occupation* (Paris, 1968), s. 56.

ve katı yağlar ile diğer hammaddelerin Akdeniz'den Fransız limanlarına ve oradan da hızlıca Almanya'ya gönderilmesi sağlandı.⁹⁰ Burada yaptığı iş sayesinde, Griesingerler gibi Almanya'da bulunan ailelere yeterli miktarda tereyağı, sıvı yağ ve sabun tedarik edilecekti. Bu, ayrıca Griesinger ve diğer SS subayları ve askerlerinin botlarının derisi çatlamasın ve dikişleri bozulmasın diye sürdükleri yağın da temin edilerek üniformalıların ayakkabılarını muhafaza etmelerine yardımcı oldu.⁹¹ Fritz Rothschild'in yaptığı iş öyle önemli görülüyordu ki o ve Helene sarı yıldız takmaktan muaf tutuldular. Böyle bir ayrıcalığa kolay kolay sahip olunamazdı. Paris'teki Alman polisinde *Judenamt* (Yahudi bürosu) şefi olan Heinz Röthke'ye göre işgalden sonra tüm Fransa'da sadece 22 Yahudi bu muafiyete sahip olabilmmişti.⁹² Şubat 1944'te korumaları sona eren Rothschild çifti, birkaç ayı Paris'te kullanılmayan ofislerde saklanarak geçirdiler. Nisan 1944'te ise Paris'te yakalanan 250 Yahudi'den ikisi onlardı.⁹³

20 Mayıs 1944'te, 1.200 Yahudi'yle birlikte Drancy esir kampından alındılar ve hayvanların taşındığı vagona bindirilerek doğuya, belirsiz kaderlerine doğru yola çıktılar. Fransa'dan Nazi işgali boyunca ayrılan sürgün trenlerinden 74'üncüsüydü bu. Kafileleri, 23 Mayıs sabahı Auschwitz'e giriş yaptı. Neredeyse yirmi beş yıllık evliliklerinin ardından, Fritz ile Helene o sabah birbirlerini son kez gördüler. 74. Kafile'yle gelen Yahudilerin %61'i kampa varışlarından sadece birkaç saat sonra gaz odalarına alındı. Bunlardan birisi de elli yedi yaşındaki Fritz idi. Ancak, Helene buna dahil edilmemişti. Bunun yerine, 221 erkek ile 247 kadınla birlikte kampta çalışmak üzere seçildi. Bir

---

90 Ben Wubs, *International Business and National War Interests: Unilever between Reich and Empire, 1939-45* (Londra, 2008), s. 124.

91 Nicholas Stargardt, *The German War: A Nation Under Arms, 1939-1945* (Londra, 2015), s. 193.

92 Shoah Anıtı, CDJC, Paris, XXVa-164, Röthke'nin, Sarı Yıldız takma muafiyetleri üzerine raporu, 25 Ağustos 1942.

93 A.g.y., XXVa-200, Fritz ve Helene Rothschild'in Sarı Yıldız takma muafiyet belgesi, 9 Eylül ve 23 Eylül 1942. Ayrıca bkz. Renée Poznanski, *Jews in France during World War II* (Hanover, NH, 2001), s. 440-446.

SS doktorunun son anda verdiği karara göre Helene, kırk dokuz yaşından daha sağlıklı ve genç görünüyordu. Helene, Yad Vashem'deki kayıtların aksine Auschwitz'de öldürülmedi. Holokost'tan kurtulmayı başardı.⁹⁴

Kampa girdikten sonra Polonyalı kadın bir mahkûm, Helene'nin sol kolunun ön kısmını bir dövmeyle işaretledi. Bu andan itibaren o artık Helene Rothschild değil, Mahkûm A 5604 idi. Robert ile Gisela'nın eski komşusu sekiz ayını Birkenau'da çalışarak geçirdi. Birkenau'ya 74. Kafile'yle gelen kadınlar, hapsedildikleri süre boyunca toplama kampında çeşitli işlerde çalıştılar.⁹⁵ Daha şanslı olanlar hastane koğuşlarında çalışıp yeni gelenlerin kıyafetlerini ayıklarken, diğerleri bitap düşüren fiziksel işler yapmak zorunda kaldılar. Helene şanslılardan biri değildi, tarlalar ve inşaat alanlarında çalıştı. Aylarca yeterli yiyeceği, ayakkabısı veya giysisi olmadan, taş ve çimento taşıyarak ya da kazmalarla toprağı işleyerek köle gibi çalıştı.

27 Ocak 1945'te, Sovyet ordusu Auschwitz'i Nazilerden kurtardığında Helene hastalanmıştı ve yaklaşık 31 kiloydu.⁹⁶ O ve Hans, savaştan sonra yeni bir başlangıç yapmak üzere Londra'ya taşındılar. Hayatının geri kalanında Alman işgali altındayken Paris'te geçirdiği dönem hep bulanık kaldı ve torunlarıyla Auschwitz hakkında konuşmayı reddetti.⁹⁷ 1983 yılında, benim doğduğum yılda ve yerde, Wembley'de yaşamını yitirdi.

---

94 Helene Rothschild'in Paris'e dönüşünde doldurduğu formlar şu adreste mevcuttur: Shoah Anıtı/Fransa Ulusal Arşivleri, F9 5725, Drancy Kampı'nın yetişkin fişleri. Kaç kişinin hayatta kaldığı hakkında bkz. Alexandre Doulut, Serge Klarsfeld ve Sandrine Labeau (ed.), 1945: *Les rescapés juifs d'Auschwitz témoignent* (Paris, 2015), s. 305.

95 Savaştan sonra 74 numaralı konvoyla sınır dışı edilen bazı Yahudi kadınlar, Auschwitz'e kapatılmalarıyla ilgili anılarını yazdılar ya da tanıklık yaptılar. Bkz. Denise Toros-Marter, *J'avais Seize ans à Pitchipoi* (Paris, 2008); USC Shoah Derneği Esther Alicigüzel, Dora Aziza, Fanny Bialka, Maud Bloch ve Simone Polak'la yapılan Sözlü Tarih Görüşmeleri. Odette Abadi/Rosenstock'un anlatısı şuradadır: Fred Coleman, *The Marcel Network: How One French Couple Saved 527 Children from the Holocaust* (Washington, DC, 2013), s. 123-132.

96 StAL, EL 350I, Bü 21904, Helene Rothschild'in tazminat talebi.

97 Helga Rothschild ile röportaj.

Evlerini ayıran duvarın bir tarafında Fritz ve Helene Rothschild ile diğer tarafında Robert ve Gisela Griesinger'in 1930'ların ortalarında ailelerinin geleceği için aldıkları kararlar önemli sonuçlar doğuracaktı. Griesinger, 1937 sonbaharında Stuttgart Gestaposu'ndan ayrıldıktan sonra kariyeri düzensiz bir hale gelmişti. Geçmiş deneyimleri ve akranlarının kariyer hedefleri düşünüldüğünde Reich Baş Güvenlik Dairesi (RSHA) gibi Berlin'deki Nazi kuruluşlarına ya da ülkenin başka bir yerindeki Gestapo bürolarının birinde görev alması beklenirdi. Diğer Nazi avukatlar, kariyerlerinde genellikle buna benzer bir yol izliyorlardı.¹ Ancak özgeçmişine göre, Griesinger İçişleri Bakanlığı'ndaki işine geri dönmesinden bir yıl sonra, 1938 sonbaharında Hohenheim'daki Tarım Okulu'nda tarım hukuku dersi vermeye başladı.²

1 Bkz. Alfred Filbert davası, Kay, *The Making of an SS Killer*, s. 24-26.

2 Württemberg Kralı I. Wilhelm, bu okulu, yazsız yıl olarak anılan 1816 yılında yaşanan açlığa karşı 1818'de kurdu. Kral yeni bir tarımsal eğitim sistemini teşvik etmeyi planlamıştı. Tarım okulları, geleneksel üniversitelere göre daha fazla pratiğe yönelikti. Hohenheim, 1918'de doktora programlarına başladı ve 1922'de de rektörlüğe sahip bir kuruluş oldu. Yine de tarım okullarıyla tarım üniversitelerinin statüleri arasında önemli bir fark vardı, bu farkın iyi bir açıklaması şurada bulunabilir: Jonathan Harwood, *Technology's Dilemma: Agricultural Colleges between Science and Practice in Germany, 1860-1934* (Bern, 2005),

30 Eylül 1938'de, tüm dünya yeni bir savaş çıkmamasını umarak Hitler, Mussolini, Chamberlain ve Daladier'nin Münih'te yaptıkları toplantının sonucunu beklerken, Griesinger ve Rothschild konutunun önünde bir nakliye kamyonu duruyordu. Griesingerler tüm eşyalarını toplamıştı: Taşraya taşınıyorlardı.³ Hohenheim'e taşınmaları, özellikle Griesinger'in tarım hukukunda hiç deneyimi olmadığı düşünülürse ilginç bir kariyer hamlesi gibi görünüyordu. Özgeçmişindeki hiçbir şey, Stuttgart'ın merkezinde *Regierungsrat* olarak iyi bir işi, Schottstrasse'de huzurlu evi ve oldukça rahat yaşamını hangi nedenlerle ve nasıl koşullarda ülkenin bilinmeyen bir tarım okulunda ders vermek gibi çok daha önemsiz bir iş için bıraktığına dair bir ipucu vermiyordu.

Jochen ve Irmela'nın bana Wally Griesinger'in günlüğünü verdiği günün hemen ertesinde, Griesinger'in taşınma motivasyonunu anlamak için Hohenheim'deki üniversite arşivlerinin yolunu tuttum. Buraya vardığımda, 18. yüzyıldan kalma sarayın önünde üniversitenin arşivcisi olan Dr. Ulrich Fellmeth bekliyordu. Emeklilik yaşına yaklaşmış gibi görünüyordu. Beyaz saçları, düzgünce kesilmiş sakalları vardı ve yuvarlak çerçeveli bir gözlük takıyordu. Gri, üstüne oturan yünlü ceketiyse tam bir Alman okul müdürüne benziyordu. Fellmeth, beni söz verdiği gibi arşivlere götürmeden önce, binanın tarihiyle ilgili biraz bilgi vermek için sarayda etrafı gezdirmeyi teklif etti. Yakın zamanda yenilenmiş konferans salonları ve dersliklerde dolaşırken Fellmeth'e üniversitenin öğretim kadrosunun eski bir üyesini araştırdığımı anlattım. Griesinger adı ona bir şey ifade etmese de 1930'lar ve 1940'lardaki üniversite arşivlerinin Müttefiklerin Almanya bombardımanından kurtulduğunu söyledi. Bir şeyler bulacağımıza dair umutluydu.

---

s. 92-100 ve Peter M. Jones, *Agricultural Enlightenment: Knowledge, Technology and Nature, 1750-1840* (Oxford, 2016), s. 179. 1816 yılı hakkında bkz. William K. Klingaman ve Nicholas P. Klingaman, *The Year Without Summer: 1816 and the Volcano that Darkened the World and Changed History* (New York, 2016).

3 NAP, ÜRP, Kart. 92, sign. Z Pers. I, RG'nin Mart 1943'te Hohenheim'dan Prag'a taşınma masrafları. 30 Eylül 1938'de Stuttgart'tan Hohenheim'a taşınmasına dair detaylar da bulunmaktadır.

Üniversite yönetimi, ancak Mart 2016'da, yani artık Üçüncü Reich'i hatırlayabilecek ve hayatta olan öğretim üyesi ya da öğrenci kalmadığı zaman üniversitenin Nasyonal Sosyalist geçmişi ortaya çıkarmak için bir araştırma başlattı. Dr. Anja Waller'in liderliğinde iki yıl sürmesi beklenen projenin, üniversitenin tüm belgelerine erişimi olacaktı – keşfettiğim şey marjinal kullanımdı.⁴ Savaş bittikten sonra Almanya'daki arşivlerin pek çoğunda olduğu gibi Hohenheim arşivlerinde de fakültenin Nazi faaliyetlerini gösteren kanıtlar sistematik olarak ayıklanıp yok edilmişti. Dr. Waller'in ofisi adeta bir suç mahallini andırıyordu. Duvarlarından birinde, o dönemin Hohenheim yöneticilerinin tamamının bulunduğu bir tablo vardı. En çok araştırmak istediği yirmi dört öğretim üyesinin isimlerini, partiyle olan ilişkilerini ve diğer biyografik detayları ayrı birer beyaz A4 kâğıdına, siyah marker kalemle ve büyük harflerle yazmıştı. Üniversitenin birçok rektörünün ve profesörünün ismini, bir saat önce Dr. Fellmeth ile gezerken gördüğüm, üniversitenin duvarlarını süsleyen fotoğraflardan tanıdım. Sarayın önemli misafirler için ayrılan alanındaki duvarda Percy Brigl'in bir portresi asılıydı. Birkaç metre ilerideki ofislerin birisinde, Dr. Waller açık renk pembe bir kalemle Brigl'in SA'ya ve Nazi partisine katıldığı tarihi yazmışken, asılı olan portrenin altında, "Kimya Profesörü ve Üniversite Rektörü" açıklaması vardı. Dr. Waller'in duvarında Griesinger'in adı yoktu. Griesinger'in isminin burada olmaması, üniversiteye geldikten sonra parti faaliyetlerinde yer almadığı anlamına gelmiyordu elbette. Arşivlerin pek çoğunun savaştan sonra yok olması ve sonrasında hakkında parti üyeliğinden dolayı bir soruşturma başlatılmaması sebepleriyle, adının gözlerden kaçması oldukça kolay olmuştu.

Griesinger'in Hohenheim Üniversitesi'ndeki dosyası, oldukça prestijli olan üniversite yönetiminin bir üyesi olduğunu ortaya çıkardı.⁵ 1938'den 1943'e kadar, rektörle rektör yardımcısından

---

4 Dr. Anja Waller ile yapılan röportaj için bkz. https://www.uni-hohenheim.de/117993?&L=0&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31101&rcHash=b75b960ecc9ae27e1c30d9d7141ed944

5 AUOH, RG'nin personel dosyası.

sonra üniversitenin en kıdemli üçüncü üyesiydi. Bu yıllarda, oldukça etkili bir pozisyon olan üniversite kurul başkanı (*Hochschulrat*) olarak görev yaptı.⁶ Muhtemelen bu 18. yüzyıl sarayının oldukça güzel botanik bahçelerine bakan bir ofise ve bir de kişisel sekretere sahip olmanın tadını çıkarmıştı.⁷ Üniversite yönetiminin bir üyesi olarak Griesinger'in de ailesiyle birlikte Hohenheim sarayının profesörler ve kıdemli personele ayrılmış bölümünde yaşaması beklenmişti. Ailenin Schottstrasse'den taşınmasının en makul açıklaması bu ikamet gerekliliği gibi görünüyordu. İki küçük çocuğu olan ve muhtemelen tekrar çocuk bekleyen Griesinger ailesi için cömert bir maaş ve mali imkânlar, taşrada yaşama kararını kolaylaştırmış olmalıydı.

Griesinger'in bir anda Hohenheim'e taşınma kararının üstündeki gizem dağılıyordu, artık gittikçe radikalleşen Nazi programına karşı olduğundan dolayı işinden ayrıldığı düşüncesi pek de muhtemel görünmüyordu. Kariyerinde bir gerilemeden ziyade, aksine Griesinger, Württemberg mülki idaresinde parlak bir kariyere başlamak için iyi bir çıkış noktası olmasını umduğu bir pozisyona gelmişti. Kırsal bir bölgeye taşınmayı kabul ederek Griesinger de başka yerde kariyerinde ilerlemek için daha iyi bir fırsat çıkana kadar, Hohenheim'in görkemli koridorlarında alçakgönüllülükle çalışan diğer avukatların izinden gidiyordu. Örneğin, kariyerinin daha başlarındaiken Hohenheim'da *Regierungsassessor* olarak çalışan Eduard Springer, bir dizi devlet görevinde bulunduktan sonra Ekonomi Bakanlığı'nda Merkez Tarım Ofisi başkanı oldu. Hohenheim, genç bir avukat için harika bir iş fırsatıydı.

Üniversitedeki ayrıcalıklı pozisyonuna rağmen, yönetim kurulunun diğer üyeleri gibi Griesinger'in de üniversitenin 200 öğrencisine ders vermesi de gerekiyordu. Öğretim listelerine göre Griesinger, 1938 yılının kış döneminde çarşamba ve cumartesi sabahları öğrencilere iki saatlik Alman hukuku dersleri verirken, 1939 yılı yaz döneminde salı ve çarşamba sabahla-

---

6 A.g.y., *Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim, Vorlesungsverzeichnis für das Winterhalbjahr 1943/44*, s. 11.

7 Bu bilgi için Dr. Ulrich Fellmeth'e teşekkür ederim.

rı tarım hukuku dersi veriyordu.⁸ Tübingen’de okurken aldığı hukuk ders modüllerini gördüğüm ve önce stajyer avukat olarak sonra da Gestapo’daki işinin ne olduğuna hâkim olduğum için Griesinger’in tarım hukukuna dair herhangi bir bilgisinin olmadığını biliyordum. Tarım bilimleri ve çiftlik yönetimi konusunda uzman olan ve tanımlanmamış teknik terimlere halihazırda aşına bir grup öğrenciye, bu kadar yabancı olduğu bir konuda nasıl ders verdiğini düşünmeden edemedim. Griesinger’in, Hohenheim’deki yeni işine başlamadan önce Stuttgart’taki ofisine gitmeyi bırakması tesadüf olamazdı. 19 Eylül 1938’de İçişleri Bakanlığı’ndaki patronuna hasta olduğuna dair rapor göndererek yüksek ateş sebebiyle işe gelemeyeceğini bildirdi.⁹ Bu sırada hastalıktan yatmaktan ziyade, sanıyorum ki Griesinger, derslerinin başlamasından sadece günler öncesinde, evde oturup tarım hukuku okumaları yapmıştı.

Hohenheim, Naziler iktidara gelmeden önce oldukça riskli bir durumdaydı. 1920’lerde tarım ekonomisinde yaşanan bozulma yüzünden 1930’lara gelindiğinde tarım okuyan öğrenci sayısı 10 yıl öncesinin sadece çeyreği kadardı. 1929’da Büyük Buhran’ın başlamasıyla öğrenci sayıları daha da azalınca kurum kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Nazilerin ziraa-ta olan ilgisi ve bu alanda yaptığı yatırımların zamanlaması daha iyi olamazdı. Bu çabalar, meyvesini de hemen vermeye başladı. Rejimin ilk yılında öğrenci sayıları arttı ve üniversite daha fazla personel almaya başladı. Naziler, kapanmakta olan tarım okullarını canlandırmakla kalmadı, yenilerini de kurdular. Haliyle, Hohenheim öğretim üyeleri arasında Nazilerin programını destekleyenlerin sayısı oldukça yüksekti.¹⁰ Kolej ve üniversiteler, Nazizmin yayılması için oldukça verimli alanlardı. Tıpkı Weimar yıllarında Tübingen’de olduğu gibi, Alman üniversite öğretmenlerinin büyük çoğunluğu muhafazakâr milliyetçiliğe

8 AUoH, Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim, Vorlesungs-Derzeichnis yaz ve kış kursları, 1938-1945.

9 HStAS, E151 / 21 / 292, İçişleri Bakanlığı personel dosyaları, RG’nin Württemberg İçişleri Bakanı’na (Dr. Schmid) yazdığı mektup, 19 Eylül 1938.

10 Harwood, *Technology’s Dilemma*, s. 105-106.

karşı sempati besliyordu. Sonraları iddia edilenin aksine, üniversiteler bir avuç Nazi fanatığı tarafından ele geçirilerek akademik bağımsızlık yok edilmemişti.¹¹

Mevcut çevrede, Griesinger'in yeni iş arkadaşlarının önemli bir kısmının uzun zamandır Naziler ile bağlantısı zaten vardı.¹² Profesörlerin neredeyse tamamı parti üyesiydi, pek çoğu ayrıca 1920'lerde SA'ya da katılmışlardı. Hatta bazıları SS üyesiydiler. Hohenheim öğretim üyeleri, yeni rejime yaltaklanmak için ırkçı ve sömürgeci ilkeleriyle uyumlu olarak çalışma alanlarına biyolojik ve milliyetçi konuları eklemekten geri durmadılar. Nazilerin doğuda Almanlar için "yaşam alanı" yaratma amacıyla izledikleri yayılmacı politikaları *Lebensraum*'ı vurguladılar. Ünlü bir jeolog ve aynı zamanda bir SS *Obersturmführer* olan üniversite rektörü Profesör Erhard Jung, Nisan 1938'de yaptığı açılış konuşmasında, "Doğu topraklarına Almanların yeniden yerleşmesinin önemi" başlığını seçerek yeni rejimin emperyalist projesine verdiği desteği açıkça ortaya koydu.¹³ Buna karşılık, Nazi yetkilileri de Hohenheim'da yürütülen akademik çalışmalarındaki değişime oldukça olumlu bakıyor ve Reich Gıda Bakanlığı (RNS), üniversiteye mali teşvikler sağlıyordu.¹⁴

Kısmen Nazilerin ziraat politikaları sayesinde, Hohenheim'da rejim yanlıları oldukça fazlaydı. Bunun yanında, SS *Sturm* üyelerinin şehrin farklı farklı yerlerinde yaşadığı Stuttgart'ın aksine Hohenheim, kampüsteki birbirine kenetli sosyal ortam ve yaşam koşulları sayesinde sıradan Naziler arasındaki SS bağlantılarının daha güçlü olduğu bir alandı. Böyle bir çevre, Griesinger'in SS yaşamında daha fazla rol alma isteğini ancak artırmış olabilirdi. Burada sahip olduğu liderlik konumunda, pek çoğu sadık Nazi olan rektör, önde gelen profesörler ve diğer üst düzey üniver-

---

11 O dönemki Alman üniversitelerine dair daha fazlası için bkz. Steven P. Remy, *The Heidelberg Myth: The Nazification and Denazification of a German University* (Cambridge, MA, 2002).

12 Kanıtlarını benimle paylaştığı için Dr. Anja Waller'a teşekkür ederim.

13 StAL, EL 902/20 Bü 90414. Nazilerden Arındırma Kayıtları, Erhard Jung Dosyası; AUoH, "Reden und Abhandlungen", Dr. Erhard Jung'un tören konuşması, 26 Nisan 1938.

14 Bu bilgi için Dr. Ulrich Fellmeth'e teşekkür ederim.

site personeliyle uyumlu olmayı istemiş olmalıydı. Griesinger'in Stuttgart'tayken, 1938 yılına kadar ancak *Scharführer* gibi bir ast-subay rütbesine ulaşabildiği göz önüne alındığında, SS'e karşı bağlılığı asgari düzeyde gibi görünüyordu. Ancak, Hohenheim'a gelmesiyle örgüte daha aktif olarak katılmaya başladı. Burada geçirdiği altı ay içerisinde, SS'de subay olarak *Untersturmführer* (alt kademe fırtına lideri) rütbesi aldı ve Hitler'in doğum gününde şeref listesine girdi. İki yıldan az bir süre sonra hâlâ Hohenheim'da olan Griesinger, bir başka terfi daha alacaktı.¹⁵

Griesinger, Nazi kimliğini göstermek için ilk sınavını üniversiteye başladığı ilk altı haftası içerisinde verdi. Otuz ikinci doğum gününün sabahında erkenden uyandı. Dersi olan çarşamba günlerinden birisiydi. Ne Griesinger ne de bir başkası –daha sonraları *Kristallnacht* olarak anılacak– o günün Üçüncü Reich tarihinin en önemli tarihlerden birisi olacağını biliyordu. O gün, Yahudi nüfusunun ekonomik, sosyal ve politik olarak dışlanmasından öteye geçilip, fiziksel şiddete uğramaya başladıkları gün olacaktı. 9 Kasım 1938 gecesı, Almanya genelinde olduğu gibi Württemberg'de de Yahudi erkeklere karşı korkunç saldırılar başladı. SA, parti üyeleri ve Hitler Gençliği sinagogları ateşe verdiler, Yahudi evlerinde ve işyerlerinde camları ve eşyaları kırıp dökerek büyük hasarlara yol açtılar. Stuttgart'ta olanlar hakkında konuşan ABD Başkonsolosu Samuel W. Honacker, ABD'nin Berlin büyükelçisine verdiği raporunda, Yahudilere karşı uygulanan politikaları, “aydın bir ülkede yaşayan birisi için gerçek dışı” olarak tarif etti. Özellikle Stuttgart İtfaiye Teşkilatı'nın yaşanan yıkıma katkısı çok büyüktü, yangına yakınlarda bulunan evlere çok yaklaşıp kadar müdahale etmedikleri gibi sinagogun ateşe verilmesine de yardım etmişlerdi.¹⁶ Griesinger'in eski komşusu Fritz Rothschild gibi Yahudiler, tu-

15 Griesinger'in SS'deki terfileri için bkz. BAB, VBS 286 SS Subaylarının Hizmet Kayıtları (SSO/ SS-Führerpersonalakten) 031A RG Dosyası.

16 Honacker'in raporunun tam kopyası için bkz. Sauer, *Dokumente über die Verfolgung der jüdischen Bürger*, s. 33-37. Ayrıca bkz. “Die Nacht als die Synagogen brannten. Texte und Materialien zum Novemberpogrom 1938. Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg 1998”, S.4; <https://www.lpb-bw.de/publikationen/pogrom/pogrom10.htm>

tuklanarak Silber Otel'e götürüldüler ve buradan da Stuttgart'ın yaklaşık altmış beş kilometre kuzeydoğusunda yer alan Welzheim toplama kampına veya Dachau'ya gönderildiler. Bir köyden diğerine otobüslerle taşınan SA üyeleri ise kırsal kesimde yıkımı devam ettirdi. Hohenheim'a birkaç kilometre uzaklıkta bulunan Esslingen'de, bir Yahudi yetimhanesine baskın düzenleyen Naziler, çocukları sokaklara sürükleyip binayı yıktılar.

Griesinger'in doğum günü gecesinde nerede olduğunu bilme imkânı bulunmasa da ülke genelinde Birahane Darbesi'nin on beşinci yıl dönümünü kutlamak için toplanan bazı SS üyelerinin de şiddet olaylarına katıldığı biliniyor. Württemberg'den çok az kişi bu vahşete karşı sesini yükseltirken, çoğunluk olayların suçlusu olarak Yahudi ayaklanmalarını gördü. Buna istisna olarak Oberlenningen'de görev yapan bir papaz olan Julius von Jan, olaylardan birkaç gün sonraki pazar ayininde yaptığı konuşmada Yahudilere karşı yapılan şiddet eylemlerini kınadı. Bundan sadece birkaç gün sonra komşu kasabalardan ve köylerden Oberlenningen'e gelen 500 Nazi, tutuklanıp hapse atılmasından önce von Jan'a saldırdı.¹⁷

Nazi ideolojisinin üniversiteleri etkilemediği mitini çürütmek oldukça uzun zaman aldı. 1940'ların sonlarından itibaren, aynı zamanda ateşli birer parti üyesi olan ya da Nazilerin, uzmanlıklarından yararlanmasına izin veren pek çok akademisyen, Federal Cumhuriyet'te kariyerlerine sessizce devam edebildiler. Alman üniversitelerinin tamamı 1945 baharında süresiz olarak kapatıldı ve ancak Müttefiklerin öğretim üyeleri arasından Nazileri elemesinden sonra yeniden açılabilirdi. Yine de rahatsız edici bir biçimde, Nazilerden arındırma süreci eski Nazileri bulmakta başarısız oldu ve bazı tarihçiler tarafından olanları örtbas etme çalışması olarak görüldü. Yargılamalar sırasında, çoğu Alman gibi üniversite profesörleri de Nazizmin sadece bir avuç fanatiği etkileyen bir ideoloji olarak kaldığını ve tabanda yaygın bir destek bulmadığını iddia ettiler.¹⁸ Savaş son-

17 Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 143; Longerich, *Heinrich Himmler*, s. 409.

18 Robert P. Ericksen, *Complicity in the Holocaust: Churches and Universities in Nazi Germany* (New York, 2012), s. 169; Remy, *The Heidelberg Myth*, s. 177-

rasındaki yıllarda, kolejlerde ve üniversitelerde toplu bir hafıza kaybı yaşanıyor gibiydi. Hatta, ölümcül görevleri sırasında Nazi ideolojisiyle beslenen gaziler, üniversitelere dönerek buralarda muhafazakâr bir ortam yaratmaktan geri durmadılar.

SS Obersturmführer olan Profesör Erhard Jung'un iş arkadaşları da Hohenheim'ın eski rektörünün ateşli bir parti üyesi olmadığı, partili olmaya kimseyi zorlamadığı ve izlenen politikalara karşı olduğunda sesini çıkarmaktan geri durmadığı yönünde ifade verdiler.¹⁹ Benim alanım da olan tarih bölümünde, ülke genelinde sadece yirmi dört akademisyenin mesleğe dönüşü geçici olarak yasaklandı.²⁰ Bu akademisyenlerin arasında, savaş sonrasında parlak bir kariyer yaparak 1963 ile 1967 yıllarında Hohenheim rektörü olan Günther Franz da vardı. Önceki yıllarda örnek bir Nazi akademisyeniydi. SS Untersturmführer Franz, Üçüncü Reich boyunca Nazi projesinin açık bir destekçisi olarak çok sayıda SS kültür ve bilim komisyonunda yer almıştı. *Völkisch* ırk fikirlerine olan bağlılığı, 16. ve 17. yüzyıl hakkında yaptığı tarihsel yorumlarının çoğunu etkileyerek şekillenmesinde önemli rol oynadı. Franz, 1933'te yaptığı 1524-1525 Alman Köylü Savaşı analizini Hitler'e ithaf etmişti. İlk baskısı 1940 yılında yapılan, Otuz Yıl Savaşı hakkında yazdığı kitabı sürekli baskı yaptı. Çalışmasının savaştan sonraki baskılarında, alenen ırkçı ifadelerin, hepsi olmasa da çoğu çıkarıldı.²¹

217; Frank Stern, *The Whitewashing of the Yellow Badge: Antisemitism and Philosemitism in West Germany, 1945-1952* (Oxford, 1992), s. 158-212.

19 StAL, EL 902/20 Bü 90414. Nazilerden Arındırma Kayıtları, Erhard Jung Dosyası. Özellikle bkz. Dr. R. Seeman, Otto Lander, Karl Beißwenger ve Maria Kühnle'nin verdiği yeminli ifadeler.

20 Alman tarihçileri, ancak 1990'ların sonunda atalarını araştırmaya başladı. Pek çoğu için rehberlerinin ve iş arkadaşlarının eski davranışlarını araştırmak çok hassas bir konuydu. Tarihyazımıyla ilgili değişikliklere dair genel bir bakış için bkz. Remy, *The Heidelberg Myth*, s. 234-245. Ayrıca bkz. Ericksen, *Complicity in the Holocaust*, s. 183-184.

21 Günther Franz, *Der deutsche Bauernkrieg* (Münih, 1933; 12. baskı, Darmstadt, 1984) ve *Der Dreißigjährige Krieg und das deutsche Volk* (1. baskı, Jena, 1940). Franz'ın çalışmalarının önemi için bkz. John Theibault, "The Demography of the Thirty Years War Re-visited: Günther Franz and his Critics", *German History*, cilt 15. sayı1, 1997, s. 5; Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire*, cilt 1: *Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648* (Oxford, 2012), s. 234;

Hohenheim kampüsünde yaşamak, buraya taşınmalarından önce ideal birer kentli olan Robert ile Gisela için tamamen yeni bir hayat demekti. 1930’larda, yaşam koşulları oldukça basitti. Schottstrasse’deki evlerinin aksine, yeni konutlarında, içeride ne banyo ne de tuvalet vardı. Birkaç yıl öncesinde Griesinger’le aynı binadaki bir dairede yaşayan kıdemli üniversite yöneticilerinden birisi, konutu “ilkel” olarak nitelemişti.²² Griesingerlerin sarayın hangi odasında kaldığı net olarak bilinmese de Dr. Fellmeth, bana bir zamanlar kıdemli personellerle ailelerinin oturduğu, yenilendikten sonra ofis olarak kullanılan odaların birçoğunu gezdirdi.

Ofislerden birisine girdiğimiz an, Griesingerlerin dairesinde olduğumuzu anladım. Burayla ilgili bir şey tanıdık geliyordu. Bir masaya oturarak bilgisayarımı çıkardım ve Jutta’dan aldığım fotoğraflara bakmaya başladım. Resimlerin birinde daha iki yaşında anca olan Jutta, üvey abisi olan Joachim ile birlikte oturuyordu. Jutta, beyaz elbisesi ve aynı renkteki saç bandıyla, Joachim ise açık renkli bir gömleğin üstüne taktığı kravatıyla oldukça şık giyinmişti. Yerdeki halının üstünde oturan çocuklar, oyuncak tavşanlarıyla oynuyorlardı. Arkadan eğimli bir pencerenin yanındaki askıdan sarkan sabahlığa bakılırsa fotoğraf yatak odasında çekilmiş olmalıydı. Pencerenin kendine has açısı ve alçak tavanlı odadaki eğimli duvarın üzerindeki konumu aklımda kalmıştı. Jutta fotoğrafın nerede çekildiğinden habersizdi. Oturup fotoğrafı incelediğimde, tesadüf eseri Griesinger’in yıllar önce yaşadığı odada oturuyor olduğumdan neredeyse emindim.

Ailenin o zamana kadar taşra yaşantısına dair hiç deneyimi olmamıştı. Yine de insanlara ve *Lebensraum* ve organik tarımla ilgili tartışmalara tamamen yabancı olan Griesinger ailesinin, küçük kırsal toplulukta aktif rol almaları bekleniyordu. Stutt-

---

Thomas A. Brady Jr, “1525 And All That: The German Peasants’ War in Modern Memory”, Melissa Etzler ve Priscilla Layne (ed.), *Rebellion and Revolution: Defiance in German Language, History and Art* (Newcastle, 2010), s. 5-6. Fedakârlık hakkında bkz. Peter Burke, *A Social History of Knowledge*, cilt 2: *From the Encyclopedia to Wikipedia* (Cambridge, 2012), s. 227 [*Encyclopédie*’den Wikipedia’ya Bilginin Toplumsal Tarihi 2, çev. Mete Tunçay, Isık Yayınları, İstanbul, 2021].

22 AUoH Eduard Springer’in anıları.

Jutta ve Joachim, Hohenheim'deyken 1939 dolaylarında (Jutta Mangold).

gart ziyaretleri ancak tatil ya da güzel bir gün geçirmek için ayrılmıştı. Robert'in Jutta ile o daha bebekken çekilen fotoğraflarının çoğunun Adolf ile Wally Griesinger'in Auf dem Haigs'teki Stuttgart konağının bahçesinde çekilmiş olması, Griesinger'in ailesini sık sık ziyaret ettiğini gösteriyor. Hohenheim'in Stuttgart'a bu kadar yakın olması sayesinde Robert ile Gisela, çocuklardan uzakta da zaman geçirebilmişlerdi. Stuttgart'ın Marienplatz ilçesine dişli demiryoluyla sadece elli dakikada gidilebiliyordu. Genç çift, bu sayede kırsaldaki evlerinden çıkıp şehri ziyaret edebiliyor, akşamları ya da hafta sonları opera, oyun ya da film izleme fırsatı bulabiliyordu.²³

23 Karl Baedeker, Southern Germany (Baden, Black Forest, Wurtemberg, and Bavaria), Handbook for Travellers (13. baskı, Leipzig, 1929), s. 181.

O sonbaharda, Stuttgart'ta gösterilen filmlerden birisi de 13 *Stühle* (13 Sandalye) adındaki bir komedi filmiydi. Filmde, ekranların sevilen yüzü Heinz Rühmann, fakir bir kuaförken ona teyzesi Barbara'dan kalan mirası almaya Viyana'ya giden Felix Rabe rolünü oynuyordu. Felix Viyana'ya vardığında, ona kalan mirasın sadece 13 Biedermeier sandalyesinden ibaret olduğunu öğrenince adeta yerin dibine geçer. Eve gidiş biletini alabilmek için mirasını hemen satmak zorunda kalır. Sandalye koleksiyonunu bir antikacıya götürdükten sonra teyzesinin evine dönen Felix, evdeki bir portrenin arkasına iliştirilmiş bir mektup bulur. Mektupta teyzesi ona 100.000 RM'lık servetini sandalyelerden birisinin minderinin içine sakladığını yazmıştır. Felix, hemen dükkâna geri döner ancak öğrenir ki sandalyelerin her biri farklı birine satılmıştır. Filmin geri kalanında, Felix ile antikacının servetin bulunduğu sandalyeyi bulmak için tüm şehri dolaşması anlatılır.

Film, 11 Ekim 1938'de vizyona girdikten sonra iki hafta boyunca her gün Stuttgart'ın popüler salonu Palast-Lichtspiele'de gösterildi. Palast-Lichtspiele, Stuttgart tren istasyonuna oldukça yakındı ve şehrin en büyük ve gösterişli sinema salonlarından birisiydi.²⁴ Robert ile Gisela filmi seyretmemiş olsalar bile hem yerel hem de ulusal basında ve reklam panolarında tanıtımı geniş ölçekte yapılmıştı. Filmin 11 Ekim'deki geniş çaplı duyurusu, *Stuttgarter Neues Tagblatt*'ın dördüncü sayfasının neredeyse tamamını kaplıyordu. Filmin konusunu bilmeyen yoktu adeta. Robert'i, bundan yıllar sonra Prag'da, 1945 baharındaki Kurtuluş döneminde yaşanan kaosun ortasında öldürülme korkusu içinde hayal ettim. Elinde sıkıca tuttuğu kimlik belgelerini çaresizce saklayacak bir yer ararken, bir an için Felix'in teyzesi Barbara'yı anımsar. Ve belgelerini koltuğuna saklayarak evinden kaçır. Bu saçma da olsa gayet tatmin edici bir fikir gibi gelmişti bana. Düşüncelerimi bir kenara atıp arşivlere döndüm.

---

24 Bkz. *Stuttgarter Neues Tagblatt*, 11 Ekim 1938, s. 6. Palast-Lichtspiele hakkında bkz. Judith Breuer, "Der ehemalige Metropol-Palast in Stuttgart, eines der letzten deutschen Lichtspieltheater von großstädtischem format", *Denkmalpflege in Baden-Württemberg*, sene 19, defter 3, 1990, s. 97-107.

Griesinger'in Nazi polisindeki ya da güvenlik hizmetlerindeki işinden 1937 sonbaharında ayrılması, savaşın ilk yıllarındaki yaşamını şekillendiren önemli bir adım olacaktı. 1939 yazında, Stahlecker, Harster ve Bilfinger –Griesinger'in iki yıl öncesine kadar her gün birlikte çalıştığı adamlar– SS Güvenlik Polisi'nde görev almak üzere çağrılmışlardı. Güvenlik Polisi'ndeki işlerinin bir parçası olarak, SSCB'nin Almanya'yı işgali süresince yüz binlerce Yahudi'nin öldürülmesini organize etmekten ve bazen de bu cinayetlere katılmaktan sorumlu olacaktı. Savaşın ari-fesinde Hohenheim'da çalışan Griesinger'in güvenlikle ilgili bir sorumluluğu yoktu, dolayısıyla savaşta rolü hiçbir zaman bu yönde olmadı. 1939 yazında SS'de subaylık rütbesi olmasına rağmen, otuz iki yaşında olan Griesinger, uzman SS savaş birimlerine katılmak için fazla yaşlıydı. Bunun yerine, muvazzaf *Wehrmacht* tümenine alındı.²⁵ Liderlik pozisyonundan uzakta ve kariyerinde pek ilerleme imkânı sunmayan düşük rütbeli bir asker olarak geçirdiği sıradan ordu yaşantısının eziyeti, hırslı bir avukat olan Griesinger'in ilk savaş deneyimini mahvetmişti.

---

25 1896-1909 sınıfında yaşlı bir SS yedeği olan Griesinger'in, Fransa düştükten sonra terhis edilmesi planlanmıştı. O dönem *Waffen-SS'e* alımlar 1910-1918 sınıfları içindi. Bkz. George H. Stein, *The Waffen SS: Hitler's Elite Guard at War, 1939-1945* (New York, 1966), s. 46, n. 51, 96.

İlk görüşmemizde Jutta'ya, ailesiyle ilgili çok fazla soru sorduktan sonra, artık konuşma sırası bendeydi. Jutta, beni sabırla bekleyerek birbirimizin sorularını cevaplamak üzere yaptığımız sözsüz anlaşmamızda üzerine düşeni yaptı. Babasının özel ve profesyonel hayatıyla ilgili neler bulduğumu öğrenmek için sabırsızlanıyordu. Bir saat boyunca, 18. yüzyılda New Orleans'ta bulunan atalarından, Griesinger'in SS üyeliğine ve Prag'daki işinin yapısına kadar ulaştığım bilgilerin pek çoğunu onunla paylaştım. Jutta anlattığım her kelimeyi dikkatle dinlerken büyülenmiş gibi görünüyordu. Ara sıra daha detaylı bir açıklama istemek için ya da babasıyla ilgili bu kadar az şey bilmesinin ona ne kadar kötü hissettirdiğini hatırlatmak için konuşmamı bölmeden edemedi. Detayları ilk kez öğrenmekten dolayı memnun, hatta belki de rahatlamış görünüyordu. Pek çok kere bana geçmişindeki eksik parçaları tamamladığımı söylemişti. Ona Griesinger'in işi dolayısıyla yazdığı mektuplarından birisini gösterdiğimde, sanki "bir yabancı tarafından yazılmış" gibi hissettiğini söyledi; bu Barbara'nın babasını tanımlarken kullandığı ifadenin tıpa tıp aynısıydı.

Konuşmamı bitirir bitirmez, Jutta odanın öteki tarafına doğru gidip çekmecelerden birisini karıştırmaya başladı. Ortalık-

Griesinger, 25. Piyade Tümeni'nin atlarından biriyle birlikte *Wehrmacht* (Silahlı Kuvvetler) üniformasıyla, 1939 dolaylarında (Jutta Mangold).

ta açıkça sergilememiş olsa bile, geçmişinden kalanları saklamışa benziyordu. Elinde bir fotoğraf albümüyle dönerken, “İşte bana babamdan kalan tek şey bu,” dedi. 1950’lerde genç bir kız olan Jutta, fotoğrafları toplayıp albümün kalın ve bej rengi sayfalarına düzgünce yapıştırarak saklamıştı. Otuz kadar siyah-beyaz fotoğrafın sadece birkaç tanesinde babası vardı. Bunlardan portre biçiminde olan dört tanesinde Griesinger’in üstünde ya askerî üniforma ya da şık bir takım ve kravat vardı. Beşinci fotoğrafta ise çamurlu bir tarlada kameraya sert bir biçimde bakan Robert, üstünde askerî paltosuyla bir atın dizginlerinden tutmuştu ve arka planda yorgun görünümlü bir grup asker, yanlarında atlarıyla duruyordu.

1939 Ağustosunda hâlâ Hohenheim’da yaşayan Griesinger, Stuttgartlılardan oluşan 25. Piyade Tümeni’nde (*Wachtmeister*) süvari çavuşu olmak üzere askere çağrıldı. Askerlerin bazılarıyla, 1936’dan beri Wiblingen kışlasında her yıl yapılan askerî eğitimlerde tanışmıştı. Çoğu Alman gibi Griesinger de muhtemelen savaş ihtimaline karşı hiç de istekli değildi, ancak yine de şansını Hitler’den yana kullanarak Führeri’nin *Lebensra-*

um (yaşam alanı) arayışına katıldı. Griesinger'in tümeni hemen Almanya ile Fransa sınırında bulunan ünlü Siegfried Hattı'nda görevlendirildi.

Fransa ile Britanya, 3 Eylül 1939'da Nazilerin Polonya'yı işgalinden iki gün sonra Almanya'ya savaş açtığında, Fransız-Alman sınırı bir anda muharebe alanına dönüşmedi. O dönemde Alman ordusunun büyük çoğunluğu Polonya'da idi, şiddetli çatışmalar burada yaşanıyordu. Griesinger'in, savaşın ilk dokuz ayında 25. Piyade Tümeni'ndeki yaşamı, eğitim, tatbikat ve düzenli yapılan resmigeçit yürüyüşlerinden ibaretti. Ara sıra meydana gelen top atışları dışında Fransızlara karşı henüz çatışma yaşanmamıştı. Bu aylarda evinin rahatını ve ailesini özleyen Griesinger oldukça sıkılmıştı ve huzursuzluk içindeydi. Ayrıca, kayıtlar gösterdi ki süvari çavuşluğundan daha prestijli bir rütbeye gelebilmek için büyük çaba harcamıştı. 1940 Martı'nda yazdığı mektupta sabırsızca şöyle diyordu: "Hâlâ savaşın benim için başlamasını bekliyorum."¹

1939'da Alman askerlerin çoğu askere alındığı için Griesinger'in yokluğu da gayet normaldi. Robert askerdeyken, Gisela Joachim ve Jutta ile Hohenheim'daki evlerinde yaşıyordu. Barbara'ya hamile olduğu ayların çoğunu, kocasından uzakta, taşra hayatının bilinmeyen yönlerine alışmaya çalışarak geçirdi. Hohenheim'da anaokulu da olmadığı için Gisela için hayat iyice zorlaşmıştı. Schottstrasse'deki gibi, yolun hemen karşısında oturan, çocuklara bakmakta yardım alacağı kız kardeşi Ingeborg yoktu. Neyse ki çocuklar, üniversite arazisinde bulunan tavuk, koyun, domuz ve diğer hayvanları besleyip onlarla oyun oynayarak zaman geçirebiliyorlardı.

Jutta gibi Barbara'da da babasının üniformalı fotoğraflarından vardı ve görüşmelerimizden birinde bana göstermek için bulabilmişti. Ben babasının 25. Piyade Tümeni'ne katıldığını anlatırken, o da benimle doğumuyla ilgili bir hikâye paylaştı. 1939 yılının Aralık'ında üçüncü çocuğuna hamile olan Gi-

---

1 Erwin Boehm, *Geschichte der 25. Division* (Stuttgart, 1983), s. 24; HStAS, E151 / 21 / 292, İçişleri Bakanlığı personel dosyaları, RG'nin Wilderer'e yazdığı mektup, 15 Mart 1940.

sela, birkaç hafta erken doğum yaptı. Siegfried Hattı'nda görev yapan Griesinger, haberler ona ulaşır ulaşmaz izin almayı başarak 110 kilometre uzaktaki Hohenheim'e döndü. Griesinger, ucu ucuna varmıştı. Barbara, "Yanımızda çok kalamasa da bir-birimizi görebilmiştik," dedi.

1940 Mayıs'ında Hitler Fransa'yı işgal emri verince Griesinger'in cepheden dönme hayalleri de suya düştü. Büyük Savaş sırasında Stuttgart'ta oynadıkları "Almanlara karşı Fransızlar" oyunu sonunda gerçek olmuştu. Beş haftalık savaş hem Griesinger hem de yoldaşları için oldukça travmatikti. Her yerde ölüm ve yıkım vardı. 25. Piyade Tümeni'nin sonraki kayıtlarında katledilen atların sayıları bulunuyordu. Koşumları hâlâ üstlerinde iken ölen atların kokusu, askerleri isyan ettirmişti. Bir noktadan sonra artık hayatta kalan atlar da öyle bitkin düş-

Griesinger, *Wehrmacht* üniformasıyla 1939 dolaylarında (Barbara ve Fritz Schlegel).

müştü ki devam edecek güçleri kalmamıştı. Atlar güçlerini kazanana kadar askerlere arabaları itmeleri emredilmişti.²

Griesinger'in şansına savaş uzun sürmedi. Alman ordusu, aşılmaz denen Maginot Hattı'nı hızla aşmasından sonra, sadece beş hafta içinde Fransız ordusu teslim oldu. Düşmanın ilerlemesinden korkan milyonlarca Fransız sivil, güneye doğru kitlesel bir göç hareketi başlattı. Acımasız Alman askerleri, savaş boyunca Fransız evlerini bodrumdan tavan arasına kadar yağmalayarak değerli eşyaları, kıyafet ve gıdaları aldılar. 25. Piyade Tümeni'nden bir asker, memleketinden arkadaşına yazdığı mektupta, boşalan Fransız evlerine girdiklerinde hazırlanmış sofralar bulduklarını anlatmıştı; bazen yemekler daha soğumamıştı bile.³

22 Haziran 1940'ta Fransa ile yapılan ateşkes sırasında Griesinger, Fransa'nın merkezine yakın bir kasaba olan Bourges'daki (Cher) el konulmuş bir şatonun arazisine konuşturıldı. Griesinger'in tümenindeki askerlerin, Fransa düşütükten sonra olacaklara dair inançları tamdı. 25. Piyade Tümeni'nden bir asker, 27 Haziran'da memleketine gönderdiği mektubunda, "Önümüzdeki günlerde İngiltere'ye gireceğimizi umuyoruz," diye yazmıştı. Britanya'ya karşı zafer kazanmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı adeta – "bunca zamandır beklediğimiz şey buydu" ⁴ Griesinger ile birliğindeki askerler, Alman generallerin Denizaslanı Harekâtı adını verdikleri, Büyük Britanya'ya hem karadan hem de denizden yapılacak saldırıya hazırlanmak için, pek çoğu kanallarda ve Loire Nehri'nde yapılan tatbikat, yürüyüş ve diğer eğitim faaliyetlerine katıldılar.⁵

2 Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 28-29.

3 Bibliothek für Zeitgeschichte (bundan sonra BfZ), Sammlung Sterz (bundan sonra SSt), Erich N.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 27 Haziran 1940. Operasyon sona erdiğinde 25. Piyade'den 676 kişi yaşamını yitirdi ve yüzlerce kişi yaralandı. Bkz. Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 74. Cephedeki yağma hakkında bkz. Julia S. Torrie, *German Soldiers and the Occupation of France, 1940-1944* (Cambridge, 2018), s. 27-30.

4 BfZ, SSt, Erich N.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 27 Haziran 1940.

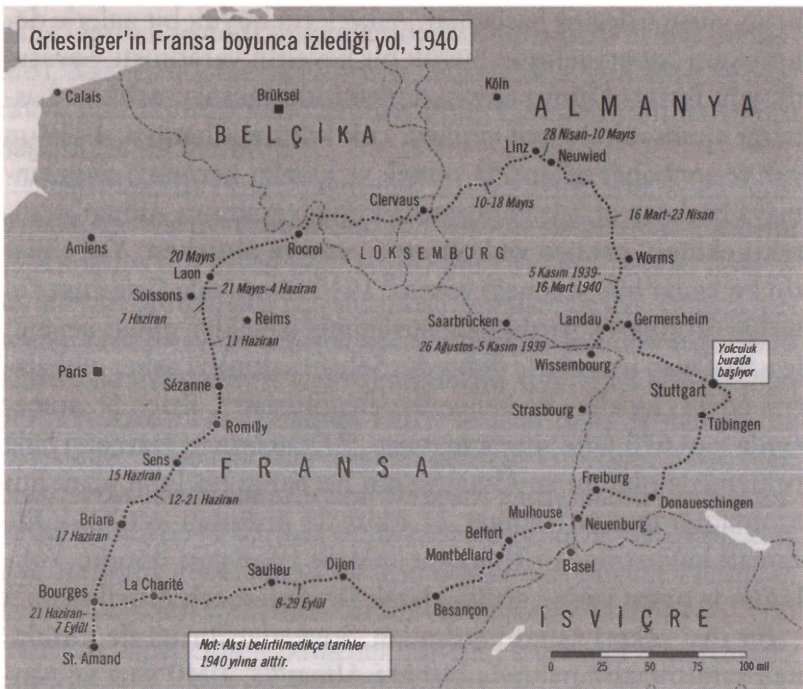
5 Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 75.

Griesinger ile 25. Piyade Tümeni'ndeki askerler, Manş Denizi'ni geçerek başlatılacak işgal için sinyal beklerken zamanlarının çoğunu Fransa'nın merkezinde geçirdiler. Alman yağmalaması, ki askerler üzerini örtmek için "örgütlenme" adını vermişlerdi, Haziran'daki ateşkesten sonra bitmedi. Nazi devletinin Fransa'yı neredeyse kılığın eşiğine getirene kadar ülkenin sanayisini ve ekonomisini yağmaladığı bir ortamda, Alman askerlerinin bazıları Fransız mallarının kendilerine ait olduğunu ileri sürerek hırsızlıklarını haklı çıkarmaya çalıştılar. Tüm bunlara rağmen Naziler, askerleri hem kendileri hem de memleketlerindeki aileleri için Fransız dükkânlarından alışveriş yapmaya teşvik ederek moralleri yükseltmeye çalıştılar.⁶

Fransız mallarından almak askerleri olumlu yönde etkiliyordu. Memleketlerine yazdıkları mektuplarda Bourges'da geçirdikleri yazın ne kadar huzurlu olduğunu anlatıyorlardı. Erich N. mektubunda, "Söylenenler doğruymuş, Fransa'da sahiden de tanrılar gibi yaşıyorlar," diye yazmıştı. Dükkânları talan etmeseler bile her zaman bol miktarda yiyecek ve içecekleri oluyordu. Ayrıca Almanya'da az bulunan sabun, kahve ve yağ gibi ürünler de burada vardı. Hatta askerlerden birisi, arkadaşlarıyla birlikte "sık sık" şampanyayla tıraş olduklarını ya da bulaşıklarını yıkadıklarını yazmıştı. Bazılarıysa, ipek iç çamaşırları, yün ve diğer kumaşlardan alıp, memleketlerindeki eşlerine, kız arkadaşlarına ve annelerine göndermişlerdi. Askerlerin bazıları ilk kez düzenli alışveriş yapıyordu çünkü bu genellikle "kadın" işi olarak görülürdü.⁷ 25. Piyade Tümeni'nin askerleri burada zaman geçirmek için kitaplar okudular, mektuplar yazdılar ve bazen de satranç oynadılar. Fiziksel zevk peşinde koşanlar ise Bourges'daki geneleve giderek eğlenirlerdi. Alman birliklerinin

6 Torrie, *German Soldiers*, s. 67-69. Kılık ihtimali hakkında bkz. Daniel Lee, *Pétain's Jewish Children: French Jewish Youth and the Vichy Regime, 1940-1942* (Oxford, 2014), s. 46-47.

7 Bourges'daki 1940 yazına dair tasvirleri şuradan aldım: BfZ, SSSt, Erich N.'nin mektupları, 25. P. Tüm., 27 Haziran, 21 Temmuz; Hans S. 25. P. Tüm., 27 Temmuz, 12 Ağustos; Sammlung Knoch (bundan sonra SK), Willy F.'nin mektupları, 25. P. Tüm., 6 Temmuz, 10 Temmuz, 17 Temmuz, 19 Temmuz, 27 Temmuz, 3 Ağustos, 8 Ağustos. Bir "kadın" etkinliği olarak alışveriş için bkz. *German Soldiers*, s. 70.

25. Piyade Tümeni'nin 1940 yılındaki Fransa güzergâhı.

ihtiyaçlarını karşılayacak kadar çok sayıda seks işçisi olmadığı için, ziyaretler en fazla on dakikayla sınırlanmıştı.⁸

Askerlerin beklentilerinin aksine Britanya'ya saldırı emri hiç gelmedi. İşgalin başarılı olabilmesi için Alman donanmasının, askerleri, atları ve teçhizatı, Manş Denizi üzerinde yaklaşık 35 kilometre boyunca taşımaları gerekiyordu. Bunu başarmak içinse gökyüzünün kontrol altına alınması şarttı. 1940 Ağustosunda *Luftwaffe*'nin (Alman Hava Kuvvetleri) Manş Denizi üzerindeki ve İngiltere'nin güneyindeki RAF filosunu yok etme çabaları tam bir fiyaskoyla sonuçlanınca, 17 Eylül'de Hitler işgali süresiz olarak erteledi.

Bundan günler sonra, Griesinger'in tümenindeki askerler, Alçak Ülkeler'in ve Fransa'nın işgalinden dolayı neşeli bir biçimde, Bourges'dan Stuttgart'a dönmek üzere doğuya doğru

8 Alain Rafesthain, *Le Cher sous Vichy, La Vie Quotidienne, 1940-1944* (2006), s. 24-25.

uzun yürüyüşlerine başladılar. Askerlerin büyük bir zaferle donecekleri haberi şehirde büyük bir heyecan yaratmıştı. Savaşın ilk yılı, Birinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan açlık ve hastalığı anımsatarak sivil cepheyi çok kötü etkilemişti. 1939'un yaz ve sonbahar aylarında yemek ve kıyafet karneleri uygulanmaya başlayıp et, süt ve yumurta kıtlığı yaşanınca Almanlar sürekli ekmek, patates ve konserve yemeye alışırken, Yahudilerin bu kadar bile seçeneği yoktu.⁹ 1940 Ekimi'nde Griesinger'in birliği Stuttgart'a vardığında süslenmiş sokaklar onları sevinçle karşılayan insanlarla doluydu. Şehrin sakinleri asker arabalarını adeta çiçeklere ve hediyelere boğmuşlardı. Erich N. arabasında tam 678 tane sigara saymıştı.¹⁰ Denizaslanı Harekâtı hâlâ beklemede olduğu ve Almanya'nın herhangi bir işgal planı bulunmadığı için Griesinger 21 Ekim'de ordudan ayrılarak hiç zaman kaybetmeden Hohenheim'daki işine geri döndü. Yokluğunda onun yerine geçici olarak Dr. Otterbach getirilmişti.¹¹

Bir dizi askerî zaferin ardından, Sovyetler Birliği ile imzalanan saldırmazlık paktıyla birlikte Almanya, 1940 yazı ve sonbaharında Avrupa kıtasının tartışmasız hâkimi olmuştu. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaştan uzak durduğunu gören Almanların çoğu, Britanya'nın kendi başına ancak bir yere kadar dayanabileceğini ve sonunda, Almanya'yla barış yapmak isteyeceğine inanıyorlardı. Alman egemenliği kıtada hızla yayılırken Hohenheim kırsalında kalmak Griesinger'e artık yetmiyordu. Üniversitede sahip olduğu pozisyon barış zamanlarında genç bir avukat olan Griesinger için kariyerinde ilerleme demekti. Ancak, 1940'ta Reich'in yeni bölgeler fethetmesinden sonra, buralarda idari mevkilerde görev alarak yükselmesi çok

9 Stargardt, *The German War*, s. 53-59. Yahudiler, "Aryanlardan" farklı karneler kullanarak önceden belirlenmiş zamanlarda alışveriş yapabiliyorlardı. Aryanlardan epeyce azını almalarına izin veriliyordu. Bkz. Kaplan, *Between Dignity and Despair*, s. 151.

10 BfZ, SSt, Erich N.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 24 Ekim 1940.

11 Dr. Otterbach, Griesinger'in 1939-1940'lı yıllardaki öğretmenliğini ele aldı; Oberregierungsrat Dallinger de 1941 ile 1944 arasını işledi. Bkz. AUoH, Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim, Vorlesungs-Derzeichnis yaz ve kış kursları, 1938-1945.

daha olasıydı ve terfi imkânları da çok daha hızlı ortaya çıkabilirdi. Nazilerin fethettiği Avrupa kıtası içinde, Bohemya ve Moravya Protektorası'nda bulunan Prag, Griesinger'in listesinin başlarında yer alıyordu.

Griesinger'in Prag'a taşınmak istemesinin arkasında haklı sebepleri vardı. Protektora, Avrupa'nın kalbindeki konumu ve Almanya'nın savaş ekonomisindeki önemli katkısı dolayısıyla Nazi Almanyası'nın ayrılmaz bir parçasıydı. Bunun yanında, Griesinger'in şehirde önemli bağlantıları da vardı. 1939 Martı'nda Almanların Çek topraklarını işgal ettikleri günden beri Protektora'nın başında Hitler'in eski dışişleri bakanı ve Griesinger'in de katıldığı öğrenci derneği Tübingen üyesi olan ünlü Svabyalı Konstantin von Neurath vardı. Birlik'ten kardeşlerine ömür boyu yardım etme sözünü tutan Reichsprotektor von Neurath, yeni idaredeki tüm makamları Suevia Tübingen üyeleri ve Svabyalı hemşerileriyle doldurmasıyla ünlüydü. Von Neurath, işgal edilen bölgedeki önemli ekonomi departmanının başına geçmek üzere, Tübingen'de hukuk doktorası yaptıktan sonra 1930'ların başında Griesinger gibi bir memur olan ve Württemberg eyalet yönetiminde yavaş yavaş yukarı doğru ilerleyen Walter Bertsch'i atadı.¹²

Griesinger 1940 yazında Tübingen'deki bağlantılarını iyi kullandı. Sonbaharın başında Prag'a taşınması kesin gibiydi. Walter Bertsch, Griesinger'e ekonomi departmanına alınacağı'nın güvencesini vermişti.¹³ Bu dönemde, Bertsch'in çalıştığı departman, Çek ekonomisini Almanya'nın işine yarayacak şekilde değiştirmek için gıda, tarım, işgücü ve fiyatlandırmayla ilgili çalışıyordu. Çek madenlerini acımasızca kapatmak ve Çek işçileri soğukkanlılıkla Reich'a göndermek de bu departmanın yaptığı işlerin arasındaydı. Ekonomi departmanı, günlük işlerinin yanında 1940 yazı ve sonbaharında bir de Yahudileri Protektora ekonomisinin dışında bırakmak için yürütülen çalış-

12 Tubach, *German Voices*, s. 175. Fritz Tubach'a beni Bertsch'in torunlarıyla tanıştırdığı için teşekkür ederim. Özellikle Bertsch'in torunu Matthias Bertsch'e ailesiyle ilgili sorularımı cevapladığı için teşekkür ederim.

13 HStAS, E151 / 21 / 292, İçişleri Bakanlığı personel dosyaları, RG'nin Prag'a transfer başvurusu hakkında not, 18 Ekim 1940.

malara aktif olarak katıldı. Bertsch yaptığı konuşmalarda, Yahudi etkisini oradan kaldırmanın önemini altını çizirken, departmanında çalışan memurları ise Yahudilere ait olan mülklere el koyma işlemlerini yöneterek Alman mülkiyetine geçirilmesini sağlıyorlardı.¹⁴ Bertsch ve Prag'daki diğer bağlantılarının o dönemde yaptığı işlerden yola çıkarak Griesinger de Yahudilerin mallarını ve işyerlerini tasfiye etmenin Protektora'daki işinin bir parçası olacağını gayet iyi biliyordu. Yahudi karşıtı yasalara Silber Oteli'ndeki yöneticiliği dolayısıyla alıştı. Bu deneyimi onu adeta buradaki görevine hazırlamıştı.

Griesinger, üniversitesinden ve Württemberg Kültür Bakanlığı'ndan Prag'a taşınmak için izin almış olsa da transferi gerçekleşmedi.¹⁵ 1940 Kasımı'nın sonlarında, Prag İl Meclisi Üyesi olan Birlik kardeşi Hans von Watter, von Neurath'ın Protektora'daki üst düzey görevlere personel alımını süresiz olarak durdurduğu haberini verdi.¹⁶ Karar verilmişti bir kere ve Griesinger'in bunu değiştirmek için yapabileceği bir şey yoktu. Planları yerle bir olmuştu. Prag'da heyecan verici bir hayat kurmayı hayal ederken, 1940-1941 sonbahar ve kış aylarını üniversitedeki işlerini yapmaya devam edip küçük kızlarının doğum günlerini kutlayarak Hohenheim kırsalında geçirdi.

Savaş döneminde kıtlıkla ve durgunlukla geçen hareketsiz hayat, sivil cephe için çok zor olmuştu. Nazilerin dünyaya egemen olma projesinin büyüklüğünün karşısında Griesinger oldukça önemsiz bir figürdü. Haftada iki gün tarım hukuku derisi verirken aynı zamanda üniversitenin idari işleriyle de ilgile-

14 Barbora Štolleová, "Between Autonomy and the Reich Administration Economic Department of the Reich Protector's Office (1939-1942)", *Prague Economic and Social History Papers*, cilt 24, sayı 2, 2016, s. 55-56; Drahomir Jancik, "Les 'Activités d'Aryanisation' de la Bömische Escompte-Bank dans le Protectorat de Bohême et de Moravie entre 1939 et 1945", *Revue d'Histoire de la Shoah*, 2007/1 sayı 186, s. 166. Bertsch ve ofisinin Holokost'a katkısı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Wolf Gruner, *The Holocaust in Bohemia and Moravia: Czech Initiatives, German Policies, Jewish Responses* (Oxford ve New York, 2019), s. 304, 323-324, 338. Daha resmî olarak yayımlanmadan önce bana kitabının bir kopyasını verdiği için Wolf Gruner'e teşekkür ederim.

15 HStAS, E151 / 21 / 292, İçişleri Bakanlığı personel dosyaları, RG'nin Prag'a transfer başvurusu hakkında not, 18 Ekim 1940.

16 A.g.y., 26 Kasım 1940.

niyordu.¹⁷ Hohenheimli akademisyenlerin çoğu askerlik hizmetinden dönmüştü, hatta en aktif SS üyeleri bile üniversitedeki görevlerinin başındalardı artık. Savaşın Almanya'nın zafer haberini almayı bekleyen Griesinger, Hohenheim'daki hayatına geri döndüğünde SS faaliyetlerine de kaldığı yerden devam etti. SS'de yükselmesinin Prag'a transfer olma şansını artıracığını düşünmüştü; belki de işgalden sonra Britanya'ya gitmenin hayalini kuruyordu. Ne de olsa, 1940 Aralık'ında *Luftwaffe* en ağır saldırılarını yapmıştı, işgal haberinin de eli kulağında olmalıydı. Fransa'dan döndükten sadece aylar sonra SS subaylık rütbesini alan Griesinger, Nazilerin iktidara gelişinin 8. yıl dönümünde bir terfi daha alarak *Untersturmführer*likten (ast fırtına lideri) *Obersturmführer*liğe (üst fırtına lideri) yükseldi.¹⁸

Sivil cephede geçen bu aylarda 25. Piyade Tümeni içerisinde de önemli değişiklikler yaşanıyordu. Alaydaki atların yerine motorlu araçlar getirilerek adı 25. Motorlu Piyade Tümeni olarak değiştirildi. Motorlu tümenler Alman ordusunun öncüleriydiler. Cephede görev alan elit muharebe birlikleri olarak ciddi çarpışmalara giren bu tümenler, karşı cepheyi yarıp geçmek için yürütülen operasyonlarıyla tank birliklerine destek olurlardı. Griesinger, 1941 yılının ilk yarısında yeni ekipmana alışmak için düzenli eğitimlere katıldı.¹⁹

1941 Haziranı'nın başlarında, cepheden sadece sekiz ay uzak kaldıktan sonra, 25. Motorlu Piyade Tümeni seferber edildi ve Stuttgart tren istasyonunda hazır bulunmaları emredildi. 1941 baharının sonunda, güzergâh meçhuldü. Askerler arasında dolaşan söylentilere göre Hayber Geçidi üzerinden Britanya Hindistanı'na gideceklerdi. Bazı askerler, bu söylentilere Arapça ve Farsça sözlük satın alacak kadar ikna olmuştu. Rusya'ya saldırı

17 AUoH, Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim, Vorlesungs-Derzeichnis yaz ve kış kursları, 1938-1945.

18 A.g.y.; BAB, VBS 286 SS Subaylarının Hizmet Kayıtları (SSO/ SS-Führerpersonalakten) 031A RG Dosyası.

19 Boehm, Geschichte der 25. Division, s. 76-77.

yapılacağı askerlerin akıllarından bile geçmiyordu.²⁰ İki yıl önce, Hitler ile Stalin arasında imzalanan saldırmazlık paktından sonra çok sayıda insan, Üçüncü Reich ile Bolşevizmin bir arada var olmasının mümkün olduğunu sanmıştı. Ne var ki 8 Haziran 1941’de Griesinger, 25. Motorlu Piyade Tümeni’yle birlikte Stuttgart’tan ayrılarak doğuya doğru ilerlemeye başladı. Tümen Sovyet sınırına yakın bir kasaba olan Lublin’e ulaştı. Burada on gün kalan askerler, kasabanın çevresinde biraz olsun teselli buldular. Evlerine yazdıkları mektuplarında, buğday ve arpa tarlalarının manzarasını, Polonya ormanlarının sakinliğini huzurla dolduran kuş seslerini anlattılar. Bazı askerler mızıka ile ezgiler çalarken, diğerleri de kitleye katıldı, çoğu saldırı sinyali beklerken Haziran’ın kavurucu güneşi altında biraz olsun dinlenmeye çalıştı.²¹

1960’lardan beri Almanya için savaşan askerlerin yakınları, savaş sırasında aldıkları binlerce mektubu Stuttgart’ın merkezinde bulunan Çağdaş Tarih Kütüphanesi’ne bağışladılar. Kütüphane’nin askerî bölümü, mektupları düzenli bir biçimde yerleştirmişti, dolayısıyla üzerinde “25. Motorlu Piyade Tümeni” yazılı kutuları bulmam hiç de zor olmadı. Asıl sorun, kırıksık kâğıtlarının kenarları iyice aşınmış mektuplarla dolu ilk kutuyu açtığımda başladı. Mektuplar, doksan yaşın altındaki neredeyse hiçbir Alman tarafından okunamayan bir el yazısı stili olan *Sütterlin* yazısıyla yazılmıştı. Neyse ki yardım hiç gecikmedi. Arkadaş canlısı bir kadın olan baş arşivci Irina Renz benimle oturarak tek tek mektupları çevirdi. Kâğıtların buruşukluklarını giderdikten sonra büyütecin okumasına yetmediği yerlerde mektupları cama doğru tutarak ışığı yakalamaya çalışıyordu. Irina sayesinde, 25. Motorlu Piyade Tümeni’ndeki askerlerin çevrelerini nasıl algıladığını kavrayabilmiştim. Bu yazılarında yerel Yahudi nüfusuyla temaslarına da yer vermişlerdi.

---

20 A.g.y., s. 77.

21 BfZ, SSt, Hans S.’nin mektupları, 25. P. Tüm., 14 Haziran ve 22 Haziran 1941; Gerd R., 25. P. Tüm., 22 Haziran 1941; Walter K., 25. P. Tüm., 24 Haziran 1941; SK, Willy F.’nin mektubu, 25. P. Tüm., 26 Haziran 1941.

Sovyet sınırında bekleyen Griesinger ve diğer askerlerin, Lublin gettosunda yaşayan Yahudilerin durumunu gözlemleme şansları oldu. Alman yetkililer, 1939 Eylülünde Polonya'yı işgal ettikleri andan itibaren, *Wehrmacht*'ın da desteğiyle Polonyalı Yahudilere zulmetmeye başladılar. Griesinger buraya geldiği zaman, üzerinde mavi Davut Yıldızı bulunan beyaz bir kol bandı takmaya zorlanan tam 34.000 Yahudi, Lublin gettosunda aylarca açlık, hastalık ve konut sıkıntısı yaşamıştı.²² Nazi propagandasına göre Polonya gettolarının amacı Yahudilerin yaydığı hastalığa ve suça karşı önleyici tedbir almaktır.²³ Dolayısıyla, Griesinger'in çevresindekiler Yahudilerin boğuştuğu kötü koşullara karşı üzüntü duymadı. Memleketlerine yolladıkları mektuplara bakılırsa, 25. Motorlu Piyade Tümeni'ndeki askerlere göre Yahudiler, fırsatçılıktan başka bir şey düşünmeyen hastalık saçan parazitlerdi; bu sözler, Naziler arasındaki yaygın klişelerin ifadesinden başka bir şey değildi. Württemberg'deki rahibine yeni çevresinden bahseden Walter K. şöyle yazmıştı: "Çok fazla Yahudi ve pislik var burada." Griesinger'in tümeninde görevli sağlık görevlisi Hans S. de anesine yazdığı mektuplarda, Yahudiler hakkında rahatsız edici ifadeler kullanmaktan geri durmadı. Bölgenin, kol bandı takan Yahudi "kaynadığını" yazan Hans'a göre Lublin'deki Yahudiler öyle pislikti ki ne oldukları "yüzlerinden bile belli oluyordu", bunu belirtmek için kol bandı takmalarına bile gerek yoktu. Hans'ın mektubunun yazılı olduğu yıpranmış kâğıt parçalanmaya yüz tutmuştu. Mektubun alıcısı tarafından tekrar tekrar okunduğu krem rengi kâğıdın üzerindeki donuk lekeler ve kirlerden belliydi. Hans, annesinin Yahudiler hakkında yazdığı

22 1941 Haziranı'nda, mahalle henüz çitlerle çevrilmemişti ve giriş çıkışı kontrol etmek için korumaların beklediği kapıları yoktu. Henüz kapatılmamış mahallede yaşayan Yahudiler, gece sokağa çıkma yasağı başlamadan önce şehrin diğer bölümlerine gidip gelebiliyorlardı. Martin Dean, "Lublin", Geoffrey P. Megargee (ed.), *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945*, cilt II: *Ghettos in German Occupied Eastern Europe*, Bölüm A (Bloomington, IN, 2012), s. 675-676.

23 Alman basını hakkında bkz. David Bankier, "Signaling the Final Solution to the German People", David Bankier ve Israel Gutman (ed.), *Nazi Europe and the Final Solution* (Kudüs, 2009), s. 24-25.

aşağılayıcı sözlerinden rahatsız olmayacağını biliyordu. Yahudileri “dilenci sırtlanlara” benzeterek onların bu zor zamanlarda bile hâlâ dolandırıcılık peşinde olduklarını anlattıktan sonra, kendini beğenmiş bir edayla, “Yani buranın nasıl olduğunu hayal edebilirsin,” diye ekledi.²⁴

SSCB’ye saldırının başlamasından günler öncesinde, Griesinger’in tümenindeki askerler arasında Yahudilerin ahlâken yozlaşmış oldukları görüşü yaygındı. Askerlere sürekli olarak dayatılan ordu ideolojisine göre Yahudiler, eğer kontrol edilmezlerse Almanya’nın savaş çabalarını sabote etmek için bekleyen “partizanlardı”.²⁵ Griesinger ile diğer askerlerin Polonya’daki son günlerinde etraflarında olup bitenler hakkındaki sosyal yorumları, yaşatılan bu amansız zulmün faillerine aitti. Bu dönemde, yerel nüfusun kontrolü *Wehrmacht*’ta değil, Alman sivil yönetiminde olsa da Yahudiler sık sık askerlerin gözünün önünde öldürülüyordu. Hatta bazen, *Wehrmacht* birlikleri, SS’ler Polonyalı Yahudileri infaz ederken onları korumuşlardı.²⁶ Yalnızca birkaç gün sonra Griesinger ile tümenindeki askerler, Sovyet bölgesinin derinliklerine doğru ilerlerken Yahudilerle karşı karşıya geldiler. Aslında böyle olmayacaktı.

İşgalden günler öncesinde bile Griesinger’in tümeninin Sovyet sınırının neden bu kadar yakınına konuşlandıklarına dair bir fikirleri yoktu. Çeşitli söylentiler dolaşıyordu. Kimileri SSCB’nin Almanya’ya Ukrayna’dan geçme izni verdiğine, bu sayede Filistin ve Mısır’daki İngiliz birliklerine sürpriz bir saldırı başlatacaklarına inanıyordu. Ancak, Ortadoğu dillerini öğrenmek için kitaplar alan askerlerin dil becerilerini test etme şansı olmayacaktı. 19 Haziran 1941’de, ordu komutanları SSCB’ye çok yakında başlatılacak olan saldırı emrini aldılar. 22 Haziran

24 BfZ, SSt, Walter K.’nin mektupları, 25. P. Tüm., 24 Haziran 1941 ve Hans S., 25. P. Tüm., 14 Haziran ve 22 Haziran 1941. Alman askerlerinin ailelerine yazdıkları, Yahudilerden bahsedilen mektuplar hakkında bkz. Walter Manoschek (ed.), “Es gibt nur eines für das Judentum: Vernichtung”: *Das Judenbild in deutschen Soldatenbriefen 1939-1944* (Hamburg, 1995).

25 Omer Bartov, *Hitler’s Army: Soldiers, Nazis, and the War in the Third Reich* (Oxford, 1991), s. 83, 89-93.

26 A.g.e., s. 65.

Pazar günü, sabah erken saatlerde Hitler, Stalin'le imzaladığı saldırmazlık paktını bozup büyük çaplı bir *blitzkrieg* operasyonu SSCB'yi işgal etmeye başladı. Bu saldırı, tüm dünyayı şaşkına çevirmişti. Bu operasyonda tam gizliliği sağlamak için Nazi yönetimi öyle ileri gitti ki Doğu Cephesi'nde dağıtılmak üzere çıkarılan otuz milyon propaganda broşürünün basım ve paketlemesinde çalışan işçileri tutukladı.²⁷

Barbarossa Harekatı'na 600.000 kamyon, 3.648 tank ve 7.146 topçu silahıyla birlikte üç milyon Alman askeri katıldı.²⁸ 25. Motorlu Piyade Tümeni, Ukrayna'yı delip geçerek Kiev'i ele geçiren Güney Ordu Grubu'nun komutası altındaydı. Panzer (zırhlı tank) tümenleri hücum ettikten sonra, 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin görevi kanatlardan ve arkadan girişleri engelleyerek saldırıya destek olmaktı.²⁹ Griesinger'in tümeni Bug Nehri'ni geçip hızlı ilerleyişlerine başlar başlamaz Sovyet birlikleriyle ağır çatışmalara girdi. *Wehrmacht*, son derece vahşice yöntemlerle hiç vakit kaybetmeden harekete geçti. Sivilleri kalkan olarak kullanıp onları soğukkanlılıkla öldürdükleri yetmezmiş gibi teslim olan Sovyet savaş esirlerini de katlettiler. Henüz 1942 yılının başlarında, tam iki milyon Sovyet savaş esiri öldürülmüştü bile. *Wehrmacht*'in ayrıca vatanlarını korumak için Sovyet ordusu içinde savaşan kadınları da barbarca öldürdüğü bilinir.³⁰ Sovyetler, ağır kayıplarına rağmen, çok sayıda yaralı Alman askerini ele geçirmeyi başarmışlardı. Griesinger ve birliğindeki diğer askerler, yeni bölgeler kazanmak uğruna yoldaşlarının başına neler geldiğine tanık olmuşlardı. Savaş alanında vurulduktan sonra sakatlanan ve hatta cinsel organları kesilen cesetlerle karşılaştılar.³¹

27 Stargardt, *The German War*, s. 161.

28 Rolf-Dieter Müller, *Enemy in the East: Hitler's Secret Plans to Invade the Soviet Union* (Londra, 2015), s. 248.

29 Nigel Askey, *Operation Barbarossa: The Complete Organisational and Statistical Analysis, and Military Simulation*, cilt IIa (2013), s. 461.

30 Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (Londra, 2010), s. 166; Bartov, *Hitler's Army*, s. 83.

31 Bundesarchiv-Militärarchiv (Askerî Arşivler, Freiburg) RH 26-25 / 68, S. 6. 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin Savaş Günlüğü ya da eylem sonrası raporları (Kri-

Griesinger'in birliğinin, Kiev'e giden yolda bulunan başlıca iki kasaba olan Batı Ukrayna'daki Lutsk ve Rivne'ye ulaşmaları sadece birkaç gün sürdü. Griesinger'in birliği bu kasabalarda geçirdikleri kısacık saatler içinde, toparlanarak, bir Yahudi mahallesi olan Rivne'de öldürülen Alman subayının intikamını almak için tam 150 Yahudi'yi kurşuna dizdikten sonra evlerini yakıp yıktılar. Askerler, daha fazlasını da öldürmeye çalışsalar da yukarıdan gelen emirler buna izin vermedi.³² Silahlı saldırıların yanında, Yahudi halkına zarar vermek ve onları aşağılamak için pek çok eylemde bulundular. Bir gün, orada yaşayan Yahudilerden birisine, ellerinde tahta sopalarla etrafında toplanıp yuhalayan 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin askerleri eşliğinde Lenin'in parçalanmış heykelinin başını taşıtılar.³³

Griesinger'in birliğindeki askerlerin bazıları, sadece birkaç gün içerisinde *Wehrmacht* askerleri ve terör estircilerden, birer azılı katile dönüştüler. Yahudileri öldürdüklerinde suçlanmayacaklarını çok iyi biliyorlardı. İşgal başlarken askerî kuvvetlere dağıtılan "Birlik Davranışı Kılavuzu"na göre, *Wehrmacht* askerlerinin "Bolşevik ajitatörleri, gerillaları, sabotajcıları ve Yahudileri" vurma yetkileri vardı.³⁴ Griesinger'in birliğindeki bazı askerler, bu emrin temelindeki fikri benimseyerek, buna uygun davrandı. Rivne'deki misilleme operasyonundan birkaç gün sonra ailesine yazdığı mektupta, Helmut D. "Bolşevizmin yok olması gerek," diye yazarken, birkaç hafta sonra Hans

---

egstagebuch, KTB), 25 Mayıs-22 Aralık 1941. Uygulanan şiddete dair detaylar Haziran 1941'in sonlarında yazılan bölümde yer almaktadır. Bu kaynağı benimle paylaştığı için Felix Römer'e minnettarım.

32 A.g.y. 150 Yahudi'nin öldürölmesiyle ilgili detaylar TB IC, "Battle of Rivne", s. 6'da yer almaktadır. 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin Rivne'ye giderken Lutsk'ta işlediği cinayetler hakkında bilgi verdiği için Alexander Kruglov'a minnettarım. Ayrıca bkz. Ben H. Shepherd, *Hitler's Soldiers: The German Army in the Third Reich* (New Haven, CT, 2016), s. 173.

33 Jeffrey Burds, *Holocaust in Rovno: The Massacre at Sosenki Forest, November 1941* (New York, 2013), s. 36.

34 Christopher R. Browning, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-March 1942* (Lincoln, NE, 2004), s. 222-223.

S. annesine “aklına bile gelmemesi gereken rahatsız edici durumlar” hakkında yazdı.³⁵

Çocukluğundan beri radikal *völkisch* milliyetçiliğiyle büyümüş bir SS subayı ve eski bir Gestapo çalışanı olan Griesinger’in, Yahudilerin Alman toplumunun düşmanı olduğuna inanması hiç de zor değildi. Buna rağmen, Griesinger’in savaştan önce Yahudilere karşı yapıldığına tanık olduğu, duyduğu ve hatta kendisinin de dahil olduğu işkence, Polonya’da ve sonrasında SSCB’ye girdiklerinde yaşananlardan çok farklı bir ölçekteydi. Griesinger, rejimin Yahudilere karşı yürüttüğü –önceden de ayrımcı ve sert olmasına rağmen kanlı olmayan– acımasız kampanyasının artık yeni bir biçim aldığını inkâr edemezdi. Birlik Davranış Kılavuzu, sıradan Nazilere yasal olarak öldürme izni vermişti.

Griesinger, 1941 yılına kadar katil olmamışsa bile, bu andan itibaren soykırımcılarla birlikte çalışma deneyimi kazanmıştı. Yahudi sivillerin, 25. Motorlu Piyade Tümeni ve *Wehrmacht*’ın diğer askerleri tarafından öldürülmesi, günümüzde bile Holokost’un en az bilinen yönleri arasındadır. Savaştan sonraki on yıllar boyunca, Alman halkı ve hatta tarihçiler bile Kızıl Ordu’ya karşı kahramanca savaşan Griesinger gibi cephede görevli piyade birliklerinin, –Yahudiler de dahil olmak üzere– sivillere karşı iyi davrandığına inanıyordu.³⁶ Toplu katliamların suçu, köylerden ya da kasabalardan *Wehrmacht* çoktan ayrıldıktan sonra gelen *Einsatzgruppen* ve *Sonderkommando* adlarında ki özel polis ve güvenlik müfrezelerine atılıyordu. Bu polis ve güvenlik müfrezelerinin tek amacı, *Wehrmacht*’ı korumak için sözde sabotajcı ve devlet düşmanlarını öldürmektir. Ancak enteresandır ki, Griesinger’in tümeni doğuya doğru ilerledikçe,

35 BfZ, SSt, Helmut D.’nin mektupları, 25. P. Tüm., 1 Haziran 1941 ve Hans S., 25. P. Tüm., 12 Ağustos 1941.

36 David Stahel, *Kiev 1941: Hitler’s Battle for Supremacy in the East* (Cambridge, 2013), s. 6-7. *Wehrmacht* tümenlerinin savaş günlüklerinde, Alman Silahlı Kuvvetlerinin yaptığı toplu katliamlardan bahsedildiğine pek nadir rastlanır. 1950’lerin Doğu ve Batı Almanyası’nda, bundan on yıl sonra yeni bir toplum kurma mücadelesi verecek genç askerlerin işlediği suçlara dikkat çekmek kimse için işine gelmiyor gibiydi. Bkz. Omer Bartov, *The Eastern Front, 1941-45, German Troops and the Barbarisation of Warfare* (2. baskı, Basingstoke, 2001), s. xxi.

cephede yaşanan konvansiyonel savaş ile cephe gerisindeki imha operasyonlarının arasındaki ayrım da ortadan kalkmıştır.³⁷ *Einsatzkommando* ve *Sonderkommando* birlikleri sık sık cephe-deki çarpışma sahasına yakın bölgelere çağrılarak *Wehrmacht* ile bir araya gelerek onların arasına karışarlardı. Griesinger'in tümeniyle birlikte hareket eden *Einsatzgruppe C*'nin gönderdiği raporlarda açıkça *Wehrmacht* askerlerinin yapılan infazlara karşı artan ilgilerinden bahsedilir.³⁸ Griesinger'in Stuttgart Gestapo'dan eski patronu Walter Stahlecker, 1941'de mobilize katliam birliklerinden *Einsatzgruppe A*'nın başındayken yazdığı raporunda, *Wehrmacht* ile işbirliğinin "son derece yakın, hat-ta sıcak" olduğunu belirtmişti.³⁹ Kendi elleriyle yapmamış ol-salar bile, *Wehrmacht* birliklerinin işlenen cinayetlerde suç or-tağı oldukları kesindi. Yahudileri, katliam birlikleri için yaka-layıp gözaltına aldılar, güvenlik birimlerini, infazları yaptıkları sırada korudular ve görevlerini yerine getirmeleri için gereken lojistik ve idari aygıtları sağladılar.⁴⁰

Askerî kaynaklardan, Griesinger'in birliğinin, SSCB'ye girdikten sadece günler sonra Yahudilerin infazında yer aldıklarını öğrendikten sonra, büyük bir Ukrayna haritası alarak yemek masamın üzerine yerleştirdim. Renkli raptiyeler kullanarak 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin, 1941 Temmuzunda Kiev'e gider-ken izlediği rotayı, geçtikleri kasabaları işaretleyerek çizme-

---

37 Omar Bartov ve Walter Manoschek gibi çılgır açan tarihçiler ve Hamburg'daki Toplumsal Araştırma Enstitüsü'ndeki uzmanlar, *Wehrmacht* vahşetleriyle ilgili hakim sessizliği ancak 1990'larda bozabildiler. 1995 baharında düzenlenen "Im-ha Savaşı: 1941'den 1944'e Wehrmacht'ın Suçları" başlıklı gezici sergi, Hitler'in ordusunun Holokost'taki rolüne dikkat çekerek geniş çaplı bir tartışma yarattı.

38 Operational Situation Report USSR, sayı 58, Yitzhak Arad, Shmuel Krakowski ve Shmuel Spector (ed.), *The Einsatzgruppen Reports: Selections from the Dis-patches of the Nazi Death Squads' Campaign against the Jews in Occupied Ter-ritories of the Soviet Union*, Temmuz 1941-Ocak 1943 (New York, 1989), s. 94.

39 Walter Stahlecker'in raporu, "Initially Difficult to Set a Pogrom in Motion", Ernst Klee, Willi Dressen ve Volker Riess (ed.), *"The Good Old Days": The Holo-caust as Seen by Its Perpetrators and Bystanders* (New York, 1991), s. 24.

40 Bartov, *The Eastern Front*, 1941-1945, s. xxii.

ye başladım. Kasabalar sırayla şöyleydi: Rivne, Novohrad-Volynskiy, Zhytomyr. Griesinger'in Batı Ukrayna'da izlediği güzergâhı kesin olarak öğrenmek isterken niyetim başkaydı. Bir adı bile vardı: *Stavyshche*. Bu, annemin büyükbabası olan Israel Pougatch'ın 1903 yılında doğduğu, birkaç gölün arasına kurulmuş küçük Yahudi kasabasının adıydı.

Yüzlerce yıl, kuşaklar boyunca ailem *Stavyshche*'de doğmuş ve ölmüştü. Buradaki hayatları, dinî öğretiler, siyasi baskı ve zaman zaman da soykırım ve aşırı yoksulluk döngüleriyle doluydu. 1907 yılında, Israel'in babası Tsudik, yeni kurduğu ailesini alıp Ukrayna'dan Londra'nın East End bölgesine taşındı. Tsudik, annesiyle babası Chaïm ve Chana'yı, biri Rayza adındaki kız kardeşini ve Zelman ile Moishe adlarındaki iki erkek kardeşini geride bıraktı.⁴¹ Ailesini bir daha hiç göremedi. Annesi Chana, Tarascha'da 1919 yılında yaşanan soykırımda yaşamını yitirdi. Diğerlerine ne olduğuyorsa bilinmiyordu. Tsudik gittikten sonra *Stavyshche*'de kalan Pougatch ailesine ne olduğunu araştırmak daha önce aklıma gelmemişti.

Griesinger'in yaşamını araştırmak, tıpkı Jutta ile Barbara'ya kendi aileleri hakkında sorduğum gibi, beni kendi ailemle ilgili de sorular sormaya itti. Aynı onlar gibi, ben de böyle sorulardan hep kaçınmıştım. Başka insanların aileleri hep daha ilginç gelmişti ve beni daha az bağlıyordu elbette. Şimdiyse, kendi ailemin geçmişine bakmak için bir nedenim vardı. Griesinger hakkında daha fazlasını öğrenmek için ilk defa Pougatch ailesiyle ilgili sorular soruyordum. En azından kendime söylediğim buydu.

Anneannemi arayarak büyükbabasının kardeşleri hakkında bilgisi olup olmadığını sordum. Bir şey bilmiyordu. "*Zaydeh*'i ziyarete gidişimizi bugünmüş gibi hatırlıyorum," dedi, 1930'ların sonlarını hatırlamaya çalışarak. "Ukrayna'ya göndermek üzere mektuplar yazarken ve aldığı cevaplardan duygulanırken onu izlediğimi hatırlıyorum. Bu ilk defa Yidiş yazılmış bir

41 Derzhavnyi arkhiv Kyivs'koi oblasti (Kiev Bölgesi Devlet Arşivleri, DAKO), Fond 1 opis (dizin) 129, case (dosya) 705. *Stavyshche*'de Yoksulluk Yardımı Alanlar, 1893.

şey görüşümdü.” Anneannemin anılarına göre, Tsudik Pougatch’ın mektupları genellikle ailesine yardım etmenin yollarını aramakla ilgiliydi. Tsudik’in eski bir fotoğrafına bakarken, “Akrabaları para isterlerdi, o da gönderebildiği kadarını gönderirdi,” diye devam etti. Ancak anneannem düşündüğünden fazlasını biliyordu aslında. Pougatch ailesinin batıya göç etmediğini hatırlıyordu. Savaş arifesinde Ukrayna’da kalmışlardı. “Savaş yüzünden Tsudik’in ailesiyle olan tüm iletişimi kesildi. Bundan sonra başka mektup gelmedi.”

18 Temmuz’da Zhytomyr’den ayrıldıktan sonra, 25. Motorlu Piyade Tümeni’nin askerlerinin önünde Kiev’e doğru doğruya giden yol uzanıyordu. Harita üzerinde çalışırken Griesinger’in rotasını raptiyelerle işaretlemeye devam ettim. Giderek yollarının Kiev’in 150 kilometre güneyinde bulunan Stavyshe’den geçmemiş olması daha muhtemel görünmeye başladı. Ancak tümen kentin doğu sınırına yaklaştığında, aniden rotasını değiştirerek stratejik sebeplerle güneye doğru yöneldi. Sonunda hiç şüphem kalmamıştı. 1941 Temmuz’unun son çeyreğinde Griesinger’in tümeninin, aralarında Stavyshe’nin de bulunduğu birkaç Yahudi kasabasına ve köye ev sahipliği yapan Tarashcha bölgesinden geçtiği kesindi. *Wehrmacht* askerlerinin Tarashcha’yı işgalinden günler sonra profesyonel ölüm mangaları, bölgede yaşayan Yahudi nüfusunu öldürmek üzere getirildi.

Temmuz 1941’de, gökyüzündeki *Luftwaffe* uçaklarının gürültüsü ve “çılginca gürleyen fırtınaların” arasında, kısacık bir an için de olsa Griesinger, Tarashcha bölgesine doğru bakıp, atalarımın yüzyıllar boyunca hayatlarının her günü aşına olduğu manzaraya bakmış, onlarla aynı sesleri işitmişti.⁴² 25. Motorlu Piyade Tümeni’nin askerleri yağmurun altında, küçük tek katlı evlerle dolu olan köylerin arasında ilerlerken, çocukların içinde saklambaç oynadığı ve çilek toplamaya gittiği, kırsalı kaplayacak kadar geniş çam ve meşe ağaçlarından oluşan ormanları görmüş olmalıydılar.⁴³ Yolları ayrıca, köylerin girişin-

42 Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 102; BfZ, SK, Willy F.’nin mektubu, 25. P. Tüm., 19 Temmuz 1941.

43 Bu ayrıntıyı benimle paylaştığı için Martha Weinman Lear’a teşekkür ederim.

deki alırların arasından filizlenen mor leylaklarla, vadinin etrafını süsleyen, atalarımın yıkandığı ve çamaşırlarını yıkadığı birçok gln de yanından geçiyordu. Griesinger, yeni bir köye doğru her yaklaştığında, yolları orada yaşıyanlara ait arabalardan temizlenirdi. Arabalar ya dışarıdaki tarlalara taşınırdı ya da yol kenarlarına doğru itilirdi. Tümen, Tarashcha bölgesinde birkaç gün geçirerek önlerindeki yolu kapatan Sovyet birliklerine karşı saldırı hazırlıklarını tamamladı. Griesinger'in birliği, sağanak yağışların ardından sırlıklam olan yollar sebebiyle planlandığı kadar hızlı ilerleyemiyordu. Bu dönem askerlerin gönderdikleri mektuplar sık sık ıslandığından, mürekkebi dağılan yazılar, alıcıları tarafından ancak kısmen anlaşılabiliyordu. Çamurlu bataklık araziye dönüşen yolda birliklerin ve ağır makinelilerin güneye ilerlemeleri imkânsız olduğu için saldırı defalarca ertelendi.⁴⁴

Griesinger belki de benim atalarımı ve diğer Yahudileri biz-zat idam etmemişti, ama onların katillerine olduğa yakın olduğu kesindi. Katillerinin isimlerini bilmese bile yüzlerini tanıyordu. 25. Motorlu Piyade Tümeni, yakınlardaki Zhytomyr gibi, bölgede bulunan kasabalara ölüm mangası yani *Sonderkommando 4a* ile aynı gün varmıştı. Takip eden haftalarda, bu *Sonderkommando* birliği Yahudileri kasabada halka açık bir biçimde asarken *Wehrmacht* askerleri orada durup izlemekle yetinmediler. Raporlara göre, korkunç anların fotoğraflarını çekmeye çalışırlarken cellada "Yavaş, daha yavaş," diye bağırmaktan geri durmadılar. Bu "idam turistlerinin" oğu, çektikleri fotoğrafların film rulolarını banyo ettirilmek üzere Almanya'ya gönderdiler. Bu görüntüleri hem fotoğrafçılar hem de fotoğrafları almaya giden eşleri görmüş olmalıydı.⁴⁵ Pougatch ailesi,

---

Bu bilgilerin pek çoğuna ulaşmak için bkz. "The Roots People", *The New York Times Magazine*, 31 Temmuz 1994, s. 32-33.

44 Boehm, *Geschichte der 25. Division*, 102; BfZ, SK, Willy F.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 19 Temmuz 1941.

45 Bkz. Janina Struk, *Photographing the Holocaust: Interpretations of the Evidence* (Londra, 2004), s. 57-73; Wendy Lower, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine* (Chapel Hill, NC, 2005), s. 79; Stargardt, *The German War*, s. 42.

1941 Temmuzunda Almanlar bölgeye geldiğinde hâlâ Stavysheche'den ayrılmamışlarsa, sadece birkaç aylık –hatta haftalık– ömürleri kalmış demektir.

Tarashcha'da Holokost'u başlatan, Alman ordusunun işgali oldu. Artık Yahudiler ancak belirli binalarda oturabiliyorlardı ve Davut Yıldızı ile işaretlenmiş beyaz kol bantları takmaları zorunluydu. *Wehrmacht* ayrıca zorunlu çalışma uygulamasını da getirdi ve Yahudilerin marketlerden gıda alışverişi yapmasını yasakladı.⁴⁶ 1941 yazında, tam 1.000 Tarashcha Yahudisi arabalara bindirildikten sonra yakınlarında bulunan bir ormana götürülerek, burada Alman ölüm mangaları ve onların Ukraynalı suç ortakları tarafından acımasızca öldürüldüler. Kurbanlar basitçe “Yahudiler” değildi benim için; atalarımın çocukken birlikte oynayıp okula gittikleri komşuları ve arkadaşlarıydı. Hatta bazıları akrabamızdı belki de. Bölgede yaşayan bir Ukraynalının yıllar sonra anlattığına göre, bazı Yahudileri hemen öldürmeyerek hâlâ hayattayken çukurlara atmışlardı. Çukurlar çamurla dolduktan sonra bile “toprak günlerce hareket etmişti”⁴⁷ Tarashcha'da yaşanan vahşette Griesinger'in rolü olup olmadığını bilmek mümkün olmasa da, onun toplu katliamlara olan yakınlığı, SSCB'yi işgal eden üç milyon Alman askerinin çoğunun eylemlerine de ışık tutuyor. Hayatlarının geri kalanında, tanıklık ettikleri veya bizzat dahil oldukları olayların ağırlığıyla yaşayan bu askerler, *Wehrmacht*'ın, Ukrayna, Baltık ve Rusya'nın bazı bölgelerindeki Yahudi katliamlarını sessizce yapabilmesini mümkün kıldı. Bu sessizlik milyonlarca Alman aileyi etkisi altına alacaktı.

Tarashcha'dan ayrılan 25. Motorlu Piyade Tümeni, Kiev'e doğru ilerleyişine devam ederken hava koşulları oldukça iyiydi. Koşullarının iyileşmesiyle birlikte, memleketlerine yazdık-

46 Tarashcha bölgesindeki *Aktions*'ları takip eden detaylar için bkz. Alexander Kruglov, “Tarashcha”, Geoffrey P. Megargee (ed.), *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945*, cilt. II, Bölüm B (Bloomington, IN, 2012), s. 1605-1606.

47 Stavyshcheli Yahudilerin öldürülmesine ilişkin tanık ve polis raporları Yahadin Unum'un araştırmasıyla Yahudi Kurbanların İnfaz Bölgeleri internet sitesinde mevcuttur: <http://yahadmap.org/#village/rozkishna-kyiv-ukraine>. 743

ları mektuplarda da değişiklikler oldu. Irina Renz, Çağdaş Tarih Kütüphanesi'nde mektupları okumama yardım ederken Ağustos'ta yazılmış olanlara geldiğimizde büyütece bile ihtiyaç duymamaya başladı. Temmuz'un yağışlı günlerinden sonra, yeterince dinlenip beslenen askerler, artık daha iyi bir el yazısıyla daha uzun mektuplar yazıyorlardı. Ağustos ayında yağmurlar durulunca, Griesinger'in tümeni çamursuz yollarda ilerleyebildi ve Kızıl Ordu'yu geri püskürterek önlerine çıkan kasaba ve köyleri işgal etti. Buraların Ukraynalı sakinlerinin pek çoğuna göre Almanlar, onları Bolşevik zulmünden kurtaracaklardı. Hatta bazıları Griesinger ve diğer birlikleri ekmek ve tuz ikram ederek karşıladılar.⁴⁸ Almanların gelişini kutlayanların arasında, nesillerdir Ukrayna'da yaşayan, sayıları 1939'da 400.000'i bulan, etnik olarak Alman olan *Volksdeutsche* nüfusu da vardı. Hans S.'nin yazdığına göre, *Volksdeutsche*'nin yaşadığı köylerin birisinde, Griesinger'in tümenine verdikleri hediyelerin arasında kocaman yapraklara sardıkları peynirler de vardı.⁴⁹

1941 yazında Sovyetler'le sıcak savaş ara sıra yaşanırken, askerlerin bol miktarda boş zamanları oluyordu. Willy F. memleketine yazdığı mektubunda, "Maaşımızı hak etmiyoruz bile," diye yazarak "durumumuz düşündüğün kadar tehlikeli değil," diye belirtmişti.⁵⁰

Griesinger'in birliğindeki askerler, etrafta uzanarak zaman geçirirlerken kıyafetlerini yıkıyorlar ve bir şeyler olmasını bekliyorlardı. Hans S. mektubunda, piyanoda çaldığı şarkılardan bahsetmişti. Diğer askerler ise, doğuya kaçan yerlilerin arkalarında bıraktığı bandura, mandolin ve Ukrayna'nın diğer geleneksel telli çalgılarıyla müzik yapmaya çalıştılar. Hatta zaman zaman 25. Motorlu Piyade Tümeni'nin askerlerinin, Uk-

48 BfZ, SSt, Helmut D.'nin mektupları, 25. P. Tüm., 11 Temmuz 1941. Ayrıca bkz. Lower, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*, s. 37; Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 108.

49 BfZ, SSt, Hans S.'nin mektupları, 25. P. Tüm., 17 Temmuz 1941. Ukrayna'daki *Volksdeutsche* hakkındaki istatistikler şuradan alınmıştır: Yitzhak Arad, *The Holocaust in the Soviet Union* (Lincoln, NE, 2009), s. 569, n. 98.

50 BfZ, SK, Willy F.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 5 Temmuz, 22 Temmuz ve Ağustos 1941'den tarihsiz mektuplar.

rayna'da birlikte savaştıkları Macar askerleriyle futbol maçı yapacak vakitleri bile oluyordu.⁵¹

İstisnasız her asker, mektuplarında yiyecekler hakkında konuşuyorlardı. Temmuz ayında yaşanan hızlı ilerleme sebebiyle taze gıda yetersizliğinden yakınmaya başladılar. Ağustos ayında, tümenin yoğun seyahat dönemi bittiğinde askerler, Dinyeper Nehri'ne doğru ilerlerken, yağmaladıkları malzemelerle hazırladıkları yemekleri yeme fırsatı bulabildiler. Burada yazdıkları mektuplarında sıcak kahve içip, Japon ton balığı ve limonlu çayın tadını çıkardıklarından bahsettiler. Üzerinden otuz yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra bile, 25. Motorlu Piya-de Tümeni'ndeki askerlerden bazıları savaş tecrübeleri hakkında yazarken, "cennet" gibiydi diye andıkları 1941 Ağustosunu büyük bir sevgiyle hatırlıyorlardı. Dinyeper Nehri'nde, erik ve balla dolu bir adada geçirdikleri bir haftada, ağaçlardan kayısı toplayıp kavun tarlalarının arasından geçtiklerini anlatıyorlardı. Tüm bunlar, Hitler'e göre, sonunda Reich'in geri kalanı için yiyecek üretecek olan ancak şu anda SSCB'nin tarım merkezi Ukrayna'nın verimli tarlalarında geçmişti. 1941 yazında, Griesinger'in tümeni birlikte yüzmüş, el bombası yardımıyla balıkları katletmişlerdi. Bu döneme, aralarındaki bağın gelişimi, erkeksi ritüeller ve yoldaşlık damgasını vurdu. Bir askerin Ukrayna değil de "sanki Afrika'dayız" diye anlattığı Ağustos sıcağında, birliğin çoğu çadırların dışında uyumayı tercih ediyordu.⁵²

Robert ile Gisela'nın 1941 Ağustosundaki yazışmalarından günümüze kalan olmasa da muhtemelen o da eşine benzer deneyimlerini anlatmıştır. Böyle bir dönemde, yanında Robert de yokken çocuklarını büyütmek çok zor olduğu için Gisela üniversiteden pek uzaklaşamıyordu. 6 Ağustos'ta ehliyetini yeni-

51 BfZ, SSt, Hans S.'nin mektupları, 25. P. Tüm., 17 Temmuz, 12 Ağustos 1941.

52 A.g.y., 12 Ağustos 1941; SK, Willy F.'nin mektubu, 25. P. Tüm., 22 Temmuz 1941; Boehm, *Geschichte der 25. Division*, s. 106-110. *Wehrmacht'taki yoldaşlık sosyal dinamikleri üzerine bkz. Thomas Kühne, Hitler's Soldiers, Male Bonding and Mass Violence in the Twentieth Century* (Cambridge, 2017).

25. Motorlu Piyade Tümeni'nin 1941 yılındaki SSCB güzergâhı.

lemesi gerektiğinde Stuttgart'tansa, Hohenheim'a daha yakın olan Esslingen'e gitmesi daha kolaydı.⁵³ Seyahati birkaç saatten uzun sürmeyecek bile olsa, Gisela durum için dikkatli giyinecek, küpeleriyle inci kolyesini taktı ve beyaz dantel bluzunun üstüne açık renkli benekleri olan zarif, koyu puantiyeli bir blazer ceket giydi. Hatta çektiği fotoğrafın bir kopyasını Doğu Cephesi'nde bulunan Robert'e göndermişti belki de. Gisela'nın mürekkebe buladığı parmağını yeni sürücü belgesine basmak için Esslingen bölge yöneticisinin ofisine girdiği sırada, Walter Stahlecker Riga'da, mobilize katliam birliği *Einsatzgruppe A*'nın başındaydı. Griesinger'in arkadaşı olan Stahlecker, 6 Ağustos'ta rastgele yapılan kurşuna dizmeler veya gettolaştırmanın yeterli olmadığını düşünerek, daha "radikal" bir yöntemin gerektiğini

53 Gisela'nın ehliyeti –Ağustos 1941'den Ağustos 1946'ya kadar geçerli– oğlu, Peter Jehli'dedir.

Resort:	Erlangen am Neckar
Nummer:	3440
Gültig bis:	6. August 1946
Name:	Griesinger geb. Kohnen
Vorname:	Gisela
Geburtsort:	10. Juli 1913 Lambing
Beruf:	Lehrerin
Unveränderliche Kennzeichen:	fa-lan
Veränderliche Kennzeichen:	fa-lan
Bemerkungen:	kein

Kleber-Teilbogen

Gisela Griesinger
(Heimkehrer-Kennzeichen)

Erlangen am Neckar, den 6. August 1946

Der Landrat
(Ausführende Behörde)

Im Auftrage:
(Unterschrift des Ausführenden Beamten)
Reg.-Obersekretär

Gisela'nın sürücü belgesi, 1941 (Peter Jehli).

ifade etmek için bir yazı kaleme aldı: Çözüm, SSCB'de Yahudilerin tamamen yok edilmesi idi.⁵⁴

25. Motorlu Piyade Tümeni'nin mutlu günleri, 12 Eylül 1941'de Kiev'e doğru ilerlemenin başlamasıyla sona erdi. Alman kuvvetleri Ukrayna'nın başkentini Sovyetler'den almaya çalışırlarken şiddetli bir direnişle karşılaştılar. Kiev'i sonunda ele geçirmiş olsalar bile, bu zaferin bedeli büyük oldu. Alman tümenleri ağır kayıplar verdi, 20.000 asker ölürken on binlercesi de yaralandı. 12-19 Eylül'de, Griesinger savaştaki en kanlı ve en ölümcül çarpışmalarını yaşadı, silah sesleri, kayıplar ve patlamalar günler boyunca durmak bilmedi. Griesinger, Ki-

54 Stahlecker'in Memorandumu olarak bilinen belge, savaştan kırk yıldan uzun bir süre sonra Letonya Tarihî Devlet Arşivi'nde bulundu ve o sırada Nihai Çözüm'ün kökenlerini araştıran tarihçiler tarafından gerçek bir bulgu olarak değerlendirildi. Bkz. Christopher R. Browning, *The Path to Genocide: Essays on Launching the Final Solution* (Cambridge, 1992), s. 109; Peter Longerich, 'From Mass Murder to the "Final Solution": The Shooting of Jewish Civilians during the First Months of the Eastern Campaign within the Context of Nazi Jewish Genocide', Bernd Wegner (ed.), *From Peace to War: Germany, Soviet Russia and the World, 1939-1941* (Providence, RI, 1997), s. 267.

ev'in düştüğü gün olan 19 Eylül'de sağ kalçasından vurularak yaralıların arasına katılmıştı.⁵⁵ Derme çatma hastanede yatar-ken, sağlık personeli kanlar içindeki pantolonunu keserek yarasına müdahale etti. Doktorlar kalçasını açıp, kemiğini parçalayarak kasları yırtan mermiyi çıkarmaya çalışırken, ağrıyı kesmek için muhtemelen ona morfin vermişlerdi. Griesinger öyle ağır yaralanmıştı ki Doğu Cephesi'nde ön saflarda bir daha görev alamadı. Ancak aylar sonra iyileşebildi.

Sonraki günlerde Babi Yar'da meydana gelen vahşeti öğrendi. 29 ve 30 Eylül 1941'de Kiev'de, İkinci Dünya Savaşı'nın tamamında bir kerede yapılan en büyük Yahudi katliamı yapılmıştı. *Wehrmacht*'ın yapılan gizli anlaşmayla olaylara dahil olması sonucunda, kurban sayısı bu kadar fazla olmuştu. 29 Eylül sabahında Kiev'deki Yahudiler, şehrin büyük mezarlığına yakın bir yerde toplanmaya zorlanarak, buradan yakınlar- da bulunan Babi Yar Vadisi'ne doğru yürüyüşlerine başladılar. Yolların etrafı, *Wehrmacht* askerleri tarafından sarılmıştı; kaçma şansı sıfırdı. Babi Yar'da sadece birkaç gün içerisinde tam 33.771 Yahudi, vadinin kıyısında boynundan vurularak öldürüldü. Katliamın büyüklüğünün daha önce görülmemiş boyutlarda olduğuna dair haberler *Wehrmacht* ve şehir boyunca hızla yayıldı. Askerlerin evlerine yazdıkları mektuplarda anlat-tıkları sahnelerden anlaşıldığı kadarıyla, bu kıyım gizlenmeye bile çalışılmamıştı.⁵⁶

*

55 Griesinger'in the Deutsche Dienststelle (WASt), Berlin'de bulunan *Wehrmacht* dosyasından alınan bilgiler, kodlandırılmamış belge. Kiev'deki Alman kayıpları için bkz. Stahel, *Kiev 1941*, s. 310.

56 Babi Yar'dan bir gün önce yazılan *Einsatzgruppen* raporunda, Alman ordusu tarafından iyi karşılanmış infaz planının detayları bulunmaktadır. Bkz. Arad, *The Holocaust in the Soviet Union*, s. 173-175; Karel C. Berkhoff, *Harvest of Despair: Life and Death in Ukraine under Nazi Rule* (Cambridge, MA, 2004), s. 65-69, 75-76; Operational Situation Report USSR, sayı 97, Arad, Krakowski ve Spector (ed.), *The Einsatzgruppen Reports*, s. 164-165. Babi Yar'ın bilgisinin yayılma hızı hakkında bkz. Victor Klemperer'in 19 Nisan 1942 tarihli günlük kaydı, Victor Klemperer, *To The Bitter End: The Diaries of Victor Klemperer, 1942-1945* (Londra, 1999), s. 39; Peter Fritzsche, *Life and Death in the Third Reich* (Londra, 2008), s. 152.

Griesinger'in Fransa-Almanya sınırındaki görevi boyunca başlarda yaşadığı hayal kırıklığına rağmen, *Wehrmacht* deneyimi o kadar da kötü değildi. Sonunda yaralanmış olsa da diğer pek çok yoldaşının aksine ne düşmana esir düşmüş ne de öldürülmüştü. Bunun yerine, cephedeki başarılarının gururunu taşıyarak Stuttgart'taki askerî hastaneye geri döndü. Savaş boyunca, *Wachtmeister* iken teğmenliğe terfi etmekle kalmadı, ayrıca ülkesi için döktüğü kanın karşılığında Yara Rozeti aldı ve savaşta cesaretinin ödülü olarak hem 1. hem de 2. sınıf Demir Haç kazandı. Bunların yanında, komutanları tarafından Piyade Saldırı rozeti alması için de aday gösterildi.⁵⁷

Griesinger, sonradan 20. yüzyılda Avrupa'da görülen en soğuk kış olarak anılacak 1941 yılında, Rusya'nın sert kışı bastırmadan doğu cephesinden ayrıldı. Sıfırın altındaki sıcaklıklara maruz kalan Alman askerleri, saldırı harekâtlarına devam etmelerine yetecek donanımına sahip değillerdi. Hitler'in hızlı zafer umudu boşa çıkarken Alman askerleri, dört yıl boyunca şiddetli savaşlara girdiler. Bu yaşananlar, Griesinger'in yaralandığı dönemde öngörülenden çok farklıydı. Griesinger, 1941 sonbaharında, henüz ABD savaşa girmemişken, Alman zaferinin haberini her an duyacağını düşünerek Stuttgart'a dönmüştü.

İzleyen haftalar ve aylarda, Griesinger'in en büyük amacı bir daha asla cepheye dönmemektir. Başvurmayı düşünebileceği tüm Üçüncü Reich ofislerinde veya kurumlarında ona ihtiyacı olan itibarı sağlayacak kadar seçkin bir savaş siciline sahip olan Griesinger, daha hastaneden taburcu olmayı bile beklemeden, Almanya'nın yeni fethedilen topraklarından birinde önemli bir idari pozisyona gelmeye çalıştı.⁵⁸ Yaraları, onun kariyer hırsın-

57 BAB, R 1501, no. 206781. RG'nin Aralık 1941 tarihli özgeçmişi.

58 Berlin'deki Württemberg daimi temsilcisi (*Vertretung*) Bakan Speidel'e göre Griesinger'in deneyimine sahip birinin iki seçeneği vardı. Birincisi *Landrat* (bölge idaresi başkanı) benzeri bir pozisyon olan bölge komiseri (*Gebietskommissar*) olma, ki Griesinger savaş öncesi günlerinden bu tür işlere aşinaydı. Bu göreve, içinde 108.000 kişinin yaşadığı ortalama 2.300 kilometrekareye yayılmış yeni işgal edilen kasaba ve bölgelerdeki yönetimi denetlemekle görevli yüzlerce memur atandı. Griesinger'in ikinci seçeneği ise Genel Bölgelerin (*Generalbezirke*) birindeki bir bölümün başına geçmekti, ki Speidel'e göre bu pozisyon yükselmek için çok daha fazla olanak sunuyordu. Genel Bölgeler, bölge

dan hiçbir şey götürememişti. Yetkililere gönderdiği mektupları, kendisine ait kabartmalarla süslü antetli kâğıda yazmıştı.

Griesinger, doğudaki idari pozisyonlardan birisine gelmek umuduyla Berlin’le iletişimini oldukça kritik bir anda sürdürmeye çalışıyordu. İlk mektubunu göndermesinden sadece günler önce, Japonya’nın 7 Aralık 1941’de Pearl Harbor’a yaptığı saldırının ardından, Amerika Birleşik Devletleri, Müttefiklerin safında savaşa girdi. Yeni işine transfer başvurusuna hazırlandığı haftada Amerikalı kuzenleri aklına gelmiş olmalıydı. Özellikle, New Orleans yakınlarında yaşayan, üç çocuk babası ve ondan sadece birkaç yaş büyük Dunbar Christ’i düşünmeden edemezdi. Christ’in büyükannesi Mathilde, Griesinger’in büyükannesi Lina’nın kardeşiydi. 1941 Noeli’ni ve onu izleyen haftalarda, Griesinger transfer haberini büyük bir heyecanla bekliyordu.

O dönem Almanların savaştaki üçüncü kışydı. Nazi yöneticileri, SSCB ile savaşın kısa süreceğini hesaplamışlardı. Ancak, 1942’nin Ocak ayında, Alman ordusunu beslemek için doğuya gönderilen erzak miktarı giderek artarken Almanya’daki gıda stokları için tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Kısa bir süre sonra, hükümetin yemek karnelerinde ciddi kısıtlamalara gitmesiyle, günlük alınan gıdanın %90’ı ekmek ve patatesten ibaret oldu. Kadınlar ekmek alabilmek için uzun kuyruklarda beklemek zorundayken ekmeğin kalitesi öyle düşmüştü ki güneydeki insanlar sindirim problemleri yaşamaya başladı. Zaman zaman, daha varlıklı kadınlar, karaborsadan gıda alarak, geçici bir süreyle bile olsa açlıktan kurtulabiliyorlardı. Yemek karnelerindeki bu şiddetli kısıtlamaların halk üzerindeki etkisi korkunçtu. 1916-1917’de yaşanan “Şalgam Kışı” dönemindeki sar-

---

komiserliklerinden çok daha büyüktü. Örneğin, Belarus *Generalbezirk*’in nüfusu yaklaşık 9.850.000 olan 225.000 kilometrekarelik bir alanı kaplıyordu. Griesinger, dosyasının İşgal Edilen Doğu Bölgeleri’nden sorumlu Reich Bakanı Alfred Rosenberg’e gönderilmesi için Speidel’in sunduğu seçeneklerden birisini seçmeliydi. İkincisini seçti. BAB, R 1501, no. 206781, İçişleri Bakanlığı’nın RG hakkındaki Raporu, Berlin, 9 Aralık 1941; RG’nin Berlin’deki Speidel’e yazdığı mektup, 21 Aralık 1941. Doğudaki *Gebietskommissar* atamaları için bkz. Lower, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*, s. 101. Genel Bölgeler hakkında daha fazlası için bkz. Shalom Cholawski, *The Jews of Bielorussia During World War II* (Amsterdam, 1998), s. 47.

sıcı koşullarla bile karşılaştırılmaya başlandı. Erzak dağıtımını azaltma kararından sonraki bir hafta içinde hazırlanan SD raporuna göre bu, savaş boyunca sivil cephede morali bir anda düşüren en kötü olaydı.⁵⁹

Bu sırada Griesinger'in annesi, belki eski kutularını karıştırırken, birinde Birinci Dünya Savaşı sırasında tuttuğu günlüğünü buldu. O zamanlar ellilerinin sonlarında olan Wally, cephede kocası ve evde iki çocuğuyla birlikte Almanya'nın geleceğinden endişeli bir halde yaşayan genç bir anne olarak yirmi yıldan uzun bir süre önce yazdığı kelimelerini yeniden okudu. 1942'nin başlarında, iki buçuk yıldır süren savaş ve Rusya'dan sızan haberleri dinlemek ona geçmişindeki gergin günlerini hatırlatmış olmalıydı. Wally dolma kalemini çıkarıp bir kez daha düşüncelerini kâğıda dökmeye başladı. 11 Ocak 1920'de yazdığı bir önceki yazının krem rengi sayfasını çevirerek mavi mürekkeple bir sonraki sayfanın ortasına "İkinci Dünya Savaşı. 1939" notunu düştü. Wally, yalnızca üç paragraflık yazısında, Sovyetler Birliği'ne karşı süren savaşı doğru bulmadığını yazdı. Rusya'daki sert kış koşullarındaki belirsiz durum hakkında yazarken, "Bu garip ülkede ne yapıyoruz biz?" diye sordu. Napoleon'un Büyük Ordusu'nun başarısız Rusya işgaliyle açıkça karşılaştırarak, "Tekrar 1812 yaşıyor sanki," devam etti. Wally, dondurucu kış koşullarını ve Alman birliklerine karşı uygulanan –onların uyguladığı değil– tarifsiz şiddetten bahsederken, o kritik cümleyi kurdu. Führer'in kendisine ve onun doğuda verdiği savaşa karşı şüphesini ifade ederek, "Gerçekten Hitler'in peşinden Hindistan'a kadar gitmeyi istiyor muyuz?" diye yazdı. Wally de çok iyi biliyor olmalıydı ki, tüm eleştirilerin suç sayıldığı bir rejimde bu kelimeleri kâğıda dökmek aslında vatana ihanet suçu işlemek demektir. Bunu günlüğünün son sayfasına yazmıştı. Daha fazlasını yazmışsa da bir noktada son dokuz sayfa defterden kesilmişti.⁶⁰

*

59 Stargardt, *The German War*, s. 272, 281-283.

60 GAA, WGG. "Bu defterle karşılaşmam şans eseri idi" ile başlayan 18 Ocak 1942'deki günlük kaydı. Bu yazı Wally'nin savaş sırasındaki tek yazısıydı. Ki

Griesinger hastaneden taburcu olduktan sonra işine devam etmedi. 1942 yılının büyük bölümünü Hohenheim'da iyileşirken, işgal altındaki bölgelerden birisine transfer edilmeyi bekleyerek geçirdi. SS'de terfi alamayışının sebebi muhtemelen SS faaliyetlerine yeterli zamanı ayırmamasıydı. Örgütün yereldeki şubesi artık çok sık toplantı yapmıyordu. SS'deki meslektaşlarının çoğu, Barbarossa Harekâtı'nın başlamasından beri üniversiteye dönmemişti. Bazı örneklerde, öğretim ve idari görevlerde onların yerine gelenler parti üyesi bile değildi.⁶¹

1942 sonlarında Griesinger işine devam edecek kadar iyileşmişti. Protektora'da idari bir pozisyon açılmıştı. Sonunda beklediği transfer şansı önündeydi ve bu onun yazgısını belirleyecekti. Prag'dan bir daha asla geri dönemeyecekti.

---

bundan sonra da günlüğüne başka bir sayfa daha yazmamıştı. Cildi yakından incelediğimde sayfanın kenarından dışarı doğru çıkan gözyaşı ve yırtılma izlerini fark ettim. Ön tarafındaki sayfaları incelemek için günlüğü çevirince gördüm ki ilk dokuz yaprak deftere düzgünce bağlı değildi; son sayfalara denk gelen arka tarafları, yani günlüğün son dokuz sayfası yoktu. Bir bıçak ya da makas yardımıyla dikkatlice kesilmiş olmahtı. Bu son sayfaların orada olmayışının pek çok sebebi olabilir. Wally belki de birkaç kâğıt lazım olduğu için başka bir şey için kullanmak üzere günlüğün arkasındaki sayfaları koparmıştı. Öte yandan, bu sayfaları yırtmasının arkasındaki sebep bu kadar masum olmayabilir de. Belki de sonradan pişman olduğu şeyler yazmış ve kanıtlarını ortadan kaldırmak istemişti.

- 61 Hitler'in doğum günü olan 20 Nisan 1942'de pek çok promosyon verilmişti. AUoH, Landwirtschaftliche Hochschule Hohenheim, Vorlesungs-Derzeichnis yaz ve kış dönemi kursları, 1938-1945. Erhard Jung ve Gustav Rösch, doğuda savaşmak için gönüllü olan Hohenheim'daki en yüksek rütbeli SS üyeleridir. Rösch'ün yerine gelen Richard Vogel, ne parti ne de SS üyesiydi. Bu bilgi için Dr. Anja Waller ile Dr. Ulrich Fellmeth'e teşekkür ederim.

Bira Şişeleri

Griesinger, 8 Mart 1943'te Prag'a geldiğinde, buradaki yaşamı için olumlu duygularla doluyken Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'ndaki yeni işi dolayısıyla üstleneceği görevlerin de tamamen farkındaydı. Bakanlık, Çek endüstrisini Reich'in ihtiyaçlarına göre şekillendirmekle görevli devlet aygıtıydı. Gisela, bütün ailenin taşınmasını özenle organize etmek için çocuklarla birlikte Hohenheim'da kaldı. Gisela ve çocuklar, ancak üç hafta sonra Robert'e katıldılar.

Çek başkentine ilk ziyaretim sırasında, sabahları belge araştırarak, öğleden sonralarıysa şehrin Eski Kent bölgesindeki kol-tuk imalatçılarına ve antikacılara sorular sorarak geçirirken, Griesinger'in savaş döneminde Prag'daki yaşantısının parçalarını birleştirmeye başladım. Arşivlerin çoğunun yok edildiği Almanya'nın aksine, Prag'da bulunan Çek Ulusal Arşivleri'nde Reich'in Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın tüm kayıtları mevcuttu. Arşivde, personelinin Prag'a taşınma masraflarıyla ilgili ayrıntılı evrakları, Gustav von Maur'un nakliye firmasının Griesinger'in adına düzenlediği makbuza kadar muhafaza edilmişti. Ailenin ufak tefek eşyalarını toplamda 33 sandık ve kutuya koyup, daha büyük eşyaları nakliyeciyeye teslim ettikten sonra, Gisela'nın 30 Mart'ta envanteri imzalamasıyla von

Maur'un adamları tüm eşyaları demiryoluyla Prag'a götürdü. Griesingerlerin cam eşyalarından bazıları yolculuk sırasında kırılınca Robert, firmayı şikâyet etmekten geri durmadı.¹

Griesinger'in, ailesiyle yaşamak için kiraladığı üç katlı villa, rahat bir mahallede bulunan büyük bir evdi. 9 Nisan'da Gisela ve çocukları Prag'a gelir gelmez, Griesinger ailesi hep beraber yeni evlerine taşındılar. Griesinger, ailesinin gelmesinden önceki haftalarını uygun bir aile evi bulmak için harcamıştı, ki bu hiç de zor bir iş değildi. Dolgun maaşlarla Prag'a akın eden Almanlardan yararlanmak isteyen birçok Çek aile, bu durumdan kazanç elde etmek için evlerini boşaltıp akrabalarının yanına ya da köydeki evlerine taşındı. Griesinger, ailesi için mükemmel evi, zengin bir mahalle olan Bubeneč'deki 749 Zitekstrasse'de buldu.² Bu bölgede, orta-üst sınıftan Yahudiler yaşıyordu. Tabii, Griesingerlerin taşındığı dönemde buradaki Yahudi nüfusu tamamen yok olmuştu.

Griesinger, Bubeneč'de yerleşip kök salma umudunu gördü. 1943'te bu bölgede, Reich için çalışan Alman yetkililer ve aileleri yaşıyordu artık. 1920'lerde ve 1930'larda inşa edilen büyük bahçeli bu özel villalar, Bubeneč'in ilgi çekici butik mağazalarıyla ve yemyeşil parklarıyla dolu olan, ağaçlarla çevrili geniş sokaklarında bulunuyordu. Günümüzde çoğunlukla diplomatlar ve aileleri bu sessiz bölgede oturuyorlar. Griesinger'in buradaki eski evine gitmek istediğimde gördüm ki evde kimse yoktu. Posta kutusuna şimdiki sahibine bir not bırakarak başka bir zaman ziyaret edip edemeyeceğimi sordum. Evin sahibi isteğimi kabul etmedi. Gerekçelerini daha önceden de defalarca duymuştum: Evlerinin Nazilerle ilgili bir hikâyede geçmesini istemiyorlardı.

Griesinger, Bubeneč'de yaşayan çok sayıda Alman yetkiliyi tanıyor olmalıydı. Walter Stahlecker 1939 yılında, Protektora Gü-

1 NAP, ÜRP, Kart. 92, sign. Z Pers. I, RG'nin taşınma masrafları dosyası, RG'nin Schenker & Co.'ya yazdığı mektup, 1 Nisan ve 9 Temmuz 1943; RG'ye verilen taşınma masraflarının görüşülmesi, 13 Ekim 1943.

2 1939'dan önce sokağın adı Kotkova idi ancak Prag'daki pek çok sokakta olduğu gibi, yetkililer bu sokağın Çekçe adını da Almancaya yakın olacak şekilde değiştirdi.

venlik Polisi'nin başına geçmesiyle Prag'a taşınmıştı. İş dolayısıyla Oslo'ya gönderildikten sonra, karısı Louise-Gabrielle ve dört küçük çocuğu şehirde kaldı. Stahleckerlerin evi, Griesingerlerinkine sadece iki sokak uzaklıktaydı. Griesinger'in pek çok iş arkadaşı da yakınlarda oturuyordu. Walter Bertsch karısı Margot ve iki oğluyla birlikte Griesingerlerin sokağının hemen köşesindeki Bubentscher Strasse 22'de yaşıyordu. 1977'de Kızıl Ordu Fraksiyonu tarafından kaçırılıp öldürülen Hanns-Martin Schleyer de eşi ve oğluyla birlikte Bubentscher Strasse'de oturuyordu. Griesinger, Schleyer'i Protektora'daki Merkez Sanayi Birliği'ndeki işi dolayısıyla tanıyor olmalıydı. Schleyer'in bürosu, Çek endüstrisinin büyümesini denetlemek için Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı ile sürekli koordineli olarak çalışıyordu.³

Griesinger, Stahlecker ile olan bağlantısı sayesinde, muhtemelen Adolf Eichmann'la tanışmıştır. Eichmann'ın Çek doğumlu eşi Vera da işgal sırasında Prag'taydı. Stahlecker ve Eichmann, 1938'de Stahlecker, Eichmann'ın Viyana Yahudileri Göç Merkezi'nde amiri olduğu zamanlardan beri arkadaşlardı. Adolf, 1940'ta Berlin'de çalışmaya başladığı dönemden itibaren eşi Vera Eichmann'dan ayrı yaşadı ve burada Reich Yahudi Göçü Merkez Ofisi'nin başına geçti. Savaş boyunca eşini ve üç oğlunu Bubeneč'de, Griesingerlerin sokağının karşısındaki Molischstrasse 22'deki lüks villalarında ancak hafta sonları ziyaret edebildi. Robert ve Gisela, evlerini üst düzey bir Çekoslovak hükümet yetkilisi olan Dr. Karel Brabenec'ten kiralamıştı. Eichmann'ın villasıysa, Yahudi sahibi Rudolf Fišer'in elinden zorla alınarak onlara tahsis edilmişti.

Prag, Griesingerler için Müttefik bombardımanı altındaki Almanya'dan dünyalar kadar uzakta, güvenli ve huzurlu bir yerdi. Savaşın büyük bölümünde ülkenin güneybatısında yaşanmayan RAF hava saldırıları, Griesingerlerin Almanya'dan ayrıldıkları dönemde endişe verici hale geldi. 1943 baharında yeni

---

3 Schleyer, savaştan sonra Batı Almanya'nın en güçlü sanayicilerinden birisi oldu. Eylül 1977'de solcu terör örgütü Kızıl Ordu Fraksiyonu tarafından 11 üyesini hapisten kurtarmak için kaçırıldı. Fraksiyon, Alman hükümetinin taleplerini kabul etmemesi üzerine Schleyer'i öldürdü. Cesedi bir ay sonra Fransa'da, bir arabanın bagajında bulundu.

radio-güdüm sistemleri kullanılmaya başlanınca hedef tespiti de daha iyi yapılabildi. Griesinger'in memleketinden ayrıldığı hafta, RAF Stuttgart'ın güneyine 500 bomba ve 58.000 yangın başlatıcı bırakarak, 100'den fazla kişinin ölümüne ve neredeyse 400 kişinin yaralanmasına neden oldu.⁴ Prag'ın işgalinde, Çek nüfusa karşı uygulanan acımasız yöntemler şehirde bir durgunluk hissinin hâkim olmasına yol açtı. Griesingerler yeni hayatlarına başlamanın mutluluğunu yaşarken Çek halkı sürekli Nazi teröründen korkarak yaşıyordu. Protektora'da uygulanan baskı, Polonya ve Yugoslavya gibi büyük direnişlerin görüldüğü ülkelere göre daha hafif olsa da, işgalin hemen ardından Nazi yönetimine karşı olabilecek her türlü muhalefeti yasadışı ilan etmek isteyen Alman yetkililer, burada da aşırı sert bir sistem uygulamaya başladılar.⁵

1939 baharından itibaren, Prag sokaklarında ellerinde süngüleriyle devriye gezen askerler, polis ve gizli güvenlik görevlileri görülmeye başlandı. Buradaki güvenlik işlerini ayarlamak ve koordine etmek, 1939 yazında Protektora Güvenlik Polisi ve Güvenlik Hizmetlerinin amiri olarak atanan, aynı zamanda Griesinger'in eski patronu olan Walter Stahlacker'e düşmüştü. Stahlacker, tıpkı beş yıl önce Stuttgart'ta yaptığı gibi, Çek topraklarında oluşturulmak istenen polis devletinin temellerini attı. 1939 yılının sonlarından 1940'lara kadar, yasadışı grupları ve direniş hücrelerini bastırmakla görevli güvenlik ofisi ağı kurdu. 1.000 kişinin çalışacağı Prag Gestaposu'nun –işkence hücreleri de dahil olmak üzere– ofislerini Petschek Sarayı'nda oluştururken Silber Oteli'nden örnek aldı. Prag Gestaposu, Griesinger gibi 1925 baharında Tübingen'de hukuk okumaya başlayan Hans-Ulrich Geschke'nin liderliğinde geliştirdi.

Çek nüfusa karşı ilk büyük kısıtlama 1939 sonbaharında yapıldı. Öğrenci lideri olan Jan Opletal'ın bir gösteride öldürülmesinin ardından binlerce Çek öğrenci Opletal'ın cenazesi için

4 Stargardt, *The German War*, s. 347. Malte Klein, "Die Nacht vor 70 Jahren bleibt in Erinnerung", *Stuttgarter Zeitung*, 12 Mart 2013.

5 Eagle Glassheim, *Cleansing the Czechoslovak Borderlands: Migration, Environment, and Health in the Former Sudetenland* (Pittsburgh, PA, 2016), s. 38.

toplınınca, şiddet olaylarının patlak vermesi de uzun sürmedi. Olaylardan sadece günler sonra, 17 Kasım'da Gestapo, Prag ve Brno'daki öğrenci evlerine ve yurtlarına baskınlar yapmaya başladı. 17 Kasım sabahı Çek Öğrenci Birliği Komitesi'nin 9 üyesi idam edilirken, tutuklanan 1.200 öğrenci de apar topar Sachsenhausen toplama kampına gönderildi. Kampa geldikleri gibi saçları tıraş edilip mahkûm üniforması giymeye zorlandılar.⁶ Korkudan dehşete düşen öğrenciler, sonraki birkaç yılını korkunç koşullarda açlık ve soğukla mücadele ederek geçirdiler. 17 Kasım, daha sonra öldürülen ve hapsedilen öğrencilerin anısına Uluslararası Öğrenciler Günü olarak kabul edildi. Tutuklamaları izleyen haftalarda, Alman yetkililer ilk etapta üç yıllığına tüm üniversiteleri kapattılar. Nazi yetkililer, Protektora'nın devlet dairelerini ele geçirerek Çek çiftçileri topraklarını devretmeye zorladılar, Çek kültürüne saldırılar düzenlediler ve sert sansür politikaları uyguladılar. Siyasi muhaliflerle direnişçiler de tutuklama emri çıkarılmadan ve yargılama yapılmadan hapse atıldılar. 1940 Martı'nda, Domažlice'de iki Alman gümrük memurunun öldürülmesinin ardından, Naziler misilleme olarak kasaba sakinlerinin arasından 100 kişiyi gözaltına alıp Almanya'daki toplama kamplarına gönderdiler.⁷

Reinhard Heydrich'in, 27 Eylül 1941'de genel vali vekilliğine atanmasıyla milyonlarca Çek vatandaşın hayatı daha da kötüye gitti. Görevini yapmaya başlar başlamaz, Heydrich'in misyonu Çek halkının iradesini yok etmek oldu. Yabancı radyo kanallarını dinlemenin ve karaborsada alım satım yapmanın cezasının çok ağır olacağını ilan etti. "Prag'ın celladı" olarak tanınan Heydrich, yaz ayları boyunca büyük artış gösteren direniş hareketlerini bastırmak için sıkıyönetim ilan etti. 1941 Haziranı'nda Komünist direnişçiler, Protektora genelinde 377 broşür dağıttılar. Bu sayı Ekim ayında 10.727'ye yükseldi.⁸ Heyd-

6 Bkz. Josef Dvořák'ın ifadesi, <http://pametnaroda.cz/en/dvorak-josef-1919>

7 Chad Bryant, *Prague in Black: Nazi Rule and Czech Nationalism* (Cambridge, MA, 2007), 88-89.

8 Robert Gerwarth, *Hitler's Hangman: The Life of Heydrich* (New Haven, CT, 2011), s. 221.

rich'in kurduğu korku krallığına damgasını vuran, toplu gözaltılar, tutuklamalar ve dar yetkili mahkemeler oldu. Protektora'ya geldikten sonraki üç günde, yeni kurulan mahkemeler tam doksan iki Çek vatandaşını ölüme mahkûm ederken, yüzlercesini de Gestapo hapishanelerine gönderdi. Bu mahkûmlar, Nazi terörünün kurbanı olan yüzlercesiyle birlikte 1941-1942 kışında toplama kamplarına götürölmek üzere trenlere doldurularak korkunç koşullarda kölelik yapmaya zorlandılar. Esir çalışma kamplarındaki gündelik yaşam, dayak, açlık ve ölüm korkusuyla doluydu.⁹ Naziler ayrıca, ekonomiyi bozmakla suçladıkları karaborsacılar da saldırmakta gecikmediler. Karaborsada satış yaparken yakalanan Çekler toplama kamplarına gönderildiler. Kimi zamansa cezaları bununla da kalmıyordu. 1941'in sonlarında bir Brno mahkemesi, karaborsada iki domuz satmakla suçlanan iki adama idam cezası verdi.¹⁰

Avusturya'daki Mauthausen toplama kampına gönderilen 1.299 Çek vatandaşından, savaş sonrasında geri dönebilenlerin oranı sadece %4'tü.¹¹ SS muhafızları, Reinhard Heydrich'in öldürölmesine misilleme olarak Çek mahkûmların çoğunu 1942 yılında öldürdü. 27 Mayıs'ta, İngilizler tarafından eğitilen Çekoslovak paraşütçü askerleri Ján Kubiš ve Jozef Gabčík, genel vali vekili Heydrich'i üstü açık bir arabada Prag'a doğru giderken pusuya düşürdüler. Gabčík'in silahı tutukluk yapınca Kubiš, Heydrich'in arabasına bir el bombası attı. Saçılan şarapneller sebebiyle yaralanan Heydrich, bir hafta sonra kan zehirlenmesi sebebiyle öldü. Heydrich suikastı sonucunda Naziler, İkinci Dünya Savaşı'nın en şiddetli misillemelerinden biriyle karşılık vererek olası tüm direnişleri ezdiler. Suikasttan sonraki haftalarda tam 5.000 bölgeye baskın düzenleyen Almanlar, 3.180 kişiyi gözaltına aldı ve bunların 1.344'ü ölüme mahkûm edildi.¹² Suikastçılara yardım etmekle haksız yere suçlanan Lidice köyündeki tüm erkek-

9 A.g.e., s. 227.

10 News Flashes from Czechoslovakia under Nazi Domination, yayım no. 114 (Chicago) 5 Ocak 1942.

11 Gerwarth, *Hitler's Hangman*, s. 227.

12 Charles R. Shrader, "Lidice Massacre", Alexander Mikaberidze, *Atrocities, Massacres and War Crimes: An Encyclopedia* (Santa Barbara, CA, 2013), s. 413.

ler kurşuna dizilirken, kadınlar ve çocuklar toplama kamplarına gönderildi. 24 Ekim 1942'de Mauthausen'de bulunan ve paraşütcü askerlere yardım etmekle suçlanan 135 Çek kadının saçları tıraş edildikten sonra, karlı yollardan bir mahzene yürütülerek burada SS muhafızları tarafından dövüldüler. Tıbbi muayene yapılacağı söylenen kadınlar sıraya dizilerek, "muayenehane"ye girmek için beklemeye başladılar. Öldürülmek için sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlardı aslında. İki dakikalık aralıklarla odaya alınarak burada vuruldular.¹³

Reich'in diğer bölgelerinde olduğu gibi, Prag'da da güvenlik ve polis faaliyetlerinden SS sorumluydu. Bu yüzden misilleme eylemlerinin pek çoğu sivillere karşı yapıldı. Heydrich, suikastından önce SS'nin yoğunluğunu ve faaliyet kapsamını artırmıştı. Dolayısıyla Griesinger, Prag'a geldiğinde örgütün Çek topraklarındaki gücü ordudan bile fazlaydı. Sadece Prag'ın merkezinde ve sınır bölgelerinde tam 7.000 SS üyesi, tam zamanlı görev yapıyordu. SS, 1939 yılında Charles Üniversitesi Hukuk Fakültesi binasına karargâh olması için el koyarken, *Waffen-SS* de şehir merkezinde bulunan Adolf Hitler kışlasına taşındı.¹⁴ Prag vatandaşları için, şehrin önemli binalarının yanından geçip de önünde SS muhafızlarını görmemek mümkün değildi. 1943 baharında Çeklere yönelik şiddetli misilleme eylemleri durulmuş olsa da Dr. Erwin Weinmann'ın (yine Tübingen ve Stuttgart'tan Griesinger'in akranı) komutasındaki SS, her hafta 150 kişiyi kurşuna dizmeye devam etti.¹⁵

13 Jaroslav Čvančara, "Z jeviště na popraviště: Příběh herečky Anny Čalounové-Letenské", *Paměti a dějiny*, cilt 3, sayı 2, 2009, s. 101-115. Benzer bir idam için bkz. Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia*, s. 155.

14 Neil Short, *Kill Hitler: Operation Valkyrie 1944* (Oxford, 2013), s. 50. *Waffen-SS*'in 1943 yazında Protektora'daki üye sayısı 19.389 idi. Petr Kaňák ve Jan Vajskebr, "Waffen-SS v Protektorátu Čechy a Morava", *Historie a vojenství*, c. 3, 2005, s. 72-81.

15 Dr. Erwin Weinmann 1935 yılında tıp doktorasını aldı. Weinmann, 1936'da Stuttgart'taki SD'de tam zamanlı çalışmak için Tübingen'de bulunan Üniversite Hastanesi'ndeki asistanlığını bıraktı. Mayıs 1945'te kaybolana kadar Prag'da kaldı. 1968'de Batı Alman yetkililere göre İskenderiye'de Mısır polis danışmanı olarak çalışıyordu. Bkz. Callum MacDonald ve Jan Kaplan, *Prague: In the Shadow of the Swastika, A History of the German Occupation, 1939-1945* (Viyana, 2001), s. 88; Wildt, *An Uncompromising Generation*, s. 363.

Griesinger SS'nin Protektora'daki varlığının sadece sokaklarla sınırlı olmadığını fark etmiş olmalıydı; örgüt bölgedeki tüm devlet dairelerinin kültürüne de yerleşmişti. Tanıkların anlattığına göre, Griesinger'in bakanlığındaki kıdemli yetkililer de Nazi yanlıydı. Hatta bazıları, Çek meslektaşlarını yetkililere ihbar etmekten zevk alıyordu.¹⁶ Griesinger'in iş arkadaşlarının çoğu da SS üyelerinden oluşuyordu. Özellikle Bakan Bertsch oldukça yüksek rütbeye sahip olan SS *Brigadeführer* idi.¹⁷ Bakanlığın ekonomi bölümünde görev alan beş avuktan birisi, Griesinger'in en yakın çalıştığı arkadaşlarından Gustav von Schmoller de bir SS üyesiydi. Von Schmoller de Prag'da çalıştığı zamanlarını savaş sonrasında parlak bir kariyere başlamak için sıçrama tahtası olarak gören Almanlardan sadece birisiydi. Keza, savaş bittiğinde, Batı Almanya'nın İsveç büyükelçisi oldu.¹⁸

Protektora'da geçirdiği süre boyunca Griesinger'in Holokost suçlusu olmasının sebebi, SS'deki konumundan ziyade Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'ndaki işiydi. Aktif faaliyette bulunma zorunluluğu olmasa da SS veya SD'nin bir parçası olmadan bakanlıkta ilerlemek mümkün değildi. Hohenheim'da hızlı bir biçimde iki kere terfi alan Griesinger, Prag'da bulunduğu süre boyunca hiçbir zaman *Obersturmführer* rütbesinden yukarı çıkmadı. Oysa onun gibi çok sayıda insan terfi etmişti.

Prag'da Alman gazetelerinde, tüm Nazi partisi üyelerine açık faaliyetlerin listesi yayımlanırdı. *Prager Abend* ve *Der Neue Tag* gazetelerinin tüm bölümlerinde gelecek etkinliklerin detayları yer alıyordu. Partinin, film gösterimleri gibi bazı toplantılarına katılım zorunluluğu yoktu. Gazetelerde, miting gibi zorun-

16 ABS, 2M: 11034, İçişleri Bakanlığı Belgeleri, Dr. Anne-Marie Dietlová Dosyası, Ağustos 1945.

17 NAP, Alman Devlet Bakanlığı Arşivleri, 110-7-55 (69 ve 85), SS'deki Alman devlet memurlarının listesi, 22 Mart 1945. Griesinger'in bazı iş arkadaşları, SA içerisinde de yüksek konumdaydılar. Bakanlıktaki üst düzey isimlerden birisi olan Wilhelm Dennler, SA-*Brigadeführer* olan sadece 336 kişiden birisiydi.

18 1967 yılında, Von Schmoller'in Nazi geçmişini İsveçli bir dergi olan *Tidsignal* ortaya çıkardı. ABS, 107-8-30. 22 Mart 1945'te Prag'da bulunan Alman kamu görevlilerinin kayıtları. Savaş sonrasında sanayi lideri olan Hanns-Martin Schleyer buna başka bir örnektir.

lu etkinlikler açık bir biçimde belirtiliyordu.¹⁹ Griesinger muhtemelen, SS'de olduğu gibi yeni şehirde de parti faaliyetlerinde ve toplantılarında asgari düzeyde rol almıştı. Bunda, zamanının çoğunu alan işinden dolayı çok meşgul olmasının etkisi olmuştur muhtemelen. Jana'nın koltuğundan çıkan 1944 tarihli pasaportuna bakıldığında, sık sık işi gereği Protektora genelinde ve hatta bazen ötesine, kimi zaman uzun süren seyahatler yaptığı görülüyordu.

Griesinger, Litvanya, Belarus ve Ukrayna'da yeni alınan bölgelerdeki idari görevlere getirilen meslektaşlarına göre Prag'daki yaşama daha iyi uyum sağladı. Almanlar için Prag sadece sakin bir kent değildi, bunun ötesinde şehrin temeli Alman tarihi, kültürü ve entelektüel yaşamına dayanıyordu.²⁰ Şehrin barok tarzı mimarisi de Griesingerlere tanıdık gelmiş olmalıydı. Çek topraklarını Almanlaştırmaya yönelik muazzam planlar, Heydrich'in yönetiminde devam etti. 1942 Mayıs'ında, Çek ve Yahudi kültürü yerine Alman sanat, müzik ve edebiyatını benimseterek Prag'ı Reich'in ileri gelen şehirlerinden birisine dönüştürmek için Prag Kültür Haftası'nı başlattı. Ayrıca, Prag'ı Nazi İmparatorluğu'nun Doğu'daki işgal edilecek bölgelere ve Balkanlar'a açılan kapısı haline getirmek için mimari ve yol tasarımı planlarını uygulamaya koydu.²¹

1943 baharı, Griesinger için önemli bir dönem oldu. Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın ekonomi kanadındaki WIC Bölümü (üretim ve yönetim) başkanı görevine getirildi. Heydrich, ölümünden kısa bir süre önce departmanın başkanı olan Walter Bertsch'i, ani bir kararla yeni kurulan Protektora hükümetinde Ekonomi ve Çalışma bakanı yaptı. Bertsch Çekçe bilmediği için, atandığı andan itibaren Protektora'nın Çek hükümetinin yapacağı tüm toplantıların Almanca olmasını sağladı. Bu açıkça hükümetin özerk görünümünü zayıflatan bir hamleydi.

---

19 Bkz. *Der Neue Tag* ve *Prager Abend*, 8 Mart ve 9 Nisan 1943. Prag'da bulunan tarihî bir kültür merkezi olan Deutsche Haus'ta, başta parti liderlerinin verdiği konferanslar olmak üzere çok sayıda toplantı yapıldı.

20 Bryant, *Prague in Black*, s. 179.

21 Gerwarth, *Hitler's Hangman*, s. 263-270.

Heydrich, Bertsch'in yanı sıra, güçlü Nazi geçmişine sahip destekçilerinden pek çoğunu kıdemli yönetici pozisyonlarına getirdi. Sırasıyla Ekonomi ve Çalışma bölümlerini yönetmek üzere özellikle *Reichsprotektor* dairesinde onun için çalışmış Erich von Wedelstädt ile Wilhelm Dennler'i seçti. Griesinger görevine başlarken, bakanlıktaki kıdemli yetkililerin tamamı kendilerini ve Heydrich'e olan sadakatlerini çoktan kanıtlamışlardı. Burası adeta bir celladın suretinde şekillenmişti. Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nı yöneten, Griesinger'in de aralarında olduğu 25 adamın tamamı otuzlu yaşların ortalarında ve sonlarındalardı ve Almanya'nın önde gelen üniversitelerinde doktora yapmışlardı.²² Haftalar haftaları izledikçe kariyer basamaklarını tırmanan Griesinger için, Württemberg'in ücra köşelerinde geçen çalışma hayatı geçmişte kalan bir hatıradan fazlası değildi artık. Hohenheim'daki işinin dahi karşılığını oldukça iyi almıştı.

Zengin doğal kaynaklara ve ağır sanayiye sahip olan Protektora, topyekûn savaş döneminde Reich için kilit öneme sahipti. Bertsch'in Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın varoluş amacı Çek varlıklarına el koymak ve Çek ekonomisinin tamamının sadece Almanya için çalışmasını sağlamaktı. Bakanlığın pek çok sorumluluğunun yanında ayrıca, savaş için gerekli görmediği Çek sanayi kollarını kapatma yetkisi de vardı. Bakanlığın müdahalesi sonucunda Zlín'deki ayakkabı fabrikaları bir anda, *Wehrmacht* için V-1 ve V-2 roketleri ve tekerlek üretmeye başladı.²³ Bakanlık, kararlarını uygulatmak ve Çek işçileri bu doğrultuda çalışmaya zorlamak için Gestapo ile yakın ilişki içeri-

22 ABS, Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı Arşivleri (Bundan sonra MHP olarak anılacaktır), Dosya 305-701-4, Walter Bertsch'in savaş sonrasında verdiği ifade; NAP, ÜRP, Kart. 67, 1943'ten Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın Organizasyon Çizelgesi. 1943 yılında Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı, kadrosuna 1.741 personel daha kattı. Bunlardan 93'ü, Griesinger gibi doğrudan Almanya'dan gelen Reich Almanı; 32'si ise yakın zamana kadar Çekoslovakya olan bölgede doğup büyümüş Protektora Almanı idi. Bakanlığın alt kıdemli bürokratlarının, planlayıcılarının ve araştırmacılarının çoğu Çek idi.

23 Bryant, *Prague in Black*, s. 182.

sinde hareket ediyordu. Hans-Ulrich Geschke'nin yerine Prag Gestaposu'nun başına gelen Ernst Gerke, işçileri disipline etmek için uyguladığı acımasız yöntemler sebebiyle "infazcı" lakabıyla anılmaya başlandı. Gerke'nin Gestapo ajanları, üretimi tehdit edecek şekilde davrandığını düşündükleri Çek işçileri yakalayıp, soğukkanlılıkla öldürdüler. Gestapo, işçilerin talepleriyle ilgilenmeye pek vakit harcamazdı. Tlučná'da bulunan Krimich madeninde çalışan 14 madenci bir pazar günü işe gelmeyince Gerke, içlerinden birisinin idam emrini verirken, diğerlerini de 49 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1943 Ağustosunda, Griesinger'in şehre gelmesinden dört ay sonra, Bohemya-Moravya Motor Fabrikası'nda çalışan 400 işçi greve gitti. Grev başladıktan sadece üç saat sonra, Prag Gestaposu grevin 4 önderini idam etti ve 14'üne de ağır iş cezası verdi. Fabrikadaki işler çok geçmeden eski haline dönmüştü.²⁴

Bakanlıkta bir *Regierungsrat* (kıdemli memur) olarak Griesinger'in görevi cam, metal ve taş gibi ağır sanayi ürünlerinden, bakır, deri ve tütün gibi hafif sanayi ürünlerine kadar üretimle ilgili yasal konulara bakmaktı.²⁵ Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın belgelerinin pek çoğu savaştan kurtulabilmişti. Bunları bir araya getirdikçe Griesinger'in günlük rutinine dair bir fikir edinmeye başladım. İşinin bir bölümü, Berlin'den gelen ve yeni idari düzenlemelerin yer aldığı, Reich'in resmî gazetesi *Deutscher Reichsanzeiger und Preußischer Staatsanzeiger*'de yayımlanan yeni emir ve kararnameleri takip etmekte. Griesinger *Reichsanzeiger*'i her gün takip ederek görev alanına giren herhangi bir talimat olup olmadığını da kontrol ediyordu. Böyle bir talimat yayımlanınca, bunun yasal olarak nasıl uygulanacağına karar vermek ve Protektora'nın hususi gereksinimleri için uyarlamak da onun göreviydi. Bazen haftalarca süren işi gereği Gi-

24 Madenci oldukları için bu adamlar Griesinger'in sorumluluk alanındaydılar. Bkz. "Forerunners of Herbert Kappler", *Czechoslovak Life*, sayı 1, 1978, s. 29; MacDonald and Kaplan, *Prag*, s. 88.

25 NAP, ÜRP, Kart. 66 ve 67, 1943'ten Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın Organizasyon Çizelgesi'nin bulunduğu personel listesi. Bakanlık, Beim St Franziskus (bugünkü adıyla the Dvůrák Embankment) ile Berlinerstrasse'nin (*Revolúnt*) köşesinde bulunuyordu.

sela ile çocuklardan ayrılıp Protektora boyunca seyahat ediyordu. Ülkenin her yanındaki yerel ekonomi gruplarıyla toplantılar yapıyor, küçük ve büyük işletme sahipleriyle görüşüyor ve pek çoğunun girişinde, ağır sanayinin önemi sebebiyle SS birliklerinin konuşlandırıldığı imalathane, maden ocakları, fabrika ve diğer üretim alanlarını teftişe gidiyordu.²⁶

Griesinger'in masasına gelen bazı davalar Protektora'nın savaş ekonomisi düşünüldüğünde oldukça şaşırtıcı görünüyordu. Griesinger ile cam ve bira endüstrilerinin yerel temsilcileri arasında bira şişesi kıtlığıyla ilgili 1944 Şubatı'nda yazılmış çok sayıda mektupla karşılaştım. Kulağa öyle gelmese de bu konu çok büyük önem taşıyordu. 1944 yılının başlarında, *Wehrmacht* ve *Waffen-SS*'e bira tedarikinden sorumlu olan Çek topraklarındaki bira fabrikaları, hedefledikleri miktarda bira şişesi bulmakta güçlük çekiyordu. Griesinger, şubat ayının başlarında yapılan toplantıların birinde, 1939'da Protektora genelinde yirmi milyon olan bira şişesi sayısının, 6 ya da 7 milyona kadar düştüğünü öğrendi. Savaş çıktığı andan beri cam endüstrisi, silah üretimine yönelik olacak şekilde düzenlenmişti. Seferberliğin başarılı olabilmesi için Griesinger'in her bira şişesinin yeniden kullanılmasını sağlayıp geri dönüşüm yapmayan şirket ve sivilleri cezalandırması gerekiyordu. Bu konuda özellikle Bulgaristan'dan rahatsızdı – Griesinger'e göre "şişeleri geri dönüştürmeyen tek ülke" burasıydı. 1944'ün başlarında bir bira şişesinin anlamı, ağırlığı, maliyeti ve toptan dağıtımıyla birlikte tamamen değişerek Griesinger'in günlük işlerinin tamamını etkiledi. Çünkü bu sorun yüzünden, cam ve bira şirketlerinin mali temsilcileriyle görüşmesi, çok sayıdaki bira fabrikaları ve depolarını ziyaret etmesi ve raporlar hazırlaması gerekiyordu.²⁷ İl-

26 Prag'tan uzak geçirdiği süreyi koltuğun içinden çıkan pasaportundaki damgalara bakarak kesin olarak söylemek mümkün.

27 NAP, MHP, 782/0/1, Box 197 bkz. bakanlıktaki iş arkadaşlarından ve çeşitli ekonomi gruplarından RG'ye gönderilen 3, 4, 16, 19 ve 29 Şubat 1944 tarihli mektuplar ve raporlar. Bira şişeleri, Griesinger'in zihninde ön planda bulunan şeylerden sadece birisiydi. Bakanlıkta görev aldığı süre boyunca aynı anda birkaç davaya dahil oldu. Griesinger, bira şişesi çöküntüsüyle aynı zamanlarda pek çok alanda üretimi artırmak ve kıtlığa çözüm bulmak için düzenleyici önerileri inceleyip mevzuatlar hazırladı. 1944 Şubat ayının ortalarında özellikle

gindir ki, Griesinger kendisini, tıpkı yüzlerce kilometre uzak-
tan Paris'in savaş ekonomisi için çalışan, Stuttgart'ta yaşadığı
dönemden eski Yahudi komşusu Fritz Rothschild ile benzer bir
işle uğraşırken buldu.

Protektora kurulduğu andan beri Çekler, Almanya için ucuz
işgücü kaynağıydı. Savaş bittiginde, neredeyse yarım milyon
Çek işçi, ailelerinden koparılarak Reich için çalışmaya gönde-
rilmmişti. Zorla çalıştırılan işçilerin çeşitli yerlere gönderilme-
si savaşın farklı farklı aşamalarında gerçekleşti. 1941 yılında,
140.000 Çek işçi Almanya ve Avusturya'da çalışmaya zorlan-
dı.²⁸ Savaş devam ederken Almanya Doğu Cephesi'nde ağır ka-
yıplar vermeye başlayınca Çek işçileri için talep de arttı. 1942
Kasımı'nda, yani Griesinger'in Prag'a gelmesinden sadece dört
ay önce çıkarılan bir yasa, 1918 ile 1920 arasında doğmuş tüm
Çek erkeklerinin Almanya'nın silah sanayiinde çalışmasını zo-
runlu kıldı.

Çek işçileri Almanya ve Avusturya'daki madenlere, tarlalara
ve fabrikalara göndermekten sorumlu olan Ekonomi ve Çalış-
ma Bakanlığı idi. Griesinger, Prag'daki ilk yılı boyunca, Avru-
pa'nın işgal edilmiş topraklarından zorla çalıştırılmak için top-
lanan yüz binlerce işçiye katılmak üzere tam 75.000 Çek erkek
ve kadının nakil işlemlerinde görev aldı.²⁹ Almanlar, Slav ol-
dukları için aşağıda gördükleri işçilere Batı Avrupa'dan getiri-
lenlerden daha da kötü davrandılar.³⁰ Almanya'daki Çek işçiler
ağır bedensel işlerde çalışarak korkunç koşullara sahip kamp-
larda açlık ve sömürüye maruz kaldılar. Çok düşük bir üc-

---

le zımpara taşı gibi yeni inşaat malzemelerinin satın alınması, gündeminin ilk
sıralarında geliyordu. Bkz. NAP, MHP, 782/0/1, Kart. 197 bkz. *Deutscher Rei-
chsanzeiger und Preußischer Staatsanzeiger* gazetesinin 7 Şubat 1944'teki gazete
kupürleri ve RG'nin bakanlıktan bir meslektaşına 21 Şubat'ta yazdığı mektup.

28 Patrick Crowhurst, *Hitler and Czechoslovakia: Domination and Retaliation*
(Londra, 2013), s. 152-154; Šárka Jarská, "Czechs as Forced and Slave Labour-
ers during the Second World War", Alexander von Plato, Almut Leh ve Ch-
ristoph Thonfeld (ed.), *Hitler's Slaves: Life Stories of Forced Labourers in Nazi-
Occupied Europe* (New York, 2010), s. 48.

29 Bryant, *Prague in Black*, 182.

30 Jarská, "Czechs as Forced and Slave Labourers during the Second World War"
von Plato, Leh ve Thonfeld (ed.), *Hitler's Slaves*, s. 49.

ret karşılığında, esas olarak tarım ve metal endüstrisinde, günde en az on saat çalışarak, yolları tamir etmek gibi sıradan işler yaptılar.

Çek işçiler, tehlikeli makineleri çoğunlukla hiçbir eğitim almadan kullandılar. Uzun kayıpları ve diğer kazalar defalarca yaşanırken, Çek işçilerin kanları içindeki fabrika zemininde cıgırlık atmaktan başka yapacak bir şeyi olmazdı. Evlerinden yüzlerce kilometre uzaktaki işçiler, her an Alman şiddetinin korkusuyla yaşıyorlardı. Kahve molalarında çok uzun kalırlarsa disiplin kamplarına gönderildikleri yetmezmiş gibi mahkemeler de Alman kadınlarla arkadaşlık eden Çek işçilere çok ağır cezalar veriyordu.³¹ Hütte Linz'de bulunan Steyr fabrikalarında ustabaşılar, "tembel" olduklarını düşündükleri Çek işçileri götürüp öldüresiye dövmekle iftihar ediyorlardı. Daha sonra, aylıklık yapanlara ne olacağını sergilemek üzere herkesin görebileceği şekilde bırakıyorlardı.³² Eğer işlerini tam istendiği gibi yapmazlarsa başlarına geleceklerin korkusu Çek işçilerin akıllarına kazınmıştı adeta. Berlin yakınlarındaki bir silah fabrikasında çalıştırılan bir kadın işçi, bozguncu sayılabilecek bir yorumda bulunurken yakalanınca başına geleceklerden öyle korkmuştu ki kendi canına kıydı.³³ Asıl zorluk geceleri başlıyordu. Müttefiklerin her an Alman fabrikalarını ve sanayi bölgelerini bombalayabileceklerini bilen işçiler, çoğunlukla korkudan uyuyamıyorlardı. Şansları yaver gider de bombalamadan sağ kurtulurlarsa, enkazı temizlemek zorundalardı.³⁴ Savaş sırasında Çek topraklarından Almanya'ya getirilen 3.000 genç işçi ölürken, binlercesi psikolojik travma geçirdi ya da sakat kaldı.³⁵

Griesinger bakanlıkta kendisine bir yer edinmeye çalıştığı sırada, işgücü talebi en yüksek seviyelerindeydi. İşinin bir bölü-

31 Crowhurst, Hitler and Czechoslovakia, s. 165-166.

32 Oliver Rathkolb, "Forced Labour in Industry", Jörg Echternkamp (ed.), *Germany and the Second World War*, cilt IX/II (Oxford, 2014), s. 709.

33 Christian Goeschel, *Suicide in Nazi Germany* (Oxford, 2009), s. 135.

34 Jarská, 'Czechs as Forced and Slave Labourers during the Second World War', von Plato, Leh ve Thonfeld (ed.), *Hitler's Slaves*, s. 50.

35 Bryant, *Prague in Black*, s. 195.

mü, kimi zaman Almanya'nın işçi ihtiyacını karşılamak için bazı Çek endüstrilerinin kapatılmasını tavsiye etmekte. 1944 yılında, Todt Teşkilatı'nın yollar ve kıyı savunması inşa etmeye başladığı Atlantik kıyılarına, kendi sözleriyle "daha fazla işçi sağlamak" amacıyla, fosfatlı kayaç endüstrisini kapatma planları yapmaya başladı.³⁶ Griesinger için bu sadece bir başlangıçtı. Şirketleri kapama ve işgücünü Alman fabrikalarına dağıtma hızı yüzünden Çek halkı arasında hiç sevilmiyordu. Prag Ulusal Arşivleri'nde bulunan çok sayıda kaynakta, Griesinger'in cam, karbonatlı mineraller ve seramik taş şirketlerini kapatmada uyguladığı sert yöntemlere işaret ediliyor. Prag'daki bir karbonatlı mineral şirketinin sahibi olan Anton Beran, Griesinger'in şirketine el koyarken sergilediği uygunsuz davranışlarına öyle öfkelenmişti ki bölgenin en yetkili kişisi olan Protektora Devlet Sekreteri Karl Hermann Frank'a 1944 Mayıs'ında resmî şikâyetinde bulunmuştu. Beran'ın yazdığına göre, Griesinger dürrüslükten uzak bir sahtekârdan başka bir şey değildi. Çünkü Griesinger, Beran'ın kurmak için on yıl boyunca uğraştığı şirketinden onu atmak için madenlerinin ürettiği karbonat minerallerinin miktarı hakkında yalan söylemişti.³⁷

Griesinger, 1940 yılında Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'na girmeye çalışırken çok iyi biliyordu ki işi gereği ülkenin Yahudilerine karşı etkin biçimde ayrımcılık uygulayacaktı. 1943 baharında Protektora'ya gelmesinin üzerine, Gustav Mahler ve Franz Kafka gibi büyük kültürel figürler yetiştiren bir ülkede, Yahudi yaşamı neredeyse sona ermişti. Naziler, Avrupa'da işgal ettikleri diğer bölgelerde olduğu gibi, Protektora'da da Yahudilerin mülk sahibi olmalarını, bazı işleri yapmalarını ve halka açık yerlerde bulunmalarını yasaklayan antisemitik yasalar çıkardı. İşgalin ilk zamanlarından itibaren Naziler, yüzler-

36 NAP, MHP, 782/0/1, Kart. 197, 8 Eylül 1944'teki toplantı raporu.

37 A.g.y., s. 782 Dodatky II, Kart. 57, Anton Beran'ın RG'ye 8 Mayıs 1944'te yazdığı mektup; Anton Beran'ın Karl Hermann Frank'a yazdığı mektup, 8 Mayıs 1944; RG'nin Beran'ın işi hakkında tuttuğu notlar ve raporlar, Temmuz 1944, 7 ve 29 Mart 1945.

ce yıldır Bohemya ve Moravya'da yaşayan Yahudileri yoksulluğa, zulme ve aşağılanmaya mahkûm ettiler. Yahudileri kamusal yaşamdan soyutlamakla da yetinmeyen Nazi yönetimi, Yahudi olmayanlara göre daha az yiyecek ve giyecek karnesi vererek adeta ağır kısıtlamalar altında nefes dahi alamaz hale getirdiler. Korku içinde, soğuk ve açlıkla mücadele eden Yahudiler, koşullar katlanılması güç bir hale geldikçe çaresizce geçinmeye çalıştılar.

İşsiz olan Yahudiler, 1941'in başlarından itibaren Protektora genelinde diğer Çeklerden çok daha az ücretler karşılığında, bitap düşmelerine sebep olacak koşullarda çalışmaya zorlandılar. Yahudi işçilerin dağıtımı, kısmen Walter Bertsch'in ofisinin sorumluluğundaydı. Bertsch, yerel Yahudi yetkililerin bu yerleştirme sürecini baltalayacağından korktuğu için 1941 Nisanı'nda, Yahudilerin çalışmak için nereye ve hangi koşullarda gönderileceğine karar verecek olanın Yahudi toplumu değil, kendi ofisi olduğunu garanti altına aldı.³⁸ Zulüm uygulamaları o yıl boyunca devam etti. 1941 Eylülü'nde, Protektora'daki Yahudiler artık sarı yıldız takmak zorundaydılar. Kısa bir süre sonra, Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı, yaşanan kıtlıklar sebebiyle Yahudilerin deri ürünler satın almasını yasakladı.³⁹ 1941 yılının sonuna gelindiğindeyse, Prag'ın 65 kilometre kuzeyinde bulunan Theresienstadt'ta, Protektora Yahudilerinin çalışmaya gönderilmeyi beklemeleri için bir getto kampı kuruldu. Theresienstadt'a hapsedilen Yahudiler, Çek topraklarındaki son aylarını korkunç koşullarda yaşayarak geçirdiler. Hastalık ve açlığın hüküm sürdüğü kalabalık gettodaki ölüm oranları Dachau ve Buchenwald toplama kamplarından aşağı kalır değildi. Öyle ki, çoğu mahkûm için gettonun sokaklarında tahta tabut taşıyan cenaze arabalarının görüntüsü ve sesi, kamptaki yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştu.⁴⁰ Holokost, Yahudiliği Çek topraklarından

38 Walter Bertsch'ten, Prag'taki Toplum ve Sağlık Yönetimi Bakanlığı'na, 17 Nisan 1941, Gruner, *The Holocaust in Bohemia and Moravia*, s. 217.

39 Gruner, *The Holocaust in Bohemia and Moravia*, s. 304.

40 Bkz. Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia*, s. 242; Ayrıca bkz. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/theresienstadt-concentration-transit-camp-for-german-and-austrian-jews?series=18010>

neredeyse söküp attı. 1939 yılında, Protektora'daki Yahudilerin sayısı 118.310 idi. Göç etmeyi başaran 26.000'inin yanı sıra tam 72.000 Yahudi kamplara ve gettolara gönderildi. 1944'ün sonlarında, Yahudilerden geriye sadece 6.795 kişi kalmıştı.⁴¹

Griesingerler, tıpkı 1936 yılında Stuttgart'taki gibi, yakın bir zamana kadar hareketli bir Yahudi topluluğunun yaşadığı bir bölgeye taşındılar. Griesinger ailesinin taşındığı dönemde, Çek topraklarında, Theresienstadt'ın duvarlarının dışında yaşayan sadece birkaç bin Yahudi kalmıştı. Bu Yahudiler Griesinger'in ilgisini çekmiş olmalıydı. 1943'te, çoğu Yahudi olmayanlarla evli olan, kampların dışında yaşayan Yahudilerin %64,9'u, Alman seferberliğine hizmet etmek üzere yol inşaatlarında, madenlerde veya çiftlik işlerinde zorla çalıştırılıyorlardı. 1944'te bu oran %83,3'e yükseldi.⁴² Bazı Yahudiler, Çek halkının yardımıyla gettonun dışında saklanıyorlardı. Ancak bu durum yetkililer tarafından fark edildiğinde sonuçları yardım edenler için çok ağırdı. Yahudilerin sığındığı bir direniş hüccresinin lideri olan Marianne Golz adındaki bir tiyatro eleştirmeni, 1943 Ekiminde Nazilerin faaliyetlerini öğrenmesi sonucu Prag'da başı kesilerek idam edildi.⁴³

Griesinger'in Protektora'ya gelişinden çok önce, Yahudiler ya sosyal ve ekonomik hayattan tasfiye edilmiş ya da sürgüne gönderilmişti. Buna rağmen, 1945 baharına kadar, görevi Yahudileri zorla çalışmaya göndermek olan bir bakanlıktaki işi dolayısıyla, Bohemya ve Moravya'da yaşanan Holokost'taki payı inkâr edilemez. Bakanlıkta çimento ve tuğla üretiminin idarecisi olarak çalışırken, bu sektörlerde köle gibi çalıştırılan Yahudi işçilerin kaderi Griesinger'in elindeydi. Çalışma alanlarından yüzlerce kilometre uzakta bulunan Prag'daki ofisinden işçilerin akıbetine karar veriyordu. Bir işçi, çalıştığı ma-

41 Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia*, s. 116, 133; Jan Láníček, *Czechs, Slovaks and the Jews, 1938-48: Beyond Idealisation and Condemnation* (Londra, 2013), s. 81.

42 Wolf Gruner, *Jewish Forced Labor under the Nazis: Economic Needs and Racial Aims, 1938-1944* (Cambridge, 2006), s. 169-173. Ayrıca bkz. Gruner, *The Holocaust in Bohemia and Moravia*, s. 361.

43 Gruner, *The Holocaust in Bohemia and Moravia*, s. 359.

denden ya da tuğla fabrikasından başka bir yere nakledilecek olursa önce Griesinger'in onayının alınması gerekliydi. Örneğin 1944 Eylülünde, çimento ve tuğla sanayiinde çalışan bir grup Yahudi işçiyi –çok büyük ihtimalle Theresienstadt'a kapatılmak üzere– Prag'a transfer etme talimatı aldı.⁴⁴ Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın neredeyse eksiksiz arşivlerine bakıldığında, bu talimatı yerine getirmediğine dair bir kanıt rastlanmamaktadır.

Sonunda Prag'a gelmeyi başaran Griesinger'in buradan ayrılmak için hiç acelesi yoktu. Griesinger'in oradaki iki yılı boyunca yazmış olduğu koliler dolusu mektupları ve raporları okuduğumda hissettiğim şey, onun bakanlıktaki işini ve beraberinde gelen sorumluluğu sevdiği oldu. Ayrıntılara gösterdiği dikkat, titizlik boyutundaydı. Pozisyonunun ona getirdiği saygınlıktan keyif alıyordu. Prag, hayatına yeni bir tutku ve amaç katmıştı. Görevlerini yürütme ve netice alma konusundaki hevesli ve profesyonel tutumu, elbette amirlerinin de dikkatinden kaçmamıştı. 1944 yılına gelindiğinde Protektora'nın endüstriyel üretimdeki performansı, Reich'in geri kalanından çok daha iyi durumdaydı.⁴⁵ Prag'daki çabaları, sonunda ona uzun zamandır beklediği övgüyü getirmişti. Bu dönemlerde hazırlanan raporlara göre Griesinger, “iyi ve sadık bir işçi” idi. Aralık 1944'te Bakan Bertsch, oldukça rağbet gören Savaş Liyakat Haçı (2. Sınıf, Kılıcsız) alması için, bakanlığa “yüksek başarıyla” hizmet etmiş Griesinger'i aday gösterdi. Bundan sadece iki ay sonra Bertsch, Griesinger'i bakanlıkta terfi ettirmeye çalıştı.⁴⁶ Ancak savaşın gidişatı, bu beklenen terfiyi imkânsız kılacaktı.

*

---

44 NAP, MHP, 782/0/1, Kart. 197, Seramik, Taş ve Toprak Üretim Komitesi'nin RG'ye Yazdığı Mektup, 20 Eylül 1944. Kızıl Ordu Prag'a doğru hızla ilerlerken, Alman yetkililer binlerce Protektora Yahudisinin Theresienstadt'a sürgün edilmesini emretti. Bunlar arasında zorla çalıştırılan Yahudilerin çoğu vardı. Bkz. Rothkirchen, *The Jews of Bohemia and Moravia*, s. 133.

45 Bryant, *Prague in Black*, s. 184.

46 Státní oblastní archiv v Litoměřicích (Litoměřicích Devlet Bölge Arşivleri), Nazi Meslek Materyalleri Koleksiyonu, Kutu 7, Envanter 27, imza 112-

İlk görüşmemizde, Ocak 1937 doğumlu olan Jutta, yetmişli yaşlarının sonlarındaydı. Prag'daki hayatından öncesine dair hiçbir şey hatırlayamıyordu. En eski anısı, 1943 baharında Prag'da bir tren yolculuğu yaptıkları sırada Gisela'nın kucagında oturan Barbara idi. O zamanlar on yaşındaki üvey ağabeyi Joachim'in onlarla seyahat etmediğinden emindi. Yazılı kaynaklara bakınca Jutta'nın yanlış hatırlıyor olabileceği anlaşıldı. Çek arşivleri hem Joachim'in trende olduğunu hem de Robert'in, üç yaşındaki Barbara annesinin kucagında oturmasını diye fazladan ücret ödediğini gösteriyordu.⁴⁷

Jutta'ya Zitekstrasse'deki evleriyle ilgili neler anlatabileceğini sordum. Sadece evin kaç katlı olduğunu, sokağa doğru inen tepedeki bahçeyi, yakınlarda bulunan tren istasyonuna gelip giden trenlerin seslerini anımsayabildi. Çok geçmeden anılar zihnine akın etmeye başladı. Jutta, o güne kadar unuttuğunu sandığı bir ayrıntıyı hatırlamanın mutluluğuyla, "Evde bizimle ilgilenen iki kişi vardı," dedi. "Hem şoförlük hem de bahçıvanlık yapan bir adam ve yemek pişirip bize bakan bir hizmetçi. Onunla çok zaman geçirirdik." Hatırladığına göre, akşam yemeklerini annesiyle babası birlikte başka bir odada yerken onlar, genellikle mutfakta, hizmetçileriyle birlikte yerlerdi. Ailenin yemek sonrası rutini hiç değişmezdi: Gisela kalkıp bir sigara yakmaya giderken, Robert klasik müzik dinleyip rahatlamak için pikabı açardı. Jutta, babasının sigara içtiğini pek görmemişti. Anne babasının sıklıkla Verdi dinlediğini hatırladı, bu zamanlarda sessiz olması gerekirdi. Yedi yaşındaki bir çocuğun Verdi'nin müziğini ayırt edip bir de üstüne aradan yetmiş yıl geçtikten sonra dahi hatırlayabilmesi kulağa gerçek dışı gibi gelse de nedense bu konuda Jutta'ya inandım. Jutta'nın kocası Herbert, İsviçre'nin önde gelen orkestrası Tonhalle'de çalan bir kemancıydı. "Her Verdi parçasını bilirim" dedi, kendine güvenen bir tavırla.

474-2/62-63, Bertsch'in ortaya koyduğu isimler, 18 Aralık 1944; HStAS, EA3/150/719, Kültür Bakanlığı Dosyaları bkz. Bertsch'in Dr. Bauer'e çektiği telgraf, 20 Şubat 1945; Kültür Bakanlığı'nın Kuzey Württemberg Bakanlığı'na Gönderdiği Mektup, 22 Mayıs 1956.

47 NAP, ÜRP, Kart. 92, sign. Z Pers. I, RG'nin Hohenheim'dan Prag'a taşınma masraflarının dosyası, 1943.

Jutta, Prag'daki ev yaşantılarına dair başka detaylar da anlattı. Ailesi, yetiştikleri ortam dolayısıyla uzun süredir ev işlerine bakan personellerle yaşamaya alışıklardı. Jutta, "Babamı bir kez bile mutfakta görmedim, annemse yemek yapmayı bilmezdi," dedi. Ayrıca, ailesinin savaş boyunca sıklıkla yemekli davetler verdiğini de anımsıyordu. Konukların giydiği –üniforma olmayan– güzel elbiseleri hatırlasa da ailesinin arkadaşlarından hiçbirinin adı aklına gelmedi. Çocuklar böyle davetlere katılmasa da varlıklarını konuklara göstermek için iyi düzenlenmişler ritüelleri olurdu. *Neşeli Günler*'deki (*The Sound of Music*) "So Long, Farewell" sahnesini andıran bir biçimde, en güzel kıyafetlerini giymiş Joachim, Jutta ve Barbara, hizmetçileri onları yukarı çıkarmadan önce ebeveynlerinin konuklarına iyi geceler dilemek üzere çağırılırlardı. Jutta, "Herkes öyle bir büyüttü ki, çok kötüydü. Sanki Jane Austen romanlarından fırlamış gibiydi," diye devam etti, çocukluğundan kalma anısını yeniden yaşamamanın verdiği rahatsızlıkla.

Ona babasının da yanlarında olduğu bir kutlamayı hatırlayıp hatırlamadığını sorduğumda, bir an düşünmek için durakladı. "Bir Noel'i hatırlıyorum. 1943 ya da 1944 yılı olmalı." Zihnindeki Robert imajı, ışıklarla süslü, altı hediyelerle dolu büyük bir çam ağacının yanında duran bir adamdı. Onun, Stuttgart'tan Wally'nin –"Büyükanne Haigst"– gönderdiği paketleri kız kardeşlerine ve kendisine uzattığını hatırlıyordu. "Büyükanнемiz her birimize birer oyuncak bebek hediye etmişti. Benimki çok güzel ve aşırı derecede büyükken, Barbara'nınki ufacıktı: O kadar da güzel değildi. Böyle olmasına rağmen yine de benimkiyle hiç ilgilenmedim. Deli gibi onunkini istiyordum." Jutta, bu durumun bir kerelik bir şey olmadığını anlatmaya başladı. Kızlar büyüdükçe Wally sürekli olarak Robert'in ilk çocuğu olan ve Griesinger'e çok benzeyen kızı Jutta'yı kayırdığını gösterecek şekilde davranmıştı. O, koyu renkli saçları ve gözleri olan, uzun ince yapılı bir çocukken Barbara, daha açık tenliydi ve daha çok annesine benziyordu. "Her zaman aynı şey olurdu. Ben hep daha güzel ve pahalı hediyeler alırdım. Neden kardeşimden daha özel oldu-

ğumu hiç anlayamazdım. Kendimi bildim bileli bunu hiç ama hiç sevmedim.”

Prag’daki çocukluğunu hatırlamaya çalıştıkça Jutta’nın aklına, babasının ayırt edici özelliklerine ve karakterine dair daha fazla şey geliyordu. Griesinger’in burnunun sık sık kanadığını anımsadı. Babasını iç çamaşırlarıyla sadece Prag’da burnu kanadığı zaman görmüştü. “Çocukluğum boyunca babam hep şık giyinirdi. Onu hiçbir zaman kravatsız görmedim. Sadece bir keresinde, iç çamaşırlarıyla banyodan çıkarak annemi çağırdığını hatırlıyorum. Annem gelip boynunun etrafına soğuk havlular koyarken onları izlemiştim,” diye anlattı. Tam bu noktada, Jutta’ya annesiyle babasının birbirini sevdiğine inanıp inanmadığını sordum. Hatırladığına göre büyüdüğü ev hep sevgi doluydu. Çocukluğunda, ebeveynleri birbirlerine her zaman İngilizcede sevgilim anlamına gelen *darling* diye sesleniyorlardı. Birbirlerine Gisi ve Robi adlarını takmışlardı.

Babası hayvanları çok severdi ve her zaman evlerinde bir köpekleri olurdu. Jutta’ya göre özellikle bir anısı, Robert’in karakterine dair gerçeği yansıtıyordu. 1943 ya da 1944’ün sıcak bir yaz gününde, ailece Prag’da yürürlerken, Jutta’nın adını hatırlayamadıkları minyatür Schnauzerleri sokağın karşısında başka bir köpek görünce bir anda ona doğru koşmaya başladı. Tam yola atladığı sırada araba çarpan köpekleri, onlar ne olduğunu anlayamadan yolda kanlar içinde yatıyordu. Ailenin kalanı korku içerisinde ağlayıp bağırarak bakakalırken Jutta’nın babası yola doğru koşup, bej rengi keten ceketini çıkarıp köpeği kucağına aldı. Hiç vakit kaybetmeden tüm aileyi veterinere götürdü. Veterinere geldiklerinde babasının ceketini çoktan kanlar içinde kalmıştı. Jutta’nın hatırladığına göre, Robert’in bu spontane tavrı yalnızca bu olaya özel değildi. “Babam böyleydi işte,” dedi. “Herhangi bir konuda aklına bir fikir geldiğinde, bir an bile durmazdı. Anneme sormadan doğrudan harekete geçerdi.”

Griesinger, Prag’a geldikten sonra parti ve SS faaliyetlerini iyice geri plana attı. Bunun yerine, sosyal konumunu iyileştirmek

için Svabya ve Tübingen Üniversitesi ile olan bağlarını güçlendirmeye başladı. Reichsprotector olan von Neurath, Protektora'daki yöneticileri titizlikle Tübingen mezunları arasından seçmişti. Bunların çoğu Württemberg eyalet yönetiminde benzer işlerde çalışmış kişilerdi. Protektora'nın günlük idaresinde "önemli" sayılan makamlara atananların 18'i Svabyalı idi.⁴⁸ Prag'ın geniş Svabyalı diasporasındaki tanıdıkları sayesinde, Robert ve Gisela şehir yaşantısına kolaylıkla uyum sağlayabilmişlerdi. Tabii Griesinger'in, öğrenci derneği Suevia Tübingen'e üyeliğinin de etkisi azımsanamazdı. 1920'lerde Suevia Tübingen'de konuşmacı, sekreter ve kasadar olarak görevler alan Griesinger, Prag'daki Birlik arkadaşlarının çoğu tarafından tanınıyordu. Bu durum onun geniş bir sosyal çevrenin getirdiği avantajlardan da faydalanmasını sağladı.

Robert, Gisela ve çocuklar Protektora'da geçirdikleri zaman boyunca, yerel Çek nüfusundan tamamen ayrı bir hayat sürdürdüler. Prag'da Griesinger ailesi sadece elit sınıfın dahil olduğu bir sosyal çevreye (*Gesellschaft*) sahiplerdi. Nazi yetkilileri ve ailelerine özel olarak düzenlenen çeşitli, müzik, sanatsal etkinliklere ve diğer eğlencelere katılırlardı. Savaş sırasında Prag, Avrupa'da işgal edilen bölgelerdeki en iyi eğlence etkinliklerine ev sahipliği yapıyordu. Tek rakibi Paris idi. Özellikle sinema en popüler etkinlikler arasındaydı. Kentte bulunan 111 sinema salonu işgal sırasında gelişti ve yeni Alman filmlerini izlemeye giden seyirciler tam iki katına çıktı.⁴⁹ Prag'ın birçok tiyatrosu ve müzik oditoryumu da sinemadan geri kalır değildi, her sezon programları dopdolu olurdu. Tiyatronun Alman halkının mo-

---

48 Hans von Watter, Walther Fuchs ve Gustav von Schmoller'in atamaları kayda değer atamalardan üçüydü. Bkz. Frank Raberg, "Das Aushängeschild der Hitler-Regierung: Konstantin Freiherr von Neurath, Außenminister des Deutschen Reiches (1932-1938)", Michael Kißener ve Joachim Scholtyssek (ed.), *Die Führer der Provinz: NS-Biographien aus Baden und Württemberg* (1997), 507.

49 İşgalden önce bile, Prag'da Çek filmlerinden daha çok Alman filmleri gösterimdeydi. Çek sinemasının statüsü, savaş sırasında da düşmeye devam etti ve yılda vizyona giren Çekçe film sayısı ancak bir düzine oldu. Peter Demetz, *Prague in Danger: The Years of German Occupation, 1939-1945: Memories and History, Terror and Resistance, Theater and Jazz, Film and Poetry, Politics and War* (New York, 2008), s. 193.

rali için önemini çok iyi bilen Goebbels, tiyatroya propaganda-
dan da fazla para harcadı.⁵⁰

Griesinger ailesi, Protektora'daki Almanların gündelik ya-
şamlarını iyileştirmeyi amaçlayan bir dizi resmî yönergeden
faydalandılar. Bu bağlamda, 1939'dan başlayarak, Almanlığı
güçlendirmek için, çoğu doğrudan Alman çocuklarına harcan-
mak üzere büyük meblağlar ayrıldı. 1941 ve 1942 yıllarında Al-
man yetkililer, yepyeni Alman kreşleri, anaokulları, kütüpha-
neler, sinemalar ve çeşitli kültür ve eğitim kurumları inşa et-
mek için merkezî Almanlaştırma fonundan dokuz milyon Re-
ichsmark talep etti. Robert ve Gisela'nın çocuklarını yerel Al-
man kreşine ya da ilkokuluna yazdırmak için hiç uğraşmalarına
gerek kalmadı. Buralarda okuyan Alman çocukların Çek ço-
cuklarla tanışma ihtimalleri dahi yoktu. Nazilerin, Çek çocuk-
ları Almanlaştırma ve onlara ayrı ayrı yeniden eğitim verme işi-
ne girdiği işgal döneminde, Çek topraklarındaki Alman ilko-
kullarının sayısı 130'dan 333'e çıktı.⁵¹

Griesinger, Stuttgart'taki ailesine gönderdiği mektuplarda
günlük yaşantısından bahsederdi. Prag'da ailesi sağlıklıydı ve
iyi besleniyordu. 1944'ün sonlarına kadar, her zaman bol mik-
tarda yiyecekleri oluyordu. Hatta Griesinger ailesinin evine de

---

50 Stargardt, *The German War*, s. 13.

51 Alman zaferinden sonraya sakladığı planlarına göre Heydrich, Çek nüfusunun
bir kısmını Almanlaştırmayı amaçlıyordu. Saygın ırktan geldiğini düşündüğü
bazı Çeklerin savaştan sonra da kalmalarına izin verecekken, ona göre istenme-
yen ırktan olanları sınır dışı edecek, hatta öldürecek. Çeklerin %50'sinin Al-
manlaştırılması bekleniyordu. Bu sayı, Orta ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgele-
rine göre oldukça yüksekti. Polonyalılar ve Rusların sadece %3'üne bu ayrıca-
lığın verilmesi kararlaştırılmıştı. Gerçekte ise, Heydrich savaş daha bitmeden
çok uzun süre önce Almanlaştırmayı başlatmanın yollarını bulmuştu. 1942 ba-
harında, Çek aileleri ve öğretmenleri tüberküloz salgınına önlemeye çalıştığına
inandırarak, aslında Çek okullarındaki çocukları incelemek üzere ırk uzmanla-
rının olduğu ekiplerle birlikte beş mobil X-ray cihazı gönderdi. Bkz. Tara Zah-
ra, *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohe-
mian Lands, 1900-1948* (Ithaca, NY, 2008), s. 176-181, 231-252. Griesingerlerin
çocuklarını hangi okula gönderdiğini bulamadım çünkü Bubeneç'deki evlerinin
yakınlarındaki ilkokulların ne arşivleri ne de sınıf listeleri muhafaza edilmişti.
Muhtemelen, Bílá Ulice'de (Weissstrasse) bulunan okullardan birine gitmişler-
dir. Prag Şehir Arşivlerinde, Alman ilkokullarının listesini bulmak için yürüttü-
ğü araştırma için arşivci Petra Krátká'ya teşekkür ederim.

Barbara (soldan üçüncü) ve Jutta (soldan dördüncü) Prag'daki okullarında, 1944 dolaylarında (Barbara ve Fritz Schlegel).

yemek paketleri gönderebiliyordu.⁵² Griesinger gibi Alman vatandaşları, alışveriş yapma konusunda Çeklere göre daha önceliklilerdi. Tüm mağazalar Çeklere saat onda açılırken, ilk alışverişi yapan erkenden girebilen Reich vatandaşları oluyordu. Bunun dışında fazladan kumanya alma hakları da vardı. Tüm bunlar Almanların neden Protektora'ya "mutluluk adası" dediğini açıklamaya yetiyor. Prag vatandaşları mecbur bırakıldıkları bu kıtlığa karşı durumlarını iyileştirmek için kamusal alanlarda sebze yetiştirmeye başladılar. Griesinger de muhtemelen şehirde yürürken parklarda ve mezarlıklarda yetiştirilen patatesleri görmüştür.⁵³

O zamanki diğer Alman aileleri gibi, Griesingerlerin de yerel halkla tek iletişimi çalıştırdıkları hizmetçilerle sınırlıydı. Jutta'nın hatırladığı hizmetçi hakkında daha fazla bilgi al-

52 Griesinger, ailesine değerli eşyalar göndermeye Mart 1945'in sonlarına kadar devam etti. Eve gönderdiği son pakette elektrik bataryaları vardı. Bu, GFA'da, Wally'nin oğluna yazdığı mektupta bulunabilir, 29 Mart 1945.

53 MacDonald ve Kaplan, *Prag*, s. 137-138; Bryant, *Prague in Black*, s. 73.

Joachim, Jutta, Gisela, Robert ve Barbara, Prag'da köpekleriyle birlikte, 1943
(Jochen ve Irmela Griesinger).

mak istiyordum. Griesinger'in belgelerinin o koltuğun içinde tam yetmiş yıl boyunca kalabilmesinin tek açıklaması di-kiş işlerine eli yatkın olan birinin işin içinde olmasıydı. Hizmetçileri, şu ana kadar karşılaştığım en muhtemel adaydı. Çek arşivlerindeki yoğun araştırmalarım sonucunda hizmetçilerinin kimliğini tespit etmeyi başardım. Savaşın öncesinde bile Çekoslovak polisi her konut hakkında titizlikle notlar tutmuştu. Bu notlarda, ev ya da dairede oturan her bir kişinin adı ve taşındıkları tarihler detaylı bir biçimde kaydedilmişti. Prag Ulusal Arşivleri'nde milyonlarca mülk “arkı” –adresinin altında eski sahiplerinin kronolojik sırayla yazıldığı uzun kâğıtlar– bulunsa da gizlilik kanunları sebebiyle araştırmacıların erişimine kapalıydı. Bu belgelerin varlığını duyduktan sonra erişim izni alabilmek için saatlerce arşivciyi ikna etmeye çalıştım. Talebimin defalarca reddedilmesine rağmen, sonunda bir arşivci, büyük ihtimalle bu ısrarcı İngiliz araştırmacıdan kurtulmak için, sadece Griesinger'in evinin arkını göstermeyi kabul etti.

Griesinger ailesi Bubeneč'e vardığında, Pilsen'den gelen yirmi sekiz yaşındaki kâhya Maria N. de onlarla birlikte yeni evlerine taşınmıştı. Ancak evdeki işi çok uzun sürmemişti. 6 Temmuz 1943'te, işe başladıktan sadece üç ay sonra, Griesingerlerin evinden ayrıldı. Maria'nın yerine hemen ayrıldığı gün Anna K. adında otuz üç yaşındaki, Moravya'nın Střilky köyünden gelen bir hizmetçi işe başladı.⁵⁴ Prag'ın günlük gazetelelerinden biri olan *Der Neue Tag*'ın arka sayfasında iş ilanlarına ve iş arayanlara yer verilirdi. Anna'nın Griesingerlerin villasına geldiği günden sadece iki hafta önce, burada anonim olarak yayımlanan bir ilanda, yemek pişirebilen bir hizmetçi (*Haushälterin*) aranılıyordu.⁵⁵ Eğer bu ilanı veren Robert ile Gisela ise, araştırmaya başlamak için en ümit verici görünen şeyi bulduğum anlamına gelirdi. İşinde sözlü iletişimin önemi düşünülecek olursa, muhtemelen Griesingerler yeni hizmetçilerinin Almanca konuşmasından hoşnut olmuştu.

Anna şanslı sayılırdı. Alman bir ailenin yanında çalışması sayesinde, on binlerce Çek kadının kaderinin aksine Alman fabrikalarında çalışmaya gönderilmekten kurtulmuştu. Anna, Griesingerlerin evinde Alman işgaline karşı başlayan Prag Ayaklanması'ndan on bir gün sonrasına, yani 16 Mayıs 1945'e kadar kaldı.⁵⁶ Anna belki de Griesinger'in gizlenen belgelerinin gizemini çözmenin yegâne yoluydu. Bu yüzden onun hakkında daha fazla şey bulmaya çalıştım.

Bubeneč'ten taşındığında otuzlu yaşlarının ortasında ve bekâr bir kadındı. 1945 baharındaki yaşıyla henüz çocuk yapmamış olduğu düşünülürse, ileride de çocuk sahibi olması pek muhtemel görünmüyor diye düşünmüştüm. Ancak sonradan yanıldığım anlaşıldı. Griesinger'in evinden ayrıldıktan sadece on gün sonra, yani Prag'ın Kızıl Ordu tarafından kurtarılmasının hemen ardından gerçekleşen ilk törenlerden birisiyle Anna, bir berber olan Josef K. ile evlendi. Evlenmesinden üç aydan da kısa bir süre sonra, 1945'in ortalarında, kızı Magdalena

54 NAP, Domovni arch PR II-EO 1420/5, Prague VI Bubeneč, Zítkova no. 749.

55 *Der Neue Tag*, 20 Haziran 1943, s. 8.

56 NAP, Domovni arch PR II-EO 1420/5, Prague VI Bubeneč, Zítkova no. 749.

dünyaya geldi. Anna, Magdalena'ya 1944'ün sonlarında hamile kalmış olmalıydı. Demek ki Griesingerlerin çatısı altında yaşarken normal hamilelik belirtilerini yaşamıştı – bu belirtiler, savaşın son aylarındaki çalkantıların arasında bile işverenlerinin gözünden kaçmış olamazdı. Kayıtlardan öğrendiğime göre, Anna ile Josef'in 1950 yılında Miloslav adında bir erkek çocukları olmuştu.⁵⁷

Arşivlere göre, Anna ile Josef, 1950'den 1983 yılına kadar Prag, Eski Kent yakınlarındaki dairede, Jana'nın koltuğu ilk gördüğü mobilyacıların yer aldığı bölge olan Celetná ve Královská'dan sadece birkaç dakikalık yürüme mesafesinde bulunan Dlouhá Caddesi'nde oturmuşlardı.⁵⁸ Dlouhá Caddesi'ndeki binaya bakmak için ilk gittiğimde gördüm ki, K. ailesinin adı hâlâ binanın girişinde yazıyordu. Birkaç gün içerisinde Anna'nın kızı Magdalena ile telefondaydım, annesini araştırmama karşı ihtiyatla yaklaştığı belliydi. Bir hizmetçinin hayatıyla kimin, neden ilgilendiğini anlamlandıramıyordu. Anna'nın araştırmamdaki önemini anlattığımda, konuşmamız daha kolay ilerlemeye başladı. Magdalena, ona koltuğun fotoğrafını göndermeyi teklif ettiğimde, bunu istemediğini söyleyerek, “Onun hakkında hiçbir şey bilmiyorum,” dedi. Hatırlayabileceğini söylediğimdeyse gülerек karşılık verdi. Fikrimin saçma olabileceği hiç aklıma gelmemişti. Yetişkinlikte ve hatta yaşlılıkta, hafızaları zorlandığında insanlar genellikle çocukluklarına ait bir mobilya, bir kül tablası, bir oyuncak gibi yıllardır düşünmedikleri ve tamamen unuttuklarını sandıkları nesneleri hatırlayabilirlerdi.

Magdalena, annesinin savaş sırasında neler yaptığına dair pek bir şey bilmediğini söyledi. Anna'nın dadılık yaptığını,

57 Statni oblastni' archive v Plzni (Pilsen Bölgesi Devlet Arşivleri), Anna K.'nin Pilsen polisine kayıt başvurusu, 10 Eylül 1945; NAP, Anna K. ile Josef K.'nin Prag'daki ikametlerinin detaylarının bulunduğu yerel yetkililerdeki fiş, Prag polisine kayıt başvuruları, 11 Şubat 1950.

58 NAP, Anna K. ve Josef K., Prag polisine kayıt başvuruları, 11 Şubat 1950. Bunlar hâlâ bir kopyası Archiv hlavního města Prahy'da (Prag Şehir Arşivleri) bulunan 1983 tarihli telefon rehberindeki listede mevcuttur. 1950'lerdeki Dlouhá Caddesi hakkında benimle paylaştığı bilgiler için Jakub Beneš'e minnettarım.

hatta bir zamanlar Yahudi bir aileyle çalıştığını biliyordu, ancak iddia ettiğine göre, işgal döneminde Alman bir ailenin evinde çalıştığından haberi yoktu. Magdalena, konuşmalarımızda bana annesinin hayatıyla ilgili önemli bilgiler verdi. Anna'nın çok iyi Almanca konuştuğunu anlattı; bu, onun Griesingerlerin evinde çalışmasını sağlamıştı. Anna, çocuklara bakmanın yanında, yemek yaptığını ve ailenin çamaşırlarını yıkadığını da biliyordu. "Çok iyi dikiş diktiği söylenemez, pek iyi bir terzi değildi." Bu yüzden, Anna'nın Griesinger'in evraklarını, yetmiş yıl boyunca fark edilmeyecek şekilde koltuğun içine dikmesine yardım etmiş olma ihtimali hiç yüksek değildi. Eğer o dikmiş olsaydı, dikişler zamanla açılırdı. Magdalena annesinin ona söylediği ninnileri hatırlamıyordu. Haliyle, Joachim, Jutta ve Barbara'nın, Prag'da her gece uyumadan önce nasıl bir ses duyduklarını bilmek de imkânsızdı.

Magdalena ile Nazi işgalinden konuşurken, babasının savaş döneminde nasıl bir vatansever olduğunu ve düşmanlarından nasıl nefret ettiğini anlattı ısrarla. Şiddetli bir Alman karşıtı olan Josef'in, kız arkadaşının, Çek işçilerinin Alman maden ve fabrikalarına gönderilmesinden sorumlu bir Nazi yetkilisinin evinde yaşamasını nasıl karşılamış olabileceğini merak etmekten kendimi alamadım. Tam bu sırada, Magdalena bana mutfakta bir şeylerin yanıyor olduğunu ve gitmesi gerektiğini söyledi. Bu dünyanın her yerinde büyükannelerin telefonu kapamak için kullandıkları bir taktikti. Bu onunla ilk ve tek konuşmamdı.

1944 yazı ve sonbaharında, Müttefik güçleri büyük bir hızla Avrupa'yı işgalden kurtarmaya başladı. Yıl sonuna kadar Kızıl Ordu doğudan, Britanya ve ABD birliklerinin önderliğindeki Müttefik güçleri batıdan saldırarak, *Wehrmacht*'ı binlerce kilometre geri çekilmeye zorladılar. Avrupa'nın diğer bölgelerinde büyük sarsıntılar yaşanırken, Griesingerlerin Prag'daki yerleşik hayatı 1945'e kadar iyi bir biçimde devam etti. Müttefikler Almanya'yı dört bir yandan kuşatmışken acaba Griesinger, Üçün-

cü Reich için zamanın daraldığını kestirebilmiş miydi? Kestirmiş olsaydı, muhtemelen sahip olduğu yatırımların en azından bir kısmını ailevi bağlantılara sahip olduğu tarafsız ülke olarak kalan Liechtenstein'a devrederek geleceği için daha iyi hazırlanabilirdi. Hatta bunu yapması için fırsatı da olmuştu. Pasaportundaki damgalara bakılınca anlaşıldığı üzere, 21 Temmuz 1944'te, D-Day'den (Normandiya Çıkarması'ndan) birkaç hafta, Alman generallerinin Hitler'e karşı düzenledikleri başarısız suikast girişimindense sadece bir gün sonra Griesinger, ailesini Liechtenstein'daki akrabalarını ziyarete götürmüştü. Prag'dan ayrılmadan önce, Robert de Gisela da Doğu Prusya'daki Kurt İni komplosundan haberdar olmalıydı. Başarısız girişimin haberleri bir önceki akşam radyoda yayınlanmıştı.

21 Temmuz sabahı Hitler, Alman ulusuna seslenmek için radyo yayınına çıkarak, Griesinger'in çocukluktan beri aile dostu olan Claus von Stauffenberg'in bombayı yerleştirdiğini ve sonrasında da vurulduğunu açıkladı. Hemen ardından, tutuklamalar ve idamlar bir anda tüm Reich'ı sardı. Hatta bir gün öncesinde Protektora'daki tüm SS liderlerini ve parti yetkililerini tutuklamayı planlayan Prag'daki komploya karışan kıdemli subaylara bile ulaşıldı. Wally Griesinger'in eski arkadaşı olan, von Stauffenberg'in annesi Caroline derhal tutuklanarak savaş bitene kadar kalacağı tecrit hücrelerine atıldı.⁵⁹

Komplonun başarısız olması, Hitler'in hâlâ kıdemli askerî personelin desteğine sahip olduğunu gösterdiği gibi, bir yandan da Alman halkına Hitler'in yenilmez olduğu inancını aşıladı. Aynı zamanda, sivil halkı doğudaki savaş ve Müttefikleri kısa sürede yenebilecek kapasiteye sahip, yeni geliştirdikleri *Wunderwaffe* (Mucize Silahlar) hakkında umutlandırmak için yapılan Alman propagandası da devam etti. Nazilerin misillemelerinden ve Bolşevik teröründen korkan Alman halkı, sonuna kadar savaşmaya hazırdı. 1945'e kadar Alman toplumunun

59 Valkyrie Operasyonu'nun bir parçası olarak Bohemya ve Moravya'nın Wehrmacht komutanı olan Ferdinand Schaal Nazi yetkililerinin tutuklamalarını yürüttü. Bkz. Peter Hoffmann, *The History of the German Resistance, 1933-1945* (3. baskı, Montreal ve Kingston, 1996), s. 461-465. Ayrıca bkz. Peter Hoffmann, *Stauffenberg*, 272-3, 280-1.

çoğu, partiden, hükümetten, ordudan ve güvendikleri diğer kişilerden duydukları umut dolu mesajlara aldanarak, acı gerçekleri görmezden geldiler. 1945'in başlarında yaşlı bir kadın, Königsberg'in her yanında bombalar patlarken, doktor randevusuna gitmek için şehrin bir ucundan ötekine doğru yola koyuldu. Hastane personeli, varis ameliyatı olacağı hastaneye vaktinde yetişmeyi başaran kadına bir an önce yıkımın eşliğinde bulunan şehirden kaçmasını söyledi. Tavsiyelerine sert bir tavırla yanıt verdi: "Führer, Ruslar karşısında yenik düşmemize izin vereceğine bizi gazla zehirler." Devletin propagandasına şüpheyle yaklaşanlar bile yenilgi ihtimalini tam olarak kavrayamamışlardı. Kaçınılmaz olandan kaçabileceklerinin yanılgısıyla hayatlarının normal akışına devam etmeye çalıştılar.⁶⁰

Griesinger, Üçüncü Reich'in yıkılmak üzere olduğunu hissedebilseydi, Liechtenstein'a gittiğinde zengin akrabalarının yanında kalabilir veya Bertsch'e ya da bakanlığa bağlılığı ağır basarsa da kendisi Prag'a dönerken ailesini orada bırakabilirdi. Ancak, 1944 yazında Prag'a ailece döndüler. 1945 baharında her şey aniden değişmeye başlayana kadar, sonun çok yakında olduğunu düşünmeye hiç hazır değildi.

Babasının pasaportuna bakarken, "Bu damgaları ilk gördüğümde anlayamadım," dedi Jutta. Ailesinin Liechtenstein'daki güvenli ortamı bırakıp dönmesine bir anlam verememişti. Eğer orada kalsalardı, hayatlarının çok farklı olacağını biliyordu. Jutta ile onları Prag'a dönmeye itmiş olabilecek sebepler hakkında konuştuğumuzda aklımıza gelen seçenekler şunlar oldu: Almanya'nın savaşı her şeye rağmen kazanacağına inanmaları; Stuttgart'a kıyasla Prag'ın daha güvenli olması; Griesinger'in Protektora'daki işinin getirdiği gurur ve başarı duygusu. Ancak Jutta'nın hâlâ kafasının oldukça karışık olduğunu görüyordum.

Barbara da babasının yaz tatillerinden sonra neden Prag'a dönme kararı verdiğini çözmek için çok uğraşmıştı. "Neden kalmadı? Neden kalmadı?" diye kendi kendine mırıldanıp durdu. Alındığında muhtemelen üzerine pek de düşünülmemiş bu

---

60 Florian Huber, *Promise Me You'll Shoot Yourself: The Downfall of Ordinary Germans, 1945* (Londra, 2019), s. 47, 82, 92, 119, 226, 229.

kararın Barbara üzerindeki etkisi, konuştuğumuz diğer konulardan çok daha fazlaydı. Eğer geri dönmeselerdi Griesingerler, sayıları milyonları bulan, “eksik” Alman ailelerinden (*unvollständig*) birisi olmayacaklardı. Babası 1945’te ölmeyecek, Zürih banliyölerindeki mutsuz çocukluğunu yaşamayacaktı.

Barbara’ya röportajı bitirmek isteyip istemediğini sordum. O zamana kadar birkaç saattir konuşuyorduk. Sıcak bir yaz günüydü ve ikimiz de yorulmuştuk. Usulca, “Gitme. Henüz değil. Benim için her şey çok ilginç,” diye cevapladı. “Hatırladığım hiçbir anım yok,” diye devam etti. “Sanki bir hikâye ya da tarih kitabı okuyor gibiyim.”

Bahnhofstrasse'deki Adam

1945'in başında, Prag'da yaşam koşulları kötüleşmeye başladı. Müttefikler son saldırılarına hazırlandığı sırada bolluk ülkesi de artık zar zor ayakta duruyordu. Restoranlarda yiyecek kalmamıştı, mağaza vitrinleriyse bomboştu. Prag sakinleri gamalı haçın gölgesinde geçen altıncı kışlarında, gaz ve elektrik kısıtlamaları sebebiyle buz gibi evlerinde yaşıyorlardı. Müzik ve tiyatro ile geçen günler artık geride kalmıştı. 1944 Kasımı'nda performanslar sona erdi ve oyuncular ve diğer çalışanlar savaş endüstrisine aktarıldı. Prag posta servisi gibi bazı olağan hizmetler sonuna kadar çalışmaya devam ederken (sekiz yaşındaki Jutta 17 Mart 1945'te büyükanne ve büyükbabasına mektup gönderebilmişti), günlük yaşamın diğer gereklilikleri paramparça olmuştu. Açlığın, kafa karışıklığının ve gelecek kaygısının yanında, Griesingerler, çöpçüler başka yerlerde çalışmak üzere gönderildiği için sokakların kenarlarında biriken çöp yığınlarının pis kokusunun içinde yaşamış olmalıydı.¹

14 Şubat 1945'te, 60 ABD uçağı Prag'a tam 152 tonluk bombalar attı. Bunun daha sonradan pahalıya patlayan bir navigasyon hatası olduğu ortaya çıktı – Amerikalı pilotlar daha sonra

1 MacDonald ve Kaplan, *Prague*, s. 140, 148. Adolf Griesinger, 29 Mart 1945'te RG'ye yazdığı mektubunda Jutta'nın mektubundan bahseder.

aslında hedeflerinin Alman şehri Dresden olduğunu öne sürdüler. Prag'ın yaşadığı ilk hava saldırısı buydu, tamamı sivil olmak üzere tam 701 kişi yaşamını yitirdi. Saldırıları halk öyle hazırlıksız yakalandı ki binanın üstlerine çökeceğini düşünmeden kilerlerine sığındılar. Prag'ın bazı bölgelerinde 1970'lerin sonlarında bile cesetler bulunmaya devam etti.² Jutta, öğlenden önce hava saldırısını haber veren sirenler başladığında okuldan çıkmış eve doğru gidiyordu. Bombalamaya yalnız başına yolda yakalanmıştı. Gürültü onu korkutmadı. Ziteks-trasse'deki evine yürümesi on dakikadan daha kısa sürüyordu, ki son birkaç yılda çok kez siren sesleri duymalarına rağmen gerçekte hiçbir şey olmamıştı. Bu kez farklı olacağını düşünmek için bir sebep yoktu. Jutta, tren istasyonunun yanından geçerken başını kaldırıp baktığında bir uçak gördüğünü anımsadı. "O kadar alçaktan uçuyordu ki, sanki elimi uzatsam dokunacaktım," dedi. "Bombalar düşmeye başladığında, bir fiilin önündeki fare gibi çaresizce donup kaldım." Bombaların, samanlarla dolu yük trenlerini vurmasını ve ardından alevlerin her yanı sarışını izlemişti. Neyse ki patlamayı candan gören bir adam hemen dışarı fırlayıp onu içeri almıştı. "Beni hemen evine götürdü. Şimdi bile üstündeki kırmızı kareli gömleği hatırlayabiliyorum." Jutta, o günden beri ateşten korktuğunu ve ne zaman bir ateş görse ona çocukluğuna dair anılarını hatırlattığını söyledi.

Müttefikler günbegün yaklaşırken, Nazi Almanyası ilerlemeyi durdurmak ve sivil halkı korumak amacıyla savunma tedbirleri aldı. Griesinger 1944'ün sonlarında, düzenli orduya katılmak için çok genç ya da çok yaşlı erkeklerin alındığı *Volkssturm* adındaki sivil milis örgütüne katıldı. Bunlar, Üçüncü Reich'in yenilgiden kaçmak için umutsuzca son çırpınılarıydı.³ 1945 Nisanı'nın başında, Kızıl Ordu, Nazilerin kukla devle-

2 Christian Falvey, "The Bombing of Prague from a New Perspective", *Radio Prague International in English*, s. 13 Aralık 2011, şu adreste bulunur: <https://www.radio.cz/en/section/czech-history/the-bombing-of-prague-from-a-new-perspective>

3 AG, 29 Mart 1945'te RG'ye yazdığı mektubunda Robert'in *Volkssturm*'a katılmasından bahseder.

ti Slovakya'nın başkenti Bratislava'ya bir saldırı başlatınca Almanların Protektora'dan Almanya'ya tahliyesine başlandı. Bu tahliyeler, sadece Reich personelinin eşleriyle çocukları ve Südetli Almanlar için geçerliydi. Reich'in erkek bir çalışanı olarak Griesinger, tahliye emirlerini alana kadar şehirde kalmak zorunda olduğunu biliyordu. Emir gelmeden kaçmaya kalkışanlar için çok ağır cezalar vardı.

Bu riski almamaya karar veren Griesinger, tüm gücünü ailesinin güvenliğini sağlamaya, onları Liechtenstein'daki akrabalarının yanına götürecek bir kamyon şoförü ayarlamaya harcadı. Gisela ile çocukları, 1945 baharında milyonlarca Alman aile gibi Reich'in batısına, hâlâ Müttefiklerin kontrolünde olmayan bölgelere doğru gitmeye başladılar. Muhtemelen, 4 Nisan 1945'te Bertsch'in Stuttgart'taki kız kardeşinin evine sığınmak üzere Prag'dan ayrılan Walter Bertsch'in eşi Margot ve iki çocuğuyla aynı tarihlerde yola çıkmışlardı.⁴ Griesingerler yola çıkmadan önce Robert ve Gisela partizanlar ya da Müttefiklerin uçaklarından ateş açılırsa neler yapılması gerektiği konusunda bile önlemler aldılar.

Jutta için Prag'dan kaçışları bir tür maceraydı. "Bize yeşil elbiseler ve pelerinler giydirdiler. Eğer kamyon bir anda durursa, ki durmuştu, hemen atlayıp ağaçların arkasına saklanmamız gerektiğini biliyorduk," diye anlattı. Bundan tam yetmiş yıl sonra mutfak masasında oturan Jutta, ellerini kaldırıp farklı yönlerde doğru uzatarak devam etti: "Hatta bir ağaç gibi görünmemiz gerekiyordu." Tüm bu heyecanın arasında, bir an bile babasını bir daha hiç göremeyeceğini düşünmemişti. 1945 Nisanı'nda, Prag'daki Alman çocukları, ailelerinin aksine, hâlâ zafer kazanacaklarına inanıyorlardı.⁵ Joachim, Jutta ve Barbara muhtemelen Hitler'in büyük planını uygulamaya koymak üzere olduğuna inanıyorlardı, böylece aileleri çok geçmeden tekrar bir araya gelecekti.

4 ABS, MHP, Dosya 305-701-4, Walter Bertsch'in savaş sonrasındaki sorgusu.

5 Tubach, *German Voices*, s. 177. Gisela'nın çocuklarıyla birlikte Prag'dan kaçışıyla ilgili detayları Jutta Mangold ve Barbara Schlegel ile yaptığım görüşmelerimden öğrendim.

Jutta, bahçelerinin patikasında babalarıyla son kez vedalaşmalarını ve ailesinin kaçış hikâyesini anlatırken, onu sessizce dinledim. Parça parça anılarını birleştirerek ortaya çıkardığı hikâye, bir yetişkinin değil, aksi halde yüzleşmekten korktuğu için belki de olup biteni uzun bir öyküymüş gibi yaşayan, biraz korku biraz da heyecan içindeki sekiz yaşında bir kızın anlatıydı. Jutta, annesi ve kardeşleriyle birlikte güvenli bölgeye ulaştığında, Barbara ile ikisi hastalıktan ve yetersiz beslenmekten dolayı ölmek üzereydi.

Prag'dan ayrıldıktan sonra, Gisela'nın Vaduz'daki ailesinin evine sadece birkaç gün içinde varmaları gerekiyordu. Ama yolculukları tam altı ay sürdü. Jutta'nın hatırladığına göre, yolculuklarının ilk zamanlarında sürücü gece olduğunda aracı تنها bir ormana park ediyordu. Aile, günlerce kamyonun arkasında açık havada uyurken sürücüleri aracın ön kısmında saklanıyordu. Uyumaya çalışırken üstlerinden geçen uçakların sesini çok net bir şekilde hatırlıyordu. Savaşın son üç ayında, Müttefik bombardımanının doruk noktası yaşandı. Her gün ortalama 1.000 kişi patlamalarda hayatını kaybediyordu.⁶ Bu dönemde, ABD 15. Hava Kuvvetleri, Bohemya ve Almanya'nın güney doğusunu bombalamaya başladı. Prag'dan Liechtenstein'a giderken bu bombardımandan kaçınmanın imkânı yoktu. Müttefikler, Almanya'nın güneybatısındaki bir kasaba olan Pforzheim'a yirmi dakikadan kısa bir sürede tam 1.825 tonluk bombalar atıldılar. Her yeri adeta ateş fırtınalarının sardığı bu ölümcül saldırıda tam 17.600 kişi hayatını kaybetti – bu, o zamana kadar Almanya'ya yapılan en kötü saldırıydı.⁷

Durumları oldukça tehlikeli olmasına rağmen, her şey planlandığı gibi gidiyordu. Araçları Almanya'ya girmeyi başarmıştı ve doğuya doğru ilerliyorlardı. Ancak çok geçmeden, sürücülerinin Bavyera ormanında bulunan bir bölgede yola devam et-

6 Bkz. Richard Bessel, "The Shadow of Death in Germany at the End of the Second World War", Alon Confino, Paul Betts ve Dirk Schumann (ed.), *Between Mass Death and Individual Loss: The Place of the Dead in Twentieth-Century Germany* (New York, 2008), s. 52. Son üç aydaki son 82.000 rakamı için bkz. Richard Overy, *The Bombing War: Europe 1939-1945* (Londra, 2013), s. 476.

7 Overy, *The Bombing War*, s. 396-397

meyi reddetmesiyle oldukça zor bir durumda kaldılar. Gisela ile çocuklara, bu noktadan sonra devam etmenin onun için çok tehlikeli olacağını söylemişti. Jutta, onları yol kenarında yorgunluktan ve açlıktan bitap düşmüş bir halde bıraktığını hatırlıyordu. Gisela'nın Liechtenstein'a gitmesi imkânsızdı. Üç küçük çocuğuyla birlikte Bavyera'da çaresizlik içinde kaldı. Gisela, o gece ormanın kenarına bir barınak yaptı. Prag'dan sonra bu kadar uzun bir yolculuk beklemeyen Gisela, yanlarına sadece birkaç gün yetecek kadar kuru gıda almıştı. Bir daha ne zaman yiyecek bulabileceklerini bilmediği için kalan az miktardaki yemeklerini eşit miktarda bölüştürmeye koyuldu.

Jutta'nın hafızasında ormanda geçirdikleri o ilk gecenin anıları hâlâ çok tazeydi. Gisela'nın *Spätzle* pişirdiği küçük gazlı ocağın fazla yakınında oynarken, kazayla tencereyi devirerek hamurları çamura düşürmüştü. Ailenin tüm üyeleri hemen dizlerinin üzerine çöküp yerden küçük parçaları toplayarak üstlerindeki kiri temizlemeye çalıştı. Tıpkı ateş gibi, yolculuklarının bu bölümü de Jutta'nın ilerleyen yaşlarında bile sık sık aklına gelirdi. "Ne zaman *Hörnli* [geleneksel bir İsviçre makarnası] yapsam, o an daha dünmüş gibi gözümde canlanır," dedi. "Almak zorundaydık. Çünkü yiyecek başka hiçbir şeyimiz yoktu."

Griesingerler, bombalardan ve Sovyet ilerlemesinden kaçmak için Mart ve Nisan 1945'te yollara düşen milyonlarca aileden sadece birisiydi. Müttefik bombaları, Almanya'nın tarihi şehirlerini moloz yığına çevirmiş ve ülkenin demiryollarını ve köprülerini yıkmıştı. Elektrik kesik ve telefon şebekeleri, telgraf ve posta servisleri neredeyse tamamen çökmüşken pek fazla iletişim aracı kalmamıştı. Nazi devleti dağılırken Gisela, Joachim, Jutta ve Barbara, Bavyera'yı geçip İsviçre sınırına doğru yürüdüler ve yolculukları boyunca binlerce hasta, yorgun ve aç insanla karşılaştılar. Tıpkı birkaç yıl öncesinde Nazilerden kaçan Yahudiler gibi tarlalarda ve toprak yollarda ağır ağır ilerleyen mülteciler yanlarında, tüm dünyevi varlıklarını sığırdıkları tek bavullarını taşıyorlardı. Gisela, birkaç gün sonrasında artık ilerleyemeyeceklerini anladı. Jutta ile Barbara'da gece terlemesi, kilo kaybı ve kronik öksürük başlamıştı. Tüberküloza

yakalanmışlardı ve diğer on binlerce Alman sığınmacı gibi ilaçları yoktu. Ailenin yolculuğu, Bavyera Alpleri'nde, Avusturya sınırının yakınlarındaki Aschau im Chiemgau köyünde yaşayan bir ailenin, onların tavan arasına sığınmalarına izin vermesiyle 1945 Nisan'ında sona erdi.

Aschau'da geçirdikleri aylar, Gisela için hayatının en zor zamanlarıydı. Bölgedeki çocukların çoğunda parazit ve bit sorunu vardı, yeterli gıda ve ilaç olmadan, bitkin düşmüş iki çocuğunu ya açlıktan ya da tüberkülozdan dolayı kaybetmesi işten bile değildi.⁸ Üstelik dünyayla tüm bağlantısı da kesilmişti, ne Robert'le ne de Liechtenstein'daki ailesiyle iletişim kurabiliyordu. Acı ve hayal kırıklığıyla dolu zamanlardı. Jutta, "Çok fazla paramız vardı ama harcayacak yerimiz yoktu," diye anlattı.

Yakınlardaki Rosenheim kasabasında 18 Nisan'da başlayan ve üç gece süren Müttefik bombardımanında çok sayıda insan ölürken yüzlercesi de evsiz kaldı. O zamanlar küçük bir çocuk olan film yönetmeni Werner Herzog da ailesiyle birlikte Aschau yakınlarındaki bir köy olan Sachrang'a sığınmıştı. Rosenheim bombardımanından hatırladığı, gökyüzünün turuncu ve kırmızıya bürünmesiydi.⁹ Bavyera Alpleri, şehir merkezlerinden ve Müttefik bombalarının olası hedeflerinden uzakta olsa da 1945 Nisanı'nda hâlâ güvenli sayılmazdı. Baharda binlerce Nazi gerillası, (Werwolf ya da Kurt Adamlar) yaklaşan Müttefik işgalcilere karşı partizan harbi başlatmak için dağlara konuşlanmıştı. Yerel halkta büyük korkuya yol açan gerillaların yenilgiyi kabul edenlere karşı şiddet uyguladıkları da oldu. Almanya'nın bazı bölgeleri kaybedildikten sonra bile Gisela ile çocukların Nazi davası için ölmeye hazırması gibi davranmaları gerekiyordu.

2 Mayıs 1945'te Aschau'nun Amerikalılar tarafından kurtarılmasından sonra, ailenin kötüye giden talihi bir anda değişti. Jut-

⁸ Roderick Stackelberg 1944'ün sonlarında, Rohrdorf yakınlarında yaşayan mülteci bir çocuktur. Otobiyografisinin ikinci bölümünde bit ve solucan salgınına dair anılarını anlatmaktadır. Bkz. Roderick Stackelberg, *Out of Hitler's Shadow: Childhood and Youth in Germany and the United States, 1935-67* (Bloomington, IN, 2010).

⁹ Werner Herzog ile görüşme, Paul Cronin (ed.), *Herzog on Herzog* (Londra, 2002), s. 5.

ta, Amerikan askerleri onlara sakız ve muz verirken yaşadığı büyük mutluluğu hâlâ hatırlıyordu. Ayrıca pek çok Avrupalı çocuk gibi o da ilk defa siyah bir insan görmenin şaşkınlığını yaşamıştı. Gisela'nın İngilizce konuşabilmesi, ailenin hayatta kalması için paha biçilemezdi. 1945'te tercüman ve sekreter bulmakta zorlanan ABD ordusunda İngilizce bilen eğitilmiş Alman kadınlara talep çok fazlaydı. Kurtuluştan birkaç gün sonra Gisela, kendisine bir dünya ayrıcalık sağlayacak tercümanlık pozisyonuna gelmeyi başardı. 1945 yılında, ABD ordusunda işe alınan 25.000 Alman sivilden birisi olarak fazladan yemek ve karne aldı.¹⁰ Çalışırken yemeklerini yiyebilmesi sayesinde, aldığı karneleriyle çocuklarının ilaçlarını, sabun, kahve, naylon çoraplar ve sigara alabiliyordu. Her zaman karşılığında yiyecek alabilmek için yanında sigara bulundururdu ve eğer olur da yeterli gıda bulamazsa çocuklarına da sigara içirirdi. Jutta biraz utangaç bir sesle, "İşte bu yüzden sigara içiyorum," dedi. "Yeterince yiyeceğimiz olmazdı, bu yüzden annem bize sigara verirdi."

Sovyetler'in 9 Mayıs'ta Prag'a girdiği haberi Aschau'ya ulaşınca Gisela, Robert'in başına geleceklerden çok korkmuş olmalıydı. Olası senaryoları düşünüp durarak kocasına neler olduğunu öğrenmeye çalışmıştı. Saklanmayı başarmış olabilirdi. Hatta Liechtenstein ya da Stuttgart yolunda bile olabilirdi. Belki de esir alınmıştı ve Çekoslovakya'nın bir köşesinde çürüyordu. Bir seçenek daha vardı ki onu düşünmek bile Gisela'yı dehşete düşürürdü.

Bahar yerini yaza bırakırken Gisela, her gün çocuklarını sığındıkları çatı katında yalnız bırakıp Amerikan karargâhına gidiyordu. O dönem Amerikalıların, savaş yüzünden yerinden edilen on binlerce kişinin açlık ve korku içinde sığınacak bir yer bulma umuduyla yayan bir şekilde Bavyera'ya gelmesiyle kontrolden çıkan mülteci kriziyle başa çıkmak için çevirmenlere ihtiyacı vardı. Bavyeralı yetkililer, savaş bittikten sonraki aylarda gıda ve barınak oldukça kısıtlıyken tam 1,5 milyon kişiyi aldılar. Yeterli sayıda eğitilmiş çevirmen olmamasına rağmen,

---

10 Petra Goedde, *GIs and Germans: Culture, Gender, and Foreign Relations, 1945-1949* (New Haven, CT, 2003), s. 88-89.

yerinden edilmiş kişiler sorununu çözmek, işgalci güç olarak Amerikalıların sorumluluğundaydı. Bu bürokratik girişim devasa boyutlardaydı.¹¹

Amerikalılar, mülteci krizinin yanında Yukarı Bavyera dağlarında saklanan Werwolf çetelerinin, SS ve ordu birliklerinin de hâlâ izini sürüyorlardı. Bu grupların bazıları teslim olmayı reddedip gerilla savaşına devam ederken diğerleri bölgedeki sivil halka karışmaya çalışıyordu. ABD ordusu Üçüncü Reich'in son savaşçılarını kontrol altına almak için dağlara çıktı. Kaçaklar ise yakalanmaktan kurtulmak için olağanüstü önlemler almışlardı. Bazı *Waffen-SS* üyeleri, sol kollarında kan nakli ihtiyacı olma ihtimaline karşı yapılan kan grubu dövmelemlerini sildirmek için doktorların evlerine zorla girip silah zoruyla ameliyat yaptırmışlardı. Ağustos 1945'te, yani Almanya'nın teslim olmasından üç ay sonra, 10.000 ila 15.000 SS üyesi hâlâ Bavyera'daydı.¹² Amerikalıların onları yakaladıktan sonra sorgulayabilmeleri için, sordukları soruları ve Nazilerin verdikleri cevapları tercüme edebilecek Gisela gibi kişilerin yardımına ihtiyaçları vardı.

Bir dönem, Amerikalıların dil becerilerine güvendikleri, SS Hauptsturmführer olan Lothar Schmidt de Gisela gibi ABD ordusunda tercüman olarak çalıştı. Gisela gibi o da Bavyera'ya Prag'dan gelmişti. Burada Walter Bertsch'in yakın çevresinde bulunan Schmidt, Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'nın personel bölümünün başkanlığını yapmıştı. Bu pozisyonda Çek nüfusa karşı uyguladığı sert yöntemlerle ünlüydü. SD'nin şehirdeki önde gelen isimlerinden birisi olan Schmidt, Kurtuluş gününü kaçıp saklanmayı başardı. Adının, aranan savaş suçluları listesinin başlarına yerleştirilmesinden kısa süre sonra, Çekoslovak yetkililer onu 1945 Ağustosunda, Altötting'de tutukladı.¹³

11 Peter H. Merkl, *Small Town and Village in Bavaria: The Passing of a Way of Life* (New York, 2012), s. 27; Adam R. Seipp, *Strangers in the Wild Place: Refugees, Americans, and a German Town, 1945-1952* (Bloomington, IN, 2013), s. 48.

12 Perry Biddiscombe, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerrilla Movement, 1944-1946* (Cardiff, 1998), s. 187-188.

13 ABS, MHP, Dosya 305-311-2, Lothar Schmidt'in savaş sonrası dosyası. Bkz. Schmidt'in SD'deki görevine dair ayrıntıların bulunduğu dosyası, MHP 315-49-35.

Jutta'ya ailesinin Aschau'daki yaşamıyla ilgili sorular sorarken öğrendim ki, 1945'teki tercümanlık görevi Gisela'nın tek iş deneyimiydi. Arşiv belgelerinden, savaştan önce hiç çalışmadığını biliyordum ama ilerleyen yıllarda bekâr bir anne olarak ailesine bakmak için çalışmış olabileceğini düşünmüştüm. Jutta, "Annem zor bir insandı," dedi yavaşça. Gisela'nın kişiliği hakkındaki ipuçlarından ve kaçamak yorumlardan sonra, sonunda bunu söylediğini duymak bir tür rahatlama hissettirdi.

1945 yazında, iletişim araçları bir miktar da olsa düzelmeye başladığında, Gisela Vaduz'daki ailesine durumlarıyla ilgili haber gönderebildi. Babası hiç vakit kaybetmeden Gisela ile çocukları getirmek için Aschau'ya bir araç gönderdi. Fakat Jutta ve Barbara'nın hastalığı gitmelerinin önüne geçti. O dönem, Jutta görme yetisini neredeyse kaybetmişti, Barbara ise kollarını kıpırdatamıyordu. Gisela bol miktarda sigara ve çorap stoğu yapmış olsa da çocukları için yeterli tıbbi malzeme bulamamıştı. Jutta ve Barbara yolculuğu kaldıramayacak kadar zayıf oldukları için Gisela, on üç yaşındaki Joachim'i şoförleriyle birlikte gönderirken kendisi küçük kızlarıyla birlikte Aschau'da kaldı. Gisela yaz boyu Amerikalılarla çalışmaya devam ederken kızları küçük Alp köyünde iyileşmeye başladılar. Biraz güç topladıktan sonra karanlık tavan arasından inerek, büyükbabalarının arabasının dönmesini bekledikleri 1945 yazını, diğer mülteci çocuklarla Aschau sokaklarında oyunlar oynayarak geçirdiler.

1945 Eylülünde arabaları geldi. Birkaç gün süren yolculuğun ardından, Gisela ile kızlar Vaduz'a geldiklerinde ne Robert'ten bir iz ne de nerede olabileceğine dair bir haber vardı.

1944 Eylülünde, Naziler Almanya'nın Protektora'dan asla çıkmayacağını ve herhangi bir isyan teşebbüsünün "kanla bastırılacağını" duyurmuşlardı.¹⁴ Prag, savaşın son günlerine kadar işgal altında kalan az sayıdaki Avrupa başkentinden birisiy-

---

14 Frederick L. Schuman, "Czechoslovakia", Charles Earle Funk (ed.), *The New International Year Book 1944* (New York, 1945), s. 164.

di. Artık sona yaklaşıldığında bile, aileler tahliye edilmiş, şehir Sovyetler tarafından kuşatılmış ve Hitler intihar etmişken, Çek nüfusu sessizliğini bozmadı ve 4 Mayıs 1945 günü gayet normal bir biçimde geçti. Dolayısıyla, binlerce Alman yetkili de 5 Mayıs'ta işe gelme emrine uydu. Saatler içinde dünyaları altüst olacaktı. Yaşanan olaylar çoğu Almanı şaşkına çevirmişti.

Öğle vaktinden kısa bir süre sonra, direniş hücreleri Prag radyosunu ele geçirerek şehrin sakinlerini silahlanmaya ve Nazi işgalcilere karşı ayaklanmaya çağıran yayınlar yapmaya başladı. Bu, üç gün sürecek Prag Ayaklanması'nın başlangıcıydı. Çek direnişçiler yerel halka "Almanları gördüğünüz yerde öldürün!" diye sesleniyordu. Bunu izleyen saatler ve günlerde, bazıları bu çağrıya uydu. Naziler altı yıl süren işgalde –Holokost'ta katledilen 77.000 Yahudi ve 7.000 Roman'ın yanı sıra– 36.000 ila 55.000 Çek'in ölümünden sorumluydu. Bu dönem boyunca büyük sıkıntılar yaşayıp aşağılanan Çek nüfusunun büyük çoğunluğu, onlara yaşatılanların intikamını almak için can atıyordu.

Çek kalabalıklar sokaklara akın ederek Alman askerlerini, yetkililerini ve sivillerini aramaya koyuldular. Bulduklarını, sinema, okul gibi kamusal alanlarda toplayıp sorguluyorlardı. Verilen cezalarsa grupların inisiyatifindeydi, taciz ve itip kakmaktan öldürmeye kadar vardığı durumlar oluyordu. Bu tür olayları, o dönem sürgünde olan Çekoslovak hükümeti Alman sivillerin bölgeden çıkışını hızlandırmak için teşvik etti ve hatta bazen bizzat planladı.¹⁵ Bazı Çekler, Almanlara ait evlere ve mülklere saldırdı, bazense eski sahiplerinin eşyalarını yakıp yıktılar. Böyle durumlarda Almanların mobilyaları da alevler içinde kalırdı. Sonradan Griesinger'e ait belgelerin bulunduğu ve muhtemelen ona ait koltuk da bir anda hedef haline gelmişti. Şans eseri Kurtuluş'taki olaylardan hasar almadan çıkabildi.

Kurtuluş'un bu kanunsuz intikam eylemlerinde 6.000 Alman öldürüldü, 5.000'i intihar etti ve 50.000'i yaralandı.¹⁶ Kurbanlarını daha da aşağılamak isteyen Çek direnişçiler, öldür-

15 Frommer, *National Cleansing*, s. 25, 35, 42.

16 Bryant, *Prague in Black*, s. 239.

dükleri Almanların bedenlerine ya da paltolarına gamalı haçlar çizdiler. Bazı Almanlar saklanarak Çeklerin arasına karışmaya çalıştı. Çek gibi görünmek, çoğunlukla iki dili de konuşabilen Südetli Almanlar için daha kolaydı. Ancak Protektora'da uzun yıllar yaşasa da dillerini bilmeyen Almanlar için gizlenmek imkânsızdı. Şiddet olaylarının içinde, Çek paramiliterler, sözde düzeni sağlamak için Devrim Muhafızları'nı kurdular. Devrim Muhafızları, esir alınan Almanları kışlalara ve diğer alıkoyma alanlarına götürürken, bazı durumlarda kitlesel şiddetin yöneticiliğini de yaptılar.¹⁷ 2010 yılında, o döneme ait çok sayıda ki Alman katliamlarından birisinin yedi dakikalık videosu bulundu. Amatör bir film yapımcısı olan Jiri Chmelnicek, Çeklerle Sovyetlerin, en az 1'i kadın olan 41 Alman'ı bir sinema salonunda toplayıp infaz etmeden önce duvarın önünde sıraya soktukları görüntüleri kaydetmişti. Savaşın sonra Komünist polis Chmelnicek'i filmi vermesi için tehdit etse de o bunu reddedip film makarasını sakladı. YouTube'da videoyu izlerken, kameranın, kendi mezarını kazan erkeklerin yüzüne her odaklanışında görüntüyü durdurdum. Griesinger'in fotoğrafını ekrana doğru uzatıp kalabalığın arasında onu bulmaya çalıştım. Fakat bulamadım.¹⁸

Ayaklanma esnasında, Almanların bazıları hiç vakit kaybetmeden saklanmaya veya sığınacak bir yer aramaya başladı. Bazı Çekler, Alman arkadaşlarının, evlerinde birkaç gece kalmalarına izin verse de Almanları saklamanın nelere yol açacağı çok geçmeden halka gösterildi. 6 Mayıs'ta artık Prag'daki Kızılhaç bile Almanları kabul etmemeye başladı.¹⁹ Griesinger'in iş arkadaş-

---

17 Eagle Glassheim, "The Mechanics of Ethnic Cleansing: The Expulsion of Germans from Czechoslovakia, 1945-1947", Philipp Ther ve Ana Siljak (ed), *Redrawing Nations: Ethnic Cleansing in East-Central Europe, 1944-1948* (Oxford, 2001), s. 206; R. M. Douglas, *Orderly and Humane: The Expulsion of the Germans after the Second World War* (New Haven, CT, 2012), s. 96-97.

18 Jan Puhl'un *Der Spiegel*'de yayımlanan makalesi, 2 Haziran 2010; <http://www.spiegel.de/international/europe/massacre-in-czechoslovakia-newly-discovered-film-shows-post-war-executions-a-698060.html>

19 Emil Franzel, *Die Vertreibung Sudetenland, 1945-1946* (Münih, 1980), s. 395. Bu referans, Kızılhaç'ın Almanlar için kapatılmasına gönderme yapmaktadır. Ancak, Franzel'in beyanına büyük bir dikkatle yaklaşmak gerekir, çünkü ken-

larından Hanns-Martin Schleyer ve Lothar Schmidt gibi bazıları, ayaklanma sırasında Prag'dan kaçmayı başarmıştı. Griesinger'in Birlik kardeşi Hans von Watter'in kaçış planı o kadar başarılı olmadı. Şehirden kaçtıktan kısa bir süre sonra öldürüldü. Genel olarak kaçmaya çalışanların sayısı oldukça azdı. Almanların çoğu şehirde kalmayı seçti. Sonuçta, Çekler tarafından yakalanmak Sovyetlerin eline düşmekten daha kötü olamazdı.²⁰

Griesinger'in izleri şiddet olaylarının başladığı an kaybolmuştu. Çekler, ayaklanmanın ilk günü onu bulmak için evine gittiğinde evde kimse yoktu ve o gün, polis kaydına "yeri bilinmemektedir" diye yazılmıştı.²¹ Griesinger'in diğer binlerce Alman gibi yeni kimlik alabilmek için kimlik belgelerini yok etmediğini biliyoruz.²² Öte yandan, ayaklanma sırasında ona yardım etmek için kendi hayatını riske atacak kadar yakın olduğu bir Çek arkadaşı yoktu.

Çek topraklarında kimseyle derin bağlar kuracak kadar uzun süredir yaşamıyordu ve dillerini de konuşamıyordu. Burada yalnızca bakanlıktaki görevi dolayısıyla zayıf ilişkiler kurmuştu. Onlar da işletmelerine el koyup işçilerini ellerinden aldığı için Mayıs 1945'te onun cezalandırılmasını her şeyden çok isteyen Çek sanayicilerdi. Muhtemelen ona yardım etmeyi düşünmezlerdi bile. Griesinger'in bakanlıkta birlikte çalıştığı Çeklerinse o dönem kendi sorunları yeterince fazlaydı, ona yardım etmeleri çok da olası değildi.²³ Nazi işbirlikçileri de saldırıların hedefindelerdi.

---

disi 1945 baharında Almanlara uygulanan şiddetin seviyelerine dair abartısıyla bilinmektedir.

20 Wolfram Angerbauer, *Die Amtsvorsteher der Oberämter, Bezirksämter und Landratsämter in Baden-Württemberg 1810 bis 1972* (Stuttgart, 1996), s. 571.

21 NAP, PR II-EO 1420/5. Bu bilgi RG'nin Prag şehir polisindeki kayıt formunda bulunmaktadır.

22 Bu zamandan bir örnek vermek gerekirse, 26 Nisan 1945'te Berlin'deki SS *Ahnenerbe*'de (Ata Mirası Bölümü) çalışan Hans Schneider belgelerini yok ettikten sonra ismini Hans Schwerte olarak değiştirdi. 1995'te geçmişi ortaya çıkana kadar savaş sonrasında parlak bir kariyeri oldu.

23 ABS, 2M: 11034, İçişleri Bakanlığı Belgeleri, Dr. Anne Marie Dietlová Dosyası, Ağustos 1945. Dr. Anne-Marie Dietlová, Protektora'daki Sanayi Merkez Birliği'nde kıdemli çalışan konumu sayesinde Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı'yla hep iletişim halindeydi. Dietlová, Griesinger'i savaştan sonra işbirlikçi olduğu

Griesinger son çare olarak hâlâ Griesingerlerin Zitekstras-se'deki evlerinde yaşayan, o dönem altı aylık hamile olan hizmetçileri Anna'dan yardım istemiş olabilirdi. Ancak Çeklerin Bubeneč'de yaşayan Almanların evlerine baskınlar düzenlediği bu dönemde, onunla evlerinde görüşme ihtimali yoktu. Zaten Anna'nın o hafta öncelikleri farklıydı, muhtemelen eski işverenin yardımına koşamazdı. Nişanlısı Josef, Almanlara karşı ayaklanmalarda aktifti. Üç gün boyunca sokaklarda Eski Belediye Binası'nın çevresindeki çatışmalara katılmıştı. O dönemde Anna, nişanlısının doğmamış çocuklarını görüp göremeyeceğinden bile emin değildi. Josef'in sağ salim dönmesinden bir hafta sonra Anna onun yanına taşındı.²⁴

Eylül ayında Griesinger, Prag'daki bir hastanedeydi, yani ayaklanma sırasında başkentten fazla uzağa gidememişti. Yalnız başınayken mi ele geçirildi yoksa *Volkssturm* birliğindeyken mi teslim oldu, bilme ihtimali yok. Saklanmak ya da sonuna kadar savaşmak yerine, belki de Sovyetlerdense Amerikalıların eline düşmeyi umarak kendi isteğiyle teslim olmuştu. Böylesine belirsiz bir atmosferde, Çekler çoğunlukla yakaladıkları Almanların kesin Nazi olup olmadıklarına çok da bakmıyorlardı. Dolayısıyla Griesinger'in bir devlet memuru ve SS üyesi olmasının bir anlamı yoktu. Almanca konuşmak şöyle dursun, Alman gibi davranan ya da görünen herkes hedefti. Griesinger, bu vahim günlerde her neredeyse, artık oyunun bittiğini anlamıştı.

Ayaklanmadan beş ay sonra Griesinger ölmüştü. Savaştan sonra annesinin aldığı ölüm belgesinde, ölüm sebebi olarak dizanteri yazılıydı. Peki bu beş ay boyunca ne yapmıştı? Bu belge, Griesinger'in 27 Eylül 1945'te, Prag'ın merkezindeki küçük bir

---

şüphesiyle tutuklanıp on sekiz aylık kızıyla birlikte Bystşice toplama kampına götürüldüğünde Çek savcılarına hazırladığı dosyaların birinde bulunan çalışan listesinden tanıyordu.

24 NAP, Domovni arch PR II-EO 1420/5, Prague VI Bubeneč, Zítkova no. 749; NAP Prag Emniyet Müdürlüğü, Genel Kayıt, Anna K. Dosyası; Anna K.'nin kızı olan Magdalena K. ile yapılan röportaj.

sokak olan Salmovská'da bulunan ve bulaşıcı hastalıkları olan Almanlar için üniteye sahip bir revirde öldüğünü gösteriyordu. Jutta'nın şans eseri hatırladıklarına göre, Griesinger'in bir hastanede öldüğü (ya da öldürüldüğü) kesindi. Onunla görüşmelerimizden birisinde, bir anlığına duraksayıp notlarımı gözden geçirdim. Daha önce de bir süre Salmovská'dan bahsetmiştik. Başımı kaldırıp ona baktığımda, yüzünde ümitsiz bir ifadeyle bir şeyler düşünüyor olduğunu gördüm.

Birkaç dakika sonra, "Babamı tanıyan birisiyle karşılaştığımı hatırlıyorum," dedi. "Sanırım savaştan on ya da on iki yıl sonraydı." Jutta, parça parça olan anısının tamamını hatırlamaya çalışırken yavaşça konuşuyordu. "Sanırım on sekiz yaşlarında ve Zürih'te sekreter olarak çalışırken burada tuhaf bir karşılaşma yaşadım."

Bir gün öğle arasında, Bahnhofstrasse'deki mağazaların vitrinlerine bakınırken, camdaki yansımadan kısa boylu, kel ve tombul bir adamın sanki hipnoz edilmiş gibi ona baktığını gördü. Tam uzaklaşmaya çalışırken, arkasını döndüğü gibi adam ona soyadının Griesinger olup olmadığını sordu. Jutta babasına çok benziyordu. O zamanlar artık yüz benzerliğinin yanı sıra, babasının uzun ince yapısını, koyu renkli gözlerini ve saçlarını ve uzun yüzünü de almıştı. Jutta bu adamı daha önce hiç görmediğine emindi. Adamın ellili yaşlarında olduğunu söyledi, yani Robert yaşasaydı olacağı yaşlarda. Ancak Jutta'ya babasından çok daha yaşlı görünmüştü. Kalabalık Bahnhofstrasse'de alışveriş yapan insanlar işlerine devam ederken Jutta, karşısındaki adama cevap verip soyadını doğrulamıştı.

Jutta, "Babamı Prag'daki hastanede ölmesinden önce gördüğünü söyledi," dedi. Altmış yıl öncesinde yaşadığı bu karşılaşmayı hatırlamaya çalışırken kelimeler ağzından zar zor dökülüyordu. Adamın karşısında dururken nasıl rahatsız hissettiğini hatırlıyordu. On sekiz yaşındaki Jutta için oldukça gergin ve alışılmadık bir durumdu bu. Stuttgart'tan uzakta yaşadığı için, savaştan sonra aile üyeleri dışında babasını tanımış olan hiç kimseyle tanışmamıştı.

Ondan biraz daha bilgi alabilmek umuduyla, “Bu adam hakkında başka bir şey biliyor musun?” Belki adını hatırlayabilirsin?” diye usulca sordum.

Jutta bir anlığına düşündükten sonra, “Hayır adını söylemedi, ki ben de sormadığıma eminim. Her şey çok hızlı gelişti,” diye cevap verdi. Babasının son günleri hakkında bilgi alma fırsatını kaçırmamanın pişmanlığı yüzüne yansıyordu.

“Annene bu olaydan bahsettin mi?” diye sordum.

Jutta, “O dönem babam hakkında konuşmak istemiyordu,” diye yanıtladı. “Anlatmamın bir anlamı yoktu.”

Bu tesadüfi karşılaşma, ölüm belgesinde geçen hastanenin, Griesinger’in başka yerde öldürüldükten sonra Çek makamlarınca cinayeti örtbas etmek için uydurulan bir ayrıntı olmadığını kanıtlıyordu. Ayrıca hapse atılmadığını da gösteriyordu. Frank, Bertsch ve Protektora döneminden diğer önde gelen yetkililerin tutulduğu Pankrác gibi, şehrin tüm hapishanelerinin kendi hastane üniteleri vardı. Dolayısıyla bünyesinde tıbbi tesisler barındıran Pankrác ve diğer hapishanelerde tutulan mahkûmlar tedavi olmak için başka yerlere gönderilmezlerdi. Bu yüzden, Griesinger bir hapishanede değil, hastane ünitesi olmayan bir toplama kampında tutulmuş olmalıydı. Prag’daki kamplarda bulunup dizanteri tedavisi olması gereken Almanlar genellikle Salmovská’ya getirilirlerdi.²⁵

Ayaklanma bittikten sonra, kamu binalarında tutulan Almanlar toplanarak ülke genelinde bulunan yüzlerce derme çatma toplama kampına zorla yürütüldü. Bu kampların 37’si Prag’da ve çevresinde bulunuyordu. Diğerleri daha uzaktaydı. İşgal sırasında Yahudilerin sürgün ve ölüme gönderilmeden önce bekledikleri bir geçiş kampı olan Theresienstadt toplama kampı bunların en büyükleriydi.²⁶ Kampa vardıkların-

---

25 Bu bilgi için Ivana Dejmková’ya teşekkür ederim.

26 Frommer, *National Cleansing*, s. 53. O aylarda tutuklanan Almanların listesi tam olarak bulunmadığı için Griesinger’in Salmovská hastanesine giriş yapmasından önce, 1945 yılının yaz aylarında hangi kampta kaldığını bilme imkânı yoktur. Ancak 1945 sonbaharında, kampları yönetme görevi ordudan polise geçince esirlerin listesi tutulmaya başlandı. Griesinger’in öldüğü 1945 Eylülünde, çok az sayıda kamp polisler tarafından yönetiliyordu. Tamı tamına

da Griesinger'in saati, cüzdanı ve diğer değerli eşyaları hâlâ ya-
nındaysa bile kamp girişinde bunları teslim etmesi gerekirdi.
Çok geçmeden sorgulamalar başladı. Sorgu odasından çıkan
Almanlar genellikle kanlar içinde kalırdı.²⁷ Çek Devrim Mu-
hafızları ve Sovyet güçlerinin önemli işlerinden birisi, *Wehr-
macht*'ta, Protektora yönetiminde ve en önemlisi eski SS veya
Gestapo'da görev almış Almanları sivil nüfusun arasından ayık-
lamaktı. Siviller ve Südet Almanlar zorla çalıştırıldıktan sonra
Çekoslovakya'dan sınır dışı edilirken Naziler için cezalar çok
daha ağırdı. Kimisine ceza davaları açılırken yargısız infaz edi-
lenler de oluyordu.

Griesinger kampa girdikten sonra bir şekilde geçmişini sak-
lamayı başardı. Bu ortamda sıradan bir Nazi olduğu öğrenilsey-
di doğrudan ölüm cezası alırdı. Çek veya Rus yetkililer, sor-
gulamaya başlamadan önce ilk iş tutukluların gömleğini çı-
kararak *Waffen-SS* üyelerinin sol koltuk altlarında bulunan
kan grubu dövmesi var mı diye bakarlardı. Bu sorgulamalar
sırasında Griesinger, yetkilileri bir şekilde SS üyesi olmadığına
ikna edebilmişti. Ancak kampa girdikten sonra SS geçmişi or-
taya çıkabilirdi. Bulgulara göre, kamplardaki pek çok SS üyesi
şiddete maruz kalmış ve bazen öldürülmüştü.²⁸

Delayısıyla kendisini Reich yönetiminin sözde önemsiz bir
üyesi olarak tanıtmayı başarmış olsa bile bu Griesinger'in gü-
venliğini garanti edemezdi. Hatta tam tersi. Çekler ve Sovyet-
ler, 1945 ilkbahar ve yaz aylarında Almanlar arasında böy-
le bir ayırım yapmıyordu. Onların gözünde kamplarda bulu-
nan tüm Almanlar intikamlarını almaları için potansiyel birer
hedefti. Kurtuluştan aylar sonra bile saldırılar devam etti: Al-
man tutsaklar her gün hırpalanıyordu. Şiddetin düzeyi tama-
men kamp sorumlusu olan kişiye bağlıydı. Örneğin, Kolín'deki
kampın komutanı, gardiyanları mahkûmların dişlerini kırma-

10.000 Alman'ın tutulduğu en büyük kamplardan birisi olan Strahov'da ise
tutukluların adlarının bulunduğu bir tane liste bile yoktu. Bu bilgi için Ivana
Dejmková'ya teşekkür ederim.

27 Frommer, *National Cleansing*, s. 55.

28 Douglas, *Orderly and Humane*, s. 132.

ları, ellerini ve kafalarını ezmeleri için cesaretlendirirdi. Kadınların durumu özellikle çok vahimdi. Kadınlara karşı tecavüz ve cinsel aşağılamalar çok yaygındı. Hatta kimi zaman gardiyanlar kadınları ve kız çocuklarını geceleri verdikleri alkollü partilere götürürlerdi. Bu kadın ve kızların pek çoğunu bir daha gören olmazdı.²⁹

1945 Mayıs ve Haziranı boyunca Griesinger muhtemelen kurbanların ağlamalarını ve yardım çığlıklarını duymuştu ve cinayetlere de tanık olacaktı. Burada tutulan 69.000 Alman gibi o da sıranın kendisine ne zaman geleceğini düşünmüş olmalıydı.³⁰ Eğer stratejisi başını eğip mümkün olduğu kadar göze batmamaya çalışmaksa, işe yaramıştı. – Toplama kampından sonra Prag'daki bir hastanede tam on yıl önce onunla tanışmış olan Bahnhofstrasse'deki adamın, Jutta'yı görüp Griesinger'in kızı olduğunu çıkarabilmesi, Griesinger'in yüzünün hastanedeyken hiç de kötü durumda olmadığını gösteriyordu.

Tüm acıların arasında Griesinger, bir anlığına durup hayatını gözden geçirmiş olabilirdi. O ve onun gibi "savaş gençliği" neslinin, kurmak için canlarını dişlerine takıp çalıştıkları güçlü yeni Almanya başarısız olmuştu. Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasındaki sefalet ve hayal kırıklıklarını bir daha asla yaşamamasını sağlamak için hayatı boyunca çalışmıştı. Buna rağmen uğruna çalışıp çabaladığı her şey altüst olurken, sanki tarih tekerrür ediyordu. Büyük bir olasılıkla Gisele ve çocuklarını da düşünmüşü. Kampta, dışarıdan herhangi bir haber alma imkânı yokken, onların Liechtenstein'a ulaşmış olmalarını bilmiyordu. Ülkeden çıkamamış olma ihtimalleri de vardı. Onlar da Çek topraklarındaki bir kampta çürüyorlardı belki de.

Griesinger'in tam olarak nasıl bir şiddete ya da cezaya maruz kaldığını bilmek mümkün olmasa da bu aylarda ağır hasta olduğu kesindi. Griesinger yalnız değildi. 1945 yazında, Çekoslovakya'daki 500 toplama kampında hastalıklar oldukça yay-

29 Frommer, *National Cleansing*, s. 54-57; Glassheim, *Cleansing the Czechoslovak Borderlands*, s. 47-48; Douglas, *Orderly and Humane*, s. 141-142.

30 Bkz. Frommer, *National Cleansing*, s. 53-54.

gın görölürdü. Bu kamplardaki koşullar, Buchenwald ve Ma-uthausen'deki Çek mahkûmların veya sadece birkaç ay önce-sine kadar Auschwitz'de tutulan Yahudilerinki kadar ölüm-cül olmasa da yine de korkunçtu. Strahov stadyumu gibi ba-zı kamplarda 10.000 mahkûm açık alanda battaniyeleri bile ol-madan uyuyordu. Genellikle hapsedildikleri ilk günlerde yiyecekleri de olmazdı. Sonunda gelen yemekler de yeterli değil-di. 1945 yazında Griesinger'in günlük yedikleri sabahları bir fincan yapay kahve, öğlen 100 gram ekmeğin yanında verilen yetersiz miktarda çorba ve akşamları tekrar verilen bir fincan kahveden ibaretti.³¹ Ünlü yabancı muhabir Eric Gedye'nin 9 Ekim 1945'te *Daily Herald*'ın ön sayfasında "Bu İnsanlığa Aykırı" başlığıyla kaleme aldığı yazısında, Çek "korku" kampların-da tutulan Almanların koşullarına uluslararası düzeyde dikkat çekti.³² Salmovská revirindeki durumsa, kamplardakilerden bi-raz daha iyiydi. Burada mahkûmlar günde sadece 800 kaloriyle yaşamaya çalışıyordu (kamplarda verilense 500-700 kaloriydi). Beslenme miktarlarındaki bu küçük artış koşulları iyileştirmek için yeterli değildi. Kızılhaç tarafından hazırlanan rapora göre, Salmovská'daki çoğu hastalarda, kilo kaybı, güçsüzlük ve hal-sizlik ile kendini gösteren bir tükenme sendromu olan kaşeksi semptomları görölmüştü.³³

Griesinger'in Prag'daki son günlerine ışık tutabilecek geriye ka-lan son veri şehrin resmî ölüm kayıtlarıydı. Üç yıllık bir süre zarfında Griesinger'in hayatına dair ayrıntılara ulaşabilmek için Prag'a birkaç kez döndüm. 2017 baharında ölümüne dair bil-gi almak için şehre geldiğimde, bunun son araştırma ziyaretim olacağını hissetmişim. Tüm doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulduğu Prag Merkez Nüfus Dairesi, şehrin merkezinde bulu-nan Vodičkova Sokak'taydı. Saat sekizde, 1920'lerin Art Deco

31 Douglas, *Orderly and Humane*, s. 144.

32 Matthew Frank, *Expelling the Germans: British Opinion and Post-1945 Popu-lation Transfer in Context* (Oxford, 2007), s. 184.

33 Douglas, *Orderly and Humane*, s. 145.

merdivenlerinden çıkarak birinci kata ulaştım. Bekleme salonu hastanelerin doğum ünitesini andırıyordu. İçeri girerken, bir kadın en fazla bir haftalık gibi görünen bebeğini sallıyordu. Odanın diğer tarafında bulunan ahşap masanın üstünde bebeklerin altını değiştirmek için bir minder bulunuyordu. Sıram gelene kadar bebeklerini nüfusa kaydetdirmek için bekleyen ebeveynlerle birlikte oturdum. Elinde “ölüm” fişi tutan tek kişi bendim.

Sıram geldiğinde, odada bulunan iki kadın günün ilk ölüm belgesini çıkarmak için bekliyordu. İkisinin de pek anlayışlı bir görünümü yoktu, bir yakınımın ölümünü bildirmeye gitmediğim için kendimi şanslı hissettim. Kendimi tanıtmak için bir hikâye üzerinde çalışan bir tarihçi olduğumu ve birkaç günlüğüne Prag’a geldiğimi anlatmaya başladım. Yöneticilerden daha kıdemli olanı Jitka sertçe, “Hikâyen umurumda değil,” diyerek sözümü kesti ve haddimi bildirdi. “Tarihçiler buraya her zaman gelir. Bana sadece aradığın ismi ve ölüm tarihini söyle yeter.” Griesinger’in bilgilerini not edip odadan çıktı.

Geri döndüğünde kolunun altında büyük bir defter taşıyordu. Defteri önümdeki masanın üzerine bıraktı. Kapağındaki etikette 1945 yılı yazılıydı. Bunun o yıl Prag’da ölen insanlara dair bilgilerin bulunduğu altı ciltten birisi olduğunu söyledi. Bana verdiği defterde tam 2.200 isim vardı. Griesinger adı 1.658’de karşıma çıktı. Savaşın sonra Griesinger ailesine verilen ölüm belgesindeki gibi ölüm sebebi dizanteriydi. Ancak resmî kayıttaki bazı bilgiler farklıydı. Ailedeki belgeye göre Griesinger yakıldıktan sonra külleri bir kilisenin bahçesine gömülmüştü. Orijinal belgeye bakınca ortaya çıktı ki cesedi Dáblice Mezarlığı’ndaki bir toplu mezara gömülüydü. Ne yakılmasından ne de bir kileden bahsediliyordu. Burada bir yanlışlık vardı.

Hâlâ ölüm kayıtları bendeyken, Griesinger’in yanında bahsi geçen bazı kişilerin de bilgilerine ulaşmak istedim. Ancak yürürlükteki yasaya göre ancak belgenin hazırlanmasından yetmiş beş yıl sonra kayıtlar erişime açılıyordu, dolayısıyla yalnızca Griesinger’in bilgilerini almaya iznim vardı.³⁴ Jitka, Griesin-

34 Buraya ben 2017 yılında gitmişim. Bu kitapların serbestçe incelenmesine ancak 2020 yılından sonra izin verildi.

ger'in bilgilerini bilgisayara yazarak resmî ölüm belgesini oluşturdu. Belgeyi hazırladıktan sonra 100 Çek kronu olan standart ücreti ödememi istedi. Üzerimde sadece 2.000 kronluk banknot olduğundan Jitta defteri bende bırakarak parayı bozdurmaya gitti. Bu, bana deftere biraz daha yakından bakabilmek için zaman kazandırmıştı.

Griesinger'in adı, her birinin Alman'a benzeyen isimleri olan 20 kişinin yer aldığı bir bölümün sonlarındaydı. İsimlerin yanlarında, "Dáblice'deki toplu mezara gömülmüştür, 1 Ekim 1945" yazılıydı. Kimisinin ölüm tarihi temmuz ayının başlarındaydı. Bu 20 kişi arasından sadece Griesinger doktor unvanına sahipti. Bu çok farklı kesimlerden olan erkek ve kadınların arasında bir şoför ve bir de gazeteci vardı. Savaş deneyimleri aynı olmasa da ölüm sebepleri benzerdi. Çoğu dizanteri, tüberküloz, difteri ve kızıl hastalığından ölmüştü. Az sayıda kızamık ve boğmaca vakası da vardı. Kayıtlara göre kimse vurularak ölmemişti. Jitka geri döner dönmez defteri benden aldı ve bana kapıyı işaret etti. O zamana kadar sırada, yakınları için resmî ölüm belgesi almak için içeri girmeyi bekleyen çok sayıda insan vardı.

Griesinger, yazılı kanıtlardaki gibi bulaşıcı bir hastalığın kurbanı mı olmuştu, yoksa Jochen ve Irmela'nın inandıkları ve bana söyledikleri gibi öldürülmüş müydü? Wally Griesinger'in savaştan hemen sonra oğlunun başına gelenleri öğrenmek için Prag'a gönderdiği ve Griesinger'in olduğu düşünülen mezardan aldığı toprakla Stuttgart'a dönen Bayan Helmichova'nın açıklamalarından ikna olmuş gibi görünüyorlardı. Fakat tam olarak ne olduğunu bilmek imkânsızdı. Mayıs ayında yaşanan yargısız infazlar sona erdikten sonra bile Çekoslovakya genelinde Almanlara yönelik gelişigüzel saldırılar yaşanmaya devam etti. Bu tür cinayetlere dair detaylara ne basında ne de resmî hastane kayıtlarında rastlamak mümkündü. Göğsünden vurulan mahkûmların ölüm nedeni tifüs olarak kaydedilirken, ölesiye dövülenler bir anda çiçek hastalığı kapıyordu.³⁵ O yaz, Prag'ın yaklaşık 55 kilometre doğusunda bulunan Kolín'de, 23 ve 24 Eylül tarihlerinde Almanlara karşı işlenen en yoğun cinayet seri-

35 Bu bilgi için Ivana Dejmková'ya teşekkür ederim.

lerinden birisi yaşanmıştı. Bu tarihler tam da Griesinger'in öldüğü haftaya denk geliyordu.³⁶ Ayrıca Almanları bulmak için hastanelere yapılan baskınlar da devam ediyordu. Hatta bazen Çek partizanlar ya da Kızıl Ordu askerleri sırf eğlence olsun diye Alman hastaları en üst kata çıkarıp onları çatıdan atıyorlardı. Askerlerin, zeminden sıkılan mermilerin, bedenleri yere çarpmadan önce isabet edip etmeyeceğine dair bahse girdikleri bile olurdu.³⁷

Birkaç hektar boyunca uzanan toplu mezarlarla dolu Dáblıce gibi başka bir mezarlık daha yoktur. Bazı mezarlarda Çek ve İngiliz paraşütçüleri ve yardımcıları, bazılarındaysa Nazilerin evlerinden sürükleyerek misilleme olarak öldürdükleri sıradan Çekler vardı. 2007 yılında, Dáblıce'deki bu toplu mezarlıkta Heydrich'e suikast düzenleyen Ján Kubiš ve Jozef Gabčík'in de gömülü olduğu bulundu. Dáblıce'de ayrıca 1946'da yargılanıp ölüm cezası alan Almanlar da gömülmüştü; bunların aralarında Protektora Devlet Bakanı Karl Hermann Frank ile Heydrich'in yerine genel vali yardımcısı olarak getirilen Kurt Daluge gibi ünlü isimler de vardı. Dáblıce'deki toplu mezarlardakiler sadece savaş yıllarında ölenlerle sınırlı değildi; 1950'lerde Komünist rejimin kurbanları da buraya gömülmüştü.³⁸

---

36 Frommer, *National Cleansing*, s. 56, 116-117.

37 Bana, 1945 baharında ve yazında Bohemya ve Moravya'da hastaneye kaldırılan Almanların başına gelen bu ve buna benzer cinayetlerle ilgili bilgi veren Prag'daki çok sayıda arşivci ve tarihçiye teşekkür ederim. Ayrıca bkz. Tomáš Staněk, *Verfolgung 1945: Die Stellung der Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien (außerhalb der Lager und Gefängnisse)* (Köln, 2002), s. 95; Igor Lukes, *On the Edge of the Cold War: American Diplomats and Spies in Postwar Prague* (Oxford, 2012), s. 50.

38 Devam eden bir kampanya, Pankrác Hapishanesi'nde yeterli bakım sağlanmadığı için doğumdan birkaç gün sonra ölen kadın tutsakların dünyaya getirdiği tam kırk Çek bebeğin Dáblıce'deki mezarlarını bulmayı amaçlamaktadır. Dáblıce tarihiyle ilgilenen araştırmacıların ve aktivistlerin önceliği, savaş sonrası hükümetin –Almanlara ait toplu mezarların araştırılması değil– Çekoslovak vatandaşlarına uyguladığı işkencelere dikkat çekmektir. Jaroslav Čvančara, Jiří Línec ve Jiří Padevêt de dahil olmak üzere danıştığım mezarlık uzmanlarının hiçbirinin Alman toplu mezarlarına dair bir bilgisi yoktur.

Griesinger'in adını, Prag'ın 1945 yılı ölüm kayıtlarında bulduktan sonraki sabah onun ebediyen istirahat edeceği yeri bulmak için erkenden yola çıktım. Pek umutlu değildim. 1968 Prag Baharı'ndan sonra, hükümet 1950'lerde yaşanan devlet kaynaklı tasfiyeleri ve şiddet eylemlerini araştırmak için bir soruşturma başlattı. Tam da bu dönemde mezarlık arşivlerinin büyük bir bölümü esrarengiz bir şekilde yandı.³⁹ Kapıların açılması için beklerken, üstünde açık pembe bir jile olan orta yaşlarındaki bir kadının mezarlığın girişine çelenk bırakmasını izledim. Saat sekiz olduğunda görevli kapıyı açtı. O sabah benden başka ziyaretçi yoktu. Arazide yürümeye başladığımda birkaç bahçıvanla duvarı tamir eden bir işçinin yanından geçtim. Dáblıce'de gömülenlerin ancak çeyreğinin bir mezar taşı vardı. Plaket, mabet ya da bu tür diğer anıtların olmadığı bir mezarlıkta yürümek, halka açık bir parkta yürümekten farksızdı adeta. Yakınlarda biçilmiş olduğu belli olan çimlerin üzerindeki arnavutkaldırımli yolu takip ederek otuz dakika kadar yürüdüm. Tam da beklediğim gibi Alman mezarlarında hiçbir işaret yoktu.

Yakın zamanlarda ölenlerin mezarlarının bulunduğu bölüme geldiğimde birkaç adamın yanından geçerek ilerlemeye devam ettim. Birisi yetmişli, diğeri ise kırklı yaşlarındaydı; baba oğul gibi görünüyordlardı. İkisinde de eldiven vardı, bir mezarın yanına çömelmiş, üzerindeki çalıları temizliyor ve mezar taşının üstünü siliyorlardı. Yanlarından geçtikten sonra girişe doğru yürümeye başladım. Mezarlık ofisi daha yeni açılmıştı. Camdan bakınca masalarında oturan iki kadının ayrı ayrı çiftlerle konuştuğunu görebiliyordum. İçeri girdim. Küçük bir ofisti; her bir masanın önünde iki sandalye, bekleyenler için de az ötede birkaç sandalye daha vardı. Konuşulan her şey orada bulunan herkesçe duyulabilirdi. Her iki görevliyle konuşanlar da oldukça yaşlı görünüyordu, orta yaşlarındaki yakınları onlara eşlik ediyordu. Görevliler notlar alıp evrakları inceliyordu. Yakın zamanda ölen birinin cenaze işlerini düzenliyorlardı. Beklerken, işimin onlarınkilere nazaran nasıl da önemsiz olduğunu düşünerek mahcup hissettim. Ofisten çıkmak için ayağa

39 Bu bilgi için Jiří Líněk'e teşekkür ederim.

kalkmıştım ki görevlilerden birisi bana doğru seslenerek masasını işaret etti. Zamanını harcadığım için özür dileyerek söze başladım. Kendimi tam bir İngiliz gibi hissediyordum.

Griesinger'in önceki gün nüfus dairesinden aldığım ölüm kaydının bir kopyasını uzattım. Kadının toplu mezar bahsini de atlamadan tüm ayrıntıları bir kâğıda kelimesi kelimesine not etmesine oldukça şaşırdım. Dáblice, personelin toplu mezarlardan bahsetmekten kaçınmadığı az sayıdaki mezarlıktan birisi olmalı. Binanın arka tarafında bulunan dosyalara bakmak üzere odadan ayrıldıktan sadece birkaç dakika sonra, elinde 1940'lardan kalma mezarların el yazısıyla yazılmış listelerini içeren devasa bir defterle döndü. En azından bir bakmanın denemeye değer olduğunu düşünmüş olmalıydı. Defter o kadar büyüktü ki açıldığında masaya sığmıyordu. Bu yüzden onu yere koyarak Ekim 1945'te gömülenlerin bulunduğu bölümü bulmak için sayfaları çevirmeye başladı. Sesinde bariz bir hayal kırıklığıyla Robert Griesinger'in adını bulamadığını söyleyince hiç şaşırmadım. Zahmet ettiği için teşekkür edip oradan ayrılacaktım ki, o sırada muhtemelen genç meslektaşının neden böyle eski kayıtlara baktığını merak eden yaşlı kadın bize doğru geldi. İlk konuştuğum görevli ona araştırmamı anlatırken diğer görevli, Jarmila Malá başını salladı. Bunun ne demek olduğunu ilk başta anlayamasam da birkaç saniye sonra bir şeyler bildiği anlaşıldı.

Jarmila genç meslektaşını duvarlarda asılı kocaman haritanın önüne doğru götürerek orta kısımlardaki bir alana doğru işaret etmeye başladı. "Aradığınız toplu mezar burada bulunuyor," diye konuştu gururlu bir edayla. Gözleri coşkuyla parlıyordu adeta; yardım edebilmiş olmaktan dolayı mutluydu.

"Ama yanılıyor olmalı, değil mi?" diye sordum. "Protektora'da bulunmuş Frank ya da Daluge gibi daha ünlü Nazilerin mezarlarını arıyorum sanmış olmalı."

Jarmila, genç meslektaşı ona söylediklerimi aktarırken başını iki yana sallamaya başladı.

"Aradığınız mezarın hangisi olduğunu biliyor," dedi ilk konuştuğum kadın.

“Ama nasıl bu kadar emin olabilir ki? Bu imkânsız. Hiçbir kayıt olmadığını siz kendiniz doğruladınız.”

“Jarmila burada kırk yıldan uzun süredir çalışıyor,” diye devam etti. “O işe başladığında, bundan yıllar önce ölen mezarlık işçilerinden tüm savaş hikâyelerini duymuş. Bu mezarlıkta ki on binlerce mezarlığı ondan daha iyi bilen yoktur.”

Birkaç dakika sonra, Jarmila üstüne deri bir ceket geçirdi ve hemen mezarlığa döndük. Bu defa daha kesin bir şeye bakıyordum. Jarmila’nın peşinden arnavutkaldırımli yoldan ilerledim. Çok geçmeden tıpkı bir parkı andıran bir alana ulaştık. Burada ne bir mezar taşı ne de başka bir anıt vardı. Mezarlık duvarının yirmi metre ilerisinde, yerden yükselen büyük, tahta bir haça doğru yaklaştık. Onu daha önce fark etmemiştim. Jarmila burada durup haçı işaret ederek, “Aradığınız yer burası,” dedi. Hemen ardından hızla geri dönerek beni haçla yalnız bıraktı.

Yazılı bir kanıt bulunmadığı için bu haçın gerçekten de Griesinger’in ebedi istirahatgâhı mı olduğunu kesin olarak bilemeyeceğim. Jarmila’nın anlattığının doğru olduğuna inanmak istesem de biliyordum ki zaman geçtikçe hikâyeler bulanıklaşır ve olaylar unutulurdu. Öyle bile olsa, haçın yanında büyüyen mor çiçeklerin etrafında yürüyerek arazinin her bir detayını iyice özümsemeye çalıştım. 1945 yılının Ekim ayında, aralarında otuz sekiz yaşındaki Dr. Robert Arnold Griesinger’in de olduğu 22 ceset taşıyan kamyonun Salmovská hastane morgundan geldiği günü hayal etmeye çalıştım. Cesedi buraya geldiğinde Griesinger öleli daha dört gün olmuştu. Şüphesiz ki o da çok zayıflamıştı, ancak onunla gömülen, iki aydan daha uzun bir süre önce ve yazın en sıcak günlerinde ölen Almanlarla karşılaştırılırsa bedeni çok daha iyi bir durumda olmalıydı.

Defin işlerinin yapıldığı sabah, cesetleri kamyonlardan indirilen Çek işçiler, idam edilen Çek direnişçilerin ve önceki yıllarda Nazi terörüne kurban giden diğer Çeklerin bulunduğu toplu mezarların yanından geçmişlerdi. Hazırladıkları mezarların Almanlar için olduğunu şüphesiz ki biliyorlardı. Bazı işçiler, Almanların cesetlerini yere atmaktan keyif bile almış olabilirdi. Griesinger gömüldüğü sırada muhtemelen koltuğun içinde

olan kişisel belgelerini nereye sakladığını birine anlatmış olabileceği gibi, Dáblice’de çalışan işçiler de soruşturan birilerine mezarların yerini söylemiş olabilirdi. Belki de bundan tam yetmiş yıl önce, Bayan Helmichova bir kavanozun içine koyup Stuttgart’a, Griesinger’in annesine götürdüğü toprağı, tam burada durup mezara doğru eğilerek almıştı.

Bu tahta haçın altında neyin gömülü olduğunu bilen tek kişinin ben olmadığım ortaya çıktı. Yakın zamanda başka biri daha mezarlığın bu kuytu köşesini ziyaret etmiş ve haçın dibine iki küçük mum kavanozu yerleştirmişti. Belli ki toprağın altında yatanlar unutulmamıştı.

Gisela Dansta

İkinci Dünya Savaşı, Avrupa'ya büyük hasarlar verdi. Avrupa'da Yahudiliğin neredeyse yok edilmesinin yanında, Sovyetler Birliği yirmi milyon insanı kaybetti ve Naziler yüz binlerce Roman, eşcinsel ve engelliye katletti. Milyonlarca Avrupalı evini, geçim kaynağını kaybetti ve yerinden edildi. 1945 yılında savaşın külleri içinde boğulan kıtayı yeniden inşa etmek için var güçleriyle çalıştılar. Alman aileleri için de durum farklı değildi. Savaş bitğinde beş milyondan fazla Alman askeri öldürülmüş ya da kaybolmuştu. Ölen Alman sivillerin sayısının ise 500.000 ile 2,1 milyon arasında olduğu tahmin ediliyordu. Müttefik bombaları çoğu Alman kasabasını ve şehrini yerle bir ederek on dört milyon Alman'ın mülteci olmasına yol açtı. Ayarlarca, soğuk ve açlıkla mücadele eden siviller, yeterli barınma imkânı olmadan sevdiklerini merak ederek harabeler arasında yaşamaya çalıştı. Savaş sonunda, üç milyon asker Sovyet esir kamplarında çürürken, Kızıl Ordu askerleri binlerce Alman kız çocuğuna ve kadına tecavüz etti.¹ Avrupa'nın diğer bölgelerinin aksine, savaş Almanya'daki Nazi çocuklarına özgürlük değil felaketler getirdi. Tüm dünyaları ve bildikleri her şey bir

1 Norman M. Naimark, *The Russians in Germany: A History of the Soviet Zone of Occupation, 1945-1949* (Cambridge, MA, 1995), s. 132-133.

Barbara, Gisela, Jutta ve Joachim, 1946 dolaylarında (Jutta Mangold).

anda başlarına yıkılmıştı. Almanların savaş yıllarını toplumsal ve kişisel mağduriyet anlatıları kaplarken, çoğunluğu Nazileri desteklemiş oldukları gerçeğinin üzerinde durmadı.

İkinci Dünya Savaşı Gisela'ya da büyük zararlar vermişti. Parçalanmış hayatı dört bir yana dağılmıştı adeta. Bu enkazın parçalarını nereden toplayacağını bilemez haldeydi. Savaş bittiğinde daha otuz beş yaşında bile değilken dul kalan Gisela'nın, ikisi tüberküloz olan üç çocuğunu yalnız başına büyütmesi gerekecekti. 1946'nın başlarında Gisela'nın babası Hermann Nottebohm, kızını ve torunlarını tedavi olmaları için birkaç aylığına İsviçre'nin Arosa kentinde bulunan bir sağlık merkezine gönderdi. Bir gece, çocuklar uyurken, Gisela dansa gitti. Görüşmelerimiz sırasında hem Jutta hem de Barbara annelerinin dansa olan tutkusu ve yeteneğinden bahsetmişti. Çok sevdiği bir hobisi olan dans etmeye çok zaman ayırırdı. Prag'dan kaçıp kocasını kaybettiğinden beri Gisela, içinde bulunduğu çıkmazı bir an da olsa unutmak için yalnız kalmaya can atmış olmalıydı. Gisela dans etmeye gittiğinde, o zaman-

lar yirmi üç yaşında olan, kendisinden on iki yaş küçük İsviçreli kayak öğretmeni Walter Jehli ile tanıştı. Savaşta milyonlarca asker ölmüşken, bekâr bir erkekle tanışma ihtimali çok düşüktü. Hatta 1945'ten sonra Almanya'da kalan, Hitler'in savaşı yüzünden dul kalmış iki milyon kadın için hayal dahi edilemeyecek bir lükstü.²

Walter, atletik yapılı ve keskin hatlara sahip, uzun boylu ve sarışın bir adamdı. Çok geçmeden ilişkileri başladı. Walter, Gisela'yı ve üç çocuğunu pistlere götürüp onlara kayak yapmayı öğreterek hızla baba rolü oynamaya başladı. Sadece birkaç ay sonra Gisela ile Walter evlenmişti. Hâlâ eski kocasının yasını tutan Gisela, törende uzun siyah bir elbise giydi. Jutta'yla annesinin düğünü hakkında konuşurken, çiftin neden bu kadar hızlı evlilik kararı verdiklerinden bahsetmeye yanaşmamıştı. Ancak Barbara ile düğün fotoğraflarına bakarken Gisela'nın hamile olduğunu fark ettim. Göğsünün altında tuttuğu buket öyle büyüktü ki sanki arkasında bir şey saklamaya çalışıyor gibi görünüyordu.

Gisela'nın yeniden evlenmesi ailenin hayatını değiştiren anlardan birisi oldu. Kavga, ayrılık ve mali sorunlarla dolu bir dönemin zeminini hazırladı. Gisela'nın ailesi, kendilerinden aşağıda olduğunu düşündükleri bir kayak öğretmeniyle evlenmesi karşısında çok öfkelenmişti. Hermann Nottebohm hiç vakit kaybetmeden Gisela'yı evlatlıktan reddetti. Griesinger çocukları bir kez daha, dış etkenler yüzünden evden ayrılmak zorunda kaldı. 1940'lardaki pek çok Avrupalı çocuk gibi onlar da taşı tarağı toplayıp yüzlerce kilometre uzaklarda yeni yuva kurmaya alışıyorlardı. Gisela, yeni kocasının mobilya döşemeciliğine başlayacağı Zürih'e taşındı. Doyurulacak yeni bir boğazın daha aileye eklenmesiyle birlikte mali sorunlar iyice kötüleşti: Jür- gen 1947'de dünyaya geldi.

---

2 Alman savaş dullarının istatistiğine ulaşmak için bkz. Katharina Tumpek-Kjelmark, "From Hitler's Widows to Adenauer's Brides: Towards a Construction of Gender and Memory in Postwar West Germany, 1938-1963", doktora tezi (Cornell Üniversitesi, 1994), s. i. Gisela ve çocukların savaş sonrasındaki yaşamlarıyla ilgili ayrıntılar, Jutta Mangold ve Barbara Schlegel ile yaptığım görüşmelere dayanmaktadır.

Gisela ve Walter düğünlerinde, 1946 (Barbara ve Fritz Schlegel).

1947-1950 yılları arasında aile sürekli taşınıyordu. Griesinger kızları Zürih'in her yeni bölgesinde yeni bir okula başlamak zorunda kaldılar. Jutta sürekli okul değiştirmelerinin zorluklarını hatırlıyordu: Her konuştuğunda aksanıyla ve "İsviçreli olmadığını" belli eden esmer yüzüyle dalga geçen öğrencilerin yaptığı yorumlar. Jutta'nın mücadelesinin son aşamalarındaki acıları 1945 yılında bir anda bitmedi. Savaş sonrasındaki hayata uyum sağlamak ve alışmak için çabalaması gerekti. Walter ile yaşadıkları inişli çıkışlı ilişki yüzünden iyice soyutlanmış hissetmeye başladı. Joachim ve Barbara, eğlenceli ve ilgi çekici kayak eğitmeninin ailelerine katılmasından memnunken, Jutta annesinin eş seçimini kolaylıkla kabul edemedi. İlk gençlik yıllarında mutlu bir aile yaşantısı yoktu.

Jutta, başka bir akrabasının da yanlarında yaşadığı Hermann ve Harriet Nottebohm'u –anneannesi ve dedesi– ziyaret ederek rahatlıyordu. 1940'ların sonlarında, Gisela'nın amcası Friedrich Nottebohm, vatandaşlık davasının Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı önüne çıkmasını beklerken erkek kardeşi ve yengisiyle birlikte Liechtenstein'da kaldı.³ Jutta ve Barbara, Fri-

- 3 Bugün bile, dünyanın dört bir yanındaki hukuk profesörleri, davası 1955'te Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen Friedrich Nottebohm'un adını taşıyan Nottebohm Davası ve Nottebohm Prensibi hakkında öğrencileriyle tartışmalar yürütmeye ve onlara ders vermeye devam etmektedir. Uluslararası hukukta, dünyanın en önemli vatandaşlık davalarından birisi olarak görülmektedir. Dava milliyet kavramına dayanır. 1905'te yirmi dört yaşında olan Friedrich, Nottebohm Hermanos'u işlettikleri Guatemala'daki iki erkek kardeşiyle yaşamak üzere Hamburg'dan ayrıldı. Yaklaşık otuz beş yıl boyunca Guatemala'da bir Alman vatandaşı olarak yaşayan Friedrich, tam İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde tesadüfen Gisela'nın Liechtenstein'daki babasını görmeye gitmişti. 1939 Ekimi'nde, aceleyle Liechtenstein vatandaşlığı alarak Almanya vatandaşlığından resmen çıktı. 1943'te Guatemala, Nottebohm'un Alman vatandaşlığından çıktığını kabul etmeyerek, tüm mal varlığına el koydu. ABD'nin talebi üzerine Nottebohm, sınır dışı edilerek ABD'ye gönderildi. Burada tam iki buçuk yıl boyunca bir toplama kampında tutuldu. Savaşın sonra Guatemala'ya girişi yasaklanan Nottebohm, Liechtenstein'a geri döndü. 1951 yılında Liechtenstein, bir Liechtenstein vatandaşına karşı uluslararası hukuku çiğnediği gerekçesiyle Guatemala'ya karşı dava açtı. Uluslararası Adalet Divanı'nın, Guatemala'nın Nottebohm'u Liechtenstein vatandaşı olarak tanımak zorunda olup olmadığına karar vermesi gerekiyordu. Liechtenstein açtığı davayı kaybetti. Mahkeme, Nottebohm'un Liechtenstein ile "gerçek bir bağ" olmadığına hükmetti. Nottebohm davası sayesinde, artık diplomatik koruma davalarında "gerçek bağ" kavramının dikkate alınması gerekmektedir.

edrich amcalarını hep şakalar yapan büyüleyici bir adam olarak hatırlıyorlardı. Gençliklerinde onunla geçirdikleri süre boyunca, amcalarının uluslararası hukukta çok önemli sonuçlar doğuracak, çığır açıcı bir davanın tarafı olduğunu bilmiyorlardı.⁴

1950 yılında Gisela'nın babası araya girip Jutta ve Barbara'nın Arosa'da bir yatılı okula gitmesi için gerekli masrafları karşılayınca, kardeşler biraz rahat nefes aldılar. Her ikisi için de mutluluk ve istikrarla dolu bir dönem kapıdaydı. Kız çocukları için uluslararası bir yatılı okul olan Belri'ye kaydoldular. İlk gecelerinden itibaren, Jutta ve Barbara kendilerini dünyanın dört bir yanından gelen diplomatların ve önde gelen işadamlarının kızlarıyla bir arada yaşayıp dostluklar kurarken buldular. Yaz aylarında okulları, Menton'da bir pansiyonda kaldıkları Fransız Rıvıerası'nda kamp yapıyordu. Griesinger kızlarının Zürih banliyösündeki zor yaşamlarından dünyalar kadar uzakta da olsa, Jutta hâlâ uyum sağlamakta zorlanıyordu. Annesini çok özliyordu ve ona yakın olmak istiyordu. Jutta Zürih'e dönerek, liseyi burada bitirdi. On dokuz yaşındayken, ileride evleneceği Herbert Mangold ile çıkmaya başladı.

Barbara okulu bitirdiği dönem, aile hayatı neredeyse tamamen çökmüştü. Zürih'te onun için tartışmalar ve kılıktan başka bir şey kalmamıştı. Kardeşlerin Arosa'da okuduğu dönemde, evlerinde pek çok değişiklikler yaşanmıştı. Joachim, üvey babası Walter'in küçük kardeşiyle evlenerek evden ayrılmıştı. Gisela'nın görümcesi bir anda gelini oluvermişti.

Gisela, hayatında mühim olaylar yaşanırken bu garip nişanın üzerinde çok duramadı. 1952 yılında beşinci çocuğu Peter dünyaya geldi. Yeni bir boğazın daha eklenmesiyle ailenin mali durumu iyice kötüye gitmeye başladı. Gisela ile Walter sürekli tartışıyorlardı; evliliklerinin artık son demleriydi. Gisela'nın değişken davranışları bu gerginliği yatıştırmaya hiç yardımcı olmuyordu. Jutta'nın hatırladığına göre, Walter işe gittiğinde

---

4 Jutta, Friedrich'in 1962'de öldüğünü annesinden önemli bir olay olarak öğrendiği için canlı bir biçimde hatırlıyordu: Gisela, Friedrich öldüğünde "Gerçek babam öldü," demişti. Jutta ilk kez Gisela'nın, Friedrich'in, Gisela'nın annesi, yani onun baldızı olan Harriet ile yasak aşk yaşamış olmasından ve bu kaçamak sonucu doğduğundan şüphelendiğini öğrenmişti.

Gisela sık sık genç kızını üvey kardeşlerine göz kulak olması için evde bırakarak saatlerce kaybolurdu. Annesinin, yerel bir doktorun sağladığı alkol ve eroin bağımlılığını fark etmeyecek kadar küçük değildi. Muhtemelen Gisela daha önce de bu tür uyarıcılarla karşılaşmıştı. Savaş süresince Alman ev kadınları arasında uyuşturucu bağımlılığı, özellikle o dönemde depresyonla savaşmak için Pervitin adıyla reçetesiz olarak satılan metamfetamin (“kristal met”) kullanımı oldukça yaygındı.⁵ Kızlarının ihtiyaçlarını görmezden gelen bağımlı bir anneyle yaşamak Jutta’yı derinden etkiledi. Çoğunlukla, ailesine bakmak için alışveriş yapmak, yemek hazırlamak gibi işleri üstlenmek zorunda kaldığı için arkadaşlarıyla sosyalleşmeye de vakti olmazdı. Bu dönem boyunca annesinin yanında kalarak ona destek olan Jutta, bir yandan da annesinin uyuşturucu bağımlılığını komşulardan ve arkadaşlarından gizlemeye çalıştı. Bu böyle giderken, genç Jutta sürekli Gisela’nın şiddetli öfke nöbetlerinin korkusuyla yaşadı. Dersleri kötü giden Jutta, devamlı kendine güvenle ilgili sorunlarla boğuşuyordu.

1950’lerin sonlarında Gisela ile Walter boşandı. Walter’den boşandıktan sonra, Gisela babasından az da olsa harçlık almaya başladı.

Tüm bu yaşananların ardından, Barbara’nın okulunu bitirdikten sonra Zürih’te mutlu bir hayat sürmesi de imkânsızdı. Kızlarının hayatını bilen Gisela’nın anne babası, Wally Griesinger’i neredeyse hiç tanımadığı torununu yanına alması için ikna etmeye çalıştı. 1957 yılında, Wally on yedi yaşındaki Barbara’yı kendisiyle yaşamak üzere Stuttgart’a davet etti. Savaştan tam on iki yıl sonra, Konrad Adenauer’in liderliğindeki Stuttgart’ta büyük bir değişim ve ekonomik refah hüküm sürüyordu. Barbara bir zamanlar babasının yaşadığı eve taşındı. Gisela’yla Zürih’teki hayatında Robert’e ait hiçbir şey yoktu. Griesinger ailesinin evindeyse, tam aksine, her odada babasının varlığını hissetmeye başladı. Barbara’nın geldiği dönemde, Wally kaybettiği oğlu-

5 Bkz. Norman Ohler, *Blitzed: Drugs in Nazi Germany* (Londra, 2016).

nun hatırasını korumak için yaşıyordu adeta. Oğlunu kaybetmesinin ardından, Robert'in mezarının yerini dahi bilmiyordu. Ancak, bundan da öte, yas tutmasını engelleyen çok daha acil ve mühim olaylar yaşıyordu. Müttefikler savaşın son yıllarında Stuttgart'ı bombalamaya devam ettiler. Savaştan sonra yetkililer, Wally'yi evinin uygun olan her bölümünü, evleri veya daireleri tamamen yıkılmış mültecilerle paylaşmak zorunda bıraktı. Her odaya birkaç aile yerleştirildi. Çok zor zamanlardı ve her şey daha da kötüye gidecekti.

Fransız askerlerinin Stuttgart'a geldiği aylarda Wally, kendisini Nazi partisine verdiği destek sebebiyle bir soruşturmanın içinde buldu. Daha geniş çaptaki Nazilerden arındırma programı kapsamında onu mahkemeye çıkarmak için önlemler alınmıştı. Wally'nin Nazi partisine üye olmadığı hemen ortaya çıkmış olsa da yetkililerin nazarında Nazi partisinin kadın kolu olan *NS-Frauenschaft*'a üye olması, onun Nazi ideolojisini desteklediğini gösteriyordu. Wally suçlamaları reddetti. Bu örgüte, 1930'ların ortasında, yani aktif olarak katıldığı muhafazakâr kadınlar derneğinin *NS-Frauenschaft*'ın çatısı altında çalışmaya başladığında ka-

Barbara, Wally ve Jutta Griesinger Stuttgart'tayken (Jutta Mangold).

tıldığını söyleyerek kendisini savundu. Wally savunmasını aslında gönülsüzce yapmıştı. 1947 yılının sonbaharında, soruşturma son hızla devam ederken, adını temize çıkarmak için uğraşacak durumda değildi.⁶ Oğlunu kaybetmesinin üzerinden daha iki yıl geçmişti ki kocası hastalandı. Adolf Griesinger, 6 Kasım 1947'de, yetmiş beş yaşındayken hayatını kaybetti.

Kocasının ölümünden birkaç hafta sonra Wally, *Stuttgarter Nachrichten*'de kocasının ölüm ilanını verdi. Ilana Robert'in iki yıl önce Prag'da vefat ettiği de eklemişti. Bu, oğlunun yasını tuttuğunu açıkça gösterebildiği ilk vesileydi. Wally, kendisinin tek kurtulan olduğunu belirterek ilanı sonlandırmıştı.⁷ Bu ilanda, küçük oğlu Albert'in bahsi hiç geçmiyordu. Torunlarının anlattığına göre Wally'nin en sevdiği oğlu Robert'ti. Jochen'e göre, Adolf için savaştan önce at öğretmenliği yapmak amacıyla yüzlerce kilometre uzaktaki Ruhr'a taşınmış babası Albert daha ağır basıyordu. Albert burada Gertraut ile evlenmiş ve iki oğlu, Jochen ile Rolf da Ruhr'da dünyaya gelmişti. Tüm hayatı boyunca Robert'in gölgesinde yaşayan Albert için işler, kardeşi Prag'dan dönemeyince iyice kötüleşti.

Gözü yaşlı diğer dul ve anneler gibi Wally'nin de yeni benimsediği inancı oğlunun yasıyla baş etmesine yardımcı oldu. Savaştan kısa bir süre sonra, Katolikliğe geçmesini teşvik eden yerel rahipleri Peder Rauber'in desteğiyle biraz olsun teselli bulabildi. Wally papaz geleceği zaman evde kimseyi istemiyordu. Torunları, Wally'nin o dönem ne kadar hassas olduğunu anlatmıştı. Peder Rauber, bu durumdan istifade ederek Robert ile bir daha görüşeceği vaatleriyle ondan büyük miktarda paralar koparmıştı. Wally asla kendisini ileriye bakmaya ikna edemiyordu. Savaş sonrasında geçen yıllarını, Robert'in unutulmamasını sağlamaya adanmıştı. Wally, Peder Rauber ile tanıştıktan kısa bir zaman sonra Robert için oturma odasının köşesine, merkezinde onun yüzünün bronz büstü olan bir anıt mabet yaptırdı.

6 Avukatı sayesinde dava mahkemelere taşınmadı. Bunun yerine, Wally'nin 600 Reichsmarklık ceza ödemesi kararlaştırıldı. StAL, EL 902/20 Bü 91743. Nazilerden Arındırma Kayıtları, WG Dosyası. Avukatı Schmid'in ona yazdığı mektup, 5 Aralık 1947.

7 *Stuttgarter Nachrichten*, 22 Kasım 1947, s. 4, AG'nin ölüm ilanı.

Üzerinde siyah bir örtü asılı olan büstünün çevresine mumlar ve Robert'in fotoğraflarını yerleştirdi.

Barbara, Wally'nin yanına taşınarak, onun için belli belirsiz anılardan ibaret olan babasının yasının tutulduğu bir evde yaşamaya başladı. Wally, oğlunun anısını saklamakta ne kadar kararlı olsa da onun hakkında konuşmayı reddediyordu. Barbara babası hakkında konuşma isteğiyle Robert'in gençliğiyle ilgili sorular sorsa da hiçbir zaman cevap alamazdı. Bir şeyler öğrenme umuduyla, on yıllardır ailenin yanında çalışan Wally'nin hizmetçisi Anna'yla bile konuşmaya çalıştı. Fakat Wally'nin talimatlarına uyan Anna da sorularını yanıtsız bıraktı.

Robert'in hayatını kaybetmesi, Gisela ile Wally arasında zaten hassas olan gelin/kayınvalide ilişkisini bozmuştu. Wally, Gisela'ya karşı olan nefretini Barbara'dan saklamıyordu. Oğlunun ölümünden dolayı suçladığı eski geliniyle hiçbir şekilde iletişime geçmeyi kabul etmedi. Nefreti o kadar şiddetliydi ki Wally, Gisela'nın 1958'de Barbara için Stuttgart'ta düzenlenen kiliseye kabul törenine dahi katılmasına izin vermedi. Barbara'nın hatırladığına göre, annesi yakınlardaki bir otelde kalmıştı. Ayinden sonra Gisela, yirmi yıl öncesinde Bayan Griesinger olarak sürekli ziyaret ettiği eve davet edileceğini ummuştu. Barbara'nın tüm arkadaşlarının ve akrabalarının katıldığı oldukça büyük bir etkinlik olsa da Gisela'nın beklediği davet gelmedi. Barbara, tören ile parti arasında gizlice dışarı çıkıp annesinin kaldığı otele gittiğini ve Gisela'nın yatağında oturup sohbet ettiklerini hatırlıyordu.

1950'lerin sonunda, Wally çok değişmişti. Artık kırk yıl öncesinde olduğu Robert'in Çocuk Kitabı'na dokunaklı yazılar yazan sevgi dolu anne değildi. İki dünya savaşında da yaşanan ulusal yenilginin getirdiği yıkımlara ancak daha güçlü ve sert birisine dönüşerek dayanabilmişti. Barbara'nın Wally ile yaşadığı beş yıl boyunca ilişkileri samimi olmuştu. Ancak sıklıkla bir aile üyesinden ziyade kiracı gibi hissedirdi. Asıl zorluk Barbara'nın çocukluğunun çoğunu, Wally'ye göre yozlaşmış olan annesiyle geçirmiş olması ve ona olan benzerliği idi. Wally büyükanne sevgisini saklamakla kalmadı, Barbara ile arasında-

ki mesafeyi korumak için de çok çaba sarf etti. Biriyle tanıştırırken Barbara'ya kasıtlı olarak torunum diye hitap etmez, hatta onu ismiyle tanıtmaktan bile kaçınırdı. O her zaman, sadece, "Robert'in kızıydı" Barbara bunu her yaşadığında ne kadar üzüldüğünü hâlâ anımsıyordu. Barbara için Stuttgart'taki yalnız hayatı, Jutta'nın oğlu, yani Robert'in 1961 yılında doğan ilk torunu Michael ve kocasıyla birlikte yaptığı ziyaretleri sayesinde katlanılabilir hale geliyordu.

Barbara, görüşmelerimizin birinde Griesinger evine Wally'nin öldüğü 1976 yılından beri gitmediğini anlattı. Jutta gibi o da kuzenleri Jochen ile irtibatı kesmişti. Jochen'in hâlâ hayatta olup olmadığını sorduğunda, ona hayatta olduğunu ve evine gittiğimi anlattım. Ne Jochen ne de Irmela hakkında bir

Wally Griesinger, Jutta'nın oğlu Michael ile birlikte. Şöminenin üstünde duran Robert'in büstü, 1963 dolaylarında (Jochen ve Irmela Griesinger).

şey sordu, bunun yerine mutfağa doğru gidip çay hazırlamaya başladı. Eşinin uzaklaşması üzerine Fritz bana, Barbara'nın üvey kardeşleri de dahil, ailesinden pek kimseyle görüşmediğini söyledi. "Yılda bir ya da iki kez yazarlar," dedi, "ama bir tek Jutta ile birazcık irtibatımız var diyebilirim. Son otuz yılda sadece iki kez evimize geldi," diye ekledi.

Mutfaktan bizi dinleyen Barbara, "Bir kez," diye düzeltti. "Buraya sadece bir kere geldi." Bunu özellikle belirtmek istemişti belli ki. Barbara'nın anlattığına göre, evlendikten sonra çok az da olsa görüşmüşlerdi.

Soruşturan gözlerle bakarak, "Belki sana söylemiştir?" diye sordu.

Jutta açıkça bir şey söylememişti ancak, çocukken çok yakın olan kız kardeşleri birbirinden ayıran bir şey olduğunu anlamıştım. Jutta ile İsviçre'deki ilk görüşmemizde, birkaç aydır koltukla ilgili hikâyeyi bilmesine rağmen kız kardeşine babasının belgelerinin bulunduğunu anlatmamıştı. "Ona atacağım Noel kartında anlatmayı planlıyorum," demişti. Barbara ile bir görüşme ayarlamak istediğimi ilk kez dile getirdiğimde, Jutta kız kardeşinin telefon numarasını vererek aramayı bana bırakmıştı. Beni kardeşiyle tanıştırmayı teklif bile etmemişti. Belli ki Griesinger'in kızlarının arası bozuktur. O zaman da Jutta'nın kız kardeşine neden bir telefon açmadığını ya da hiç olmazsa yazmadığını merak etmiştim. Kafamın karıştığını fark eden Jutta, "Pek sık görüşmüyoruz," diyerek kendisini açıklamıştı. "Onlar kendi hayatlarını yaşıyor, ben de benimkini."

Geçmişin kapılarını kapamaya çalışan bir ailede, savaştan sonraki zor yıllarda her biri yeni bir hayat kurmaya çalışırken belki de ilişkilerini sürdürmek onlar için fazla ağır olacaktı. Belki de Gisela'nın mizacının ya da Wally öldükten sonra Jochen ve Irmela ile aralarında yaşanan miras kavgasının da bunda etkisi olmuştur. Sebebi her ne olursa olsun, kardeşlerin arasındaki bağların zayıflamasının bir şekilde Robert'in ardından yaşanan travmayla bağlantılı olmadığını düşünmek bile güçtü.

*

Jutta'yı Zürih'in kuzeyindeki evlerinde ziyaret ettikçe, savaşın sona ermesinden bu yana yaşadıkları hakkında daha fazla şey anlatmaya başladı. Daha da rahatlayarak geçmişi hakkında açıkça konuşma fırsatı bulması karşısında heyecanlanmış bile göründü. Bu heyecanı karşısında, geçmişin gölgesinin yaşamındaki etkisini giderek daha çok fark etmeye başladım. Görüşmelerimiz boyunca Jutta, babasını kaybetmesinin hayatındaki etkisinin ne kadar büyük olduğunu, kimliğini ve insanlarla ilişkilerini nasıl etkilediğini anlattı. Küçükken babasına çok bağlıydı, tam anlamıyla "babasının kızıydı" Aralarındaki bu özel bağı, Jutta'nın Griesinger'e olan dikkat çekici benzerliği de güçlendirmişti. Arkadaşları ve akrabaları her fırsatta bu benzerlikten bahsederdi. Küçük bir kızken sürekli Robert'in dikkatini çekmeye çalışırdı. Jutta buna örnek olarak, küçükken babası da çok seviyor diye at binmeyi öğrenmesini verdi.

Ablası ve babasının aksine, Barbara hiçbir zaman spora istekli olmadı. Babasını Jutta'yla aynı şekilde görmezdi. Hiçbir zaman onu memnun etme ihtiyacı duymadı.

Bir keresinde, "Tüm hayatım boyunca babamın yaşıyor olmasını diledim," dedi oldukça hüzünlü bir biçimde. "Büyüdükçe daha kolaylaştı tabii, ancak küçükken onu kaybetmeyi hiç kaldıramadım." Robert'in ani ölümü ve babasının anısına olan bağlılığı, üvey babasıyla iyi ilişkiler kurmasına izin vermemişti.

Jutta'nın, nadiren de olsa okulda arkadaşlarına ya da öğretmenlerine babasına ne olduğunu anlatması gerektiğinde, onun savaşta bir avukat olarak çalışırken öldüğünü söylerdi.

"Hiç babanın Üçüncü Reich için çalıştığından utandığın oldu mu?"

Bir an bile tereddüt etmeden, "Bu hiçbir zaman sorun olmadı," diye cevap verdi. "İnsanların umurunda değildi. Kimse bununla ilgili soru bile sormadı."

Bu anlamda Jutta yalnız değildi. Okul arkadaşları da ailelerinin savaşta yaşadıklarının üstünü sessizlikle örterlerdi, genelde birbirlerine ailelerinin savaş sırasında ne yaptığını sormazlardı. Bu her zaman bilinçli verilmiş bir karar değildi; aksine, da-

ha önce konuşulduğunu duymadıkları bir konu hakkında konuşmaları imkânsızdı.⁸

“Ya sizin çocuklarınız?” diye sordum. “Onlara ne anlattınız?”

“Bu iyi bir soru,” dedi Jutta. Arkasına yaslanarak, “Dedelerini küçüklüklerinde biliyorlardı,” diye devam etti. Ne oğlu ne de kızı Robert hakkında daha fazla şey öğrenmek istemişti. Çocukları için Robert’in anısını saklamak Jutta’nın önceliklerinden birisi olmadı. Barbara’nın aksine, evlerinin görünür yerlerine babasının fotoğraflarını yerleştirmemişti. Babasının ondaki tek fotoğrafını bir çekmecede ya da eski albümlerin içinde de saklamamıştı. Robert’in doğrudan kameraya doğru bakarak gülümsediği fotoğrafını, altın bir çerçevede komodinin üzerine koymuştu. Kocasının da evlenmeden önce babasını kaybetmiş olması sebebiyle, çocukları için büyükbabalarının olmayışı normal bir şeydi. Bu açıdan, Griesinger’in eksikliği aile için çok dikkat çekici bir şey değildi.

Görüşmelerimizin birisi sırasında kapı çalındı ve ellili yaşlarının ortalarındaki bir kadın odaya girdi. Jutta beni yan dairelerinde oturan kızı Astrid ile tanıştırdı. Koyu renkli gözleri ve uzun yüzüyle Astrid de Griesinger’i andırıyordu. Ona, hiç tanıyamadığı dedesi hakkında çocukken nasıl bahsedildiğini sordum. Griesinger’in hayatlarında önemli bir yerinin olmadığını anlattı. Astrid, Robert’in Jutta’nın yatağının yanında tuttuğu küçük fotoğrafı dışında, küçüklüğünde dedesine dair hiçbir iz ya da konuşma hatırlayamıyordu. “Elbette annem bana az da olsa bir şeyler anlatmıştır, ama dürüst olmak gerekirse pek de merak etmedim,” dedi. “Ben de hiç soru sormadım. Dedem ölmüştü, tek gerçek buydu.”

Konuşurken gözleri bende olmasına rağmen, Astrid sık sık Jutta’ya da göz ucuyla baktı. Kaçamak bakışlarının ardından duygu değişimleri yüzünden okunuyordu. Biz konuşurken Jutta kızını dikkatle izliyordu. İlk defa kızının hayatında Robert’in nasıl bir yeri olduğunu duyacak olmanın merakını yaşıyordu.

Dedesinin savaşta ölen bir Alman olmasının, İsviçre’de bü-

8 Peter Sichrovsky, *Born Guilty: Children of Nazi Families* (Londra, 1988), s. 3.

yürken Astrid'in hayatında bir şeyleri değiştirip değiştirmedigini öğrenmek istedim. Alman köklerini sakladı mı ya da okulda veya arkadaşlarıyla konuşmaları sırasında konu hiç açıldı mı merak ediyordum. Astrid'in cevabı olumlu da olsa beklediğimden oldukça farklıydı.

“Ben küçükken bununla hep gurur duyardım,” dedi. “Annemin mülteci olarak Prag'dan kaçması çok etkileyici bence.” Astrid, tamamen İsviçreli olmadığı için okulda kendini özel hissettiğini hatırlıyordu. Diğer çocuklardan farklı olmanın çekici bazı yönleri vardı belli ki. Ancak 1970'lerin ortalarında, genç bir kız olduktan sonra İkinci Dünya Savaşı hakkında derin düşünmeye başladı. Ancak o zaman bile, 1939-1945 yıllarında yaşananları, okulda öğrendiği, 1291'de eski İsviçre konfederasyonunun kurulması ve İsviçre'nin Napoléon'un kuvvetleri tarafından işgal edilmesi gibi diğer tarihî olaylardan ayırt etmekte güçlük çekiyordu.

Astrid, “Dedemin Almanya'da değil Prag'da bir avukat olması sebebiyle, onun yaşanan şiddet olaylarında yer almadığını düşünmüştüm,” dedi. “Siz annemle iletişime geçene kadar, onun Nazilerin kurduğu sistemin bir parçası olabileceğini bile düşünmemiştim.”

Jutta'nın her şeyi görmezden gelerek Griesinger'in Üçüncü Reich dönemindeki katkılarını araştırmak için en küçük bir çaba bile harcamaması, bir sonraki nesile de geçmişti. Dedesine dair araştırmam Astrid'de bir merak uyandırmışa benziyordu. Griesinger'in belgelerinin Jutta'ya bıraktığım kopyalarını görünce şoke olmuştu. Dedesi bazı mektuplarını “Yaşasın Hitler” yazarak bitirmişti. Annesini ilk ziyaret ettiğim günden beri, dedesi hakkında daha fazla düşünmeye başlamıştı ve artık onun hakkında daha fazla şey öğrenmek istiyordu.

Astrid de annesi gibi Griesinger'e karşı bir sevgi besliyordu. Ona dedesine karşı hissettiklerini sorunca, Nazi geçmişi için Robert'i suçlamadığını söyledi. Sözlerinin, Griesinger'in yaptıklarını aslında nasıl da yanlış aktardığının farkında bile olmadan, “Bunun bir parçası olmak istemedi,” diye devam etti. Nasional Sosyalizm yönetiminde yaşayan dedesinin konumuna

karşı takındığı bu rahat ve kayıtsız görünen tutumu hiç yabancı değildi. Tarihçiler, atalarının Nazi olduğuna inanmak istemeyen parti üyelerinin torunlarında bu davranışa sıklıkla rastlardı.⁹ Onlara sunduğum kanıtların karşısında bile Astrid, ailesine karşı olan sadakatini elden bırakmadı.

---

9 Bkz. Welzer, Moller ve Tschuggnall (ed.), “*Opa war kein Nazi*”

1980'lerin Londrası'nda, çocukluğumun geçtiği evin duvarında, Holokost'tan etkilendiklerini bildiğim iki kişinin fotoğrafı asılıydı. Adlarını hiçbir zaman öğrenemedim. İkinci Dünya Savaşı'na karşı çok ilgili olsam da onların hikâyeleri ne diye hiç sormamıştım. Bu siyah-beyaz fotoğrafta, üzerinde sadece iç çamaşırı olan bir bebek, yüzünde kocaman gülümsemesiyle gururlu bir görünüşe sahip annesinin kucağındaydı. İkili, güneşli bir günde ağacın altında oturuyorlardı.

Jana'dan Griesinger'in belgelerini aldığımdan haftalar sonra, o dönem seksenli yaşlarının ortasındaki babaannemi Golders Green'deki evinde ziyarete gittim. Yanımda o fotoğrafı da götürmüştüm. Bir süredir, o fotoğraftaki anneyle çocuk hakkındaki bilgi edinmek istiyordum: Griesinger'in geçmişini araştırırken, kendi ailemin savaş döneminde yaşadıklarını da merak etmeye başlamıştım.

Fotoğrafı ona doğru uzattığımda, "O hanımefendi teyzem Nunia, küçük çocuk da kuzenim Ryszard," dedi. "Sanırım o fotoğraf 1930'ların ortalarında, Polonya'nın bir köyünde çekildi. Annem onları Polonya'dan çıkarmak için çok çabaladı."

1937 yılında, o zamanlar daha dokuz yaşında olan babaannem, Londra, Portland Place'de bulunan Polonya Büyükel-

Nunia ve Ryszard Seidenros, 1933 dolaylarında (Daniel Lee).

çiliği'nin lobisinde annesiyle oturduğunu çok net bir biçimde hatırlıyordu. Annesi, 1920'lerde Varşova'dan ayrılmıştı ve Nunia ile diğer kardeşleri ve ailelerinin Britanya'ya gelmelerini sağlamak için vize almaya çalışırken sayfalarca form doldurmuştu.

Çay yapmak için mutfakta çaydanlığı ısıtırken, “Büyükelçiliğe gitmek hep çok keyifli olurdu,” dedi. Portland Place’de babaannem her zaman şaşırtıcı bir şeyler keşfederdi. Her odaya girdiğinde daha önce hiç görmediği bir şey olan halı döşemele-ri sayesinde hissedilen sıcaklığa nasıl da şaşırdığını anımsadı.

Büyük-büyükannemin azmi, sonunda meyvelerini vermişti: Akrabalarının Londra’ya gelmeleri için gerekli olan vizeleri alabilirdi. Ama onlar Polonya’dan ayrılmadılar. Geçmiş tecrübe-lerine dayanarak, ailesinin kaçma fırsatını değerlendirmemiş ol-ması onu çok korkutmuştu. “Öyle aptallardı ki,” dedi babaan-nem, şimdi bildiklerimizi öngörememiş oldukları için akraba-larına kızarak. “Polonya’daki hayatları güzeldi. Orada iyi ola-caklarına inandılar.”

Ancak ne babaannemin ailesi ne de Avrupa’daki diğer Yahu-diler geleceği görebilirdi. 1937 yılında, Alman güçleri henüz komşu ülkeleri işgal etmeye başlamamıştı. Ailesi Varşova’da kalma kararlarının kaderlerini çizeceğini bilemezdi. Nunia ile Ryszard’ın bu dışarıda çekilmiş fotoğrafları, onlardan geriye ka-lan tek şey. 1942 yılında, yakınlarının Treblinka’ya giden tren-lere bindirilmesinden kısa bir süre önce, Varşova Gettosu’nda hayatlarını kaybettiler.

Babaannem, “Böyle olması gerekmiyordu,” dedi, bir yandan Nunia ile Ryszard’ın fotoğrafına bakarken. “Hâlâ onların kur-tulmaya ne kadar da yaklaştıklarını düşününce kâbuslar görü-rüm,” diye devam etti.

Kısa bir süre sonra, Griesinger ile keşfettiğim belgelerinin bahsi açıldı. Griesinger’in pasaportunu çıkarıp mutfak masası-nın üzerine koydum.

Babaannem pasaportu uzun uzun inceledi. Sayfaların gama-lı haçlarla dolu olduğunu görmek onu öfkeli yapmıştı. Bir an-da, “İkinci Dünya Savaşı’nı çalışan bir tarihçi olduğunu biliyo-rum,” diye söze başladı, “ama hiçbir zaman bu tür belgelere eli-ni sürdüğün ya da onları eve getirdiğin aklıma gelmezdi. Lüt-fen şunu evimden çıkar.”

1945'ten sonra, Stuttgart şehri Üçüncü Reich'tan kalan enkazın üstünde yeniden inşa edilirken, Nazi döneminden kalma kritik binalar da hayatlarına devam etmek isteyen genç Almanlar için önemini kaybetmeye başladı. Savaşın ardından, Silber Oteli'ne yeniden taşınan polis teşkilatı, bina 1980'li yıllarda İçişleri Bakanlığı'na devredilene kadar burada kalmaya devam etti. Dorotheenstrasse'deki bina ise 2008 yılındaki gösterilerle gündeme gelene kadar hiç göz önünde olmadı. Yerel vatandaş gruplarının verdikleri dilekçelerden sonra Stuttgart sokaklarına akın eden yüzlerce protestocu, ellerindeki büyük pankartlarını sallayarak binayı yıkıp yerine pahalı ürünler satmasıyla bilinen Breuninger'in bir mağazası yapma planlarına dikkat çekmeye çalıştılar. Binanın yıkılmasını engellemeye çalışan protestocular, Silber Oteli'nin karanlık geçmişini hatırlattılar. Bir gecede, 1935 ile 1937 yılları arasında Griesinger'in her sabah işe gittiği bina, şehrin tarihinin en karanlık döneminin simgesi haline geldi.

1930'ların ortalarında, Silber Oteli'nin işkence hücrelerine atılan ya da Württemberg toplama kampına gönderilen çok sayıda Sosyalist, Komünist ve Yahudi Alman, kaderlerini belirleyen talimatların arkasındaki bürokratın adını bilmiyordu. Robert Griesinger, geçim kaynaklarını mahvettiği düzinelerce Çek iş insanı tarafından tanınsa da kararlarının neticesinde Almanya'ya gitmeye zorlanan on binlerce Çek işçiden kimliği gizlendi. Mesleki tercihleri, hedefindeki insanların yaşamlarını öyle derinden etkilemişti ki bu etkiler Üçüncü Reich'tan daha uzun ömürlü oldu. Gestapo hücrelerinden ve Alman fabrikaları ve madenlerindeki zorunlu çalışmadan kurtulan insanların pek çoğu için, Nasyonal Sosyalizm yüzünden yaşadıklarının izleri hiçbir zaman kaybolmadı. Diğerleri kalan hayatları boyunca sağlık sorunlarıyla boğuştu. Griesinger'in eylemleri, bu insanların aileleri üzerinde de onlarca yıl geçse de unutamayacakları izler bıraktı. Düşük rütbesi sayesinde, kamplardan veya zorunlu çalışmadan geri dönemeyen insanların akrabaları ya da yetim çocukları, acılarına sebep olan kişinin kimliğini asla öğrenemedi.

Savaşın sonra, Müttefikler ve Almanların çoğu 1933 ile 1945 yılları arasında yaşatılan vahşetin sorumlusu olarak Nazi devletiyle yöneticilerinin yanında Gestapo ve SS'i gördü. Rejimin bazı kurbanlarının hayatlarındaki önemli rolüne rağmen Griesinger, ismi ve kimliği meçhul bir bürokrat olarak unutuldu. Bu kitap gösteriyor ki savaş ve soykırımdaki eylemleri tarihi kayıtlardan silinip giden sıradan Nazilerin hayatlarını ortaya çıkarmak hiç de imkânsız değil. Karakterini ve yaptığı eylemlerini böylesi bir faile iade etmek, Griesinger'e, işledikleri suçlarla pek çok insanın hayatını mahveden ve yaşam hikâyeleri şimdiye kadar gün yüzü görmemiş binlerce kimliği belirsiz sıradan Nazi'nin yerine geçme imkânını sunuyor. Bu yaşamların kâğıt üstündeki bilgilerle asla sınırlı olmayan kişisel parçalarını hâlâ hatırlayabilen çok az sayıda insan olduğu düşünülünce, bunların yazıya dökülme ihtimali var mı diye merak etmeden kendini alamıyor insan.

Jana'nın koltuğundan çıkan belgeler –bunlarda Griesinger'in SS, Gestapo veya Protektora'daki işgal makamlarıyla ilişkisinin izi yoktu– ve kitaplarda ya da çevrimiçi kaynaklarda onu suçlu olarak gösteren bir referansın bulunmayışı, ilk başlarda beni Griesinger'in savaş ve Holokost'un yarattığı dehşetle bağlantılı olmadığına inandırdı. Ancak yaşamını ortaya çıkardıkça bunun hiç de böyle olmadığı anlaşıldı. Griesinger'in yol açtığı sıkıntılar Adolf Eichmann gibi ileri gelen masa başı katilleri kadar büyük olmasa da bu, o ve onun gibi binlerce düşük rütbeli memurun da Nazi terörünün aktif katılımcıları oldukları gerçeğini değiştirmez. Savaş sonrasında pek çoğu Yahudilerin akıbetini bilmediklerini iddia etseler de kanıtlar karşısında bu iddialar anlamını yitiriyor. Daha sonrasında pek çok masa başı katilin ofislerinden bile çıkmadıkları ve çarkın sadece “küçük birer dişlisi” oldukları iddiasının aksine, Griesinger'in aşırı milliyetçi geçmişi, Silber Otel'deki odasının alt kattaki işkence hücrelerine yakın konumu, SS üyesi olması, Prag'daki zorla çalıştırma planlarını hazırlaması, Protektora'da işçilerin zorunlu çalıştırıldığı bölgelere gitmesi ve 1941 yazında Ukrayna'da Yahudilerin ve Komünistlerin, onun da üyesi olduğu *Wehrmacht*

birlikleri tarafından öldürölürken orada olması onu suçlu kıldı. Robert Griesinger neler yaşandığının gayet farkındaydı.

Tarihî kayıtların gösterdiğinin aksine, “sönük” olmaktan uzak olan Robert Griesinger gibi sıradan Naziler, hayatlarını ve sevgi dolu ilişkilerini yaşarken kendileri ve ailelerine daha iyi bir hayat sunmak için mesleki kararlar aldılar. Pek çoğunun üzerlerine titreyen anneleri ve karmaşık kişisel hayatları vardı. Griesinger gibi adamlar, kibar, nazik ve eğlenceli bir insanken soğukkanlı kurnazlığa ve kayıtsızlığa bürünmekte zorluk yaşamadılar. Silber Oteli’ndeki mahkûmlar, Batı Ukrayna köylerindeki Yahudiler, Kızıl Ordu askerleri ve Çek işçiler için Griesinger şiddet ve güvensizliğin vücut bulmuş haliyken, iş arkadaşları ve amirlerinin gözünde işine adanmış ve hırslı, ama nihayetinde sönük bir yöneticiydi. Yaşamı boyunca, arkadaşları onun kardeşlik yaşamına olan sadakatinden ve bağlılığından etkilenirken ailesi de onun iyi yönlerini hep övgüyle andı. Griesinger ölümünden sonra ise ya ailenin yüz karası olarak anıldı ya da bilinçli bir unutmama sürecinin neticesinde temize çıkarıldı.

Araştırmam boyunca, sözlü ve yazılı kaynaklar sayesinde resmî arşivlerde hüküm süren sessizlikle yüzleşebildim. Griesinger’in belgelerinin Çek bir koltuğun içine nasıl saklandığını ya da doğu cephesinde *Wehrmacht* askeriye bir sivil öldürüp öldürmediğini hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Fakat, annesinin günlüğündeki yazılar ve akrabalarının anlattıkları sayesinde çok iyi bildiğimizi sandığımız geçmişe ait çetrefil detayların nasıl ortaya çıktığını gördük. Genellikle üyelerini sadist psikopatlar olarak tasvir eden popüler kültüre ait SS imajından ziyade Griesinger’in *Allgemeine SS*’e katılımını gösteren yerel kayıtlara dayanan bu araştırmada, düşük rütbeli SS üyelerinin özel hayatları açığa çıkarılarak SS’in, yaygın olan kanının ötesinde, çok daha karmaşık bir organizasyon olduğu ortaya çıktı. Griesinger, kendisine göre zaman zaman SS’e olan katılımını azaltıp artırabilirdi. SS’nin aile hayatına etkisi ancak onun izin verdiği kadar olmuştu. O kötü şöhretli siyah üniformasını her gün giymemişti. Stahlecker ve diğer eski iş arkadaşları gibi, SS üyeliği onu *Waffen-SS* veya SS Güvenlik Polisi’ne de sürük-

lemedi. SS'in hırsı, isteği ve antisemitizmi, Griesinger'in mesleki hayatının parçalarından sadece birisi oldu. SS üyeliği onun sosyal statüsüne bir zarar vermemişti. Aksine Jutta ile Barbara'nın anlattıklarına göre, Gisela'nın ailesinin damatlarına olan sevgisi devam etti. Kızlarının bir SS subayıyla evlenmesini uygun bulurken İsviçreli kayak hocasına karşı çıkmışlardı.

Griesinger'in hikâyesinde, kölelik, göç, savaş ve soykırım vardı: Yani modern dünya tarihinin en sarsıcı olay ve temaları. Robert Griesinger'in geçmişini araştırmak, beni New Orleans'taki köle ticaretinde kadınların rolüne, Fritz Rothschild'in Paris'in işgalinde Yahudiler için zorunlu olan sarı yıldız takmaktan muaf tutulmasına ve Gisela'nın amcası Friedrich Nottebohm'un Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı önüne çıkmasına kadar götürdü. Çoğu Nazi, köle çalıştıran ataları olmasa da Yahudilerden nefret etmekte hiç zorlanmamıştı. Ancak, Griesinger'in aile geçmişine bakmak, sıradan Nazilerin düşünce yapısını etkileyen uluslararası etkilere ışık tutarak bize Nazizmin Almanlara özgü ya da yalnızca yerel bir fenomen olmadığını gösteriyor. Yeni Dünya'dan Eski Dünya'ya gelenler, yanlarında Alman ulus-devletinin sınırlarının ötesinden ırkla ilgili düşünme biçimlerini de getirdiler. 1945 baharında meydana gelen Prag olaylarını, bir tek Alman örneğine bakarak araştırmak, şehrin kurtuluşu sırasında yerel Çek nüfusun coşkuyla yaptıklarını aydınlatmaya yetmez.

Griesinger'in bu kitapta çizilen resmi, hayatta kalan aile üyeleriyle yaptığımız saatlerce süren sohbetlerle, zamanla bastırılan ve belki de yeniden şekillendirilen anıları doğrulamak için yazılı belgeler bulma arayışıyla geçen yılların bir ürünüdür. Tüm bunlara rağmen bazı önemli seslere yer vermek mümkün olmadı. 2018 yılında, Robert'i veya Gisela'yı tanıyan birçok kişi hâlâ hayattaydı. Gisela'nın oğlu Joachim, üvey babası öldüğünde on iki yaşındaydı. Jutta'ya göre Joachim'in Robert'le olan anıları daha canlı olabilirdi, yine de onunla iletişime geçmemem konusunda beni uyardı. Araştırmalarımda hiçbir şekilde yer almak istemediğini açıkça ifade etmişti. Aynı şekilde, Gisela'nın üçüncü kocası olan Walter da hayattaydı. Barba-

ra ile Jutta'nın onu Joachim'ın 1950'lerde evlendiği kız kardeşi-
nin cenazesinde görmelerinin üzerinden çok zaman geçmemiş-
ti. Walter ile görüşmek, halihazırda zayıf olan aile bağlarına za-
rar verebilirdi, ben de aksi yönde karar verdim – bu kararımdan
hâlâ pişmanlık duyarım.

Gisela'nın yeğeni Marion Venzmer Şubat 1936'da Robert ve
Gisela'nın düğün yemeklerinde kameraya yandan bakan küçük
kızdı. Ona telefon ettiğimde, arama nedenimi bile dinlemeyi
net bir biçimde reddetti. Neden aradığımı söylememi bile bek-
lemeden, "Kimsenin ilgisini çekmez o," dedi. Bir de Griesin-
ger'in gayrimeşru çocuğu vardı. Irmela'ya göre varlığı kesindi,
ancak kimliğini ortaya çıkarmak mümkün olmadı. Elimde olan
kaynaklarla, bir SS subayının hayatını canlandırmak için elim-
den gelenin en iyisini yaptım. Ancak, anıları Griesinger'in kim-
liğinin bilinmeyen başka parçalarını da aydınlayabilecek önem-
li tanıklara ulaşamamanın hayal kırıklığını hissettiğim de oldu
zaman zaman.

Griesinger, ailesinin üzerinde ağır bir iz bıraktı. Onun za-
manında yaptığı seçimlerin sonuçları, onların hayatlarını etki-
lemeye hâlâ devam ediyor. Wally, eski gelinini küçük düşür-
mek için Barbara'yı yanına almıştı – burada kızı hep yeterin-
ce Griesinger'e benzememekle suçlanacaktı. Griesinger'in öne-
mini ve geçmişte yaptıklarını sorgulamak için belki de anne-
sinin ölümünü beklemişlerdi. Wally, 1976'da ölümünden kı-
sa bir süre önce vasiyetinde bir değişiklik yapmıştı. Bunun so-
nucunda ortaya çıkan uzun soluklu miras savaşı, aile ilişkileri-
ni sonsuza kadar bozdu. Griesinger'in o zamanlar otuzlu yaşla-
rında olan kızları, Robert'in kardeşi Albert ve iki oğluyla Stutt-
gart mahkeme salonunda karşı karşıya geldiler. Barbara ve Jut-
ta, henüz dava sona ermeden önce babaannelerinin bazı eşyala-
rını hatıra olarak almak için Griesinger evine geldiklerinde, hor
görölmüş ve hiç de hoş karşılanmamışlardı.

Bundan kırk yıl sonra, Jochen davranışından dolayı üzgün
görünüyordu. Onu yıllarca süren yasal çekişmeye maruz bırak-
tıkları için kuzenlerine çok kızgındı. Ziyaretlerinin birisinde
öfkesini kontrol edememişti. Kız kardeşler, babalarıyla baba-

annelerinden kalanları almak için evi aradıkları sırada, Jochen, Robert'in ölümünden kısa süre sonra Wally'nin yaptırdığı büyük bronz büstü alıp Barbara'nın haberi dahi olmadan arabasının yolcu koltuğuna yerleştirdiğini hatırlıyordu. İçeri girmeden önce büste emniyet kemerini de takmıştı.

Griesinger, uygun bir mezardan mahrum edildiği gibi, yas tutan annesinin onlarca yıl mumlarla çevrili şekilde oturma odasının başköşesinde duran büstü de ölümünden sonra aşağılanmıştı. Bugün, Robert Griesinger'in büstü gazetelere sarılı bir biçimde Jutta'nın çatı katındaki bir kolide durur.

FAYDALANILAN ARŞİVLER

Açık ve Özel Arşivler, Koleksiyonlar ve Kütüphaneler

Archiv bezpečnostních složek (Güvenlik Hizmetleri Arşivi, Prag)

Archiv hlavního města Prahy (Prag Şehir Arşivleri)

Archives Nationales de France (Ulusal Arşiv, Paris)

Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart (Çağdaş Tarih Kütüphanesi)

Bundesarchiv, Berlin-Lichterfelde (Alman Federal Arşivi)

Bundesarchiv-Militärarchiv (Alman Federal Askerî Arşivi, Freiburg)

Columbia Üniversitesi Hukuk Kütüphanesi, New York

Cornell Üniversitesi Hukuk Kütüphanesi, Ithaca

Daniel E. Koshland San Francisco Tarih Merkezi, San Francisco Kütüphanesi

Derzhavnyi arkhiv Kyivs'koi oblasti (Kiev Bölgesi Devlet Arşivleri)

Deutsche Dienststelle (WASt), Berlin

Fritz ve Barbara Schlegel'in Özel Koleksiyonu

Hauptstaatsarchiv Stuttgart (Ana Devlet Arşivi, Stuttgart)

Haus der Geschichte Baden-Württemberg, Stuttgart (Baden-Württemberg Yerel Tarih Evi)

Helga, Andrew ve Christine Rothschild'in Özel Koleksiyonu

Hohenheim Üniversitesi Arşivleri

Hoover Enstitüsü Kütüphanesi ve Arşivleri, Stanford

Jochen ve Irmela Griesinger'in Özel Koleksiyonu

Jutta Mangold'un Özel Koleksiyonu

Leo Baeck Enstitüsü Arşivi, Yahudi Tarihi Merkezi, New York

Louisiana Araştırma Koleksiyonu, Howard-Tilton Memorial Kütüphanesi, Tulane Üniversitesi

Národní archiv v Praze (Ulusal Arşiv, Prag)

New Orleans Halk Kütüphanesi, Louisiana Bölümü / Şehir Arşivleri & Özel Koleksiyonlar, New Orleans

Noterlik Arşivleri Araştırma Merkezi, Bölge Asliye Mahkeme Binası, New Orleans

Peter Jehli'nin Özel Koleksiyonu

Prag Merkez Nüfus Dairesi, Vodičkova Sokağı, Prag

Staatsarchiv Ludwigsburg (Devlet Arşivi, Ludwigsburg, Baden-Württemberg)

Stadtarchiv Stuttgart (Stuttgart Şehir Arşivleri)

Stadtarchiv Tettngang (Tettngang Şehir Arşivleri)

Stadtarchiv Tübingen (Tübingen Şehir Arşivleri)

Státní oblastní archiv v Litoměřicích (Litoměřicích Bölgesel Devlet Arşivleri)

Statní oblastní archive v Plzni (Pilsen Bölgesel Devlet Arşivleri)

Státní okresní archiv Kroměříž (Kroměříž Devlet Bölge Arşivleri)

Williams Araştırma Merkezi, Tarihî New Orleans Koleksiyonu, New Orleans

Zeppelin-Gymnasium Arşivleri (eski adıyla, Reformrealgymnasium), Stuttgart

13 Stühle (13 Sandalye; film) 212
1944 Temmuz bomba komplosu 56, 275

ABD

için Gisela'nın çalışması 285-287
İkinci Dünya Savaşı'na girişi 243
Kapp'ın doğumu 73
RG'nin buradaki aile geçmişi 63-71, 95, 96
RG'nin düşüncelerindeki etkisi 63-69, 70-72
Adenauer, Konrad 84, 311
Alman Ordusu bkz. *Wehrmacht*
Alman Halkı Savunma ve Müdafaa Birliği (DVSTB) 118
Alman Hukuk Akademisi 128
Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) 109, 111, 112, 133, 136, 137
Almanlaştırma 255, 269
Almanya
1940'ların sonlarında 79, 80
Almanların savaştan sonra Nazilere karşı tutumu 79-88, 317-319
Birinci Dünya Savaşı'nda sivil cephe 99-105
Hitler'in Führer olması 144, 145
Hitler'in şansöyle olması 132, 133
iki dünya savaşı arasında yaşam 90, 91, 103-105, 107-122, 123, 125, 128-1320

İkinci Dünya Savaşı sırasında sivil cephe 243, 244
Nazilerin iktidarlarını pekiştirmesi 133-137
Nürnberg Yasaları 68, 174
para birimi kontrolleri 149
Reich yıkıldığında Almanların mülteci olması 280-287
savaşın hemen sonrasındaki yaşam 305, 311
savaşın son yıllarındaki toplumsal tavır 275, 276
Yahudi göçü 186, 196
Yahudilere uygulanan zulüm 134-136, 170, 173-176, 186, 193, 194, 196-199, 207, 208
yeniden silahlanma 160
zorla çalıştırma 258-261
ayrıca bkz. Nazizm; İkinci Dünya Savaşı
Alvensleben, Ludolf-Hermann von 179
Amerikan İç Savaşı (1861-1865) 64, 66, 69, 70, 76
Antisemitizm ve Yahudi karşıtı yasalar 23, 74, 91, 112, 118, 150, 196, 261
iki dünya savaşı arasında 1936
Olimpiyat Oyunları sırasındaki yatışma 23, 169, 170
ve Naziler 40, 44, 74, 196, 327

ve RG 44, 114, 118, 129, 175
ayrıca bkz. Yahudiler, Kristallnacht
Arosa 306, 310
Aschau 284, 285, 287
askerlik hizmeti 192
Auschwitz 30, 119, 197-199, 296
Aziz Nicholas Günü 181

Babi Yar katliamı (1941) 241
Ball, Rudi, 121
Baltık Devletleri'nde Yahudiler 25, 236, 255
Barbarossa Harekatı 229, 245
barınma
Blok Muhafızları 193
kooperatif projeleri 188, 189
Bavyera
1936 Kış Olimpiyatları 23, 168
Gisela ve çocuklarının sığınması 282-286
SS 138, 139
Bay ve Bayan Schulz 186, 189-194
Bayan Helmichova 18, 54, 298, 303
Beran, Anton 261
Berlin
Adolf'un öğrenciliği 73
Eichmann 249
Kapp Darbesi 109, 110
Merkez büroları 138, 156, 163
Nazi popülaritesi 163
RG'nin öğrenciliği 125
zorla çalıştırma 260
Berlin Yaz Olimpiyatları (1936) 192, 196
Bernett, David 48
Bertsch, Margot 249
Bertsch, Walter
Ailenin Prag'dan tahliye edilmesi 281
hapsedilmesi 293
Prag'daki evi 249
Prag'daki resmi görevi 223, 255
RG'ye kariyerinde yardım etmeye çalışması 264
SS'teki konumu 254, 255
ve Schmidt 286
ve Yahudiler 224
Beyaz Adamlar 71
Bilbo, Theodore 72
Bilfinger, Carl 175
Bilfinger, Rudolf 25, 28, 171, 175, 183, 184, 213

bira şişeleri 247, 258
Birahane Darbesi (1923) 131, 142, 175
Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) 90, 99-104
Birkenau 199
Bismarck Gençliği 111, 112
Blok Muhafızları 192, 192
Blos, Wilhelm 103
Bohemya ve Moravya Protektorası
Alman işgali 36, 223, 224, 248-259
Çek hükûmetiyle ilişkiler 256
Çek işçilerin Almanya ve Avusturya'da çalışmaya zorlanması 256, 257, 259, 260, 272
ekonomi ve sanayi 255-262, 264
Kurtuluş 37, 287-299
Müttefik bombardımanları, 279, 280, 282, 283
örgütü 223, 250, 255, 256
sivil ölüm istatistikleri 288
Yahudilere uygulanan zulüm 223, 261-263
ayrıca bkz. Prag
Bolşevizm 103, 226, 230
Bonatz, Paul 127
Bormann, Martin 21
boşanma 154-156, 181, 311
Brabenec, Dr. Karel 249
Brigl, Percy 203
Britanya
Almanların saldırı hazırlıkları 219, 220
çöküşün yakında olmasının beklenmesi 222
ayrıca bkz. İngiltere
Brno 250, 251
Brookhart, Smith W. Jr
Buhran
Büyük Buhran 126, 29, 130, 205
Uzun Buhran 72
Bulgaristan 258
Butler, Benjamin Franklin 70
Buxton, Noel 104
Brüning Şansölyesi 130, 185

cam endüstrisi 257, 258
Charlotte, Württemberg kraliçesi 101
Chmelnicek, Jiri 289
Chopin, Frédéric 67, 87
Chopin, Kate 70, 71

Chopin, Oscar 70, 71
Christ, Anna 98
Christ, Dunbar 98, 243
Christ, Emil 90
Christ, Lillian 98
Christ, Mathilde (evlenmeden önceki soyadıyla Johns) 243

Çekoslovakya
iki dünya savaşı arası dönem 39, 40
savaş sonrası dönem 32, 41, 42, 300
ayrıca bkz. Prag; Bohemya ve Moravya Protektorası

D., Helmut 230
Dachau 173, 208, 262
Daluge, Kurt 299, 301
Davut Yıldızı, sarı yıldız, Yahudilerin takma zorunluluğu 33, 198, 227, 236, 262, 327
Denizaslanı Harekatı 219, 222
Dennler, Wilhelm 256
Destrehan de Beaupré, Jean Baptiste Honoré 68
Deutscher Reichsanzeiger und Preussischer Staatsanzeiger (gazete) 257
Diebitsch, Kurt 24, 25
din 164, 178-80
Direniş 249-252, 263, 288, 299
DNVP bkz. Alman Ulusal Halk Partisi
Domažlice 251
düello 119, 120
DVSTB bkz. Alman Halkı Savunma ve Müdafaa Birliği

Egloff, Dr. Wilhelm 158
eğitim 269
ayrıca bkz. üniversiteler
Ehrlinger, Erich 126
Eichmann, Adolf 25, 84, 249, 325
Eichmann, Vera 249
Einsatzgruppen birlikleri 140, 231
Enflasyon 110, 111, 117, 134
Erb, Karl 181
Esslingen 128, 129, 208, 239
etnik Almanlar
New Orleans'ta 64
Ukrayna'da 237
ayrıca bkz. Almanlaştırma
evlilikler ve aileler 145, 146, 155-164, 181, 184, 185, 193

F., Willy 237
Favre D'Aunoy, Nicolas ve Manuela 67
Fellmeth, Dr. Ulrich 202
Filbert, Alfred 182
Fişer, Rudolf 249
Fleischer, Walther 114
Fouché d'Otrante, Margareta 123
Fransa 148, 149, 197-199, 213, 216-221
Frank, Anne 84
Frank, Hans 83, 128, 171
Frank, Karl Hermann 17, 261, 293, 299, 301
Frank, Otto 85
Franz, Günther 209
Freikorps 109, 110
Frick, Wilhelm 179

Gabcík, Jozef 252, 299
Garmisch-Partenkirchen 169
Gedye, Eric 296
genelevler 220
Gerke, Ernst 257
Gerstel, Emil 40, 41
Geschke, Hans-Ulrich 250, 257
Gestapo
oluşum 151, 152
Prag'ta 250-252, 255-258
şüphelileri bulma yöntemleri 173, 174
Vahşeti 24, 171-175
ve ırk saflığı 68, 69
ve RG 23-25, 170-176, 183, 184
Württemberg'de 171-176
Yahudi mallarına el konulması 186
ayrıca bkz. Stahlecker, Walter
gıda kısıtlığı 160, 197, 198, 222, 243, 269, 270, 279
Goebbels, Joseph 160, 269
Golz, Marianne 263
Göring, Hermann 83
Griesinger, Adolf (RG'nin babası) 56, 74, 95, 96, 211
aile evlerini yapması 58, 59, 128
Almanya'ya taşınması 73
askerî kariyeri 49, 50, 99
Doğumu 64, 71
Geçmişi 46, 47, 49, 50, 64-71
New Orleans ile bağını koparmaması 59
Ölümü 312-314
ve Nazizm 55-57, 70, 71, 136, 164, 165

Griesinger, Albert (RG'nin erkek kardeşi) 97
düğün 56-58
kariyer 58
RG ile ilişkisi 52, 56-58
sağlık 108
sonraki yaşamı 313
ve Nazizm 55
Griesinger, Barbara (RG'nin kızı) *bkz.*
Schlegel, Barbara
Griesinger, Gertraut (Albert'in eşi) 56, 313
Griesinger, Gisela (evlenmeden önceki soyadı Nottebohm; RG'nin eşi) 53, 160, 271, 306, 308
Amerikalılar için tercümanlık yapması 285-287
Aschau'ya sığınması 284-287
Barbara'nın doğumu 217
bir SS subayıyla evlenmeye uygun olduğunu kanıtlamak için yaptırdığı testler 155-164, 168
buradaki hayatı 210-212
buradaki hayatı 78, 79, 249, 250, 257, 265-274
düğün 164, 165
ehliyet 238, 239
evlendikten sonraki evi 184-194
Geçmişi 153, 154
Gestapo ve SS'deki sosyal çevresi 285, 286
görünüşü 158
Hohenheim'a taşınması 202
Jutta'ya hamile kalması 193
Jutta'nın doğumu 190
karakteri 286, 287
Liechtenstein'da tatil 274-278
Prag'da RG'ye katılması 247, 248
Prag'dan kaçıışı 280-284
RG ile tanışması 152
RG, *Wehrmacht* görevindeyken burada yalnız kalması 217, 238, 239
RG'nin evlilik teklifi 153, 154
savaşın son yılındaki hayatı 279, 280
sonraki yaşamı 54, 79, 305-312, 314
SS eşlerinin görevleri 179-182
uyuşturucu bağımlılığı 311
Wally'nin ona karşı tavrı 32, 88, 89, 314
yemek pişirmeye karşı tutumu 191

Griesinger, Irmela (Jochen'in eşi) 30, 52-61, 88-92
Griesinger, Jochen (RG'nin yeğeni) 30, 52-61, 88-92, 313, 315, 316, 328
Griesinger, Jutta (RG'nin kızı) *bkz.*
Mangold, Jutta
Griesinger, Lina (evlenmeden önceki soyadı Johns; RG'nin büyükannesi) 75, 98
Almanya'ya taşınması 59, 72-74
arka planı 63, 65-68
evlilik ve aile hayatı 69, 71
koltuğu 41, 98
New Orleanslı akrabalarıyla yazışmaları 89, 90
RG ile ilişkisi 95-98
Griesinger, Robert (RG)
1918-1919'un üzerindeki etkileri 100-105
aile evi 29, 51-53, 58, 59, 128
aile geçmişi 46, 47, 63-76
ailesini Prag'dan göndermesi 281
aldığı yara 119
askerlik hizmeti 192
avukat oluşu 135-137
bir memur ve SS üyesi olarak ilk günleri 140-151
Birahane Darbesi'nin onuncu yıl dönümü etkinliklerine katılması 142, 143
burada daha da politikleşmesi 117-123, 126
buradaki işi 257-264
buradaki SS etkinliklerine katılımı 207, 208
buradaki yaşamı 78, 79, 247, 248, 257, 265-274
büyükannesiyle ilişkisi 95, 96
çocukluğu 91-99
dil becerilerini geliştirmek Paris ve İngiltere'ye gitmesi 149, 149
doktorasını tamamlaması 128
düğünü 24, 164, 165
ebeveynleriyle ilişkisi 56, 57, 67-72, 91, 92, 106, 115, 116
eğitimi 99-101, 104-107, 113, 114
eşiyle ilişkisi 267
evlilik izni alma çabaları 155-165, 167, 168
evlilikten sonraki evi 184-194
eylemlerinin sonucu 325, 329

genel olarak evliliği ve çocukları 46
Gestapo işleri 23-25, 171-177
Gestapo ve SS'deki sosyal çevresi
170, 171
Gestapo'dan ayrılıp İçişleri
Bakanlığı'na dönmesi 183, 184
Gisela ile tanışması ve evlilik teklifi
etmesi 152-155
Gisela'nın endişesi 285
gönderilmesi 225-241
görünümü 34, 95, 119
Hohenheim'da tarım hukuku dersi
vermeye başlaması 201-212
Hohenheim'daki işine devam etmesi
222, 224
ırkçı görüşlerinin kökenleri 64-76,
90, 91
İçişleri Bakanlığı'nda daimi bir
pozisyona gelmesi 164
ilk gençlik ilgi alanları 108, 109
karakter 38, 49, 56, 57, 106, 107, 267
kıdemli memur rütbesine terfisi 193
kızlarının anekdotları ve tutumları
26, 27, 78, 79, 84-88, 154, 164,
166-168, 191, 215, 216, 265-267,
287, 292, 293, 317-320
koltuk ve içinden çıkan belgeler 30-
37, 39-45, 136, 167, 189, 212,
270-274
Liechtenstein tatili 36, 275, 276
madalya ve ödülleri 242, 264
mezarı 297-303
muhtemel gayrimeşru çocukları 58,
328
mütevazı SS terfisi 182, 183
Nazi hükümetinde konumu 28
Nazi olmanın nasıl bir şey olduğunun
örneği 27, 28, 324, 325
Nazi partisi 27, 28, 78-88, 105, 108,
109, 130-136, 324-327
Nazilerin
politikleşmesi 109-112
Prag polis dosyası 42, 43
Prag Volkssturm'a katılması 280
Prag'a transfer olmak için yaptığı
başarısız başvurular 222-224
Prag'daki işe atanması 34
Prag'ın kurtuluşu 37, 287-299
savaşın son yılındaki yaşamı 279, 280
Siyasi Poliste (Gestapo) çalışmak için
Stuttgart'a dönmesi 150-152

son günleri ve ölümü 54, 288-299
SS dosyası 45, 46
SS etkinliklerine devam etmesi ve
Obersturmführerliğe yükselmesi
225
SS üyeleri 253-256
SS'e katılmaya devam etmesi 177-183
SS'e ve Nazi Hukukçular Derneği'ne
katılması 137
staj için Stuttgart'a dönüşü 127, 128
tekrar silah altına alınıp Doğu
Cephesi'ne gönderilmesi 225-241
Tübingen Üniversitesi'ne başlamak
için evden ayrılması 115-128
üniversitede öğrenciyken kazandığı iş
deneyimi 123
ve hayvanlar 267
ve Holokost 194, 230-238, 263
ve kadınlar 58, 108
ve Yahudiler 44, 74, 122, 129, 144,
175, 176, 186, 193-199, 230-238,
263, 264
ve zorla çalıştırma 259-261
Wally'nin yaptırdığı büst 315, 329
Wally'nin yası 312-315
Wehrmacht'ta askere alınması 213,
216-222
Württemberg İçişleri Bakanlığı'na
girmesi 137
Yahudi karşıtı vahşetin yakınında
bulunması 229-238
Yahudilere karşı uygulanan
zulümdeki payı 264
yaralanıp eve gönderilmesi 240, 241
yükselişine karşı muhtemel tutumu
130-136
Griesinger, Robert Snr (RG'nin
büyükbabası) 64, 65, 69-73
Griesinger, Rolf (RG'nin yeğeni) 313
Griesinger, Wally (evlenmeden önceki
soyadı Passmann; RG'nin annesi) 57,
97, 183, 312, 315
arka plan 46
Auf dem Haigst'teki eve taşınması
128
Gisela'ya karşı tutumu 58, 88, 89,
314
İkinci Dünya Savaşı'na karşı tutumu
244
Nazilere desteğinin soruşturulması
312

- ölümü ve neticesinde meydana gelen miras kavgası 328
- RG Hohenheim'da yaşarken sık sık ziyaret etmesi 210, 211
- RG ile ilişkisi 57, 87-89, 91-92
- RG'nin çocukluğu 95-112, 115
- RG'nin evden ayrılmasına verdiği tepki 115, 116
- RG'nin çocuk kitabını tutması 92, 94, 115
- RG'nin Prag'daki çocuklarına gönderilen hediyeler 266
- sonraki hayatı 53, 54, 87, 88, 311-315, 328
- ve Birinci Dünya Savaşı 90, 100-103
- ve Komünizm 133
- ve Nazizm 49, 55, 91, 92, 312, 313
- ve RG'nin iş deneyimi 123
- grip salgını 104
- Grosser, Joachim 211, 271, 306
- annesiyle Stuttgart'a gidişi 155
- arka planı 46
- Aschau'ya sığınması 284-287
- buradaki hayatı 78, 79, 257, 265-274
- Hohenheim'da hayatı 210-211
- Liechtenstein tatili 275-277
- Liechtenstein'a götürülmesi 287
- Prag'dan kaçıışı 280-284
- RG, *Wehrmacht* görevindeyken burada yaşamaya devam etmesi 217
- RG'nin yanına Prag'a gidişi 247, 248
- savaşın son yılındaki hayatı 279-280
- sonraki hayatı 305-310, 315-316, 327
- ve SS faaliyetleri 181
- Grosser, Otto 154
- Guatemala 153, 309
- Gustav Albrecht, Sayn-Wittgenstein-Berleburg Prensi 122-124
- Gustloff, Wilhelm 169
- Hahn, Dieter 82
- hakimler ve adli sistem, Yahudilik 134
- hapishaneler 129, 293
- Harster, Wilhelm, 18, 25, 28, 84, 85, 151, 175, 181, 184, 213
- Hauck, Hans 69
- Hedinger, Lenckner & Drescher 135
- Herrmann, Lilo 172
- Herzog, Werner 284
- Heuberg toplama kampı 135, 173
- Heydrich, Reinhard 28, 105, 251-253, 255, 256, 269, 299
- hız limiti 170
- Himmler, Heinrich
- kuşağında bıraktığı etki 105
- SS mitini yaratma çabası 146
- SS üyelerinin evlilikleriyle ilgilenmesi 155, 156, 163, 164
- SS'in başına geçmesi 138, 139
- uygun olmayan SS üyelerinin ayıklanması 177
- Württemberg Siyasi Polisi'nin komutanı olması 150, 151
- Hindenburg, Paul von 117, 145, 196
- Hirsch, Helmut 176
- Hitler, Adolf
- 1936'daki uluslararası imaja karşı tutumu 169
- Führer olması 144, 145
- generallerin suikast girişimi 275, 276
- ikinci Stuttgart ziyareti (1938) 179, 180
- İngilizceye karşı tutumu 148
- ölümü 288
- RG'nin babasının ona karşı tavrı 136
- SS toplantılarında *Kavgam*'ın okunması 178
- standart yaşamı geliştirmek için müdahalesi 170
- Stuttgart ziyareti (1925) 139
- şansölye olması 132, 133
- ve Alman kimliği 47
- ve Birahane Darbesi'nin onuncu yıl dönümü 142-143
- von Papen'in kabinesinde hizmet etmeyi reddetmesi 132
- Hitler Gençliği 207
- Hofmann, Franz 137
- Hofmann, Rudolf 138
- Hohenheim 201-213, 217, 222, 224, 245
- Hollanda 25, 101, 106
- Holokost 23, 24, 39, 68, 113, 114, 133-136, 169, 170, 174, 175, 186, 187, 194, 199, 207, 208, 213, 222, 227-236, 239, 241, 248, 249, 261-264, 288, 293, 295, 296, 323, 325, 326
- ayrıca bkz. Yahudiler
- Honacker, Samuel W. 207
- Honoré, Marshall Jr 69
- Hugenberg, Alfred 133, 137

Hummel, Walther 114

Hütte Linz 260

ırk ıslahı 118

ırk sorunları

18. ve 19. yüzyıllarda ABD 64-72

ırk ıslahı ve kısırlaştırma 118

kölelik 65

Nazi fikirlerindeki Amerikan etkileri

71, 72

Naziler için Alman kimliği 47

Nazilerin siyahlara karşı tutumu

68, 72

Nürnberg Yasaları 68, 174

Romanlar 28, 47, 68, 174, 288,

305

SS'e üye olma kriteri olarak ırk

seçimi 140

ayrıca bkz. Yahudiler

ihbar 174

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)

Alman sivil cephesi 231

Almanya'nın Fransa istilası 197-199,

216-221

Almanya'nın İngiltere'yi istila planı

219-221

Almanya'nın Polonya işgali 226-228,

321-323

Almanya'nın Sovyetler Birliği işgali

225-241, 244

Avrupa'nın Kurtuluşu 37, 287-299

Çekoslovakya'nın Almanya

tarafından işgali 34, 222-224,

249-265

kayıp sayıları 305

Reich çöktükten sonra Alman

mülteci sorunu 280-287

İngiltere 149, 150

ayrıca bkz. Britanya

İngiltere Savaşı (1940) 219-222

intihar 158, 288

işkence 25, 172, 173, 231, 299

Jagow, Dietrich von 135

Jan, Julius von 208

Jana 31-33

Jaurès, Jean 93

Jehli, Jürgen 307

Jehli, Peter 310

Jehli, Walter 306-311, 327, 328

Johns, Albert 70

Johns, Lina bkz. Griesinger, Lina

Johns, Mathilde bkz. Christ, Mathilde

Johns, Paul Emile 67

Joseph King 104

Jung, Erhard 206, 209

K., Anna 272-274, 291

K., Josef 272, 273, 291

K., Magdalena 273, 274

K., Miloslav 273

K., Walter 227

Kabelwerk Duisburg 123

Kaddafi, Muammer 30

Kaplan, Judy 114

Kapp, Wolfgang 109

karaborsa 243, 251, 252

Karlsruhe 82, 178

karneler

Birinci Dünya Savaşı 101

İkinci Dünya Savaşı 222, 243, 262,

270

savaş sonrası 80, 285

"Kasım Suçluları" 121

Kessler-Reis, Ella 134

Kısırlaştırma 69

Kızıl Ordu 199, 280, 299, 305

Kızıl Ordu Fraksiyonu 249

Kiev'de Yahudi katliamı 241

Kiev'in düşüşü 240

Kittel, Gerhard 118

Klemperer, Victor 144

Klett, Arnulf 48

Kolin 294, 298

koltuklar

Amerika'nın güneyindeki 75

Lina'daki 53, 98

RG'nin belgelerinin bulunduğu 29-

37, 39-45, 74-76, 136, 166, 189,

212, 271

Tübingen'deki 53

Alman orta sınıfının korkusu 132,

133

Çekoslovakya'da savaş sonrası rejimi

32, 43, 43, 300

iki dünya savaşı arasında Almanya

Nazi zulmü 133-135

ve Prag direnişi, ayaklanması 251,

252

kölelik 64-68, 74, 252, 327

Königsberg 276

Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) 48,
221, 249
Krimich madeni 257
Kristallnacht (1938)
Kubiš, Ján 252, 299
kürtaj 125, 129, 130

Lafitte Brothers 96
Landrat, rolü 143, 144
Laux, Adolf 179
Laveau, Marie 96
Lebensraum 206
Leipzig 127
Leisentritt, Stefanie 12, 142
Lenin, Vladimir 93, 230
Lidice 252
Liechtenstein 36, 154, 275-277, 287
Louisiana 63-71, 96, 98
Lublin 226, 227, 239
Luftwaffe 221, 225, 234

MacDonald, Ramsay 93, 104
Malá, Jarmila 301, 302
Malsen-Ponickau, Erasmus von 178,
179, 181
Mangold, Astrid 318-320
Mangold, Herbert 310
Mangold, Jutta (evlenmeden önceki
soyadı Griesinger), 183, 211, 270,
271, 306, 312
Aschau'ya sığınması 285-287
burada yaşam 78, 79, 257, 265-274
doğum 190
görünüm 29,77, 266, 292
hamilelik 193
hava saldırısına yakalanması 279-280
Hohenheim'da hayat 210, 211
Liechtenstein'da tatil 274-376
Prag'dan kaçışı 280-285
RG *Wehrmacht*'tayken orada
yaşamaya devam etmesi 217
RG'nin yanına Prag'a gitmesi 247,
248
RG'ye karşı tavrı 317, 318, 327
RG'nin SS dosyasında 46
savaşın son yılında yaşam 279-280
sonraki yaşamı 54, 55, 77, 78, 292,
293, 315-318
TB sözleşmeleri 285, 287
ve SS faaliyetleri 181
Mangold, Michael 315

Manouvrier, George 67
Mauthausen 252, 253, 269
Mumm, Reinhard 91
Münih
Birahane Darbesi'nin onuncu yıl
dönümü 142, 143
Münih anlaşması (1938) 202
Murr, Wilhelm 50, 132

N., Erich 219, 220, 222
N., Maria 272
Nazi Refah Örgütü 145
Nazizm
1935-1936 kışında popülaritesindeki
düşüş 159-163
Almanların savaş sonrasındaki
tutumu 79-88, 317-320
evli çiftlere verilen krediler 185, 186
genel: para birimi kontrolleri 149
ideoloji 47, 68, 69, 72, 79, 80, 118,
129, 150, 206
Nazi yönetiminin neden mümkün
olduğunun anlaşılması 27-29,
324-328
Nazilerden arındırma kampanyası 48,
235, 236
olaylar: partinin ilk günleri 126
popülaritesinin yeniden artması 170
popüler çekiciliği 130-137, 160, 161,
170
savaş suçu yargılamaları 83
Üniversitelerde 205, 206, 208,209
ve Alman kimliği 47
ve eğitim 269
yasalardaki değişim 129, 130
"Yaşasın Hitler" kullanımı 156
yükselişi ve gücünü pekiştirmesi
130-137
ayrıca bkz. Gestapo; Yahudiler; SA;
SS
Nazilerden arındırma 49, 55, 208, 312
Neurath, Konstantin Alexander von 122,
141, 223, 224, 286
Neurath, Konstantin von 122
New Orleans 63-72, 96
Nottebohm, Friedrich 18, 153, 309, 327
Nottebohm, Gisela bkz. Griesinger,
Gisela
Nottebohm, Harriet 154, 166, 309
Nottebohm, Hermann 154, 166, 306,
307

- NSDStB 126
Nürnberg Yasaları 68, 174
Nürnberg Yargılamaları 83
- Oberer Kuhberg 150, 151
Oberlenningen 208
Olimpiyat Oyunları
1936 Kış Olimpiyatları 23, 168-170
1936 Yaz Berlin Olimpiyatları 192, 193
- Opletal, Jan 250
Otterbach, Dr. 222
- Özgürlük Meydan Muharebesi (1874) 72
- pamuk endüstrisi 65, 68, 70, 72, 101
Papen, Franz von 132
Paris 67, 147-149, 197-199, 259, 268, 327
Passmann, Arnold 99
Passmann, Wally *bkz.* Griesinger, Wally
Pearl Harbor (1941) 243
Pfeiffer, Dr. 105
Pforzheim 282
Polonya, Alman işgali 225-229, 321-323
Pougatch, Chaïm 233
Pougatch, Chana 233
Pougatch, Israel 233
Pougatch, Moishe 233
Pougatch, Tsudik 233, 234
Pougatch, Zelman 233
Pougatch ailesi 233-236
Prag
Alman ailelerin tahliyesi 280, 281
Bubeneč 248, 249, 265
Ďáblice mezarlığı 297-301
Dekoratif Sanatlar Müzesi 40
Eski Kent 32
Griesinger aile yaşamı 78, 79, 247, 248, 257, 265-274
Kurtuluş 37, 287-299
Kültür 254-256, 268, 279
Motor Fabrikası 257
Nazi rejimi 249-264
Nazi savunma tedbirleri 280
Nüfus Dairesi 296
Pankrác hapisanesi 293
RG'nin idari bir pozisyona gelmesi 241-245
RG'nin buradaki işi 255-265
RG'nin buradaki polis dosyası 42
- Salmovská reviri 283, 295, 296
savaşın son yılındaki koşullar 279, 280
Senovážne Meydanı 40
Strahov stadyumu 296
Ulusal Arşivler 43, 44, 182, 271
yerler: Güvenlik Hizmetleri Arşivi 43
Protestan Kilisesi 91, 106, 164, 171, 175
Prützmann, Hans-Adolf 146
- RAF *bkz.* Kraliyet Hava Kuvvetleri
Rauber, Peder 313
Reich Baş Güvenlik Dairesi (RSHA) 25, 201
Reichstag seçimleri: (1930), 130 (1932), 132, 133
Reichstag Yangını (1933) 133, 173
Reinhardt, Walther 73, 112
Renz, Irina 226, 237
RGBD *bkz.* Reich Baş Güvenlik Dairesi
"Rhineland Piçleri" 68
Rhineland'ın yeniden işgali (1936) 23, 170
Ribbentrop, Joachim von 83
Richard, Sayn-Wittgenstein-Berleburg
Prensi 122
Riga 239
Rivne 230
Roller, Dr. 151
Romanlar 28, 47, 68, 174, 288, 305
Rosenberg, Alfred 178
Rosenheim 284
Röthke, Heinz 198
Rothschild, Fritz 186, 194, 197, 198
Rothschild, Hans Erich 194, 196-199
Rothschild, Helene 186, 194, 196-199
Rothschild, Helga 194
Rothschild, Oskar 194
Rothschild Brothers Co. 194
Rühmann, Heinz 212
Ruhr, Fransız ve Belçika işgali 111
RuSHA *bkz.* Irk ve İskân Merkez Bürosu
- S., Hans 227, 237
SA (*Sturmabteilung*) 126, 133-136, 142, 144, 207
Sachsenhausen 251
Sandberger, Martin 126, 165, 175
savaş gençliği kuşağı
üyeleri olarak RG 105, 108-115
ve antisemitizm 112-115

Sayn-Wittgenstein-Berleburg, Evi 122
Schlatter, Adolf 118
Schlegel, Barbara (evlenmeden önceki soyadı Griesinger) 270, 271, 306, 312
Aschau'ya sığınması 284-287
buradaki yaşamı 78, 79, 179, 265-274
çocukluğu 165, 166
doğumu 218
ebeveynleri hakkında anekdotları 78, 79, 84-87, 155, 192, 215, 216, 265-267, 282, 292, 293
görünüş ve karakter 165, 166, 266
Prag'da RG'ye katılması 247, 248
Prag'dan tahliyesi 280-284
RG'nin SS dosyasında 46
savaşın son yılındaki yaşamı 279, 280
sonraki yaşamı 54, 55, 165, 305-311, 313-316, 317, 328, 329
TB sözleşmeleri 284, 287
Schlegel, Fritz 164-168, 316
Schleyer, Hanns-Martin 249, 290
Schmidt, Lothar 286, 290
Schmoller, Gustav von 254
Schoetensack, Adolf 128, 129
Schulz-Dornburg, Rudolf 181
Schutzstaffel bkz. SS
Das Schwarze Korps (gazete) 150, 165
SD (*Sicherheitsdienst*)
Gestapo ile ilişkisi 130
savaş dönemi karneleri üzerine rapor 244
savaş sonrası davranış 286
SS ile ilişkisi 25
Stuttgart'ta 175
terfi almak için üye olmanın önemi 254
Toulouse'da 25
Tübingen'de 126
ve RG 126
Seidenros, Nunia 322
Seidenros, Ryszard 5, 322
sendikacılar 173, 174
Shaw, George Bernard 100
Shirer, William 170
Sicherheitsdienst bkz. SD
sinema 212, 268, 269
Siegfried Hattı 217, 218
Slangenburg 101, 106, 148
Sosyal Demokratlar 93, 144, 172, 174
sosyalizm
Stuttgart'taki kongreler 93

Sonderkommando birlikleri 231, 232, 235
Sovyet Ordusu bkz. Kızıl Ordu
Sovyetler Birliği
Almanlarla saldırmazlık paktı 222
Alman istilası 225-241, 244
Spartakistler 103
spor 106, 121, 146, 182
Springer, Eduard 204
SS (*Schutzstaffel*)
aile sorumlulukları 181
başvuru süreci 47
beklenen davranışları 146, 147
eşlerin görevleri 179-182
gazete 150
girmek için ilişki ağı 127
Himmler'in uygun olmayan üyeleri ayıklaması 177
kan grubu dövmeleri 286, 294
katılma sebepleri 138
kökenleri ve genel bakış 137-140
Kristallnacht 207, 208
örgüte katılma biçimleri 45
savaş faaliyetleri 213, 228, 244, 245, 253-255, 286, 293, 294
tarih yazımı 137-139
terfi için üyeliğin önemi 254
toplantıları, faaliyetleri ve görevleri 146, 177-182, 206, 207
üniforma 143-145
üyelerin demografisi İngiltere'de 52, 53
üyelerin dosyalarının yeri 44, 50
üyelerin sayısı 140
üyelik kriterleri 44, 139, 140
ve evlilik 145, 146, 156, 167, 193
ve RG 45, 46, 137, 170, 176-184, 224, 326, 327
ve Uzun Bıçaklar Gecesi 145
Waffen'den farklı olarak *Allgemeine* 138
yapı ve örgütlenme 176, 177
SS Irk ve İskân Merkez Bürosu (RuSHA) 156-160, 163, 164
SSCB bkz. Sovyetler Birliği
Stahlecker, Louise-Gabrielle 249
Stahlecker, Walter
Eichmann ile arkadaşlığı 249
genel olarak kariyeri 23-25
Gisela'nın karakter şahidi olması 158
Görünüşü 25

- Komünistlere karşı çalışmaları 172, 173
- Prag'daki evi 258, 249
- Prag'daki güvenlik faaliyetleri 250
- RG ile ilişkisi 170, 171
- savaştaki hizmeti 213, 232
- Sovyetler Birliği'ndeki Yahudilerin tamamen yok edilmesini talep eden belge yazması 240
- Stuttgart'tan ayrılışı 183
- üniversitede 117, 118
- Stauffenberg, Alfred von 56
- Stauffenberg, Caroline von 56, 275
- Stauffenberg, Claus von 56, 103, 275
- Stavyshche 233-236
- Stern, Hugo 114
- Stern, Walther 114
- Stöcker, Adolf 91
- Streicher, Julius 176
- Ströbel, Peter 82
- Ströbel, Wilhelm 82, 158, 159, 165, 187
- Sturmabteilung* bkz. SA
- Stuttgart
20. yüzyılın başlarında 93, 94
- Birinci Dünya Savaşı'nda 99, 100-102
- Çağdaş Tarih Kütüphanesi 226, 237
- Gestaposu 23-26, 151, 171-176
- Griesinger aile evi 30, 51-53, 59, 60, 128, 311, 328
- Hitler'in ilk ziyareti (1925) 139
- Hitler'in tekrar ziyareti (1938) 179
- iki dünya savaşı arasındaki yıllarda 103-105, 109, 127, 128
- Kristallnacht* 196, 207
- Müttefik bombardımanı ve yeniden inşası 48, 49, 250
- Nazi vahşetinin yerleşmesi 134, 135
- Palast-Lichtspiele sineması 212
- Reformrealgymnasium 101, 102, 105, 106, 109, 113
- RG'nin işe dönmesi 150, 151
- RG'nin evlendikten sonraki evi 184-194
- savaş sonrası yaşam 311, 324, 325
- Schottstrasse 184-194
- sınır dışı edilen Yahudilerin anısına olan tabelalar 188
- Silber Oteli 23, 24, 151, 324-326
- SS 177-183
- Yahudileri 113, 114, 186, 193-197
- Yahudilerin göç etmesi 186
- ayrıca bkz. Württemberg
- Stuttgarter Neues Tagblatt* (gazete) 128, 212
- Suevia Tübingen 119-123, 137, 141, 223, 268
- Süddeutsche Zeitung* (gazete) 90, 91, 112, 129
- Südetli Almanlar 281, 289
- Svabya
- Protektora'daki Svabyalılar 223, 268
- ayrıca bkz. Stuttgart; Württemberg
- Şalgam Kışı (1916-1917) 101, 243
- Tarascha 233, 239
- Tarım 160, 201, 202, 204, 205, 223, 224, 238
- Tettngang 143-147, 177, 178
- Theresienstadt 262-264, 293
- Tiyatro 65, 268, 269
- Tlučná 257
- Tobel, Erika 95
- Todt Teşkilatı 261
- toplama kampları
- Auschwitz ve Birkenau'da yaşam 198, 199
- Çekler 250-253, 262
- ilki 135, 150, 173
- savaş sonrasında Almanları hapsetmek için kullanılması 293-296
- ve *Kristallnacht* 207
- Toulouse 25
- Tübingen
- Antisemitizm 116, 117, 175
- Nazizm 126
- Prag ile bağlantıları 223, 250, 253
- RG'nin öğrenciliği 115, 116-126
- Uluslararası Öğrenci Günü 251
- Ukrayna 230, 232-241
- Ulm 84, 150
- Urach 141-143, 177
- Uzun Bıçaklar Gecesi (1934) 145, 146
- üniversiteler 205, 206, 209, 210
- ayrıca bkz. Tübingen
- V-1 ve V-2 roketleri 256
- Vamosi, Judit 113

Venzmer, Dr. Gerhard 152
Venzmer, Ingeborg 152, 154-155
Venzmer, Marion 166, 328
Veronika 30, 31, 44, 45
Versay Antlaşması 24, 118, 121, 141, 170
Volkssturm 280, 291
Wacker, Paula ve Bertha 125, 126
Wagner, Ernst 188
Waller, Dr. Anja 203
Watter, Hans von 122, 224, 268, 290
Wedelstädt, Erich von 256
Wehrmacht
    RG 213, 216-222, 224-241
    uygulanan zulümlerdeki rolü 227-236, 241
Weil, Else 94
Weinmann, Dr. Erwin 126, 253
Weissenhof Malikanesi 127
Welzheim toplama kampı 208
Werwolf (Kurtadamlar) 284, 286
Wilhelm II, Kayzer 103
Wilhelm II, Württemberg Kralı 55, 99, 103
Winterhilfswerk (Kış Yardımı) 181
Württemberg
    ekonomi 130
    Gestapo 171-176
    Himmler'in Siyasi Polis komutanı olması 151
    İçişleri Bakanlığı 137, 163, 164, 183, 201
    kraliyet ailesi 101
    Kristallnacht 207, 208
    Nazizmin yükselişi 130-132
    ayrıca bkz. Stuttgart
Württembergische Bürgerpartei 109

Yad Vashem 194, 199
Yahudiler
    1936 Olimpiyat Oyunları'nda antisemitizmdeki düşüş 23, 169, 170
    Almanya'daki Nazi zulmü 133-35, 170, 173-176, 186, 193, 194, 196-199
    Almanya'dan göç 186, 196, 197
    Doğu'daki Holokost 24, 223, 227-237, 239, 241, 249, 261-263, 288, 321-323
    Hollanda'da Holokost 24
    iki dünya savaşı arasında
        Almanya'daki antisemitizm 90, 91, 115-115, 117-119
    Kristallnacht 196, 207, 208
    Nazi antisemitizmi 39, 47
    Nazi tanımı 72
    Nihai Çözüm ve yasallık 24, 25
    Nürnberg Yasaları 68, 174
    Stuttgart'taki nüfus 113
    Stuttgart'ta sınır dışı edilen Yahudilerin anısına yapılmış tabelalar 188
    ve RG 122, 128, 144, 175, 186, 192-194, 196-199, 230-238, 264
    yazarın ailesinin Holokost'a yakalanması 232-236, 321-323
yasa ve Naziler 128, 129, 133, 134
Yetki Kanunu (1933) 133, 136
Zhytomyr 233-235
Zlin 256
zorla çalıştırma 259-261, 262
Zürich 307, 309-311

Bir koltuktan çıkan belgelerin izini süren Daniel Lee, bir Nazinin hikâyesini gün yüzüne çıkarıyor. “Sıradan” bir Alman’ın nasıl bir Naziye dönüştüğünü, bu dönüşümün arka planındaki motivasyonların, ailenin geçmişinin ve zihniyetinin yanı sıra Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya’nın içinde bulunduğu durumu da ihmal etmeden inceliyor. Robert Griesinger isimli düşük rütbeli bir SS subayının peşine düşerken, isimleri tarih kitaplarının sayfalarında yer almamış, unutulmuş yüzlerce, binlerce Nazinin, Nazizmi nasıl beslediklerini, yaşatılan vahşette aslında ne kadar ciddi bir payları olduğunu hatırlatıyor. *SS Subayının Koltuğu - Bir Nazinin Gizli Yaşamının Peşinde*, adı duyulmamış bir Nazinin hayat hikâyesiyle Nazi Almanyası’nın gözden kaçırılan bir kesimine dikkat çekiyor.

“Düşük rütbeli görevlilerin, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda neler yaşadığına dair hâlâ çok az şey biliyoruz. Griesinger’in hayatı, Nazi yönetimini mümkün kılan şeyi anlamamızı sağlayacak. Ünlü fanatikler ve katiller, eğer hükümeti ayakta tutan, evrak işlerini yapan, korku ve şiddet tehdidi içlerine işlenmiş, rejimin potansiyel kurbanlarıyla yan yana yaşayan sayısız destekçileri olmasaydı var olamazlardı.”

ISBN-13: 978-975-05-3380-8